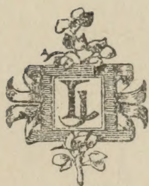

PLATONOVY SPISY

LAICHTERŮV VÝBOR
NEJLEPŠÍCH SPISŮ
POUČNÝCH

PLATON
ÚSTAVA

KNIHA XLVII.

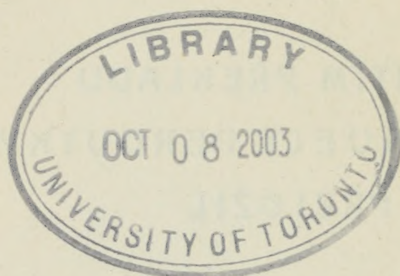
PLATON

ÚSTAVA.

S UŽITÍM PŘEKLADU
Dr. EMANUELE PEROUTKY
PŘELOŽIL

Dr. FRANTIŠEK NOVOTNÝ.

V PRAZE
NÁKLADEM JANA LAICHTERA / 1921

LIBRARY
OCT 0 8 2003
UNIVERSITY OF TORONTO

PŘEDMLUVA.

K soustavnému hledání nového státu přivedla Platona bolest.

Když na sklonku svého života vydává účty ze svého poměru k rodným Athenám, vzpomíná, že byl ve svých chlapeckých letech jako jiní: těšil se, že až dospěje v občana, hned vstoupí do politického života. Nebylo k tomu potřebí ani zvláštního rozhodování, neboť jeho rod, schopnosti a vychování mu samy ukazovaly místo ve veřejné činnosti. Naopak osobní city byly příčinou, že se od tohoto místa odvrátil.

Radikální demokratie athenská dobojovala roku 404 př. Kr. svůj boj se Spartou; poražené Atheny přijaly od vítěze nový ústavní převrat ve prospěch oligarchické vlády třiceti. Platonovi bylo tehdy 23 let; program nové vlády byl jistě blízký jeho smýšlení a přátelské i příbuzenské svazky s některými jejími členy jej přímo volaly ke společné práci. Ale v té době byl Platon již žákem Sokratovým, a když vláda třiceti se stala ve skutečnosti hrůzovládou, s odporem se od ní odvrátil. Oddaný žák tu následoval svého učitele, jenž měl ve své osobní věci příležitost, opříti se vládnoucímu násilí silou svého přesvědčení. A jistě i Platon sám byl tehdy již uvědomělým mužem pevného mravního směru; než kouzlo velikého učitele tušíme i v tomto obratu jeho politických sympathií.

S pádem vlády třiceti a obnovením demokratie vrátila se Platonovi naděje na činnou účast v politickém životě. Reformy Eukleidovy r. 403/2 slibovaly obci klidnější vývoj obnovením Solonových a Kleisthenových základů athenské republiky. Ale právě tato obrozená demokratie zvrátila v něm svými dalšími činy nadobro víru, že by veřejný život, tak jak jest, byl schopen a měl dobrou vůli, učiniti směrnicí svých činů spravedlnost: odsouzení Sokratovo učinilo Platona vyhnancem ve vlastní obci, kritisujícím zlo a hledajícím dobro. »Když jsem se díval na ten vír veřejného života, dostával jsem na konec závrať; neustal jsem sice uvažovati o možnosti

jeho nápravy, ale čekal jsem na příhodnou dobu pro činné vystoupení. Konečně však jsem usoudil o všech nynějších obcích, že všechny mají špatné zřízení — neboť soustavy jejich zákonů nelze skoro ani zhojiti bez nějakého zvláštního opatření, podporovaného štěstím — a byl jsem přinucen říci k chvále pravé filosofie, že jen s jejího stanoviště lze dokonale uviděti spravedlnost života veřejného i soukromého: že tedy pokolení lidské nevyjde z běd, dokud se buď praví a opravdoví filosofové nedostanou k vládě nebo náčelníci v obcích nějakým řízením božím se vážně neoddají filosofii.« Tak líčí Platon ve svých vzpomínkách zrození svého drahého a vždy pečlivě střeženého ideálu o filosofu-vládci. Velké otřesy a převraty vnějších událostí otevřely jeho myšlení řečiště, ve kterém zůstalo se svou bolestnou láskou k lidem až do konce.

Řecký člověk cítil a myslil občansky; řecký filosof nemohl nevytvořiti politické theorie. Tou arci nebyla jednotlivá pravidla občanské moudrosti, aforismy, odvozené z tradičního života a vyslovované ústy básníků; více se jí blížily úvahy, soustředěné kolem tří poznaných typů ústavy, monarchie, oligarchie a demokratie. Ale ani zde nebylo dosti kritické tvořivosti, dokud se myslitel nevybavil z tradiční jednoty občana a státu, v níž občan vlastně zanikal a stát byl vším. Teprve když sofisté 5. století postavili pojem člověka nad pojem občana a hlásali individuální ethiku s právem subjektivní kritiky, byl dán zkoumateli náležitý odstup a v nově vytvořené dvojici člověk — stát poznán veliký problém. Jedno řešení tohoto problému podali sami sofisté. Stát jest jim pomocí z nouze, útočištěm, které si vytvořili lidé slabí; proti tomuto smluvnímu právu slabých stojí silný se svým právem přirozeným. Snaha silného, toto své právo uplatniti, vede ho k tomu, že si hledí společnost uvésti do svých služeb; aby mohl užívati státního zřízení jako nástroje, zmocňuje se jeho otěží, dostává se do popředí: silný muž-vládce jest ideál sofistův.

Sokrates přijal sofistický problém, ale neuznal sofistického přirozeného práva, poněvadž mu neposkytovalo pevné směrnice, po jaké zatoužil jeho jasný rozum, nesvedený povrchnostmi denního života a přece v něm stále zůstávající. Takovou směrnici mu dal pojem absolutna; jím byla dvojice člověk — stát postavena na nový základ a ukázala se nová její synthesa, zároveň synthesa politiky a ethiky.

Nemůžeme věděti, až kam dovedl Sokrates sám dílo tohoto myšlení a kde je od něho přejal Platon. Jistě jest prací Platonovou vytvoření systému, neboť pro to žil Sokrates příliš blízko reálnímu životu, od něhož naopak Platona odpoutaly neblahé zkušenosti, aby mu náhradou daly volnost myslitelské práce. Ale toto vzdálení bylo, řekli bychom, jen fysické, ne myšlenkové. Platon se nestal nikdy lhostejným ke společ-

nosti a nenásledoval některých jiných žáků Sokratových, z nichž jedni se cítili doma všude, druzí nikde. Nemohl-li se postaviti svým spoluobčanům v čelo a vésti je činem, nedal si ničím vzíti své přesvědčení, že přes všechny zmatky doby jest cílem člověka i obce štěstí: stal se ukazovatelem tohoto cíle i hledatelem cest, které k němu vedou.

I když nám tradice jmenuje muže, kteří se již před Platonem vědecky zabývali organisací státního zřízení, přece to byli jen předchůdci a ne zakladatelé.

Aristoteles jmenuje miletského architekta Hippodama, vrstevníka Sokratova, a zachovává paměti návrh ústavy, který vypracoval Hippodamos snad pro své rodné město. I kdybychom znali všecky podrobnosti skutečného provedení, sotva bychom tu cítili více než hmotu, které chybí podřízení živé myšlence.

Platon byl první z myslitelů, který obsáhl svou theorií veškeru složitost občanského života od stavu, kdy ještě není obce, až po dobu, kdy zaniká pozemský život občanův, aby se vlil do mythické věčnosti. Podařilo se mu to proto, že přijal pro ni pevný základ, jednu velikou a jednoduchou myšlenku, pojem spravedlnosti. Vždyť vlastně celý spis o ústavě má mezi Platonovými díly příbuzné právě v těch dialozích jeho mládí, které jednají každý o jednom určitém druhu ctnosti, jako Laches o statečnosti, Charmides o uměřenosti, Euthyfron o zbožnosti. A snad nebyl Platon toho dalek, napsati i podobnou monografii o spravedlnosti, jež měla v ethických názorech řeckých místo na stejném stupni jako ony jmenované ctnosti a jež nebyla neznáma i jiným politickým theoretikům, kteří však ji více jmenovali než o ní přemýšleli. Že k tomu nedošel anebo že od základů přestavěl provedené již dílo, toho příčinou bylo to, že se mu spravedlnost objevila ctností sociální. I když pak uvažuje o spravedlnosti nepřesahující obvodu lidské individuality, nemyslí o ní jinak než sociálně a nalézá ji v náležitém poměru částí, ze kterých se mu individuální duše skládá. Myšlenka, že společnost jest velký organismus, prostupuje se s myšlenkou, že duše jest zmenšený obraz společnosti; tři stránky duše podobají se třem stavům v obci, ale nelze jen prostě říci, že jest tu politika založena na psychologii nebo psychologie na politice. V konkretním životě jeví se spravedlnost dělením práce. Filosofu, který bolestně cítil úpadek mravní síly athenské obce své doby proti době bojovníků marathonských, zachránil pojem spravedlnosti jeho víru v dobro a štěstí lidské společnosti a velkým vyznáním této víry jest jeho spis Politeia, Ústava. Šlo o to, pojem spravedlnosti očistiti od všech lží, které se na něm usadily, jak procházel zištnýma rukama i myslemi, oddanými prospěchářství, aby se ukázalo, že spravedlnost není jen lidský výmysl, kterým si chtějí pomáhati slabí, nýbrž že jest to v pravdě ctnost, dcera Dobra,

prostá jako všecko moudré a krásné, neboť neobsahuje v sobě nic jiného než příkaz, aby každý konal své dílo. Platon ukázal, že pramenem spravedlnosti jest fysis, přirozenost, a nikoli lidská úmluva.

Šťastné komposiční myšlenky, promítnouti spravedlnost ve velkém měřítku na celé státní zřízení, využil Platon k tomu, aby proti skutečnému stavu rodné obce i jiných obcí, které poznal, postavil budovu obce dokonale krásné. Kdežto ostatní ctnosti individuální předváděl cestou logického rozboru, vede ho zde jeho umělecká methoda k tomu, že pojem před posluchačem tvoří, ukazuje, jak obec vzniká z dohody rozumných jednotlivců, vypiatých z proudu dějinného vývoje a isolovaných také ode všech individuálních činitelů. Ze združení čtyř nebo pěti lidí, spojených mezi sebou vzájemnými hmotnými potřebami, vyrůstá velikolepá organisace, pozemské vtělení spravedlnosti.

Platon si dal otázku, bude-li společnosti jeho doby možno dojíti tam, kde pro ni objevila filosofova myšlenka nový život, ale nechce, aby na odpovědi závisel úsudek o ceně díla Na druhé straně ukázal cestu od výšiny své ideální obce k obcím skutečným, vedoucí po stupních většího a většího zhoršování. Jest smutné, že právě tento úpadek a vůbec všechno líčení lidské nespravedlnosti jsou jediné realistické partie, k nimž mohl Platon užíti přímého pozorování a vlastních zkušeností, kdežto o jeho »krásné obci« platí pro chladné praktiky úsudek Polybiův, že to jest pouhá fantasie, jíž není možno srovnávati se skutečnými historickými formami státního zřízení.

Třídí-li se ústavní zřízení podle toho, kdo jest v čele státu, jest ústava Platonova aristokratií, vládou nejlepších, v původním smyslu toho slova. Kdo jsou ti nejlepší a jakým způsobem se stávají nejlepšími, těmto otázkám jest věnována velká část Politeie, již bychom velkým právem mohli nadepsati »ideály výchovy«. Říká se, že Platonova obec jest spíše církev než stát: nuže, tato výchova jest veliký křest, jehož milostí jest schopnost viděti pravdu. A osudná otázka, kde a jak začíti s takovouto výchovou ve skutečné společnosti, probouzí Platona z jeho filosofického snu.

A tu jsme u věci, která snad bude čtenáři naší doby nejvíce brániti, aby přijal Platona mezi své rádce a učitele, a která snad právě dnes, v době hlásané rovnosti všech lidí, způsobí, že jeho dílu bude upřena schopnost, býti kladným činitelem v nynějším životě. Platon neuznává rovnosti všech občanů a právě naopak zakládá své zřízení na nerovnosti jednotlivých tříd, ba možno u něho mluviti o třídě privilegované, o šlechtě. Třída výrobní jest u něho třídou v plném smyslu nejnižší, jak patrno již z toho, že jest pro celek obce tím, čím jsou individuální duši žádosti a chtíče, a že její dokonalostí jest jen negativní ctnost, uměřenost, rozumné a

střízlivé ovládání těch chtíčů; ostatně Platon jí věnoval celkem málo pozornosti, a kde o ní mluví, činí to nejčastěji proto, aby se od ní tím patrněji odrážela důležitost třídy správců a bojovníků. Ale tu třeba již zde důrazně upozorniti na to, že členem té nejvyšší třídy nečiní rod, ani majetek, ani fysická síla nebo něco jiného podobného, nýbrž nejkrásnější a jediné spravedlivý census, osobní zdatnost: proto zůstávají hranice tříd otevřeny a jednotlivci mohou býti přesazováni do třídy vyšší nebo nižší. Tím se stává, že třída „strážců" jest vlastně třída těch lidí, kteří jsou právě v obci nejlepší. Ze zájmů této třídy jest vyloučena nejen touha po moci pro moc samu, nýbrž i všechna výlučnost prospěchu buď třídního nebo individuálního. Jejím vůdcem jest dobro celé obce a zatím jde i tam, kde se takto rozchází s vlastním zdánlivým prospěchem.

Bylo by ostatně zásadní nedorozumění, přenášeti kterékoli dílo antické řekli bychom mechanicky do doby nové a uváděti je v přímý styk s našimi řády. Při takovém způsobu by bylo na snadě stavěti něco za vzor, co nám dnes vzorem býti nemůže, a na druhé straně odsuzovati něco jen proto, že v tom naše oči pro vnější složky, nám přirozeně cizí, nezahlédly podstatného jádra všelidského. Tu třeba dobře rozlišovati věci hlavní od vedlejších, věčné od efemerních, rozeznávati myšlenky od jejich provádění, závislého vždy na tom, jaký stav nalézají v tak zvané skutečnosti. Jest třeba znáti proměnlivé prostředí, abychom z něho dovedli odloučiti neproměnlivou pravdu. To dovede odborník svým věděním, neodborník životní zkušeností a citem, jen když uzná, že to musí býti provedeno, a má k tomu dobrou vůli. Tak na příklad nelze přijmouti Platonova oceňování jednotlivých tříd, poněvadž to předpokládá takové názory na hmotnou práci, jaké jsou dnes již nemožné a které nebyly speciálně Platonovy; ale vyloučíme-li tohoto rušivého a proměnlivého činitele, zbývá nám čistá myšlenka, že má každý stav a každý člověk v obci konati své dílo a »mnohodělnost« že jest škodlivá a nemravná: myšlenka platnosti věčné. Říditi stát náleží u Platona stavu filosofů; i když po zkušenostech naší doby vidíme, že by nebylo nemožno tomuto požadavku vyhověti doslova, přece lze i tu abstrahovati a dosaditi místo těch odborných »přátel moudrosti« se všemi znaky Platonova prostředí lidi vynikající po stránce rozumové i mravní, náležitou výchovou ke svému úkolu připravené: myšlenka, která má životní sílu i nyní a která přece není všeobecnou povrchní moudrostí, nýbrž znamená určitý program, jak patrno nejlépe z toho, že nalézá v novodobé theorii i praxi soupeřící odpůrce.

* * *

Úvahy právě pronesené byly by zbytečné, kdybychom předkládali Politeiu českým čtenářům jako dílo, kterému

bude učiněno dosti, když dojde chvilkové pozornosti pro jméno svého auktora a když se mu podaří rozšířiti nebo prohloubiti něčí vědění o Platonovi, o řecké filosofii, o řecké kultuře. Také není tento překlad určen filologům, kteří mohou čísti Platona v jeho jazyce; ti znají a poznávají Platona, jak mluví svou vlastní řečí, a dobře vědí, že tohoto jazyka překládati nelze. Účel našeho překladu jest jiný, větší. Vzpomínáme, že řecké obce v těžkých chvílích svého života povolávaly filosofy, přátele moudrosti, aby se stali jejich zákonodárci nebo jim upravili jejich rozvrácený život. Také Platonovi žáci a snad i Platon sám byli takto činni. A proto chceme, aby slova moudrého Atheňana, jež přetrvala věky a jsou větší a silnější než nedorozumění našich dnů, byla slyšena dnes i u nás a pomohla stavěti náš veřejný život na jednoduchém, ale pevném základě svého učení o spravedlnosti. Co je postaveno jinak, bývá po jistých dobách vždy skáceno a smeteno za bouře, jež činí na čas myšlenku o lidském štěstí pohádkou starých časů nebo snem prostých srdcí. Takových bouří by nebylo, kdyby si zrak rozumu získal aspoň takovou platnost jako má zrak fysický, kdyby byl jeho hlas slyšen dříve než hlas nelítostné a hrubé zkušenosti. Ten hlas rozumu jest jednoduchý, jako jsou prostá slova pravdy; a tu vznikává jakýsi ostych a nedůvěra k této jednoduchosti, obava, aby nebyla stotožňována se zpozdilostí a neschopností vyššího názoru. Přijde-li k nám veliký filosof a bude k nám mluviti, co se již dávno ozvalo v našem rozumu a v našem citu, co však jsme dosud z ostychu umlčovali, snad u leckoho z nás dojde ke krásnému osvobození, jehož následkem budou souhlasné činy.

Z těchto důvodů bych rád usnadnil cestu k Platonovu dílu dnešnímu čtenáři, pokud se ve svém myšlení dosud s Platonem nesetkal. Jde tu o věc velkou a bylo by hodno politování, kdyby buď nesprávné nazírání nebo nedostatek vytrvalé pozornosti způsobily, že by byla ztracena. Vytrvalé pozornosti bude pak potřebí, abychom překonali zejména některé stati obsahu logického a noetického, které se snad nám zdají nezvyklé. Nezapomínejme, že tu stojíme u kolébky logiky a že se tu leccos opravdu teprve hledá, co nám jest docela obyčejnou formou myšlení, a čemu již nijak nevěnujeme pozornosti. Právě těmi logickými výklady očišťuje Platon duši »strážců« obce od zmatků všedního myšlení a uvádí ji ve styk se světem idcí. V dnešní řeči to znamená, že Platonův vládce musí umět mysliti, aby mohl vlásti; smysl nesmrtelného podobenství na začátku VII. knihy jest Platonovi podstatnou částí politické theorie.

Snad i dialogická forma a k tomu forma dialogu vypravovaného jest nám nezvyklá. Jest to však forma, ve které Platon, žák Sokratův, myslil, neboť to byl způsob, přijatý a osvědčený ve skutečné činnosti těchto přátel moudrosti. Dialog jest dík Platonův Sokratovi za nejkrásnější dar, který

od něho dostal, za umění, živým slovem v družné součinnosti nalézati cesty pravdy.

Platon neměl určité filosofické terminologie. I to souvisí jednak se skutečným stavem myšlení, kdy se teprve vyhraňovaly pojmy, nyní třeba běžné, jednak s jeho methodou, jež neznala soustavného výkladu a jejímž věrným obrazem jest dialog. Platon nevykročil z mezí skutečného živého rozhovoru; z jeho slohu a jeho řeči vytvořil své umění. S moderní vědeckou prósou jeho filosofických básní nelze srovnávati. Vžijeme-li se do toho, že máme před sebou rozmluvu a ne odborné pojednání, nebudou nám překážeti umělé známky improvisace, odbočky a zdánlivé trhání myšlenkového pásma, jimiž se takto i formou projevuje činnost Platonova myšlení.

* * *

Rozmluva o ústavě není podána dramaticky, nekoná se před námi, nýbrž jest vypravována od hlavního účastníka Sokrata. Tato forma nepřímého dialogu, našemu slovesnému umění nezvyklá, jest kořenům tohoto literárního útvaru bližší než dialog přímý; všechny jeho nevýhody, na př. neustálé uvádění otázek a odpovědí rčeními »pravil«, »děl jsem já« a pod., jsou bohatě vyváženy tím, že tu jest dána možnost, vypravováním vylíčiti prostředí, ve kterém se rozmluva konala, a představiti vnější účinek jednotlivých jejích míst.

Komu vypravuje Sokrates rozmluvu o ústavě, není naznačeno a nemá po stránce komposiční významu. V dialogu Timaiu, jenž se k Politei připíná a stručně opakuje část jejího obsahu, čteme sice, že Sokrates rozmlouval s Kritiou, Timaiem, Hermokratem a ještě čtvrtou, nejmenovanou osobou, ale tato spojitost byla vytvořena až dodatečně při vzniku Timaia.

Rozmluva se koná v domě Polemarcha, syna Kefalova a bratra řečníka Lysia. Kromě Kefala a Polemarcha účastní se jí Platonovi bratří Glaukon a Adeimantos, sofista Thrasymachos a jeho přívrženec Kleitofon; přítomny jsou i jiné osoby, jako Lysias, Euthydemos, Charmantides, Nikeratos, které však do hovoru nezasahují. Nejsou to holá jména, přivěšená snad k pronášeným odpovědím a otázkám, nýbrž jsou to individuality s charakteristickými, ostře vyznačenými rysy. Glaukon a Adeimantos se stali nesmrtelní, když se jich dotklo umění jejich velikého bratra.

Rozmluva jest motivována životním názorem, který pronáší stařec, chystající se »se sladkou nadějí« k smrti, a závěrem jest veliký mythos o tom, co následuje po dokonání pozemského života. Takto jest život individuální rámcem pro výklad o životě v obci a spravedlnost nabývá posvěcení, když jest ukázán její význam, přesahující tuto zemi i hranice lidského věku.

* * *

Návrh ústavy, podaný v Politei, nebyl Platonovým posledním slovem o zřízení obce. Zůstal mu vždy trvalým vzorem, ideálem, ale životní zkušenost mu vzala onu víru v člověka a snad i víru v bývalé přesvědčení, že poznati dobro má nezbytným následkem dobro konati. Uviděl, že ideální ústavu Politeie nelze sloučiti s lidskou společností a že by byla možná jen mezi bohy nebo božími syny. Ale přes to až do konce svého života zůstal tím, čím se projevil hned v mládí, horlitelem o lepší uspořádání lidských věcí, a to nejen v theorii, nýbrž i v praktické činnosti, ne pro svou rodnou obec — pro tu se narodil, jak sám praví, pozdě — nýbrž pro obce cizí, zejména pro Sicilii. A tu na sklonku svých let pokusil se o novou synthesu svých reformních myšlenek v díle, které bylo vydáno až po jeho smrti, v Zákonech To byla »druhá obec«, již nabízel své době. Jejím podkladem již nebyla myšlenka spravedlnosti, nýbrž skutečnost, kritika dvou historických ústav uznané pevnosti, kretské a spartské. Není tu rozdělení úkolů, obdobného funkcím duše, není tu ani vládnoucí třídy filosofů, vypěstované zvláštní výchovou; jen malý sbor členů »nočního shromáždění« dbá o to, aby politika státu se neodchýlila od směrnice dobra. Uskutečnění této druhé ústavy není odevzdáno výchově, nýbrž moci: schopný samovládce by nejspíše mohl provésti potřebné reformy. Jen přesvědčení o souvislosti sociální ethiky s ethikou individuální zůstalo Platonovi až do konce a vědomí poměru k božstvu, nikdy nepopírané, stalo se mu nyní podstatným činitelem ve všem lidském konání.

»Třetí obce«, uskutečnění svého návrhu, daného v Zákonech, Platon neuviděl.

Ti, kdo přišli po Platonovi, právem se vraceli k Politei a v ní nalézali jeho politickou theorii. Politeia se stala předmětem kritiky a vzorem k napodobování; ale hlavní její účinek nezáležel v tom, že různí duchové projevili k ní tím nebo oním způsobem svůj poměr, nýbrž že vůbec dala pro všechny věky příklad, jak možno, aby si člověk vystavěl své království, ať už s myšlenkou vskutku reformovati konkretní stav, ať už jako politickou utopii. Na odbornou politicko-historickou literaturu antickou měl Platon vliv nepřímý, neboť zde více působil Aristoteles, Platonův žák a kritik, duch empirický, žijící v bližším styku s otázkami skutečnosti než Platon a přece životu vzdálenější. Aristoteles vedl útok nejen proti kommunismu, hlásanému v Politei, proti jejímu třídění stavů a proti theorii o postupné degeneraci ústav, nýbrž i proti zásadnímu pojetí obce jako jednotného celku, jako velikého jedince; Aristoteles vyšel od člověka a ne od myšlenky a nevěřil, že by člověk byl schopen, zbaviti se všeho individuálního a býti jen občanem; byl učenec, ale nebyl prorok. Jistě však se jeho vlastní theorie vysoko povznesla právě tím, že mu bylo bojovati s politickou naukou Platonovou.

Ciceronovo dílo De re publica, Augustinův spis De civitate Dei, Morova Utopia, Baconova Nova Atlantis, Campanellova Civitas Solis — všude tu možno viděti přímou nebo nepřímou souvislost s dílem Platonovým, jehož dědictví bylo dost veliké, aby se o ně mohli děliti sociální reformátoři, skuteční nebo jen literární, se snílky, plaše se stavějícími mimo pozemský svět.

Theorie, založené jediné na materialistickém názoru na svět, jsou Platonova ducha vzdáleny. Zdali jsou ty schopny, přinésti lidstvu štěstí, jež zůstává i jejich cílem, ukáže myslícímu rozum, nemyslícímu doba zkoušky.

* * *

Platonova Politeia do nedávna do češtiny přeložena nebyla. Civitas Augustinova v překladě Čelakovského přichází do české literatury téměř o sto let dříve. Z Platona byly u nás známy do začátku XIX. století jen jednotlivé citáty a úryvky, překládané z latiny a němčiny. Prvním skutečným překladatelem Platona možno nazývati Františka Palackého, jenž přeložil část dialogu Faidra v I. svazku Musejníku r. 1828. Do úplného překladu Platona chybí nám ještě nyní mnoho; proti jiným literaturám jsme tu opožděni průměrem asi o sto let. Ale ani latinský překlad Marsilia Ficina z XV. století, jenž objevil Evropě Platona před renaissancí řečtiny, neměl u nás takového účinku jako jinde.

Není zde na místě, vykládati o příčinách těchto věcí. Upozorňuji na ně jen proto, že to jest jeden z velmi četných příkladů, že antika naší literatuře a tím i naší kultuře vůbec dosud nedala, co by jí dáti mohla a co se stalo významnou zkušeností literatur jiných.

Platonovu Ústavu první přeložil do češtiny Emanuel Peroutka. Předčasná smrt mu zabránila, že nemohl svého překladu, díla svých mladých let, přepracovati, jak by si byl přál, a vydati tiskem. Můj překlad měl a chtěl býti takovým přepracováním, ale odchylky, o jichž potřebě jsem byl přesvědčen, jsou tak četné a tak veliké, že se ho neosměluji přičítati v nynější podobě svému nezapomenutelnému předchůdci v této práci.

Panu prof. Dr. Zdeňku Hujerovi děkuji za vzácnou ochotu, se kterou mi dovolil, abych užil jeho oprav a doplňků k Peroutkovu překladu.

Překládal jsem z oxfordského kritického vydání Platonových děl, jež pořídil Burnet; několik málo míst, kde jsem se od textu Burnetova odchýlil, jest uvedeno v poznámkách. Spolehlivým vůdcem v interpretaci Platonových myšlenek mi byl zejména anglický kommentář Adamův.

Poznámky, které jsem přidal vzadu, nechtějí býti výkladem Politeie, nýbrž vysvětlují jen taková místa, kterým by náš čtenář jinak nerozuměl, a nahrazují v jednotlivostech

ono všeobecné vědění, s kterým čtli Platonovo dílo jeho vrstevníci.

Celkový obraz o pojmu řecké polis, jenž jest našim poměrům cizí, a výklad o myšlenkovém postupu Platonova díla podal Emanuel Peroutka sám v pojednání, které chtěl míti úvodem ke svému překladu a které následuje za touto předmluvou. Otiskujeme je beze změny, ač jest patrno i na něm, jak významnou hranicí v našem životě jest válka a souvisící s ní obnovení naší svobody.

* * *

Přál bych si, aby toto dílo Platonovo nebylo snad čteno jen od filologů, jimž bohužel u nás zůstává většina překladů z antických literatur, nýbrž aby je čtli všichni ti, komu záleží na prostých a moudrých myšlenkách o spravedlnosti, dobru a štěstí, aby tyto myšlenky vstoupily slovem i tiskem do našeho života a v každém z nás aby se dostal k vládě milovník moudrosti, poznavatel dobra — rozum.

O PLATONOVĚ STÁTĚ.

Napsal Emanuel Peroutka.

(Vytištěno v Novině IV., 1910/11.)

I.

Dnešnímu člověku není právě snadno, aby správně porozuměl kterémukoli spisovateli starověkému, poněvadž si zřídka kdy uvědomuje plně rozdíl mezi životem přítomným a dobou starou, v níž to které dílo vzniklo.

Pro dnešní lidi jest politický život — kromě malého zlomku činných politiků a státníků — i tam, kde, jako na př. u nás, leckdy útlak doopravdy se pociťuje, proti pátému a čtvrtému století př. Kr. v Řecku, velice klidný a chabý, pouhá stínová hra. Chceme-li srovnávati s dnešní dobou, musíme v řeckých dějinách sestoupiti až do doby hellenistické a k císařství římskému, a tu lze srovnávati zase jen do jisté míry; kdežto máme-li porozuměti politickému životu řeckému pátého a čtvrtého století př. Kr., třeba vzpomenouti na ty momenty novějších dějin evropských, kdy evropské státy se rodí, nebo kdy povstává celý národ, aby zjednal platnost některé idei, náboženské, politické nebo osvětové, na italské republiky, na naše husitské války, na francouzskou revoluci, na sjednocení Německa, Italie. V těch dobách má život jiný obsah a smysl, jiný vztah k celku, daleko opravdovější a vážnější. Celek a jeho blaho je nikoli v theorii, nýbrž skutečně suprema lex. Každý jednotlivec pomáhá přímo utvářeti příští osud svého celku. Nálada takových aktivních dob je arci zcela jiná než za klidných časů politické bezúčasti: silní, odhodlaní, činorodí lidé chodí po zemi. Problémy jsou tytéž, ale jejich řešení je jiné než za spořádaných, velkých poměrů dnešních, daleko vroucnější, energičtější, přímější.

* * *

V následujících několika poznámkách chci ukázati, v čem dle mého mínění tkví hlavní rozdíl mezi dobou, v níž Platonovo dílo vzniklo, a mezi dobou naší a tak nalézti správné měřítko, jímž třeba je posuzovati. Nemohu se obejíti bez malého odbočení povšechné povahy. Dnes pojem »starověk« má zcela jiný obsah a rozsah než před sto lety. Dnes starověk

nejsou jenom Řekové a Římané, nýbrž dějiny kulturního lidstva v západní Asii, Egyptě a jižní Evropě od počátku lidského sídlení, od doby neolithické. Tak nesmírně se zvětšil rozsah. A co do obsahu, všeobecný pokrok poznání v XIX. století ve všech oborech vědních způsobil, že lépe se rozumí životu lidskému vůbec, a toto hlubší poznání podmínek lidského života ve všech jeho formách mělo arci nutně vliv i na studium minulosti. Vydáno heslo: i starověký život nutno poznati po všech jeho stránkách jako přítomnost. Ale k tomu zachované literární a umělecké památky nestačily. Proto ohlíženo se po nových zbytcích, roztroušených jednak na povrchu klassické půdy, jednak ukrytých v zemi; tak vznikla archaeologie, epigrafika, papyrologie, vědy, jež vynesly na jevo a dosud vynášejí nesmírně mnoho cenného materiálu, co den samy vnitřně se zdokonalují a tak podávají poučení čím dále spolehlivější. Výsledek toho, že užito i při materiálu starověkém nových method, moderních hledisk, jest poznání o starověku zcela jiné, než jaké bylo možné ještě před půlstoletím, protože známe nyní aspoň zhruba počátky, z nichž vznikl pozdější vývoj. Vidíme nyní definitivně, kolik bylo od počátku kulturních oblastí a jak jsou na sobě závislé, vidíme, že nejen materielně je obsah dějin bohatší, ale že možno správněji chápati jak celá období tak i jednotlivé události.

K obdobím, jež prací posledních desetiletí nejvíce získala — vedle počátků — náleží doba hellenistická a římská doba císařská. To byly mezery v poznání starověku, jež nyní jsou už hodně zaplněny, protože hlavně z hojných papyrů, nalezených v Egyptě, dostalo se nám nových, cenných zpráv.

Bylo už dávno známo, že formy našeho veřejného a státního života mají původ svůj v římské době císařské. Ale novým badáním zjištěno, že struktura veřejného života císařské doby má opět počátky a vzor svůj v době hellenistické a že tudíž základy moderní společnosti evropské sahají dále do minulosti, do doby hellenistické. V té době narodil se moderní člověk — tehdy forma a obsah života veřejného i života jednotlivcova začínají býti podobny životním podmínkám naší doby. Chceme-li tedy srovnávati naše poměry se starověkem, můžeme je srovnávati teprv s dobou po Alexandrovi. A což se stoletím pátým a čtvrtým nelze srovnávati? Zde, myslím, srovnání jest již choulostivé, poněvadž rozdíly mají převahu nad podobnostmi. V jedné věci, a to základní, nezměnily ani dnešní výzkumy dosavadního hodnocení starověku. Vždycky bylo páté a čtvrté století př. Kr. pokládáno za hlavní část starověku, za klassickou, tvůrčí periodu jeho. A přes všechno obohacení vědomostí o starověku, přes všechny změny hledisek musíme i dnes říci, že toto hodnocení je správné. Starověk řecký a římský lze vůbec děliti ve dvě části, jichž rozhraním je Alexandr Ma-

kedonský, v dobu malých řeckých poleis*) a dobu velkých státních útvarů monarchických. To, co činí podstatu starověku, bez čeho by starověk pro nás neměl významu, vzniklo do Alexandra v Řecku, v jeho nepatrných, demokratických, suverenních státečcích. Z politických událostí, za první této periody se sběhnuvších, světovým dějinám náleží jenom r. 480 př. Kr., kdy u Salamíny se ukázalo, že evropská kultura je vyšší než asijská. Ostatní politické dějiny i s válkou peloponneskou a ostatními zůstaly vnitřní záležitostí řeckých státečků samých. Ale za to, co vytvořil řecký duch v té době, kultura řecká, náležela světu celá.

Je arci nesnadno analysovati pojem řecká kultura nebo řekněme ř e c t v í. Třeba míti na mysli, jak známo, celé množství činitelů duševních i fysických, podmínky mesologické, povahu země, její členitost periferální i vnitřní, moře, množství zálivů, na všech stranách vnikajících hluboko do země, množství ostrovů kol do kola, malou vzdálenost ostatních pevnin, lahodné podnebí, průzračnou, čistou atmosféru, zátopu slunečního světla, dále dědictví předřecké kultury aegejské, smíšení krve řecké s krví předarijskou, konečně vlastní vlohy řeckého národa; všecky tyto a jistě i jiné složky, na př. poměry politické, vztah tehdejších okolních států k Řecku, dlouhá doba, kdy Řecko se mohlo nerušeně vyvíjeti, podněty, jež přicházely do Řecka z Východu, to vše pomáhalo vytvářeti řeckého ducha.

Nejzávažnějším plodem tajemné živelní práce činitelů těchto je řecká polis, vtělení ideálu společenského života, jak si jej kollektivní duch řecký utvořil. Síly, které uvedly v život polis jako nejvhodnější útvar veřejného života, ustrojily také antického člověka jinak; pro něj veřejný život jest condicio sine qua non. Ve slovech Aristotelových, že člověk je *ζῷον πολιτικόν*, tkví sám kořen antiky. Ale nesmíme překládati arci: »člověk je tvor společenský«, nýbrž plněji »pro řeckého člověka není jiné spásy než život v polis, život jako člena státu, občana«. Podstata polis je v tom, že zájmy celku jsou v ní srovnávány se zájmy jednotlivcovými v harmonický řád. Jednotlivec sám o sobě nemůže naplniti určení, pro něž je na světě, to může jen jako člen polis, jako občan. To je hlavní článek víry řeckého člověka v pátém a čtvrtém století př. Kr. My dnes té víry nemáme, naše vyznání víry je jiné, není v něm té rovnováhy mezi oběma prvky. Potřeba účastniti se veřejného života je v nás nepoměrně méně vyvinuta než u řeckého člověka doby Perikleovy i Demosthenovy. Individualismus, soukromé zájmy jednotlivcovy, quietismus mají velkou převahu nad zájmem veřejným a zájmem o stát. Ale toto porušení rovnováhy mezi oběma není

*) Polis = město, v politickém smyslu suverénní obec, stát. Pozn. F. N.

znakem jenom naší doby. Bylo za císařské doby v Římě a bylo už za doby hellenistické. Zde je počátek změny. A není, myslím, nemožno dopátrati se příčiny. Řecká polis a její trvání bylo umožněno, nehledíme-li k podmínkám mesologickým a ke vlastním vlohám řeckého národa — to je složka, kterou lze nejméně snadno určiti — také těmito dvěma činiteli: malým rozsahem státu a institucí otroctví. S našeho dnešního hlediska byla tudíž i řecká demokratická polis aristokratická. Ale smysl řeckých dějin dle mého přesvědčení třeba hledati zde, v řecké polis. Perioda zdraví a síly řeckého ducha, tvůrčí doba jeho jest doba samostatných řeckých poleis. Co činí pro nás hlavní obsah starověku, ve vědě, v umění, v náboženství, politice, je organicky spjato a podmíněno řeckou polis. Že řecký člověk se cítil tak živelně připoután k celku, ke státu, k přímé účasti v jeho životě, to uvolnilo, vybavilo a rozpoutalo všechny jeho síly. Toho není za dnešní doby, tím lišíme se my a všechno naše konání a myšlení od Řeků. Síla duševní doby je na opačné straně. Už Jak. Burckhardt postřehl ve svých kulturních dějinách řeckých (1898) správně velký, stěžejní význam řecké polis. Nietzsche vytkl podle svého učení pojem řectví příliš úzce. Jemu Sokrates a Platon nejsou už ryzími Řeky. Ale to je nesprávný úsudek, protože je jednostranný. Oba i Aristoteles jsou ryzí, plnokrevní Řeci, protože tkví cele v podmínkách řeckého státu. Platon nedovede si představiti jiného státního útvaru pro řeckého člověka než řeckou polis a stejně Aristoteles. Proto se chová k dílu Alexandrovu naprosto odmítavě: neprovází ho na jeho výpravě, ač věda byla by z toho měla jistě velký zisk, nýbrž vrací se do Athen a učí tam. Že oba, Platon i Aristoteles, svým způsobem řeckou polis kritisují, jsou s ní nespokojeni, chtějí ji opraviti, zdokonaliti, jeden se svého výlučného intellektuálního stanoviska, druhý na základě sebraného historického materiálu, v tom není zpronevěry starým ideálům řectví, nýbrž docela organický, zdravý vývoj. Tím směrem byl by se vyvíjel řecký duch dále, jeho tvůrčí doba nebyla by se ještě skončila, kdyby nebyla bývala přerušena zevně. Arci lze namítnouti, že útvar řecké polis měl hned od začátku v sobě zárodek smrti, právě pro svůj nepatrný rozsah, a že tudíž nutně časem musil ustoupiti politickým útvarům větším. Ale tato námitka nedotýká se naší these, že nádherná úroda řecká mohla uzráti jen v řecké polis, že jest jí podmíněna.

* * *

Ztráta politické svobody byla tedy pro antického ducha ranou smrtelnou. Když mu byla vzata možnost, aby se staral o stát, aby volně si určoval směry svého veřejného života, byla mu vzata hlavní podmínka jeho života a zdraví. Řecké státy mají i za Alexandra i za jeho nástupců i ko-

nečně za vlády římské postavení snesitelné pro slavnou minulost. Ale politické i všechny ostatní poměry jsou zcela jiné. V řecké domácnosti vládne cizí hospodář, sice každou chvíli jiný, ale pořád pán cizí. Nastává doba velkých státních celků. Společnost má o jednu třídu více, stav úřednický, byrokracii. Tím sňata s občanů starost o stát; o ten pečují jiní lidé, vladař a jeho úřednictvo. Ale to jest právě, co tehdejší řecký duch nejtíže nese. Nastávají poměry podobné poměrům našim. Nám, jichž zájem o osudy státu většinou úplně jest ukojen, přečteme-li si politické zprávy dvou, tří denníků při ranní kávě, jest těžko představiti si stav myslí v tehdejším Řecku. Ze zachovaných památek vidíme, že tehdejší člověk nedovede jinak o lidských věcech mysliti než se stanoviska veřejného života, blaha celku. Tato převaha veřejného života měla v zápětí jinou ethiku, jinou aesthetiku, slovem, jinou kulturu.

Naši produkci literární i uměleckou ovládá většinou princip zcela opačný; ryze soukromé starosti života jednotlivcova, hlavně jeho život zcela intimní, erotický, sexuální, nervový. V tom analysa i synthese došly nesmírné jemnosti a mistrovství. Těch starostí umění klassické nemá. Mezi řeckým duševním životem pátého a čtvrtého století př. Kr. a mezi životem dnešním je téměř poměr kontrastu — a přece od jednoho konce ke druhému vede přímý vývoj, a veliká úloha na té cestě připadá — křesťanství.

Kult individualismu počíná sice již se sofisty. Ale celý starověk až do konce římského císařství nedokázal toho, aby se úplně zřekl svých tradic, té úpravy svého ducha, jež svět a všechny lidské věci dovede chápati jediné se stanoviska veřejného života. Filosofie obrací se od Sokrata a Platona počínajíc k vnitru člověkovu, k náboženské potřebě lidí po vyjasnění otázek o záhrobí; styky s Orientem, tak zmnožené od doby Alexandrovy, činí jí zadost tím, že poznávají se mystická náboženství východní, ale to vše, ač to odvracelo pozornost od otázek, týkajících se celku, otázek všelidských, přece nedovedlo antického ducha změniti, vypěstovati v něm schopnosti, aby ustavičně se zaměstnával jen a jen stavy své duše, tudíž svými soukromými starostmi. Jednak sice nalézá ukojení a náhrady v mystických náboženstvích Východu, ale lepší jeho část jest obrácena k minulosti, k tradici. Veřejného života už není, není tudíž podmínek k dalšímu novému tvoření na staré dráze a antický duch není s to, aby se přizpůsobil poměrům, aby i v nové půdě se zelenal. Co produkuje, je odlesk zašlých časů, je romantické opakováni starých hesel a motivů, které nevyrůstají z potřeby dne, nepřiléhají k době; proto znějí většinou nepříjemně, falešně. To je smysl a význam t. zv. druhé sofistiky za římské doby císařské od Diona Chrysostoma a Aelia Aristida až po Libania a Themistia: forma, zevnějšek je stejně oslňující jako v pátém století př. Kr., ale schází tomu všemu

bývalý velký obsah, velký, skutečný život a tím i vnitřní pravda. Je v tom všem jen divadelní krása, melancholie dnešních Benátek. Positivní, potěšlivé prvky, máme-li na mysli druhou sofistiku, jsou při tom dva, kult formy a kult živého slova, pro něž my nemáme ani z daleka v té míře vypěstěného smyslu. Po bitvě u Aktia nebylo možno, aby jednotliví občané starali se o nějakou novou úpravu veřejného života, ale potřeba sluchových hodů, vypěstěná v antickém člověku dlouhými generacemi, zbyla mu až do konce.

Z největších dějinných sil počínajíc od druhého století po Kr. a v celém středověku je křesťanství, nejen tím, že dalo světu nové náboženství, ale také tím, že ono v první řadě změnilo evropského ducha. Když křesťanství přišlo do Říma, antický duch byl, jak jsme viděli, oslaben. Nepřítel, s nímž křesťanství mělo se sraziti, byl poražen už napřed, než se dal do boje. Křesťanství bylo vítězem hned od počátku přes všechny obtíže a překážky, jež se mu stavěly v cestu. Obecným vývojem politických poměrů, jež nastaly Alexandrem, jsa trvale vytlačen z dosavadní své činnosti, aby totiž staral se o otázky života veřejného, antický duch obrací se k svým vlastním, soukromým záležitostem, především k tomu, jak upravil by svůj vztah k božstvu a k onomu světu. Pozemský život ztrácí pro něj půvab čím dál více. V tom vyšla mu vstříc náboženství východní a křesťanství. Byla to skutečná »plnost časů«, kdy křesťanství zjevilo se na zemi. A to třeba bez výhrady uznati, že kulty východní a hlavně křesťanství obohatilo dosavadní náboženský život o hodnoty, kterých antický duch neznal, tím, že jej zvroucnilo, prohloubilo, zjemnilo až do exaltací. V duchovní dílně křesťanství evropský duch se docela změnil: když v XIII. a XIV. věku opět se projevuje literárními a uměleckými činy, jest to nový člověk, který zde mluví, jiný než jaký byl za starověku, duch, v němž jest vyvinuta opačná schopnost, zcela jiné touhy: schopnost cítiti a žíti nábožensky daleko intensivněji, analysovati ustavičně jenom stavy svého nitra, ale schopnost užívati radostně a volně sil rozumových, žíti a mysliti sociálně, pro veřejnost, je úplně zakrnělá pod staletým útlakem i politických poměrů i náboženství, v němž prvním železným zákonem se stala v í r a. V tom vidím hlavní rozdíl mezi duchem antickým i dnešním, jenž od doby, kdy ve středověku se probudil, stále bojuje za to, aby vychoval v sobě svůj rozum opět k té volnosti a síle, jakou měl za starověku. Tato snaha po sebeanalyse a citová prohloubenost náboženského života je positivní zisk proti starověku, ale není to stav ani definitivní ani žádoucí, protože je v něm jednostrannost. Nám zdá se antická kultura zdravější proto, že citová a rozumová stránka v ní jsou vyvinuty zdravějším způsobem. Nechceme se vzdáti obohacení citového, jež nám dalo křesťanství. Ale jest znamenati v současném myšlení odpor proti dosavadnímu stavu, »touhy renaissanční«, jichž smysl jest, aby rozumové

práci dostalo se širší působnosti, aby duch lidský překonal svůj subjektivism a staral se více o otázky, týkající se celku, všelidské, jak tomu bylo ve starověku. Z těchto snah možno jen se radovati, protože je v nich obsažena možnost plnějšího, nekonečného, zdravějšího vývoje.

Nuže co vyplývá z této naší charakteristiky starověku pro posouzení Platonova Státu? Především to, že jako všechna tehdejší produkce literární je v bezprostředním vztahu ke skutečnému, veřejnému životu, daleko jiném, než dnes tomu bývá, že vyrostl přímo z potřeby dne a tím se liší ode všech utopií jiných. Platon sám byl přesvědčen, že dílo jeho je více než sen, že by se mohlo za jistých podmínek uskutečniti. To se obecně přiznává. Tedy se má také uznati, že dílo jeho bylo přímo podníceno životem, že pošlo z touhy pomoci lidem, že činnost Platonova stejně jako Sokratova byla prací politickou, nebo podle našeho vlasteneckou. Platon tudíž se nevzdaloval života a občanských povinností, nepohrdal svými krajany v aristokratické uzavřenosti, jak soudí Beloch, nýbrž nenáviděl jenom chyby tehdejší demokratie a při tom hoří touhou, aby spoluobčanům prospěl, aby je polepšil a ukázal jim, v čem je cena a smysl života. Forma knihy je klidná, její stavba je velmi dovedná, promyšlená, umělecká. Ale pod umělým povrchem čtenář cítí oheň a bolest, smýšlení, jaké měli rozhorlení proroci a kazatelé židovští. Platonův spis je nadepsán: O nejlepším zřízení, ale mohl by se nazývati stejně dobře: Řecká otázka nebo Problémy lidského života. Obojí Platonovi je totožné. I druhý titul: O spravedlnosti dobře charakterisuje dílo. Stát a spravedlnost Platonovi se kryjí; nejlepší obec má býti vtělením spravedlnosti. Tradice klade Stát do doby kolem 380 př. Kr., tedy do doby nejzralejších let Platonových, do doby největšího rozpětí duševních sil, jistě právem. Po menších pracích dostavila se na vrcholu tvůrčí činnosti a zvláště také při jeho velkém nadání uměleckém potřeba shrnouti vše, co tak dlouhou dobu jej znepokojovalo, v organický celek, vysloviti se definitivně, pověděti své životní credo, své naděje, hněvy a boje, říci, v čem vidí smysl života a spásu Řecka.

Croiset staví v pěkném spise svém o starověkých demokratiích (1910) proti sobě známou chvalořeč na athenskou demokratii, již Thukydides dává promluviti Perikleovi při pohřební slavnosti za padlé v prvním roce peloponneské války, a Platonův odsudek téže demokratie, obsažený v jeho Státě, a dává za pravdu Thukydidovi. Cenu má prý jen život a ty útvary, které on sám si tvoří dle svých potřeb. Konstrukce Platonovy historie si nevšimla a tedy je prý bezvýznamná, jest to utopie. Dlužno arci uznati, že politického vývoje spis Platonův nezastavil a znatelně života athenského ani jinak nezměnil. Ale takovým odsouzením historik nesmí se spokojiti, jeho úloha je krásnější. To by nebylo »ukázati, jak to vlastně bylo«, co prohlásil Ranke, za úkol historie; je

třeba pochopiti celé dílo a osobnost Platonovu v souvislosti s dobou.

Platonovi je politika totožná s ethikou a o ethický cíl mu jde v první řadě: je třeba nejprv poznati smysl života a upraviti jej dle toho poznání, a pak stát bude založen na zdravém základě. Že na myšlení současných lidí spis Platonův měl vliv, vidíme z toho, že vyvolal kritiku Aristotelovu, jeho spis O státních zřízeních. A byl-li by měl vliv či neměl na praktickou politiku, vlastně nelze říci, protože vnější činitel, říše makedonská, životu řecké polis učinila konec a tak eo ipso podobným spisům vzala aktuálnost a smysl.

II.

Abychom správně mohli posouditi Platonův stát, třeba si uvědomiti předně, že Platon při své konstrukci má na mysli podmínky řecké polis, malý rozsah její a instituci otroctví jako základnu, z níž společenský život vyrůstá, a za druhé, že celé jeho učení bylo takřka provokováno potřebami dne, veřejným životem tehdejším. Po válkách perských a založení říše život přihrnul se na Atheňany jako velký proud: zahrnul je přímo svými dary i svými požadavky. Atheny mají se pojednou zaříditi jako velkosvětští lidé, jako hlava Řecka, jako střed říše. Atheňané cítí plně svou odpovědnost. Především hledí se orientovat, dobře poznat své úkoly. V politice — a vlastně není v Athenách jiné starosti než politika, vše ostatní vyplývá z ní — sice stará se o ně jejich duchovní král, Perikles a za jeho vedení Atheňanům oddychuje se zcela volně a spokojeně, ale život nedá, aby ostatní stáli stranou se založenýma rukama. Ve sněmě, v heliai, v radě, v úřadech městských i zámořských vystřídá se ročně na půl druhého tisíce občanů, a ti všichni i se členy sněmu pokládají se za přímé vladaře, za přímé strůjce příštích osudů Řecka. Tyto poměry, tedy život sám stvořil v Athenách v ě d u. Hlasitě volal po tom, aby se přemýšlelo, jak nejlépe bylo by možno zdolat úkoly, jež ukládá den: volal po theorii, po soustavném vědění o tom, jak žíti druh s druhem v obci, co jest cíl života vůbec, co jest stát, jaké jsou jeho úkoly a jakými prostředky lze jim nejlépe dostáti, co jest zákon, co mravnost, ctnost, náboženství a j. Ti, kdo první odpovídali k těmto otázkám, nutně se pokládali za kvalifikované, aby byli učiteli ostatních. To jsou s o f i s t é, zjev v životě athenském zcela nutný a organický. A stejně nutné a přirozené bylo, že tito první systematikové a theoretikové političtí nemohli hned vyšvihnouti se na vysoké stanovisko ryzí, bezohledné vědy, nýbrž že jsou ještě blízci dennímu shonu, životu se všemi jeho drsnostmi a nedokonalostmi. A tak podávají spíše kasuistiku ethickou a politickou, hlásají po zdánlivém bankrotu filosofie přírodní nespolehlivost poznání, aby odůvodnili větu, která tehdy měla vysoký kurs, že každá věc

je taková, jakou se každému zdá, že tudíž lze mluviti o každé věci i s hledisek docela opačných a že o úspěchu rozhoduje, dovedu-li ze všech vylíčiti ji nejpřesvědčivěji. Subjektivism, nedostatek touhy po poznání objektivním, vlastně dočasná kapitulace před ním, bezradnost jsou znaky počátků každé vědy a v Athenách souvisí opět s celým životem. Ve vzduchu athenském rodil se tehdy individualismus, snaha vyzouti se z tradice, z víry předků, snaha promýšleti život znova, postaviti jej na základy, které by byly dány novým, moderním přemýšlením.

Nuže první učení bylo vysloveno, první praktická filosofie, jež jest základem k další práci, látkou k novému a hlubšímu zkoumáni týchž otázek. Její první applikace stala se u těch, kteří měli ctižádost vyniknouti ve sněmě, býti vůdci lidu, a k tomu cíli se dobře hodila už proto, že jim podávala hlubší vědomosti o věcech lidských, než byly tehdy v Athenách obecné, a tím dávala jim do ruky nejvydatnější zbraň, lepší vzdělání.

Ale na dlouho nemohla sofistika zůstati bez odezvy. Její princip byl nesprávný a tudíž nebezpečný. Kam by se bylo došlo, kdyby nebylo možno dobrati se skutečného poznání? Nebylo by bývalo nic pevného, nic, kde by člověk se mohl uchytit. I méně chytří lidé než Atheňané byli by korrekturu učení sofistického provedli. V Athenách ji podnikl Sokrates způsobem, hodným řeckého ducha. Neboť jeho polemika se sofisty, toť počátek pravé vědy, to jsou základy logiky. Je možno dojíti správného a bezpečného vědění o věcech, učí Sokrates, ale poznání to neleží na povrchu, třeba ho hledati. Většina lidí správného poznání nemá, protože se spokojuje běžným míněním, přijímá za pravdu to, co rodiče a okolí mu jako pravdu označují, slovem spokojuje se tradicí a sama nepřemýšlí. Ale je třeba proniknouti k jádru každé věci, poznati, na čem při každé věci záleží, její znaky hlavní a vedlejší. Jen kdo při každé věci umí říci, co jest podstata její, čili, jak my říkáme, umí ji definovati, má správné, objektivní poznání. A není pro člověka vznešenější práce než snažiti se po pravdě. V tom, čemu Sokrates učil, stojíme my a budou už lidé státi vždycky. Ale druhá a větší zásluha Sokratova byla, že přesvědčoval lidi o tom, že vědění je ctnost, nejvyšší dobro, a že za tu víru zemřel. Pro tento dobrý příklad je mu lidstvo povinno věčnou pamětí. Musíme míti na mysli, že pro Sokrata nebylo žádné odměny v nebi, pro niž později mnoho lidí podstupuje smrt, a že zemřel ne pro náboženství, nýbrž pro vítězství rozumu. Proto jeho příklad tak žehnul, proto upoutaly se k němu tak pevným svazkem nejlepší mladé hlavy řecké.

Ale pravým a jediným dědicem Sokratovým je Platon. Sokrates, kdyby byl býval v generaci mladší, nebyl by o nic jiného usiloval než Platon. Sokrates nepodal žádné politické theorie, jenom jí připravoval cestu. Uče, že pro lidi je nej-

lépe, mají-li o každé věci správné poznání, pokládal za nemožné, aby kdo, znaje, co je správné, toho nekonal. Veřejný život athenský, stát, bude tenkrát ve zdravých kolejích, budou-li všichni míti správné poznání pojmové. Jest tomu nyní tak? tázal se Sokrates. Ani zdaleka ne! Proto dnešní, historický stav třeba potírati, napravovati vší silou; to je Sokratovi přímo službou boží. Zde jsme již na prahu politických theorií. Pokračovatel Sokratův nutně musil politickou theorii vytvořiti.

Bylo možno, aby úsilí Sokratovo bylo mělo úspěch, aby aspoň správa státu byla se dostala do rukou těch, kteří správné poznání v jeho smyslu měli? Nižádným způsobem. Neboť i kdyby takoví lidé se byli octli v čele státu, byli by musili dle Sokrata podle poznání svého jednati a byli by ztroskotali úplně — o skutečnost, o houževnatost tradice, o vis inertiae, o slabost lidské přirozenosti. Jest tedy úsilí Sokratovo idealismus a idealismem je politická theorie Platonova.

Co je tím pověděno o životním díle obou? O tom se lidé neshodnou nikdy. Jedněm idealismus je — ideologií, tedy chybou, odsouzením, druhým jest nejsvětlejší projev lidského ducha. Belochovi se zdá, že sofistům náleží pro jejich buditelskou, osvětnou činnost větší uznání než Sokratovi a Platonovi, kdežto Emersonovi Platon je samo vtělení filosofie. Zkrátka, jsou lidé dvojího rázu, empirikové a idealisté, praktikové a theoretikové, lidé, podobní Aristotelovi, a lidé, podobní Platonovi.

Sokratův rigorismus má také Platon v krvi, ale má vedle jeho mravní opravdovosti ještě vlastnosti jiné. Jako aristokrat zámožného rodu Platon hodně cestoval, poznal náboženství egyptské, učení Pythagorovo, Demokritovo, Herakleitovo, učení Eleatů; byl tudíž literárně daleko komplikovanější než Sokrates. Dále měl daleko smutnější zkušenosti politické než on. Platonovi jevila se tudíž potřeba nápravy ve světle daleko pronikavějším. Na konec Platon je rozhodný talent umělecký. Všechny tyto vlivy způsobily, že Platon chtěl vybudovati universální systém filosofický na základě, jejž měl od Sokrata. Nutně pak tudíž řešení otázek praktické filosofie u Platona se děje ve shodě s celým jeho systémem. Sokratovi pravdu skýtá jen poznání pojmové, jehož každý člověk přemýšlením, analysou může se dobrati. Platon vzdálenost mezi obojím poznáním zvětšil. On pojmy Sokratovy hypostasoval, vznesl na nebe, učinil z nich svět ideí. A poněvadž lidská duše odtamtud, z krajů pravého jsoucna, přišla dolů do světa klamavého poznání smyslového — a tam nahoře také jest její pravý domov, po němž touží některé duše více, duše totiž nejlepších lidí, filosofů, poněvadž mají naň živější upomínky, jiné méně, — a poněvadž Platonovi stát se jeví jako organism lidský ve velkém, patrno, že ideální stát aspoň nejlepší svou části, hlavou, svými

vládci, má dosahovati do této říše ideí, říše pravého poznání a jsoucna.

Tak je spiata praktická filosofie Platonova s jeho noetikou. Se zřením k tomuto základu svého systému dávno před Státem odpovídá Platon k otázkám, co jest krása, co jest statečnost, v čem jest podstata řečnictví a j. Tento transcendentní prvek znemožnil Platonovi, aby viděl věci tak, jako ostatní lidé jeho doby. Themistokles zachránil Řecko, Perikles slavně je spravoval, ale táže se Platon, učinili lidi lepšími? To jediné rozhoduje. Platon nedebatoval se ševci a valcháři, ani se státníky a básníky, jako Sokrates, aby jim ukázal na jejich vlastní kůži, jak je nezbytno, aby hleděli dojíti lepšího poznání než mají. Ale věděl, že musí konati jim touž službu boží, co Sokrates, že však to může učiniti jen svým způsobem.

Politický nezdar, ztráta říše athenské Platona asi tak nebolela — jeho stát není ani veliký ani expansivní, — ale bolela jej vnitřní rozervanost a zaslepenost spoluobčanů: jak jinak byli by mohli odsouditi nejlepšího z lidí? A Platon věděl, proč všechno to zlo je a že nejlepší politickou prací pro spoluobčany bude, ukáže-li jim, jak neznají smyslu a cíle života, protože o něm nepřemýšlejí. Jinak by nemohli nejlepší zřízení státní shledávati v athenské demokratii, jež je pravý opak toho, co býti má a musí, mají-li lidé žíti spokojeně a správně. V demokratii dere se k vládě kde kdo, za poměrů zdravých smějí však vládnouti nejlepší, nejosvícenější, mudrcové — a ti vládnou jen neradi, jenom z přinucení, jenom proto, že vědí, kdyby sami se zřekli vlády, že budou na jejich místě horší lidé, a to by byl pro ně ještě větší trest. Hle Sparta! Ta se blíží aspoň poněkud Platonově představě o nejlepším státě tím, že vládne tam řád; tam je vláda králů, tam je zvláštní stav obránců vlasti a třída řemeslníků, kupců a rolníků — a tento stát trvá bez otřesů a je vítězem nad Athenami; má tudíž i historickou sankci.

Ale hlavní pohnutka, která vnukla Platonovi celou koncepci jeho státu i jeho definici spravedlnosti, myslím, že vedle jeho metafysiky a noetiky byla jeho p s y c h o l o g i e. Platon si představuje duši lidskou složenu ze tří částí, jež jsou rozum, cit pro čest a žádosti (*λόγος, θυμός, ἐπιθυμία*). Má-li život člověka býti zdravý, musí býti mezi částmi duše takový vztah, že rozum vládne a ostatní části se mu dobrovolně podřizují. Kde tomu tak není, je rozvrat, protože je proti přírodě, aby nejnižší část, chtíče a žádosti, v člověku poroučely nad rozumem, jeho částí božskou. I ve státě, podle Platona, jsou tři části, obdobné s částmi duše lidské. I ve státě musí vzájemný vztah částí k sobě býti týž, má-li stát býti zdráv: rozum, totiž třída, v níž je nejvyšší intellekt, nejlepší poznání — podle Platona jsou to mudrci, filosofové — má přirozenou měrou býti na vrchu, činiti vládu, části ostatní,

branná moc a třída pracující, řemeslníci a rolníci, mají se jí podrobiti. Tedy analogie státu s lidským duševním ustrojením, to je jeden předpoklad pro Platonovu stavbu a druhý je dělba práce podle přirozených vloh každého člověka. Podle Platona každý je nejzpůsobilejší k jednomu druhu práce a jen tu má vykonávati, protože tak koná ji nejlépe. Platon nevěří totiž v rovnost lidí, dělí lidstvo z hruba ve dvě veliké třídy, v ty, kteří mají v sobě touhu po vědění, poznání ideovém a jsou schopni vyššího, abstraktního myšlení, a ostatní, kteří nemají těchto vlastností a které těší jen práce hmotná. A ovšem onu třídu cení Platon výše, jí má se dostati ve státě vedení, ona má se starati o duševní potřeby společnosti, část druhá o potřeby hmotné. Tato nerovnost lidí existuje skutečně. Ovšem od důsledků, které Platon z rozdílu toho vyvodil, aby každý konal práci, k níž od přírody jest určen, jsme dnes stejně daleko jako za jeho doby.

Stát Platonovi je věcí danou, samozřejmou. Člověk nemůže žíti leč ve státě, protože sám si nedovede opatřiti všech potřeb. Stát stvořila naše potřeba, naše nedostatečnost, jak dí Platon. Aby pospolitý život byl trvale možný, musí všichni členové společnosti podrobiti se nějakému obmezení své vůle po libovolném, svobodném, bezuzdném jednání, zachovávati jistý řád. To přesvědčení vládne společností. Ale je nesnadno uvésti je ve skutek, neprohřešovati se proti němu v praxi. Důkazem toho jsou ustavičné kollise druha s druhem, instituce soudů v každé společnosti, jakož i to, že není slova, jež častěji by se ozývalo ve státě, než: právo, bezpráví, spravedlnost, nespravedlnost. Je tedy nejvýš důležito znáti, co spravedlnost jest. Jistě v dokonalém státě bude nutně i styk lidí nejlépe upraven, tedy jestliže kde, bude zde nutno hledati tuto vzácnou květinu. A nejlépe ji uvidíme, představíme-li, jak stát vzniká a roste od začátku. To jest tedy podle mého mínění historický a psychologický vznik díla Platonova. —

III.

Sokrates sejde se v Pireu v domě Kefalově s větší společností známých, mezi nimiž jsou sofista Thrasymachos Chalkedonský a oba synové Aristonovi, Glaukon a Adeimantos, kteří účastní se hovoru o spravedlnosti, počatého zcela nenásilně a nestrojeně, jak už Platon to umí. Platon chce vědecky přemoci mělké, materialistické mínění o spravedlnosti, že jest to jen prostředek z nouze, že všichni lidé, kdyby mohli, dali by přednost křivdě před spravedlností, že jest to chytrý výmysl mocných, aby slabí a utlačovaní byli svým osudem spokojenější. Proto prý od básníků a zákonodárců spravedlnost se chválí, spravedlivým se slibují odměny a jen k vůli nim lidé prý rozhodují se pro spravedlnost. Ostatně stačí

prý, jen zdá-li se kdo spravedlivý, ba není prý ani radno chtít skutečně býti spravedliv. Opravdu spravedlivého člověka by lidé nesnesli, ukamenovali by ho. — —

Úkol očistiti spravedlnost z tak těžkých pomluv přijímá Sokrates na prosby obou synů Kefalových. Spravedlnost je táž v jednotlivci, dí u Platona Sokrates, jako v celém státě. Není-li jasno, co jest spravedlnost v životě jednotlivcově, snad snáze ji postřehneme ve státě, právě jako je-li tentýž text jednou napsán malým a jinde větším písmem, snáze přečteme písmo větší.

Nyní jest Platon, kde chtěl býti, zde počíná jádro spisu. Nyní může bez překážky pověděti své učení o státě a spravedlnosti, které jsou mu pojmy souvztažnými.

Poněvadž historický stát za doby Platonovy je pravý opak toho, co má býti, patrno, že ani, líče vznik státu, Platon neobrací se k dějinám. Ale vycházeje ze správného předpokladu, že stát vzniká naší potřebou, ježto jednotlivec nemá v sobě autarkie, totiž nestačí si sám, vykládá růst jeho geneticky, s logikou naprosto bezvadnou.

Brzo učiní se zkušenost, že společnosti se lépe daří, opatřuje-li každý člen jeden druh potřeb pro všechny, než opatřuje-li si všechny své potřeby každý sám: ušetří se času a výrobky jsou dokonalejší; bude tedy jeden vyráběti jenom oděv, druhý obuv, třetí bude vzdělávati půdu atd. Dělbou práce roste ovšem stále počet členů společnosti a potřeb čím dál více. Poněvadž žádné místo na zemi neposkytuje lidem všeho, čeho třeba k živobytí, bude potřebí dovozu, a aby bylo čím platiti za dovezené suroviny i výrobky, bude třeba, aby se vyráběly doma do zásoby zase jiné produkty, kterých nemají sousedé; tak vzniká ve státě stav kupců, obchodníků, prodavačů. Lidé nespokojují se jenom nejnutnějšími potřebami, nýbrž hledí si opatřiti více, aby žili pohodlně a příjemně. A tu je třeba opět množství lidí, kteří starají se o výrobu věcí přepychových. Pojídá se mnoho masa, jemného pečiva: je tudíž třeba pastýřů, lovců, řezníků, cukrářů a přirozenou měrou také — lékařů; dále umělců, herců, chův, holičů atd. — ale také soudců. Zkrátka budeme míti zde u město, žijící v přepychu. Nyní brzy nestačí už území dosavadní, nýbrž bude třeba je rozšířiti — patrně na úkor sousedů. A tu máme **v z n i k v á l k y**. Bude tedy třeba nyní také vojska, obránců vlasti. Podle Platonovy zásady o děl práce třeba svěřiti, zcela naopak než jak se dělo v Athenách, tento úkol zvláštní třídě, jež by po celý život o nic jiného nepečovala než právě o obranu vlasti. Viděli jsme, že celý plán konstrukce státu vnukla Platonovi analogie státu s lidským organismem. Žádosti stotožňuje ve státě Platon s třídou řemeslníků, obchodníků, rolníků, kteří starají se o hospodářské, hmotné zájmy pospolitého života. Ctižádost nebo hrdost, θυμός, jenž je nad žádostmi v člověku, blíže k nejvyšší části, rozumu, ve státě představuje právě branná moc.

Vojsko má dvojí úkol: hájiti státu před vnějším nepřítelem, ale i před nepokoji uvnitř.

Odtud počínajíc má líčení Platonovo jiný ráz. Až posud byla to konstrukce podle skutečnosti; nyní začíná utopická, ideální a — hlavní část

Úkol a význam stavu vojenského u Platona je zcela jiný než ve státech historických. Proto je třeba jiných pravidel pro výběr, pro odvod, netoliko tělesné zdatnosti, vytrvalosti, obratnosti, rychlosti, nýbrž hlavně způsobilosti duševní. Neboť to nejsou obyčejní vojíni, nýbrž strážci státu, z nichž nejlepší pak jsou určeni, aby byli jeho vládci. A který že duševní znak rozhoduje o způsobilosti pro povolání strážce? Jediný: láska k učení, dychtivost po vědění, φιλομαθία — zase vidíme zde ústřední myšlenku filosofie Platonovy a Sokratovy. —

Máme-li tento přísně vybraný materiál, dostane-li se mu vychování a vzdělání, jehož cena dlouhou zkušeností jest potvrzena, totiž v naukách musických a v gymnastice, ale způsobem daleko důslednějším a dokonalejším než v Řecku je zvykem. Platon je přesvědčen, že strážci budou s to, aby naplnili úkol, který jim přikazuje. Vychování od prvního okamžiku musí se díti ve shodě se základními zásadami, na nichž Platonův Stát spočívá. První učitelé dětí, chůvy a pěstounky, smějí jen takové pohádky vypravovati, v nichž se přihlíží k tomu, aby dětské duše o nejdůležitějších věcech, o smrti, podsvětí, bozích, lži nepojaly ani jediné nesprávné představy. Nesmí se jim vypravovati, jak hrdina pláče nad padlým soudruhem v boji, že říše Hádova je smutná, že bůh podvádí, křivdí, proměňuje se v člověka nebo zvíře, aby se dopouštěl nemravností, sváděl ženy, nýbrž třeba jim vštěpovati, že bůh je dokonalá bytost, jež právě proto se nemůže měniti a může býti jen původcem dobra. Poněvadž cílem vychování v Platonově Státě jest, aby se vychoval charakter prostný, pravdivý a přímý, způsobilý jen pro jeden druh práce a nebažící po jiné, má brániti se všemu, co by tuto mnohostrannost, jež ve skutečnosti byla z historických předností athenských, v člověku podporovalo. Tedy dramatická představení, kde muž hraje úlohu ženy, naříkající, lající nebo trpící láskou atd., nehodí se do Státu Platonova — jenom prostá vypravování chrabrých a šlechetných činů. A co do vlastní hudby, již Platon přikládá ethické účinky, totiž vliv na utváření povahy, má býti zlaďovatelem duše na pravou míru, protiváhou proti zlým účinkům upřílišeného tělocviku, který duši by učinil tvrdou a hrubou.

Vedle těchto obsahových zřetelů při vyučování třeba arci stejně přísně dbáti stránky formové, v řeči, zpěvu, hudbě, chůzi i tanci, totiž výslovnosti, nápěvu, rhytmu, tonin. A stejně ani gymnastika nemá jen utužovati tělo, nýbrž má utvářeti duši povahu.

Tak ryze důsledně v takových zásadách nebyla jistě do-

sud nikdy a nikde žádná generace vychována. Tedy empirického důkazu není, že by bylo možno docíliti těch výsledků, jaké Platon postuloval. Ale Platon sám sebe bral za důkaz; patrně si představoval mládež tak duševně ustrojenou jako byl sám, prahnoucí po pravdě, a kdyby takovým duším dostalo se výchovy, jakou doporučoval — on sám octl se pod očišťujícím vlivem výchovy Sokratovy příliš pozdě, — bylo pro něj jistotou, že lze výchovou tak dokonale upraviti povahy, jak líčí. Druhá věc, která utvrzovala Platona, byla jeho víra, že dobré vlastnosti rodičů se po většině dědí.

Než výchovou a přípravným vzděláním není věc odbyta. Principem Platonovým je dělba práce. Každý v Platonově státě má své povolání a nic více: strážce musí býti strážcem a ničím jiným. O jejich výživu stará se třída hospodářská. Strážce nesmí býti ani obchodníkem, nepotřebuje tudíž ani zlata ani stříbra ani soukromého majetku, aby se tak nezmenšoval jeho zájem o stát. Proto vedle prvního znaku, zvláštního vychování ve třídě strážců, přistupuje druhý: společenství všeho majetku, takže nikdo nemá ani soukromého obydlí; ba tento kommunismus vztahuje se na ženy a děti: ve třídě strážců jsou všechny ženy společné a všechny děti společné. Ale Platon nemíní tím snad volnou lásku, nýbrž pohlavní styky jsou v jeho Státě čímsi posvátným a jejich regulování jest z předních úkolů státu.

Má-li stát býti trvalý, nesmí se 1. hýbati základy výchovy, jak Platon ji naznačil, 2. nesmí stát libovolně se rozšiřovati, nýbrž jen potud, aby se neztratilo vědomí vnitřní jednoty, dále nesmí se ve třídě výrobní rozmnožiti ani chudoba ani přílišné bohatství, a konečně třeba přísně přihlížeti k tomu, aby zejména ryzost třídy strážců, na níž blaho celku závisí v míře daleko větší než na třídě výrobců, zůstala nedotčena. Proto tak úzkostlivě vládci bdí nad plozením dětí v této třídě, obmezujíce je na určitý počet let, kdy těla jsou v nejlepším květu sil, a spojujíce nejlepší ženy s nejlepšími muži (ale tak, aby nepoznali v tom úmyslu), aby se vypěstilo potomstvo co nejdokonalejší. Pozná-li se, že dítě ze stavu strážců nemá přimíšeno v duši zlata ani stříbra, jak Platon obrazně se vyjadřuje, nýbrž jen obyčejný kov, jak zpravidla bývá u dětí řemeslnických, nutno bez milosti je vyloučiti a vychovávati nikoli za strážce, nýbrž za řemeslníka nebo rolníka. A naopak má-li dítě ze třetího stavu vynikající duševní schopnosti, má býti vychováno mezi dětmi strážců.

Společné hostiny, syssitie, jimiž se měl síliti cit družství, prostý způsob života, zákaz hromaditi peníze, výchovu dětí i jakýsi dozor nad rozmnožováním obyvatelstva se zřetelem ke státu Platon znal ze Sparty, ale odtud si vzoru nebral. Spartské zřízení je proti Státu Platonovu již zřízení degenerované. Jako když v člověku se poruší správný vztah mezi jednotlivými částmi duše a nevládne rozum, nýbrž místo rozumu zaujme hrdost (θυμός), vzniká typ člověka

ctižádostivého, tak i Sparta je typ státu timokratického, který ve stupnici Platonově je na druhém místě, ježto třída druhá, vojíni, zaujímá v něm místo, jež náleží třídě první, vládcům Platonovým.

Zdánlivě paradoxní these o kommunismu žen a dětí je jenom správný logický důsledek filosofie Sokratovy a Platonovy. Chce-li kdo vyvraceti důsledek, musí vyvrátiti napřed praemissu, thesi, že není možno, aby žil člověk, který by věřil, že v životě jednotlivcově i v životě státním musí bezpodmínečně vládnouti rozum. Platon věřil, že tací lidé jsou, ba dokonce znal dva: Sokrata a sebe. Šlo jen o to, aby takových lidí bylo víc. Kdyby bylo možno sebrat těchto »rytířů ducha« víc, jevila by se nám nauka Platonova také tak paradoxní? Je to s Nietzschovým Zarathustrou jinak? — Ovšem věc rozbíjí se o skutečnost; takových lidí je málo. A Platon je si toho vědom: proto dí, že takový stát by mohl býti někde ve hvězdách nebo mezi syny bohů.

Proto Aristotelovy námitky proti Platonovi jsou snadné, ale vlastně nezasahují cíle. Aristoteles neobrací se proti základu, nýbrž proti závěru, odvolávaje se na — skutečnost. Platon zavádí kommunism žen a dětí, zapovídá soukromý majetek proto, aby ve strážcích ubil nadobro egoism, aby mu ubral půdy, — patrně nedůvěřuje, že by vzdělání a výchova o sobě postačily k tomu, aby ochránily strážce na vždy proti všem svodům, aby tím více zmohutnělo v nich cítění kollektivní. Má-li kdo vlastní rodinu, tedy zájem o ni ohrožuje zájem celku, který je vyšší.

Aristoteles (ve spise O státních zřízeních 2—10 n.) namítá, že Platon, odstraňuje rodinu, odstraňuje pramen nejlepších radostí, lásku mezi rodiči a dětmi, ucpává v lidech zdroj energie; neboť lidé vynasnažují se nejvíce, vědí-li, že plod práce připadne jim nebo jejich dětem. A myslí-li Platon, vezme-li rodičům děti, aby jich nepoznali, že oni přenesou svou lásku na všechny ostatní téhož věku, že tím učiní z celého stavu strážců jedinou rodinu, mýlí se, neboť láska pozbude tím intensity, zřídne, zvodnatí — a konec konců nastane opak toho, co Platon zamýšlel.

K tomu Platon by odpověděl: Ano, skutečnost jest taková. Ale naši bodří krajané, jak kolem nás chodí, právě nejsou materiálem, z něhož bych troufal si vybudovati svůj stát, nýbrž chci jiné, vyšší lidi, v nichž by výchova egoistické pudy podřídila zájmům celku, a vštípila by jim, že ve státě nebě o blaho jednotlivcovo v první řadě ani o blaho jedné třídy obyvatelstva, nýbrž o blaho všech.

Myslím tudíž, že námitky Aristotelovy nejsou správné, protože obsahují mutatio elenchi, jsou bezpředmětné, protože nevyvracejí toho, co bylo třeba vyvrátiti. Realistický smysl Aristotelův vidí především skutečnost, dějiny, a ty svědčí proti Platonovi. Ale nikdo Platonovi nedokáže, že by nebyl možný daleko dokonalejší útvar společnosti, kdyby

rozhodovala v něm duševní aristokratie toho rázu, jak ji líčí Platon ve Státě.

Ještě k jedné věci třeba ukázati. Ženám strážců dostává se téhož vychování jako mužům, a mají ve státě týž úkol, totéž zaměstnání jako muži, i ve válce stojí mužům po boku. Neboť, dle Platona, jsou sice zpravidla ženy o něco slabší mužů, ale jinak rozdíly nepadají na váhu. Jsou-li dívky, jež se vychovávají ve třídě strážců, téhož jemného duševního ustrojení, téhož filosofického ducha, totiž mají-li v sobě stejnou touhu po vědění, stanou se i z nich výchovou tytéž mírné bytosti, v nichž intellekt bude říditi a ovládati city jako u mužův — a nad to společná výchova otupí osten žádostivosti. Tedy ve třídě strážců je úplná rovnost mezi mužem a ženou, úplná emancipace.

Jak jest tomu na konec se třídou vládců? Již z toho, že vládce srovnává Platon s první částí duše, rozumem, můžeme souditi, že setkáváme se zde s nejzávažnějšími myšlenkami, sem že Platon položil jádro celého svého učení a že vynaložil všechno umění, aby čtenáře přesvědčil. O povaze, úkolech a přípravě vládců mluví se také skutečně v celých dvou knihách VI. a VII. Vždyť závisí na tom, jsou-li vládci na výši svého úkolu, bytí či nebytí Platonova Státu. Nuže v nejlepším státě Platonově mohou býti vladaři — jenom praví filosofové. I umělecky, formálně Platon dovedl dobře naznačiti, jak tato věta je středem celé jeho stavby. V řadě reforem klade ji až na konec se zřejmým úmyslem stupňovacím a dává ji pronášeti Sokratovi s omluvami a bázní. Posluchači vyslovují také pochybnosti. A proto je třeba, aby Platon věc vyložil zhluboka od začátku. Zase vidíme, jak nerozlučně jsou zde spojeny theorie poznání s politikou a ethikou. Většina lidí nedobéře se skutečného pravého poznání, nýbrž spokojuje se míněním, věrou, domněnkou, protože přestává na poznávání konkretních jednotlivin; ale to je kalný, nespolehlivý zdroj vědění, jenž člověku je málo platen. Ale jsou na světě lidé, kteří vnikají za povrchní poznávání smyslové, kteří v konkretním předmětě vidí víc než jednotlivinu, totiž abstraktní, všeobecné znaky jeho. Tací lidé mají filosofické vlohy, které mohou, dostane-li se jim náležitého výcviku, dovésti člověka »z říše vzniku a zániku do říše věčného jsoucna«, totiž od smyslového poznání jednotlivin k poznání idei, zvláště idey dobra, jež umožňuje člověku pravé poznání jsoucna, totiž nezměnných, věčných hodnot věcí, právě jako slunce uschopňuje oko, aby vidělo.

A takového poznání nezbytně je třeba lidem, kteří mají spravovat nejlepší stát. Jakým způsobem lze vychovati vládce toho způsobu? Již za elementární výchovy odlišují se některí chovanci větší rozumovou i mravní schopností. Učí se stejně rádi všem předmětům. Mají výbornou pamět. Záhy ukazují svou schopnost mysliti abstraktně, v pojmech, nenávidí klam a lež, a nade vše milují pravdu. Poněvadž vůle jejich se nese

směrem ideálním, jsou ve smyslových požitcích nanejvýš mírní, lakota a sobectví jest jim cizí, v nebezpečí jsou zmužilí, v obcování snášeliví a spravedliví. To jsou povahy filosofické. Tyto ve 20. roce třeba odděliti od ostatních a vésti hlubším, systematickým učením k poznání pravého jsoucna. Vědy, jež od smyslového vnímání jednotlivin vedou nejbezpečněji k všeobecnému, jsou mathematika, geometrie, astronomie. Kteří prospívají v těchto vědách a prozrazují tak zvláštní nadání k poslední a nejdůležitější nauce, vedoucí k poznání ideovému, totiž d i a l e k t i c e, ti ve 30 letech jsou znova odděleni a cvičeni v ní, aby se poznalo, dovedou-li se vyzouti úplně z poznávání smyslového a zcela jen snažiti se po věčném bytí a pravdě. Toto učení trvá pět let. Od 35. roku mají po 15 let osvědčiti svou zdatnost praxí jako úředníci a důstojníci. Kdo bezvadně obstáli v theorii i praxi, ti v 50 letech dosahují vlastního cíle, stávají se vládci: totiž majíce duševní zrak svůj upřený ke zřídlu všeho světla, dobru, řídí osudy státu v pravém smyslu sub specie aeternitatis a pečují o to, aby vychovali stejně dokonalé nástupce k vládě. A ovšem docela důsledně mají i ženy u Platona přístup k vládě.

Tím je vlastně Platonův Stát hotov. Nejméně Platon mluví o třídě třetí; jí ponechává soukromý majetek, ani komunismus žen a dětí není zde zaveden. Zde myslím mohli bychom Platonovi vytknouti nevypracovanost. Proč máme věřiti, že tito výrobci budou vždy spokojeni svým osudem, když se jim nedostalo filosofického vzdělání, jež by je naučilo nutné sebevládě, a když pak přece se po nich žádá, aby výrobky jejich byly krásné, tedy, jak se zdá, se předpoklá- i u nich jakési tušení idey krásna.

Nuže, kde je v tomto Státě spravedlnost? Spravedlnost jest Platonovi správný vztah jednotlivých tříd obyvatelstva k sobě, aby totiž každá z nich se obmezila na to, co jí náleží.

*

Řekne-li se o Platonově Státě, že je to utopie, a ukazuje-li se, že není možno z těch a oněch příčin, aby Platonův Stát se uskutečnil, je to kritika jednostranná. To Platon věděl také. Ale co třeba říci, aby Platonovi stalo se po právu, jest to, že Platon v díle svém, kde mluví o vychování a vzdělání strážců a vládců, vylíčil svůj i d e á l u š l e c h t i l é h o l i d s t v í a že na tomto ideálu Platonova lidství okříváme a vzpružujeme se ještě i my a budou stále se vzpružovati všichni, kdo jsou platonsky založeni, totiž ti, kdo jsou přesvědčeni, že život každého národa, má-li býti úplný a zdravý, nezáleží jen v zájmech hospodářských, praktických a hmotných vůbec, ale také a h l a v n ě v z á j m e c h i d e á l n í c h.

Kniha první.

Sokrates.

1. Šel jsem včera do Peiraiea s Glaukonem, synem Aristonovým, pomodlit se k bohyni a spolu abych se podíval na její slavnost, jakým způsobem ji vystrojí, neboť ji slavili teď po prvé. Průvod našich lidí byl krásný, ale ne méně pěkná byla podívaná na průvod, který pořádali Thrakové. Když jsme se pomodlili a užili slavnosti, vraceli jsme se do města. Jak jsme tak měli namířeno domů, v tom nás spatřil z daleka Polemarchos, syn Kefalův, a hned poručil sluhovi, aby běžel za námi a řekl, abychom na něj počkali. A sluha, chytiv mě ze zadu za plášť, pravil: Vzkazuje vám Polemarchos, abyste na něj počkali. I obrátil jsem se a ptal se, kde jest jeho pán. Tamhle vzadu jde sem, jen počkejte! Nuže počkáme, pravil Glaukon.

A za malou chvíli přišel Polemarchos, bratr Glaukonův Adeimantos, Nikeratos Nikiův a někteří jiní, přicházejíce patrně ze slavnosti.

Tu pak řekl Polemarchos: Sokrate, zdá se mi, že máte namířeno k městu, jako byste hodlali již odejíti.

Věru nehádáš špatně, odpověděl jsem.

Nuže vidíš, kolik nás jest?

Jak pak bych neviděl?

Buďto tedy nás přemozte anebo zde zůstaňte.

Což nezbývá ještě jedna možnost, totiž jestliže vás přesvědčíme, že nás musíte pustiti domů?

Dovedli byste přemluviti někoho, kdo neposlouchá?

To nikoli, děl Glaukon.

Vězte tedy, že my vašich důvodů nebudeme poslouchati.

Tu pravil Adeimantos: Což pak ani nevíte, že bude večer na počest bohyně pochodňový závod na koních?

Na koních? děl jsem; toť něco nového. To budou míti pochodně a budou si je při jízdě navzájem podávati? Či jak to myslíš?

Tak jest, pravil Polemarchos. A mimo to bude uspořádána noční slavnost, jež stojí za podívanou; vypravíme se po večeři a podíváme se na tu slavnost. A sejdeme se tam s mnohými hochy a budeme se s nimi baviti. Nuže, nerozmýšlejte se a zůstaňte.

A Glaukon řekl: Jak se podobá, musíme zůstati.

Dobře, odpověděl jsem, myslíš-li, udělejme tak.

2. Šli jsme tedy domů k Polemarchovi a zastihli jsme tam Lysia a Euthydema, Polemarchovy bratry, potom Thrasymacha z Chalkedonu, paianského Charmantida a Kleitofonta Aristonymova; také otec Polemarchův Kefalos byl doma. Zdál se mi býti velice zestárlý, bylo tomu totiž už dávno, co jsem ho naposled viděl. Seděl s věncem na hlavě na zvláštním křesle s polštářem; konal totiž právě na dvoře obět. Sedli jsme si tedy vedle něho, neboť stálo tam kolem dokola několik židlí.

Kefalos, jak mě spatřil, hned mě vítal a pravil: Vzácným hostem jsi, Sokrate, u nás v Peiraieu. A přece bys tu měl býti častěji. Věru, kdybych já měl ještě síly, abych mohl snadno konati cestu do města, nemusil bys chodit ty sem, nýbrž já bych chodil k tobě; takto však bys měl častěji sem přicházeti. Neboť dobře věz, že tou měrou, jak mě opouštějí ostatní tělesné rozkoše, právě tak roste ve mně touha po vážných hovorech a rozkoš z nich. Buď tedy tak laskav a nevyhýbej se společnosti těchhle mých synků a choď sem k nám jako k přátelům a dobrým známým.

Věru, Kefale, odpověděl jsem, já rád hovořím s muži hodně starými; oni totiž jako by byli napřed prošli jakousi cestou, po které i nám snad bude se bráti, a tu si myslívám, že musím u nich hledati poučení, jaká ta cesta jest, zda drsná a obtížná, či snadná a schůdná. A zvláště od tebe, jenž jsi dospěl již k tomu věku, který

jest podle slov básníků *na sklonku stáří*, rád bych zvěděl, zdali je prohlašuješ za obtížnou část života či zač.

3. Já ti to, ví bůh, Sokrate, povím, jak se na to dívám. Často se scházíváme nás několik skoro stejného věku, zachovávajíce tak ono staré přísloví; tu pak většina z nás při takových schůzkách naříká, touží po rozkoších mládí, vzpomíná na požitky lásky, pitky, hostiny a na jiné věci, které s tím souvisí, a rmoutí se, jako by byli zbaveni kdo ví jak velikého štěstí, a že prý tenkráte to byl krásný život, nyní však že to již ani život není. Někteří hořekují také nad tím, že jejich rodiny se starým člověkem zle nakládají, a proto zpívají stále touž, jak velikou bídu jim stáří způsobuje. Mně však se zdá, Sokrate, že tu neobviňují pravého vinníka. Neboť kdyby tím bylo vinno stáří, byl bych i já od něho zakusil téhož a také všichni ostatní, kdo dosáhli takového věku. Zatím však setkal jsem se již i s jinými, s kterými tomu tak nebylo, a jmenovitě také jsem se jednou nahodil k tomu, když se kdosi tázal básníka Sofoklea: »Jak se máš, Sofoklee, co se týče požitků lásky? Jsi ještě s to, abys obcoval s ženou?« A on pravil: »Zadrž, člověče; věru s největší radostí jsem tomu unikl, jako bych byl utekl nějakému zuřivému a ukrutnému pánu.« Již tenkráte se mi zdálo, že dobře odpověděl, a ne méně i nyní. Neboť v stáří nastává úplný klid a osvobození od takových věcí; když vášně přestanou doléhati a ochabnou, zcela se naplňuje slovo Sofokleovo, že jsme zbaveni velice mnohých a zuřivých pánů. Ale jak tyto věci, tak i onen poměr k rodině má jinou příčinu, nikoli stáří, milý Sokrate, nýbrž povahu lidí. Neboť jsou-li mírní a dobromyslní, i stáří jest jim jen jistou měrou obtížné; pakli ne, takovému člověku, Sokrate, bývá těžké jak stáří tak mládí.

4. Já jsem se potěšil z těchto jeho řečí a chtěje, aby hovořil ještě dále, podněcoval jsem jej a pravil jsem: Myslím, Kefale, že většina lidí ti nedá za pravdu, když takto mluvíš, nýbrž myslí, že stáří snadno snášíš nikoli pro svou povahu, nýbrž proto, že máš veliké jmění; vždyť se říká, že boháči mají mnoho útěch.

Máš dobře, on na to, nedávají mi za pravdu. A něco pravdy v tom jest, co říkají, nikoli však tolik, jak si myslí. Než dobrý jest výrok Themistokleův, jenž odpověděl občanu z ostrůvku Serifa, který ho tupil a řekl, že jest slavný ne svou vlastní zásluhou, nýbrž zásluhou obce: »Arci, ani já bych se nebyl proslavil, kdybych byl ze Serifa, ani ty, kdybys byl z Athen.« A stejně lze říci o těch, kdo nejsou bohati a stáří těžce snášejí, že na jedné straně ani poctivý člověk by nenesl úplně lehce stáří spojené s chudobou, na druhé straně ani nepoctivý, i kdyby zbohatl, nikdy by nežil v pokoji sám se sebou.

Zdali pak jsi, Kefale, své jmění z větší části podědil či sis ho sám dobyl?

Čeho jsem si dobyl, Sokrate? Co se týče hospodaření, jsem uprostřed mezi dědem a otcem. Neboť děd a jmenovec můj zdědil jmění skoro tak veliké, jaké mám nyní já, a mnohonásobně je zvětšil, ale Lysanios, můj otec, ještě více je zmenšil než jest nyní. A já se spokojím, nezanechám-li je těmto svým dědicům menší, nýbrž aspoň o něco málo větší, než jsem je přijal.

Proto jsem se tě na to otázal, děl jsem, že se mi zdálo, že ke svému jmění příliš nelneš, to pak dělávají obyčejně ti, kdo si ho sami nedobyli; kdo však si ho dobyli sami, mají je dvojnásobně rádi nežli ostatní. Neboť jako básníci milují své básně a otcové své děti, tak i lidé vlastním přičiněním zbohatlí hledí si peněz předně jakožto svého díla a pak, jako ostatní, pro užitek. Proto také jsou nepříjemní ve společenském styku, protože nechtí chváliti nic než bohatství.

Máš pravdu.

5. Ba ovšem, děl jsem. Ale ještě mi pověz toto: co myslíš, která největší výhoda ti vzešla z toho, že máš veliké bohatství?

V tom by mi asi málo lidí uvěřilo. Dobře věz, Sokrate, že je-li člověk blízký předtuše své smrti, napadá ho strach a péče o věci, o které se dříve nestarával. Neboť báje, které se vypravují o podsvětí, že kdo zde porušil právo, tam má býti trestán, jimž se až dosud smál, tehdy mučí jeho duši, aby snad nebyly pravdivé; a tu

— buď pro slabost stáří nebo že jest již blíže oněch věcí a jaksi lépe je vidí — sám naplňuje se úzkostí a bázní a hned uvažuje a pátrá, zdali snad komu nějak neukřivdil. Tu pak, kdo nalézá ve svém životě mnoho křivd, ten i ze spánku jako děti často uleknut se probouzí a žije v očekávání zlém; kdo však si není vědom ničeho nespravedlivého, toho stále provází libá a dobrá naděje, *živitelka v stáří*, jak také praví Pindaros. Věru hezky to pověděl, Sokrate, že kdo ztrávil život spravedlivě a zbožně, ***toho sladká provází naděje, která srdce občerstvuje a v stáří živitelkou jest, která nejvíce smrtelných vrtkavou mysl řídí.*** Pravdivá to slova a velmi podivuhodná. A právě v této věci má bohatství podle mého soudu velmi velikou cenu, ale ne pro každého, nýbrž pro člověka poctivého a řádného. Neboť aby mohl člověk odejíti na onen svět beze strachu, že třeba proti své vůli někoho ošidil nebo přelhal nebo že zůstal dlužen bohu nějaké oběti nebo lidem peníze, k tomu přispívá velkou měrou jmění. Má ovšem i mnoho jiných výhod; avšak vážíme-li jednu s druhou, myslil bych, Sokrate, že toto není nejmenší věc, pro kterou bych pokládal bohatství rozumnému muži za nejvýše užitečné.

Velmi dobře, Kefale, děl jsem. Ale co se týče té vlastnosti samé, spravedlnosti, nazveme ji jen tak prostě pravdivostí a správným vracením, přijal-li kdo něco od druhého, či možno i to konati někdy spravedlivě, někdy nespravedlivě? Povím příklad: kdybych přijal od přítele duševně zdravého zbraň a ten by zešílel a žádal ji nazpět, každý by zajisté řekl, že ani nejsem povinen takové věci vraceti, ani že by nejednal spravedlivě, kdo by ji vrátil, ani na druhé straně kdo by chtěl člověku v tom stavu mluviti ve všem pravdu.

Správně díš.

Není tedy toto správný výměr spravedlnosti, mluviti pravdu a vraceti, co kdo přijal.

Ba jistě jest, Sokrate, vpadl do řeči Polemarchos, ač je-li co věřiti Simonidovi.

Nuže dobrá, vece Kefalos, a tím vám odevzdávám rozmluvu, neboť se musím starat již o oběť.

Tak tedy, pravil Polemarchos, já jsem tvým dědicem?

Ovšem, odpověděl s úsměvem a šel k oběti.

6. Mluv tedy, děl jsem, když jsi dědicem rozmluvy, který výrok Simonidův o spravedlnosti nazýváš správným?

Že spravedlivé jest dávati každému, co jsme mu dlužni; tato jeho slova se mi zdají býti dobrá.

Zajisté, není snadno Simonidovi nevěřiti — moudrý to věru a božský muž — ale co těmito slovy myslí, tomu snad ty, Polemarchu, rozumíš, ale já to nevím. Jistě totiž nemyslí to, co jsme právě říkali, vraceti někomu uloženou věc, vyžaduje-li ji nazpět nemaje zdravého rozumu; a přece co si kdo k nám uložil, to jsme mu dlužni, ne?

Ano.

Avšak nesmí býti nikterak vráceno tehdy, kdykoli toho někdo požaduje nazpět bez zdravého rozumu?

Pravda.

Tedy pravdě podobně něco jiného než toto myslí Simonides svým výrokem, že spravedlivé jest vraceti, co jsme dlužni.

Věru, bůh ví, něco jiného; myslí totiž, že přátelé přátelům jsou dlužni činiti něco dobrého, zlého však nic.

Rozumím, děl jsem — že totiž nevrací dlužné věci ten, kdo vrátí někomu u sebe uložené peníze, jestliže navrácení a přijetí může způsobiti škodu a jsou-li příjemce i vracející přáteli — nechceš říci, že to jest smysl slov Simonidových?

Ovšem že.

A což nepřátelům, těm třeba vraceti, ať jsme jim dlužni cokoli?

Vším způsobem, pokud jim jsme co dlužni; dlužen pak jest podle mého mínění nepřítel nepříteli to, co mu patří, totiž něco zlého.

7. Simonides tedy, jak se podobá, vyslovil, co jest spravedlivé, po způsobu básníků hádankou. Myslil totiž, jak patrno, že to jest spravedlvé, dávati každému, co mu náleží, a to nazval slovem dlužné.

Jak jinak?

U Dia, děl jsem, kdyby se ho někdo zeptal: »Simonide, komu a co dlužného a náležitého dává umění lékařské, aby si tím zasloužilo svého jména?« co myslíš, že by nám odpověděl?

Patrno, že tělům léky, pokrmy a nápoje.

Komu a co dlužného a náležitého dává umění, které se jmenuje kuchařství?

Pokrmům chutnou úpravu.

Dobrá. Komu tedy a co dává umění, které by se pak mohlo nazývati spravedlností?

Máme-li se držeti, Sokrate, toho, co bylo řečeno výše, přátelům prospěch a nepřátelům škodu.

Tedy činiti přátelům dobře, nepřátelům zle, to nazývá Simonides spravedlností?

Zdá se mi tak.

Kdo pak nejlépe dovede nemocným přátelům činiti dobře a nepřátelům zle vzhledem k nemoci a zdraví?

Lékař.

A kdo plujícím vzhledem k nebezpečenství na moři?

Kormidelník.

A co spravedlivý? V kterém oboru a vzhledem k jakému výkonu jest nejschopnější přátelům prospívati a nepřátelům škoditi?

Po mém zdání ve válce, bojem proti nepříteli a spojenectvím.

Dobře; ovšem těm, kdo nejsou nemocni, milý Polemarchu, jest lékař nepotřebný.

Pravda.

A také těm, kdo nekonají plavby, kormidelník.

Ano.

Zdali pak jest také těm, kteří nevedou války, spravedlivý nepotřeben?

To se mi nikterak nezdá.

Jest tedy spravedlnost užitečná i v míru?

Ano, jest užitečná.

Jistě i rolnictví, či ne?

Ano.

K opatřování plodin?

Ano.

A jistě i ševcovství?

Ano.

Řekl bys asi, že k opatřování obuvi?

Ovšem.

A co spravedlnost? které věci bys myslil že se jejím přispěním v míru užívá nebo nabývá?

Vzájemných styků, záležících na smlouvě.

Těmi vzájemnými styky rozumíš společenství či něco jiného?

Ano, společenství.

Nuže zdali pak jest při hře v šachy dobrým a užitečným společníkem spravedlivý muž či vycvičený hráč?

Vycvičený hráč.

A při kladení cihel a kamenů jest spravedlivý muž užitečnějším a lepším společníkem než stavitel?

Nikoli.

A v kterém tedy společenství jest spravedlivý muž lepším společníkem než kitharista, jako jest kitharista lepší než spravedlivý při hře na kitharu?

Podle mého zdání v tom společenství, kde jde o peníze.

Snad vyjímaje to, Polemarchu, kde jde o užití peněz, na příklad kdykoli jest třeba společně za peníze koupiti nebo prodati koně; to náleží, jak myslím, znalci koní, či ne?

Patrně.

A když jde o loď, staviteli lodí nebo kormidelníku?

Podobá se.

Při kterém tedy způsobu společného užití stříbra nebo zlata jest spravedlivý muž užitečnější než ostatní?

Kdykoli jde o to, bezpečně je uložiti, Sokrate.

Myslíš tedy, když nejde o to, aby se peněz užívalo, nýbrž aby ležely?

Ovšem.

Když se tedy peněz neužívá, tehdy jest jim spravedlnost k užitku?

Skoro se zdá.

A kdykoli tedy jest třeba, bezpečně schovati vinařský srp, jest užitečná spravedlnost, jak společnosti tak

jednotlivci; ale kdykoli se ho má užívati, jest k užitku umění vinařské?

Patrně.

A tak řekneš také o štítě i lyře, že když jde o to, schovati je a neužívati jich, jest užitečná spravedlnost, když však jest třeba jich užívati, umění vojenské a hudební?

Nutně.

A tak tedy i ve všech ostatních věcech jest spravedlnost při užívání neužitečná, při neužívání však užitečná?

Skoro se zdá.

8. To by tedy, příteli, spravedlnost nebyla nic tak tuze vzácného, je-li užitečná jen pro to, čeho se neužívá. Uvažme však toto. Kdo v zápase pěstním nebo v kterémkoliv jiném dovede nejlépe zasaditi ránu, zdali pak ten také nejlépe nedovede se jí uchrániti?

Ovšem.

Nuže není-li ten, kdo se dovede vystříci nemoci, nejschopnější, aby ji někomu tajně způsobil?

Mně se tak zdá.

Jistě také jest ten dobrým strážcem táboru, kdo dovede tajně vysliditi nepřátelské záměry i ostatní podniky?

Ovšem.

Co tedy kdo dovede dobře hlídati, to dovede i dobře ukrásti.

Podobá se.

Jestliže tedy spravedlivý dobře dovede peníze opatrovati, dovede je dobře i ukrásti.

Tak aspoň plyne z naší úvahy.

Tedy jakýmsi zlodějem se nám objevil, jak se podobá, muž spravedlivý; a zdá se mi, že ses tomu naučil od Homera. Ten totiž chválí Autolyka, děda Odysseova se strany matčiny, a praví o něm, že nade všechny lidi vynikal *zlodějstvím a křivopřísežnictvím.* Podle tebe, Homera a Simonida jest tedy spravedlnost pravdě podobně jakési umění zlodějské, arci ku prospěchu přátel a ke škodě nepřátel. Neřekl jsi to tak?

Bůh ví, že ne, ale už sám nevím, co jsem řekl; toho mínění jsem však ještě teď, že spravedlnost přátelům prospívá a nepřátelům škodí.

Ale zdali pak jmenuješ přáteli ty, kteří se zdají někomu řádní, či ty, kteří jsou řádní, byť se i nezdáli? A zrovna tak nepřátele?

Jest přirozeno, že koho kdo pokládá za dobrého, toho miluje, koho však za špatného, toho nenávidí.

Nuže zdali pak se lidé v tom nemýli, že mnozí se jim zdají řádní, ač nejsou, a mnozí naopak?

Ano, mýlí.

Těm tedy jsou dobří nepřáteli a špatní přáteli?

Ovšem.

Ale přes to jest pak pro tyto lidi spravedlivo, špatným prospívati a dobrým škoditi?

Patrně.

Ale dobří jsou přece spravedliví a neschopni, jednati nespravedlivě?

Pravda.

Podle tvé řeči jest tedy spravedlivé činiti zle lidem, kteří se nedopouštějí žádného bezpráví.

To ne, Sokrate, neboť ta myšlenka, jak se podobá, jest špatná.

Spravedlivo tedy jest nespravedlivým škoditi a spravedlivým prospívati?

Tato myšlenka jest zřejmě lepší než ona.

Pro mnohé tedy, kteří se zmýlili v lidech, bude to míti, Polemarchu, ten následek, že pro ně bude spravedlivo škoditi přátelům — mají totiž za přátele lidi špatné — nepřátelům pak prospívati — neboť to jsou lidé dobří; a takto budeme tvrditi pravý opak toho, co pravil podle našeho výkladu Simonides.

Ba věru, takový to má následek. Nuže opravme to, neboť se zdá, že jsme neužili správně pojmů přítel a nepřítel.

Jaké to užití myslíš, Polemarchu?

Že kdo se zdá řádný, ten že jest přítel.

A jak to máme nyní opraviti? děl jsem.

Že přítelem jest ten, kdo se zdá a také jest řádný; kdo však se zdá řádný, ale není, ten že se zdá, ale není přítelem. A o nepříteli platí týž výměr.

Podle této řeči bude tedy, jak se podobá, přítelem dobrý, nepřítelem špatný.

Ano.

Myslíš tedy, abychom doplnili výměr spravedlivého proti svému prvnímu určení, že spravedlivé jest příteli dobře činiti a nepříteli zle; nyní máme k tomu dodati, že jest spravedlivé dobře činiti dobrému příteli a škoditi špatnému nepříteli?

Ano, takový výměr by byl podle mého zdání zcela dobrý.

9. Podle toho tedy sluší spravedlivému muži, škoditi vůbec někomu na světě?

Ba ovšem; lidem špatným a nepřátelům třeba přece škoditi.

Když se škodí koním, stávají se lepšími či horšími?

Horšími.

A co se na nich zhoršuje, dobré vlastnosti psí či koňské?

Koňské.

Tedy i psi, kterým se škodí, zhoršují se ve vlastnostech psích a ne koňských?

Nutně.

Co však se týče lidí, příteli, neměli bychom také tak říci, že když se jim škodí, zhoršují se v dobrých vlastnostech lidských?

Ovšem že.

Nuže není spravedlnost dobrá vlastnost lidská?

I to jest nutně pravda.

A tedy ti lidé, kterým se škodí, nutně se stávají, příteli, nespravedlivějšími.

Podobá se.

Zdali pak mohou hudebníci hudebním uměním činiti lidi nehudebními?

Nemožno.

Anebo odborní jezdci jezdeckým uměním neznalými jízdy?

Nelze.

Ale spravedliví spravedlností nespravedlivými ano? Anebo vůbec ctností dobří špatnými?

Ne, to není možno.

Pravda, vždyť studiti není, myslím, vlastností tepla, nýbrž jeho opaku.

Ano.

Ani zavlažovati vlastností sucha, nýbrž jeho opaku.

Ovšem.

Tedy ani škoditi nenáleží dobrému, nýbrž jeho opaku.

Patrně.

Člověk spravedlivý jest zajisté dobrý?

Ovšem že.

Nenáleží tedy spravedlivému, Polemarchu, škoditi ani příteli ani komu jinému, nýbrž jeho opaku, člověku nespravedlivému.

Zdá se mi, že máš zcela pravdu, Sokrate.

Praví-li tedy kdo, že spravedlivé jest dávati každému, co mu jsme dlužni, a myslí tím, že muž spravedlivý jest povinen nepřátelům škoditi, přátelům však prospívati, nebyl moudrý, kdo to řekl. Neboť nemluvil pravdu; vždyť jak se nám ukázalo, nikde a nikdy není spravedlivé někomu škoditi.

Připouštím.

Budeme tedy společně bojovati já a ty proti každému, kdo by tvrdil, že to řekl Simonides nebo Bias nebo Pittakos nebo některý jiný z moudrých a blahoslavených mužů.

Já jistě jsem hotov účastniti se toho boje.

Ale víš, čí jest podle mého zdání výrok, že spravedlivé jest přátelům dobře činiti a nepřátelům škoditi?

Čí?

Myslím, že Periandrův nebo Perdikkův nebo Xerxův nebo Ismenia thebského nebo některého jiného boháče, který myslil, že má velikou moc.

To máš zcela pravdu.

Dobrá, děl jsem; avšak poněvadž se ukázalo, že ani v tomto není spravedlnost a spravedlivé, co jiného by to asi bylo?

10. Ještě za naší rozmluvy Thrasymachos často se

strojil, vpadnouti nám do řeči, ale přítomní mu bránili, chtějíce vyslechnouti náš hovor až do konce; avšak sotva jsme umlkli a já jsem pronesl tuto otázku, již se nezdržel, nýbrž vzchopiv se k útoku jako divoká šelma vrhl se na nás, jako by nás chtěl rozsápat.

Já a Polemarchos byli jsme leknutím omámeni; on pak na nás zvolal: Jaké žvásty to tlacháte již tak dlouho, Sokrate? A jakou pošetilost to tropíte, krčíce se jeden před druhým? Jestliže opravdu chceš věděti, co jest spravedlnost, nebuď jen samá otázka a nezakládej si na vynucování odpovědi, kterou kdo dá — vždyť víš, že tázati se jest snazší než odpovídati — nýbrž také sám odpověz a řekni, co myslíš že jest spravedlivé. Ale ať mi neříkáš, že to jest nezbytné nebo prospěšné nebo užitečné nebo výhodné nebo příslušné, nýbrž tvá slova buďtež jasná a určitá; věz, že se nespokojím, budeš-li mluviti takovéto tlachy.

Zděsil jsem se té řeči a dívaje se na něho měl jsem strach; a kdybych nebyl dříve naň pohlédl než on na mne, myslím, že bych byl oněměl. Takto však když počínal při své vlastní řeči upadati v zuřivost, podíval jsem se naň dříve, takže jsem byl s to, abych mu odpověděl, i řekl jsem třesa se: Thrasymachu, nezlob se na nás; neboť jestliže já i zde přítel ve svých úvahách činíme nějaké chyby, věř, že chybujeme proti své vůli. Kdybychom hledali zlata, jistě bychom se dobrovolně jeden před druhým při hledání nekrčili a nemařili tak jeho nalezení: proto když hledáme spravedlnosti, věci nad všecko zlato vzácnější, nemysli, že bychom si tak bez rozumu navzájem ustupovali a nesnažili se ze všech sil, aby se nám objevila. Věř nám to, příteli. Ale bezpochyby na to nestačíme; proto by mnohem více slušelo vám znalcům, abyste nás litovali než abyste se na nás horšili.

11. A on uslyšev to vypukl v posupný smích a řekl: U Heraklea, to jest ta obvyklá Sokratova ironie; já jsem to věděl a hned napřed říkal těmto zde, že nebudeš chtít odpovídati, nýbrž že se budeš přetvařovati a spíše všecko jiného dělati, než abys odpovídal, jestliže by se tě kdo na něco tázal.

Ty's jistě moudrý muž, Thrasymachu, děl jsem; proto jsi dobře věděl, že kdyby ses někoho zeptal, kolik jest dvanáct, a hned při otázce napřed mu řekl: »ať mi, člověče, neříkáš, dvanáct že jest dvakrát šest nebo třikrát čtyři nebo šestkrát dvě, nebo čtyřikrát tři; věz, že se nespokojím, budeš-li mluviti takové tlachy« — bylo by ti, myslím, zřejmo, že by ti nikdo nemohl odpovídati při takovém způsobu otázek. Ale kdyby ti řekl: »Thrasymachu, jak to myslíš? nesmím dáti žádnou z odpovědí, které jsi napřed uvedl? ani tehdy ne, ty podivíne, jestliže některá z nich jest vskutku správná, nýbrž mám říci něco jiného než pravdu? či jak to myslíš?« Co bys mu na to odpověděl?

Nech toho! jako by tohle bylo stejné s tam tím.

Nevím, proč by nebylo, děl jsem; pakli však to vskutku není podobné a tázanému se to takovým jen zdá, nemyslíš, že nicméně poví svůj názor, ať mu to zapovíme nebo ne?

Nejspíše tedy i ty tak učiníš; proti čemu jsem se já ohradil, z toho ty dáš něco za odpověď?

Nepodivil bych se, děl jsem, kdyby se mi po úvaze tak uzdálo.

A což, ukáži-li já jinou odpověď o spravedlnosti než jsou tyto všechny, lepší? Jaký si navrhuješ trest?

Jaký jiný, než kterého si zasluhuje nevědoucí? Má zajisté se dáti poučiti od vědoucího; tedy i já si navrhuji, aby se mi dostalo tohoto trestu.

Ty jsi dobrý, pravil; ale kromě poučení zaplať také peníze!

Ovšem, až budu míti.

Peníze tu jsou, pravil Glaukon. Než jde-li jen o peníze, mluv, Thrasymachu; neboť my všichni Sokratovi přispějeme.

Ovšem bezpochyby aby si Sokrates mohl vésti podle svého obyčeje: sám neodpovídati, nýbrž chytati jiného při odpovědích za slovo a vyvraceti mu je.

Jak pak by mohl kdo odpověděti, můj milý, předně když věci nezná ani netvrdí, že ji zná, za druhé, třeba snad má o ní nějaké mínění, když však mu jest od muže nikterak ledajakého zakázáno, aby svého úsudku nevy-

slovoval? Ale tobě spíše sluší mluviti; neboť ty tvrdíš, že to víš a že to dovedeš pověděti. Nuže nerozmýšlej se, odpovídej a vyhov tak jednak mně, jednak také neodpírej poučiti tuhle Glaukona i ostatní.

12. Po těchto mých slovech Glaukon i ostatní ho prosili, aby tak učinil. A na Thrasymachovi bylo viděti, že by rád promluvil, aby se vyznamenal, jsa si jist, že může dáti výbornou odpověď; stavěl se však jako by stál o to, abych já byl odpovídajícím. Ale konečně povolil a řekl: To jest ta Sokratova moudrost: sám nechce poučovati, nýbrž obchází a sám se učí od jiných a není za to ani vděčen.

Že se učím od jiných, děl jsem, to jsi řekl pravdu, Thrasymachu; tvrdíš-li však, že nejsem vděčný, nepravdu díš; vždyť se odvděčuji, jak jen mohu. Mohu pak jediné chváliti, neboť peněz nemám. A že to ochotně činím, zdá-li se mi něčí řeč dobrá, dobře poznáš ihned, jakmile dáš svou odpověď; jistě totiž mám za to, že tvá řeč bude dobrá.

Nuže tedy slyš. Já tvrdím, že spravedlivé není nic jiného než co jest silnějšímu prospěšné. — Ale proč mě nechválíš? To se ti nechce.

Až napřed pochopím, co těmi slovy myslíš; neboť nyní to ještě nevím. Co jest silnějšímu prospěšné, pravíš, že jest spravedlivé. Jak si tohle, Thrasymachu, myslíš? Vždyť přece jistě nechceš říci něco takovéhoto: jestliže zápasník Pulydamas jest silnější než my a jeho tělu prospívá hovězí maso, tedy i nám, kteří jsme slabší než on, tento pokrm jest prospěšný a zároveň spravedlivý.

Ty jsi vskutku protiva, Sokrate, a vykládáš si můj výrok tak, jak bys jej mohl co nejvíce překroutiti.

Nikoli, můj milý, jen pověz zřejměji, co myslíš.

Co pak nevíš, pravil, že některé obce mají vládu tyrannů, jiné demokratii, jiné aristokratii?

Jak bych nevěděl?

A toto zřízení, vláda, má zajisté v každé obci moc?

Ovšem že.

Dává pak zákony každá vláda podle svého prospěchu, demokratie demokratické, tyrannie tyranské a tak

dále; a pak prohlásí, že toto, co jim samým prospívá, jest pro ovládané spravedlivo, a kdo to překročuje, toho trestají, pravíce, že jedná protizákonně a nespravedlivě. To tedy jest ta spravedlnost, můj drahý, jež jest po mém soudě ve všech obcích tatáž, prospěch právě vládnoucí strany; tato však má moc, takže při správném usuzování vychází závěr, že všude totéž jest spravedlivé, totiž prospěch silnějšího.

Nyní jsem pochopil, co myslíš; avšak zdali jest to správné či ne, to se teprve pokusím pochopiti. I ty jsi tedy, Thrasymachu, odpověděl, že spravedlivé jest to, co jest prospěšné — a přece mně jsi zakazoval, abych tak neodpovídal — ovšem přidáno jest tu slovo »silnějšímu«.

Malý to snad jen přídavek.

Ještě ani není zjevno, není-li veliký; avšak že jest třeba zkoumati, zdali mluvíš pravdu, to jest zjevno. Neboť poněvadž i já uznávám, že spravedlivé jest cosi prospěšného, ty však přidáváš a mluvíš o prospěchu silnějšího, což já dobře nevím, proto jest třeba to zkoumati.

Zkoumej.

13. Tak se stane, děl jsem. A tak mi pověz: není-li pravda, také poslouchati vládnoucích myslíš že jest spravedlivé?

Arciže.

Zdali pak jsou vládcové v jednotlivých obcích neomylní, či mohou také v něčem pochybiti?

Ovšem že mohou také v něčem pochybiti.

Tedy při své činnosti zákonodárné bezpochyby dávají jedny zákony správně, leckteré však ne?

To si myslím.

»Správně« pak znamená, že dávají zákony sobě prospěšné, »nesprávně«, že sobě neprospěšné? Či jak to myslíš?

Takto.

Cokoli však ustanoví, poddaní mají činiti a to jest spravedlivé?

Jak by ne?

Podle tvé řeči jest tedy spravedlivé netoliko činiti

to, co prospívá silnějšímu, nýbrž i opak, co mu neprospívá.

Co to mluvíš? otázal se.

To, co mluvíš ty, jak se mi aspoň zdá; ale uvažujme lépe. Shodli jsme se, že správcové, nařizujíce spravovaným něco konati, druhdy chybují proti svému prospěchu, že však cokoli správcové nařizují, spravovaným jest spravedlivo činiti. Neshodli jsme se na tom?

Myslím, že ano.

Nuže tedy věz, že jsi připustil, že jest spravedlivo, konati také věci vládcům a silnějším neprospěšné, kdykoli vládcové proti své vůli nařizují věci jim samým škodlivé, a pro poddané, jak tvrdíš, jest spravedlivo činiti, co oni nařídí — nedochází tehdy, velemoudrý Thrasymachu, takto nutně k tomu, že spravedlivé jest konati opak toho, co ty tvrdíš? Vždyť se přece slabším nařizuje činiti věc silnějšímu neprospěšnou.

Bůh ví, Sokrate, pravil Polemarchos, to jest zcela jasné.

Ovšem, jestliže ty mu to dosvědčíš, vpadl do řeči Kleitofon.

A nač, pravil jsem, jest třeba svědka? Thrasymachos uznává, že vládcové nařizují někdy věci sobě škodlivé, avšak poddaným že jest spravedlivo je konati.

Ano, Polemarchu, neboť konati nařízení vládců prohlásil Thrasymachos za spravedlivé.

Ano, Kleitofonte, a na druhé straně také prohlásil za spravedlivé, co jest prospěšné silnějšímu. Mimo tyto obě zásady dále uznal, že silnější někdy nařizují slabším a poddaným činiti věci sobě neprospěšné. Podle těchto přiznání to, co silnějšímu prospívá, o nic více by nebylo spravedlivé nežli to, co mu neprospívá.

Ale, pravil Kleitofon, prospěchem silnějšího mínil to, o čem by silnější sám měl za to, že mu prospívá: to že má slabší konati a to pokládal za spravedlivé.

Ale tak to nebylo řečeno, pravil Polemarchos.

Na tom nic nezáleží, Polemarchu, pravil jsem, nýbrž jestliže to nyní Thrasymachos takto míní, přijměme to od něho v tomto smyslu.

14. A řekni mi, Thrasymachu: bylo to tohle, co jsi

chtěl zváti spravedlností, totiž co silnějším prospívá podle zdání silnějšího, ať jest to vskutku prospěšné nebo ne? Tak tomu máme rozuměti?

Nikoli, pravil; či se domníváš, že silnějším nazývám člověka chybujícího, právě když se dopouští chyby?

Ovšem, že jsem se domníval, že to tak míníš, když jsi přiznával, že vládcové nejsou neomylní, nýbrž že také v lecčems chybují.

Sokrate, ty jsi v řeči pravý sykofantes. Tak na příklad nazýváš snad lékařem toho, kdo chybuje v zacházení s nemocnými právě vzhledem k těm jeho chybám? Nebo počtářem toho, kdo by chyboval v počítání, tehdy, kdykoli chybuje, a vzhledem k této chybě? Ale to jistě jen tak říkáme, že lékař chybil a počtář chybil a stejně tak učitel; ve skutečnosti však jistě žádný z těchto nikdy nechybuje, pokud jest tím, čím jej jmenujeme; takže v přesném smyslu slova — protože i ty dbáš přesného mluvení — žádný odborník nechybuje. Neboť chybující chybuje z nedostatku vědění, tedy v tom, v čem není odborníkem; proto žádný řemeslník nebo mudřec nebo vládce nechybuje tehdy, když jest vskutku vládcem, ale přes to každý by řekl: lékař chybil a vládce chybil. Věz tedy, že takový smysl měla ona má odpověď; v plné přesnosti jest to tak, že vládce, pokud jest vládcem, nechybuje, a nechybuje-li, že nařizuje, co jest pro něj nejlepší, a to že jest poddanému konati. Takže spravedlivým jmenuji totéž, co na začátku své řeči, totiž činiti, co jest prospěšné silnějšímu.

15. Dobrá, Thrasymachu, děl jsem; tobě tedy se zdám sykofantem?

Ovšem že.

To proto, že se domníváš, že jsem ti dal úkladně onu svou otázku, abych ti v rozpravě uškodil?

Dobře to vím. Ale nebude ti to nic platno; neboť tvé škůdnictví mi neujde, a když mi neujde, násilím proti mně tvá řeč nic nezmůže.

Ani bych se o to nepokusil, vážený příteli. Avšak aby se nám nepřihodilo zase něco takového, urči, zda míníš vládce a silnějšího jak se obyčejně říká či vládce

v přesném smyslu slova, jak jsi právě nyní vykládal, toho, v jehož prospěch jednati bude slabšímu spravedlivé, právě proto, že jest to prospěch silnějšího.

Vládce v nejpřesnějším smyslu. Nyní si prováděj své škůdnictví a sykofantuj, můžeš-li — o žádnou shovívavost se tě neprosím — však jistě nebudeš s to.

Což myslíš, že jsem tak šílený, že bych se pokoušel stříhati lva a sykofantovati Thrasymacha?

Teď aspoň ses pokusil, ač jsi i na to zde krátký.

Dosti takových řečí, pravil jsem. Než pověz mi: lékař v přesném smyslu, jak jsi právě vykládal, jest vydělávatelem peněz či opatrovatelem nemocných? A rozuměj pravého lékaře.

Opatrovatelem nemocných.

Což kormidelník? Jest pravý kormidelník velitelem lodníků či plavcem?

Velitelem lodníků.

Nesmíme se podle mého mínění ohlížeti na to, že pluje na lodi, a nelze ho zváti lodníkem, neboť kormidelníkem sluje ne vzhledem k plavbě, nýbrž vzhledem k svému umění a ke svému velení nad lodníky.

Pravda.

Není-liž pak každému z těchto něco prospěšné?

Ovšem.

Není-liž pak umění určeno k tomu, aby hledalo a poskytovalo toho, co jest každému prospěšné?

Ano, k tomu jest.

Nuže zdali pak jest každému z umění prospěšné něco jiného než aby bylo co možná dokonalé?

Jaký smysl má tato otázka?

Jako kdyby ses mne zeptal, zda stačí tělu, že jest tělem, či ještě něčeho potřebuje, řekl bych toto: zcela jistě ještě něčeho potřebuje. Proto také máme nyní vynalezeno umění lékařské, že tělo jest vadné a nepostačuje mu, aby bylo takové. K tomu účelu tedy bylo zjednáno to umění, aby tělu poskytovalo, co mu prospívá. Co se ti zdá, byla by tato má řeč správná či ne?

Správná.

A což jest snad samo umění lékařské vadné nebo zda vůbec některé jiné umění ještě potřebuje nějaké

dokonalosti — tak asi jako oči zraku a uši sluchu, k nimž proto musí přistoupiti zvláštní umění, které by opatřovalo a poskytovalo věcí jim prospěšných — zdali pak jest i v umění samém jakási vadnost a má snad každé umění potřebí jiného umění, které by opatřovalo věci pro ně prospěšné, a toto opatřující umění zase jiného a tak dále až do nekonečna? Či opatří si každé samo věcí sobě prospěšných? Či nemá potřebí ani sama sebe ani jiného k hledání toho, co by prospívalo jeho vadnosti? Neboť jednak asi v žádném umění není žádné vadnosti ani chyby, jednak nepřísluší umění, aby vyhledávalo věcí prospěšných něčemu jinému než tomu, co jest jeho předmětem; samo však, je-li řádné, jest bez nedostatku a bez kazu, pokud zachovává ve svém celku svou přesnou podstatu. A uvažuj o tom v onom přesném smyslu: jest to tak či jinak?

Patrně takto.

Neopatřuje tedy lékařství věcí prospěšných lékařství, nýbrž tělu.

Ano.

Ani jezdectví věcí prospěšných jezdectví, nýbrž koním; tak ani žádné jiné umění neslouží samo sobě — vždyť toho nepotřebuje — nýbrž tomu, co jest jeho předmětem.

Tak se zdá.

Avšak, Thrasymachu, umění přece vládnou a mají moc nad tím, co jest jejich předmětem.

Tu přisvědčil jen velmi nerad.

Tedy žádná znalost neopatřuje ani nenařizuje prospěchu toho, co jest silnější, nýbrž toho, co jest slabší a co jest od ní ovládáno.

Souhlasil na konec i s tímto, ale pokoušel se o to příti; když pak projevil souhlas, řekl jsem: Není-li pravda, ani žádný lékař, pokud jest lékař, neopatřuje ani nenařizuje, co jest prospěšno lékaři, nýbrž co jest prospěšno nemocnému? Neboť jsme se shodli o tom, že lékař v přesném smyslu jest vládcem nad těly, ale ne výdělkářem. Či neshodli jsme se o tom?

Přisvědčil.

Zajisté také pravý kormidelník jest vládcem nad plavci a nikoli plavcem?

Přijato.

Nebude tedy takovýto kormidelník a správce opatřovati a nařizovati, co jest prospěšné kormidelníku, nýbrž co plavci a spravovanému.

Neochotně přisvědčil.

Nuže tedy, děl jsem, Thrasymachu, ani nikdo jiný na žádném vůdčím místě, pokud jest vůdčí osobou, neopatřuje ani nenařizuje prospěchu svého, nýbrž prospěchu toho, co mu jest podřízeno a čemu svou prací slouží; na to a na prospěch a slušné potřeby toho hledí ve všech svých řečech i ve všech svých činech.

16. Když jsme došli až sem ve své rozpravě a všem bylo zřejmé, že pojem spravedlnosti se přešinul na opačnou stranu, Thrasymachos, místo aby odpovídal, řekl: Pověz mi, Sokrate, máš chůvu?

Jak to? tázal jsem se; nebylo by lépe, abys odpovídal, než dávati takovéhle otázky?

Protože si nevšímá, že máš rýmu, a neutře ti nos, ač bys toho potřeboval, když jí nevidíš na dobytek ani na pastýře.

A proč vlastně?

Protože se domníváš, že ovčáci a skotáci dbají o dobré bravu a skotu, a když jej vykrmují a jemu slouží, že snad hledí na něco jiného než na prospěch pánův a svůj; a tak také se domníváš, že vládcové v obcích, kteří jsou skutečnými vládci, smýšlejí o poddaných jinak než jak kdo smýšlí o ovcích, a že snad přemýšlejí dnem i nocí o něčem jiném než o pramenech svého vlastního prospěchu. A tak daleko jsi vzdálen od správného mínění o spravedlivém a spravedlnosti i nespravedlivém a nespravedlnosti, že nevíš, že spravedlnost a spravedlivé jest vlastně cizí dobro, prospěch silnějšího a vládnoucího, avšak vlastní škoda poslouchajícího a sloužícího, kdežto nespravedlnost že jest pravý opak a že vládne nad lidmi v pravdě prostého ducha a spravedlivými, poddaní pak že konají, co jest prospěšné onomu silnějšímu, a svými službami činí onoho šťastným, sebe však ani dost málo. Tímto způsobem

pak jest třeba pozorovati, prostoduchý Sokrate, že spravedlivý muž proti nespravedlivému všude pochodí špatně. Předně při vzájemných smlouvách soukromých, kdekoli spravedlivý s nespravedlivým vstoupí do spolku, nikde neshledáš, že by při rozchodu spolku větší zisk měl spravedlivý než nespravedlivý, nýbrž naopak. Dále co se týče poměru k obci; kdykoli jde o nějaké dávky, spravedlivý ze stejného jmění přispívá více, onen méně, ale když o užitky, nezískává tento nic, onen mnoho. A když oba zastávají nějaký úřad, údělem spravedlivého jest, ne-li ještě nějaká pokuta, aspoň to, že jeho hospodářství zanedbáváním hyne, z obce však sám žádného užitku nemá, protože jest spravedlivý; mimo to se znepřáteluje s příbuznými a známými, když jim nechce prokázati žádné služby proti právu. U nespravedlivého však má se to všechno právě naopak. Mám totiž na mysli člověka, o jakém jsem právě teď mluvil, který má příležitost obohacovati se ve velkém; nuže takového pozoruj, chceš-li posouditi, oč více mu v soukromí prospívá býti nespravedlivým člověkem nežli spravedlivým. Nejsnáze pak to poznáš, jestliže se obrátíš k nejdokonalejší nespravedlnosti, jež činí pachatele bezpráví nejblaženějším člověkem, ty pak, kterým bylo ukřivděno a kteří by se nechtěli křivdy dopustiti, nejnešťastnějšími. Jest to tyrannis, jež nikoli v malém, nýbrž hromadně, úkladně i násilím, odnímá cizí majetek, statky posvátné i neposvátné, soukromé i veřejné. Když někdo jiný z toho odcizí jen část a vyjde to na jevo, bývá trestán a upadá v největší hanbu — svatokrádci, lidokupci, lupiči, podvodníky a zloději bývají nazýváni, kdo se proviní jen jednotlivými takovými zločiny — když však někdo se zmocní nejen majetku občanů, nýbrž i je samy si porobí a učiní otroky, takoví lidé místo těchto potupných jmen bývají nazýváni šťastnými a blahoslavenými, a to netoliko od spoluobčanů, nýbrž i ode všech ostatních, kteří uslyší, že ten člověk jest pachatelem svrchovaného bezpráví; neboť kdo odsuzuje bezpráví, činí tak ne že by se bál bezpráví páchati, nýbrž z obavy, aby ho neutrpěl. Takto jest, Sokrate, bezpráví — děje-li se

dostatečně velikou měrou — věc silnější než spravedlnost, důstojnější svobodného muže a lépe slušící pánu, a jak jsem tvrdil hned na začátku, spravedlivé jest prospěch silnějšího, avšak nespravedlivé přináší vlastní osobě užitek a prospěch.

17. Po těchto slovech měl Thrasymachos úmysl odejíti, když nám byl jako lázeňský vylil přes uši silný proud své řeči; ale přítomní ho nepustili, nýbrž přinutili ho, aby zůstal a podal důkaz o tom, co tvrdil. I já sám jsem ho snažně prosil a řekl: Slovutný Thrasymachu, takovou řeč jsi na nás vrhl a chceš odejíti dříve než jsi dal nebo dostal náležité poučení, zdali se má ta věc tak či onak? Či se domníváš, že to jest maličkost, co hodláš určiti, ta správa života, při které by každý z nás žil život nejprospěšnější?

Já že se domnívám, děl Thrasymachos, že tomu jest jinak?

Podobá se, že aspoň o nás žádné péče nemáš a nestaráš se, zda budeme žíti hůře či lépe, když neznáme toho, co ty sám, jak pravíš, znáš. Nuže, můj milý, hleď to ukázati i nám — nás je tolik a tu nebudeš míti špatně uloženo, cokoli dobrého nám propůjčíš — já věru aspoň za sebe ti pravím, že tomu nevěřím a nemyslím, že by nespravedlnost byla užitečnější než spravedlnost, ani jestliže jí kdo nechává vůli a nezabraňuje jí dělati, co sama chce. Než, můj milý, budiž si kdo nespravedlivý a budiž schopen páchati bezpráví buď skrytě lstí nebo zjevně násilím, přece mne nepřesvědčuje, že by to bylo užitečnější než spravedlnost. To snad cítí i leckdo jiný z nás, ne jen já sám; přesvědč nás tedy, slovutný příteli, dostatečnými důvody, že nesprávně smýšlíme, pokládáme-li spravedlnost za cennější než nespravedlnost.

A jak bych tě přesvědčil? otázal se. Neboť nejsi-li přesvědčen tím, co jsem právě teď mluvil, jak bych ti ještě pomohl? Či ti mám ty myšlenky po lžičkách vpraviti do tvé duše?

Při Diovi, nikoli, děl jsem; než předně, cokoli řekneš, při tom setrvej, anebo měníš-li to, měň to zjevně a neklamej nás. Takto však vidíš, Thrasymachu — musíme totiž přihlédnouti ještě k předešlým příkladům

— že kdežto jsi napřed mluvil o skutečném lékaři v přesném smyslu, později ses domníval, že při skutečném pastýři už nemusíš přesně setrvati, nýbrž myslíš, že jakožto pastýř vypásá ovce hledě ne na prospěch ovec, nýbrž na dobré sousto jako nějaký hodovník a člověk, který si chce vystrojiti hostinu, nebo zase na výhodný prodej, jako obchodník a ne jako pastýř. Avšak pastýřství přece nenáleží péče o nic jiného než aby tomu, k čemu jest zřízeno, poskytovalo nejlepšího prospěchu — neboť aby ono samo pro sebe bylo nejlepší, o to jest přece dostatečně postaráno, pokud mu totiž nic nechybí k pravému pastýřství — a v tomto smyslu jsem pokládal za nutné, abychom uznali, že každá správa jakožto správa nepečuje o prospěch ničeho jiného než onoho, co jest spravováno a pěstováno, a to ve správě obecní i soukromé. Co pak se týče správců v obcích, těch skutečných správců, domníváš se, že vládnou z ochoty?

Ne, při Diovi, nedomnívám se to, nýbrž jistě to vím.

18. Jakže, Thrasymachu? otázal jsem se. Nevidíš, že ostatních správ nikdo nechce zastávati z ochoty, nýbrž žádají platu, předpokládajíce, že nebudou míti prospěchu ze správcovství oni, nýbrž spravovaní? Neboť řekni mi tohle: není pro nás každé z umění rozdílné od ostatních tím, že má rozdílnou působnost? A neodpovídej proti svému mínění, slovutný příteli, abychom přece dospěli k něčemu určitému.

Ano, jest tím rozdílné.

Jistě nám tedy poskytuje každé z nich i nějakého zvláštního užitku a nikoli všecka umění společného, jako na příklad lékařství zdraví, kormidelnictví bezpečnost při plavbě a tak dále?

Ovšem.

Tedy i námezdnictví mzdu? Neboť to jest jeho působnost; či pokládáš lékařství a kormidelnictví za jedno a totéž umění? Anebo chceš-li to bráti přesně, jak sis to učinil zásadou, když někdo jest kormidelníkem a cítí se při tom zdráv, protože mu prospívá plouti na moři, nazýváš toto jeho umění proto spíše lékařstvím?

To přece ne.

Ani námezdnictví, myslím, nenazveš lékařstvím, jestliže někdo při námezdné práci jest zdráv.

To ne.

A což lékařství námezdnictvím, jestliže někdo za léčení mzdu béře?

Ne.

Nuže zdali pak jsme se neshodli, že užitek každého umění jest zvláštní?

Budiž.

Jestliže tedy všichni pracovníci berou společně nějaký užitek, patrno, že jest tu ještě nějaký společný a týž činitel, jehož užívají a od něhož berou užitek.

Podobá se.

Podle našeho soudu tedy, mají-li pracovníci užitek, vydělávajíce si mzdu, jest to následek toho, že užívají ještě také umění námezdného.

Přisvědčil, ale neochotně.

Nemá tedy jednotlivý pracovník tohoto prospěchu, braní mzdy, ze svého vlastního umění, nýbrž máme-li to přesně posuzovati, lékařství dělá zdraví a námezdnictví mzdu, a podobně stavitelství dělá dům a námezdnictví je doprovázející mzdu, a tak všechna ostatní umění každé koná svůj úkol a prospívá tomu, k čemu jest zřízeno. Pakli však se mzda nepřipojí, má pracovník ze svého umění nějaký užitek?

Patrně ne.

Zdali pak tehdy ani neposkytuje užitku, když pracuje zadarmo?

Myslím, že poskytuje.

Nuže tedy, Thrasymachu, to jest již zřejmé, že žádné umění ani žádná správa neopatřuje svého vlastního prospěchu, nýbrž, jak jsme již dávno pravili, opatřuje a nařizuje to, co prospívá spravovanému, dbajíc o prospěch jeho, slabšího, a nikoli o prospěch silnějšího. Proto také, milý Thrasymachu, jsem právě řekl, že nikdo nechce dobrovolně vládnouti a z ochoty se zabývati napravováním cizích bolestí, nýbrž že žádá mzdy, poněvadž ten, kdo chce dobře pracovati podle zásad svého umění, nikdy nezjednává ani nenařizuje svého vlastního prospěchu při svém odborném nařizování.

nýbrž prospěch spravovaného. Proto tedy, jak se podobá, musí se dávati mzda těm, kteří se mají odhodlati vésti správu, ať už peníze nebo čest anebo pokuta, jestliže by kdo nechtěl správu vésti.

19. Jak to myslíš, Sokrate? otázal se Glaukon. Těm dvěma druhům mzdy rozumím, o jaké však pokutě to mluvíš a jak to, že ji počítáš ke mzdě, to jsem nepochopil.

Pak tedy nechápeš mzdy nejlepších, řekl jsem, kterou dostávají nejslušnější mužové za svůj úřad, kdykoli jej přijímají. Či nevíš, že býti žádostiv peněz a cti pokládá se za hanbu a také jest hanba?

Arciže.

Proto tedy, děl jsem, dobří nechtí vládnouti ani pro peníze ani po čest; neboť nechtí slouti ani námezdníky, když by zjevně za svůj úřad dostávali mzdu, ani zloději, když by si sami z něho brali. Na druhé straně ani pro čest, neboť nejsou ctižádostivci. Musí se tedy na ně s nutností a trestem, mají-li úřady přijímati — a proto se podle všeho obecně pokládá za nečestné, o úřady se ucházeti a nečekati na nucení — největším pak trestem jest býti pod vládou špatnějšího, jestliže člověk sám úřadu nepřijímá. Ze strachu před tím trestem patrně přijímají slušní lidé úřady, když je vůbec přijímají; pak se chápou vlády, ne jako by přicházeli k něčemu dobrému, ani s myšlenkou, že se při ní dobře mějí, nýbrž v poznání, že to jest nutné a že tu není lepších lidí, než jsou sami, nebo rovných, kterým by ji svěřili. Neboť kdyby se vyskytla obec, složená ze samých mužů dobrých, vedl by se podle všeho boj o nevladaření, jako nyní o vladaření, a tu by se jasně ukázalo, že v povaze vskutku pravého správce není, aby si hleděl prospěchu svého, nýbrž prospěchu toho, komu vládne; takže každý rozumný raději by si zvolil sám míti od jiného prospěch než ve prospěch jiného se namáhati. V tom tedy s Thrasymachem nikterak nesouhlasím, že spravedlivé jest to, co prospívá silnějšímu. Ale o tom budeme uvažovati ještě jindy; avšak mnohem vážnějším se mi zdá, co nyní tvrdí Thrasymachos, že prý totiž život člověka nespraved-

livého jest lepší než spravedlivého. Jak pak by sis ty vybral, Glaukone? A které z obou tvrzení se ti zdá pravdivější?

Že život spravedlivého jest užitečnější.

Slyšel jsi, kolik předností Thrasymachos právě vypočítal v životě nespravedlivého?

Slyšel jsem, ale nevěřím.

Chceš tedy, abychom se pokusili mu dokázati, budeme-li moci nalézti jak a kudy, že nemluví pravdu?

Jak pak bych nechtěl?

Nuže tedy jestliže se proti němu postavíme a budeme mluviti řeč proti řeči, kolik předností má na druhé straně býti spravedliv, a pak zase on a opět jinou my, bude třeba ty přednosti sečítati a měřiti, kolik jich každý na které straně uvádíme, a na konec budeme potřebovati nějakých soudců, aby mezi námi rozhodli; pakli však budeme zkoumati, jako jsme právě činili, vespolným dohodováním o jednotlivých otázkách, budeme sami zároveň soudci i řečníky.

Ovšem že.

Jak tedy chceš.

Tím druhým způsobem.

20. Nuže tedy, Thrasymachu, začněme znova a odpověz nám na tuhle otázku: tvrdíš, že dokonalá nespravedlnost jest prospěšnější než dokonalá spravedlnost?

Ovšem že to tvrdím a také jsem pověděl důvody.

Nuže a jak se na ně díváš s tohoto stanoviště: jedno z nich asi jistě nazýváš ctností, druhé špatností?

Jak by ne?

Zajisté spravedlnost ctností, nespravedlnost špatností?

To asi, miláčku, když výslovně tvrdím, že nespravedlnost prospívá, spravedlnost však nikoli.

Jak tedy?

Právě naopak.

Tedy spravedlnost špatností?

To ne, nýbrž velmi ušlechtilou dobromyslností.

Nespravedlnost tedy nazýváš zlomyslností?

Nikoli, nýbrž chytrostí.

Zdají se ti, Thrasymachu, lidé nespravedliví také rozumnými a dobrými?

Ano, ti, kteří jsou dokonale nespravedliví a dovedou obce i národy podmaňovati si pod svou moc; ty však myslíš, že já snad míním zloděje opasků. Užitečné jsou ovšem i takové věci, zůstávají-li skryty. Ale to nestojí za řeč, nýbrž jen to, co jsem právě uvedl.

Tomu rozumím, co chceš říci, ale tomuhle jsem se podivil, že nespravedlnost počítáš ke ctnosti a moudrosti, spravedlnost však k opačnému.

Ovšem že tak činím.

To jest již trochu příliš tvrdé, milý druhu, a není tak hned nasnadě, co na to říci. Kdybys byl tvrdil, že nespravedlnost sice prospívá, ale zároveň uznával, jako někteří jiní, že jest to špatnost nebo věc nečestná, mohli bychom o tom něco říci, přidržujíce se obecného mínění; ale takto patrně řekneš, že nespravedlnost jest něco krásného a silného, když ses ji odvážil pokládati za ctnost a moudrost, a přičteš jí i všechny ostatní vlastnosti, které jsme my přičítali spravedlnosti.

Tvé tušení má zcela pravdu.

Avšak přes to třeba bez zaleknutí útočiti na takovou řeč zkoumáním, dokud jen mohu míti za to, že mluvíš, co myslíš. Mně se totiž zdá, Thrasymachu, že nyní docela nežertuješ, nýbrž že pronášíš své názory o pravdě.

Co ti na tom záleží, je-li to opravdu můj názor či není, a proč nevyvracíš řeči samé?

Nic na tom nezáleží, řekl jsem. Než pokus se odpověděti mi jen ještě na toto: zdá se ti, že spravedlivý by chtěl míti nějakou přednost před spravedlivým?

Docela ne, sice by nebyl tak zdvořilý a dobromyslný člověk jako jest nyní.

A což chtěl by dělati více, než jest spravedlivé?

Ani to ne.

Ale zdali pak by žádal míti přednost před nespravedlivým a pokládal by to za spravedlivé či nepokládal?

Pokládal, děl, a žádal by si toho, ale nedokázal by to.

Ale na to se netáži, nýbrž na to, zdali před spra-

vedlivým spravedlivý si nežádá a nechce míti přednost, ale před nespravedlivým ano.

Ovšem tak tomu jest.

A což nespravedlivý? Zdali pak ten si žádá míti přednost před spravedlivým mužem a spravedlivým jednáním?

Jak by ne, když přece chce míti přednost přede všemi.

Nespravedlivý bude se tedy domáhati přednosti i před nespravedlivým člověkem a jednáním a bude se o závod snažiti, aby sám ze všech nejvíce získal?

Tak jest.

21. Řekněme to tedy takto: spravedlivý nechce míti přednosti před sobě rovným, nýbrž před sobě nerovným, nespravedlivý však i před rovným i nerovným.

Výborně jsi to pověděl.

Nespravedlivý pak jest rozumný a dobrý, spravedlivý však ani to ani ono.

I to jest správné.

Tedy nespravedlivý také se podobá rozumnému a dobrému, spravedlivý však se nepodobá?

Jak pak se nemá takovým také podobati, kdo sám takový jest, a kdo není, nepodobati?

Dobře. Každý z obou tedy jest takový, jako ti, kterým se podobá?

Jak jinak?

Dobrá, Thrasymachu; pravda, že jmenuješ někoho hudebníkem, jiného pak nehudebníkem?

Arciže.

Který z nich podle tvého soudu něčemu rozumí a který nerozumí?

Hudebník zajisté rozumí, nehudebník nerozumí.

Nuže také v tom, čemu rozumí, soudíš, že jest dobrý, v tom však, čemu nerozumí, špatný?

Ano.

A co lékař? Není tomu také tak?

Tak jest.

Myslíš tedy, můj milý, že by hudebník, ladě lyru, chtěl býti něco více než hudebník v napínání a povolování strun nebo že by si žádal nějaké přednosti?

Nemyslím.
A což před nehudebníkem?
Nutně.
A co lékař? Chce v nařizování jídla a pití míti nějakou přednost před lékařem nebo lékařským výkonem?
To přece ne.
Ale před nelékařem?
Ano.
Hleď tedy všeobecně na znalost a neznalost, zdali myslíš, že jakýkoli znalec by chtěl činiti větší nároky než jiný znalec, buď v jednání nebo v řeči, a ne tytéž jako jemu podobný, jde-li o tentýž výkon.
Nutně asi tomu tak jest.
Což pak neznalec? Nechtěl by stejně míti přednost i před znalcem i před neznalcem?
Snad ano.
Jest znalec moudrý?
Ano.
Moudrý pak dobrý?
Ano.
Tedy dobrý a moudrý nebude chtíti mít přednost před podobným sobě, nýbrž před nepodobným a protivným.
Pravdě podobně.
Avšak špatný a nemoudrý jak před podobným sobě, tak před nepodobným.
Patrně.
Nuže a nespravedlivý člověk, Thrasymachu, domáhá se nám přednosti i před nepodobným i před podobným? Či netvrdil jsi tak?
Ano.
Spravedlivý se však nebude domáhati přednosti před podobným sobě, nýbrž před nepodobným.
Ano.
Spravedlivý tedy se podobá moudrému a dobrému, nespravedlivý však špatnému a nemoudrému.
Skoro se zdá.
Avšak tu jsme souhlasně uznali, že komu každý z obou jest podoben, takový že jeden i druhý jest.

Ano, uznali.

Spravedlivý tedy se nám ukázal dobrým a moudrým, nespravedlivý nemoudrým a špatným.

22. Thrasymachos všechno to sice uznal, ale ne tak lehko, jak já to nyní vyprávím, nýbrž jako když ho k tomu vleče a ztěžka, všechen spocen, neboť ke všemu bylo léto — tehdy také jsem uzřel, co ještě nikdy před tím, Thrasymacha se červenati — když jsme se tedy dohodli, že spravedlnost jest ctnost a moudrost, nespravedlnost však špatnost a nevědomost, řekl jsem: Dobrá, to bychom tedy měli vyřízeno; řekli jsme však také, že nespravedlnost jest něco silného. Či se nepamatuješ, Thrasymachu?

Pamatuji. Avšak mně se nelíbí ani co nyní mluvíš, a mám o tom svůj úsudek. Kdybych jej chtěl vysloviti, jistě bys řekl, že řečním jako v nějaké schůzi lidu. Buď mě tedy nechej pověděti, co chci, nebo, chceš-li se ptáti, ptej se; já pak ti budu jako babičkám, když vypravují pohádky, říkati »dobře« a k tomu přikyvovati i vrtěti hlavou.

Jen ne proti svému přesvědčení!

Abych ti učinil po vůli, když mě necháš mluviti. A co jiného chceš?

Bůh ví, že nic, odpověděl jsem; ale chceš-li to udělati, dělej; já se pak budu tázati.

Taž se tedy.

Nuže tedy táži se na totéž jako prve — abychom tu věc po pořádku probrali — jak se asi má spravedlnost k nespravedlnosti. Bylo totiž řečeno, že nespravedlnost jest něco mocnějšího a silnějšího než spravedlnost; nyní však, jestliže spravedlnost jest moudrost a ctnost, snadno se asi ukáže i silnější než nespravedlnost, když přece nespravedlnost jest nevědomost, o čem by snad již nikdo nepochyboval. Ale nechci, Thrasymachu, takto prostě odbýti svou úvahu, nýbrž chci uvažovati tímto způsobem: připouštíš snad, že může býti nespravedlivá obec a že se pokouší nespravedlivě v porobu uváděti a také již uvedla jiné obce, mnohé pak porobené že drží ve své moci?

Jak by ne? A právě nejlepší obec a nejdokonaleji nespravedlivá bude to činiti v největší míře.

Rozumím, děl jsem, vždyť tohle byla tvá řeč. Ale dívám se při ní na toto: zdali obec, která nabývá nadvlády nad druhou, bude prováděti tu moc bez spravedlnosti či nutně jen se spravedlností?

Jestliže se věci mají tak, jak jsi právě tvrdil — spravedlnost jest moudrost — se spravedlností; pakli však jak jsem tvrdil já, s nespravedlností.

Jsem tomu velmi rád, Thrasymachu, že nekýveš jenom ano a ne, nýbrž zcela hezky odpovídáš.

To dělám tobě k vůli.

23. To jsi hodný. Nuže tedy udělej mi i tohle k vůli a řekni: jestliže obec nebo vojsko nebo loupežníci nebo zloději nebo nějaká jiná rota se společně vydává na nějaký nespravedlivý podnik, myslíš, že by mohli něco pořiditi, kdyby se dopouštěli na sobě vespolek bezpráví?

Jistě ne.

Což kdyby se nedopouštěli bezpráví? Nepořídili by takto spíše?

Ovšem že.

Ano, vždyť nespravedlnost, Thrasymachu, rodí vespolné rozbroje, nenávist a půtky, spravedlnost však svornost a přátelství, pravda?

Budiž, abych se s tebou nepřel.

Děkuji, to jsi hodný, příteli. Ale pověz mi tohle: jestliže tedy jest účinek nespravedlnosti, způsobovati nenávist všude tam, kam vnikla, nezpůsobí také mezi svobodnými občany i otroky, vyskytne-li se tam, vzájemnou nenávist, rozbroje a neschopnost ke společnému jednání?

Ovšem že.

Což vyskytne-li se u dvou? Nebudou se svářiti a nenáviděti a nebudou si nepřáteli jak mezi sebou tak také se spravedlivými?

Budou.

A jestliže se, vzácný muži, vyskytne nespravedlnost v jednotlivci, ztratí snad svou moc či ji nicméně podrží?

Dejme tomu, že ji nicméně podrží.

Ukazuje se tedy, že má asi takovou nějakou moc, že kamkoli vnikne, buď do některé obce, buď do národa, buď do vojska nebo do čehokoli jiného, předně to činí neschopným, aby se spojilo k nějakému dílu, pro nesvornost a různice, mimo to pak působí, že jest nepřítelem jak samo sobě, tak i všemu opačnému, i spravedlivému. Není tomu tak?

Ovšem že.

I v jednotlivém člověku, je-li v něm, bude míti právě tytéž své přirozené účinky; předně jej učiní neschopným k činu, poněvadž bude v rozporu a nesjednocen sám se sebou, dále pak nepřítelem jak sobě samému tak i spravedlivým. Pravda?

Ano.

Což bozi, příteli, ti jsou snad také spravedliví?

Dejme tomu.

Bude tedy, Thrasymachu, nespravedlivý nepřítelem i bohům, spravedlivý pak jejich přítelem.

Jen si pochutnávej na své myšlence a neboj se, vždyť já se ti nepostavím na odpor, abych si neznepřátelil tyhle zde.

Nuže tedy, děl jsem, doplň mi i ostatek hostiny tím, že budeš odpovídati jako dosud. Spravedliví se nám tedy jeví i moudřejšími i lepšími i způsobilejšími k jednání, kdežto nespravedliví nejsou s to, aby něco společně konali, a tvrdíme-li o některých lidech, že jsou nespravedliví a přes to že spojenými silami něco společně vykonali, docela nemáme pravdu: vždyť kdyby byli zcela nespravedliví, neušetřili by jedni druhých, ale patrně tedy byla v nich jakási spravedlnost, jež působila, že se nedopouštěli proti sobě vespolek bezpráví tak jako proti těm, na které šli, a jejímž účinkem se jim podařilo vykonati, co vykonali; do nespravedlivých činů se pustili jsouce nespravedlností jen na polovic zkaženi, neboť ti, kteří jsou veskrze špatní a dokonale nespravedliví, jsou také dokonale neschopni k činům. Že tomu jest takto a ne jak jsi to ty prve tvrdil, to jest mi jasné; ale ještě jest uvažovati o tom, co jsme si učinili předmětem pozdějšího zkoumání, zdali spraved-

liví také lépe žijí než nespravedliví a jsou-li šťastnější. Vychází to na jevo sice již nyní z našich řečí, jak se aspoň mně zdá; přece však jest třeba ještě lépe tu věc uvážiti. Neboť zde nejednáme o věci ledajaké, nýbrž o otázce, jakým způsobem třeba žíti.

Uvažuj tedy!

Hned, děl jsem já. Nuže pověz mi: zdá se ti, že jest nějaký úkon, náležící koni?

Arciže.

Nuže zdali pak bys nepokládal za úkon, náležící koni — a zrovna tak i čemukoli jinému — to, co se buď výhradně nebo nejlépe jím vykonává?

Tomu nerozumím.

Tedy takto: můžeš viděti něčím jiným než očima?

To přece ne.

A což slyšeti něčím jiným než ušima?

Nikterak.

Nemůžeme-li tedy právem nazvati tyto činnosti úkony těchto ústrojí?

Ovšem že.

A což nemohl bys výhonek révy odříznouti mečem nebo dlátem i mnohými jinými nástroji?

Ano, jak by ne?

Avšak ničím asi tak dobře jako nožem, k tomu účelu zhotoveným.

Pravda.

Nebudeme tedy tohle pokládati za jeho úkon?

Věru budeme.

24. Nyní už, myslím, bys lépe pochopil, kam jsem mířil svou otázkou, není-li zvláštním úkonem každé věci to, co vykonává buď sama jediná nebo nejlépe ze všech ostatních.

Arci, rozumím, a myslím, že tohle jest úkon, náležící každé věci.

Dobrá, děl jsem já. A nemyslíš, že každé věci, které jest přidělen nějaký úkon, náleží i určitá dokonalost? Vraťme se k týmž příkladům: oči tedy mají nějaký svůj úkon?

Mají.

Jest tedy i nějaká dokonalost, očím vlastní?

I dokonalost.

A co uši, mají nějaký svůj úkon?

Ano.

Tedy i dokonalost?

I dokonalost.

A co všechny ostatní věci, není tomu u nich také tak?

Také tak.

Nuže pozor: zdali pak by vůbec mohly oči dobře vykonávati svůj úkon, jestliže by neměly své vlastní dokonalosti, nýbrž místo dokonalosti špatnost?

Jak by mohly? Vždyť to patrně znamená slepotu místo zraku.

Nezáleží na tom, která jest ta jejich dokonalost; na to se ještě netáži, nýbrž na to, zda všechny věci, které vykonávají nějaký úkon, budou jej konati svou vlastní dokonalostí dobře, špatností pak špatně.

To máš pravdu.

Zdali pak i uši, zbaveny jsouce vlastní dokonalosti, budou špatně vykonávati svůj úkol?

Ovšem že.

Můžeme-li pak totéž souditi i o všem ostatním?

Mně se zdá.

Nuže tedy uvaž dále tohle: má i duše nějaký svůj úkon, kterého bys nevykonal ničím jiným na světě? Tak na příklad pečovati, vládnouti, raditi se a všechny takové činnosti, můžeme je právem přičísti něčemu jinému či jen duši a říci, že to jsou úkony jí vlastní?

Ničemu jinému.

Což pak žití? Neřekneme, že to jest úkon duše?

Zcela jistě.

Jistě tedy přisoudíme duši také nějakou zvláštní dokonalost?

Ano.

Zdali pak bude, Thrasymachu, duše dobře vykonávati své úkony, je-li zbavena své vlastní dokonalosti, či jest to nemožno?

Nemožno.

Nutně tedy vyplývá, že špatná duše špatně vládne a pečuje, dobrá pak že všechno to dobře vykonává.

Nutně.

Nuže zdali pak jsme se neshodli, že dokonalostí duše jest spravedlnost, špatností pak nespravedlnost?

Ano, shodli jsme se.

Tedy spravedlivá duše a spravedlivý muž bude žíti dobře, nespravedlivý však špatně.

Patrně, podle tvé řeči.

Ale zajisté, kdo žije dobře, jest blažen a šťasten, kdo nedobře, naopak.

Jak by ne?

Spravedlivý tedy jest šťasten, nespravedlivý nešťasten.

Budiž.

Avšak býti nešťasten není užitečné, nýbrž býti šťasten.

Jak by ne?

Nikdy tedy, slovutný Thrasymachu, není nespravedlnost užitečnější než spravedlnost.

Tohle máš, Sokrate, tučné sousto o Bendidiích!

Tvou zásluhou, Thrasymachu, ježto ses na mne udobřil a přestal ses zlobiti. Přece však jsem si dobře nepochutnal, a to svou vinou, nikoli tvou. Neboť jako labužníci chtivě ochutnávají z toho, co jest právě přinášeno na stůl, dříve než byli pořádně požili jídla předešlého, tak i já, zdá se mi, dříve než jsem nalezl, po čem jsem zprvu pátral, totiž co jest spravedlnost, opustil jsem to a dal jsem se do uvažování, zdali jest spravedlnost špatnost a nevědomost, či moudrost a ctnost, a když zase později byl pronesen výrok, že nespravedlnost jest užitečnější než spravedlnost, nezdržel jsem se, abych od oné otázky nepřešel k této. A tak nyní jest výsledek celé rozpravy pro mne ten, že nevím nic; neboť když nevím, co jest spravedlnost, stěží poznám, zdali jest to nějaká dokonalost čili nic, a zdali ten, kdo ji v sobě má, jest nešťasten či šťasten.

Kniha druhá.

1. Po těchto slovech jsem se domníval, že jsem s rozpravou hotov; zatím však podle všeho, jak se podobá, byl to jen úvod. Neboť Glaukon, vynikající vždy a ve všem svou mužnou rázností, ani tehdy se nespokojil Thrasymachovým ústupem, nýbrž řekl: Sokrate, chceš dosáhnouti jen zdání, že jsi nás přesvědčil, či opravdu nás přesvědčiti, že vším způsobem jest lepší býti spravedlivý než nespravedlivý?

Chtěl bych vás opravdu přesvědčiti, děl jsem, jen kdybych byl s to.

Tedy neděláš, co chceš. Neboť řekni mi: zdali pak jest podle tvého mínění nějaké takové dobro, které bychom si přáli míti nikoli z touhy po jeho účincích, nýbrž proto, že je milujeme pro ně samo, jako jest na příklad veselá mysl a všecky neškodné požitky, z nichž pro budoucnost nic jiného neplyne než že se při nich radujeme?

Arciže, děl jsem, podle mého mínění jest něco takového.

A jak to dobro, které máme rádi i pro ně samo i pro jeho účinky, jako na příklad býti rozumný, viděti a býti zdráv? Takové věci jistě máme rádi z obojí příčiny.

Ano.

A vidíš také třetí druh dobrého, ke kterému náleží tělocvik a léčení v nemoci i lékařství a ostatní výdělečná zaměstnání? O těchto věcech bychom řekli, že jsou namáhavé, ale že nám prospívají, a nepřáli bychom si je míti pro ně samy, nýbrž pro výdělek a pro všechny ostatní výhody z nich plynoucí.

Ano, jest i tento třetí druh. Avšak co dále?

Ke kterému z těchto druhů počítáš spravedlnost?

Já myslím, děl jsem, že k tomu nejkrásnějšímu, ve kterém si musí libovati každý, kdo chce býti blažen, jak pro to dobro samo, tak pro jeho účinky.

To však jistě není obecné mínění, nýbrž lidé ji počítají k třetímu, namáhavému druhu, kterým jest třeba se zabývati pro výdělek a pro dobrou pověst, kterému však samému o sobě nutno se vyhýbati jakožto věci nemilé.

2. Vím, děl jsem já, že takové jest mínění i že se jí proto už dávno dostává od Thrasymacha hany, kdežto nespravedlnost jest vychvalována; ale já jsem, jak se podobá, člověk jaksi nechápavý.

Nuže tedy, děl Glaukon, poslyš i mne, zdali budeš míti ještě tentýž názor. Thrasymachos, jak se mi zdá, dříve než bylo třeba, dal se tebou jako had okouzliti, mně však ten výklad o jedné i druhé věci ještě nestačí. Chci totiž uslyšeti, co jest jedno i druhé a jakou má moc samo o sobě, když jest v duši, ale výdělek a účinky z toho plynoucí necnati stranou. Udělám tedy takto, je-li to i tobě po chuti: vrátím se znova k výkladu Thrasymachovu a nejprve povím, co jest podle obecného mínění spravedlnost a kde že jest její původ, za druhé, že všichni, kdo o ni dbají, dělají to jen neradi jako něco nutného a ne jako něco dobrého, za třetí pak, že tak činí právem, vždyť mnohem lepší jest prý život člověka nespravedlivého než spravedlivého, jak říkají. Neboť já, Sokrate, nejsem tohoto mínění, ale nevím si rady; v uších mi zní, co slyším od Thrasymacha a tisíce jiných, kdežto obranu spravedlnosti, že jest to věc lepší než nespravedlnost, ještě od nikoho jsem neslyšel tak, jak bych si přál. Přál bych si totiž poslechnouti chvalořeč na ni samu o sobě a mínim, že tu bych mohl slyšeti nejspíše od tebe. Proto promluvím úpornou chvalořeč na život nespravedlivý a tím ti ukáži, jakým způsobem bych chtěl zase tebe slyšeti kárati nespravedlnost a spravedlnost chváliti. Než pověz, je-li ti můj návrh vhod.

Nanejvýš vhod, děl jsem já; neboť o čem raději by

měl rozumný člověk opět a opět hovořiti a poslouchati?

Velmi dobře; slyš tedy můj výklad o otázce, o které promluvím, jak jsem řekl, na prvním místě, co jest spravedlnost a odkud vznikla.

Říkají, že bezpráví činiti jest přirozeně něco dobrého, bezpráví trpěti něco zlého, ale že více zlého má do sebe bezpráví trpěti než bezpráví činiti dobrého. Proto když lidé vespolek si činí bezpráví a je snášejí a takto poznávají obé zkušeností, zdá se těm, kteří nejsou schopni tomuto uniknouti, ono pak si zvoliti, že by bylo prospěšné, učiniti navzájem smlouvu, že nebudou bezpráví ani činiti ani trpěti. A odtud prý počali dávati si zákony a uzavírati mezi sebou smlouvy a nazvali nařízení, dané zákonem, zákonným a spravedlivým. To prý jest původ a podstata spravedlnosti, jež jest uprostřed mezi nejlepším stavem, beztrestným pácháním křivdy, a nejhorším, jestliže kdo snášeje bezpráví nemůže se pomstíti. Spravedlnost pak, jsouc uprostřed mezi těmito oběma stavy, jest lidem vhod ne jako dobro, nýbrž jako věc cenná, když není sil k bezpráví; neboť ten, kdo by měl moc činiti bezpráví a byl pravý muž, s nikým by prý nikdy neuzavřel smlouvy, nečiniti a netrpěti bezpráví, protože by to byla šílenost. To a taková je tedy povaha spravedlnosti a takový jest její původ podle obecného mínění.

3. Že pak i ti, kteří ve svém jednání spravedlnosti dbají, dělají to proti své vůli, jen z neschopnosti činiti bezpráví, to bychom nejlépe zpozorovali, kdybychom si představili v mysli toto. Dejme oběma, spravedlivému i nespravedlivému, volnost činiti, co by každý chtěl, a jděme pak za nimi se dívat, kam povede žádost jednoho i druhého. Tu bychom přistihli spravedlivého přímo při činu, jak ze zištnosti směřuje stejně jako nespravedlivý k témuž cíli, za kterým jakožto dobrem se přirozeně žene každá bytost, ale od kterého jest zákonem násilně odváděna k šetření stejného práva. Taková volnost, kterou míním, bylo by asi to, kdyby se jim dostalo moci, jaké se podle pověsti dostalo předku lydského Gyga. Ten prý byl pastýřem ve službách u tehdejšího

lydského krále; jednou se strhla veliká bouře a zemětřesení a tu se prý otevřela země a ukázala se rozsedlina na místě, kde pásl; spatřiv to a podiviv se, sestoupil prý dovnitř a spatřil mimo jiné podivuhodné věci, o kterých vypravuje báje, dutého kovového koně s dvířky; těmi do něho nahlédl a uvnitř spatřil mrtvolu zjevně nadlidské velikosti; ta neměla na sobě nic jiného než na ruce zlatý prsten, jejž prý on jí stáhl a vyšel ven. Když pak přišel čas obvyklé schůze, kdy pastýři podávali králi měsiční zprávu o stádech, dostavil se prý i onen s prstenem na ruce. A jak tu mezi nimi seděl, náhodou prý otočil kámen prstenu k sobě na vnitřní stranu ruky, a jakmile se to stalo, stal se pro přítomné neviditelným a mluvili o něm jako o nepřítomném. Divil se tomu, a jak tak ohmatával prsten, otočil kámen zase ven a hned se stal viditelným. Zpozorovav to zkoušel prsten, má-li opravdu takovouto moc, a vskutku, kdykoli otočil kámen dovnitř, stával se neviditelným, když pak ven, viditelným. Vypozorovav to hned dokázal, že se dostal mezi posly, posílané ke králi, a když tam přišel a svedl jeho ženu k cizoložství, nastrojil spolu s ní králi úklady, zavraždil jej a takto se zmocnil vlády. Nuže kdyby byly takové prsteny dva a jeden z nich by si nastrčil člověk spravedlivý, druhý nespravedlivý, nebyl by asi, jak se zdá, nikdo tak ze železa, aby setrval ve spravedlnosti a měl dost síly, zdržovati se cizího majetku a nedotýkati se ho, i když by mu bylo volno na příklad z trhu si bez bázně bráti, cokoli by chtěl, i vcházeti do domů a obcovati, s kýmkoli by chtěl, i zabíjeti a z pout vyprošťovati, kohokoli by chtěl, i ostatní věci na světě dělati jako nějaký bůh. Takto pak jednaje nekonal by nic jiného než druhý, nýbrž oba by směřovali k témuž cíli. To přece bychom mohli uvésti za veliký důkaz toho, že nikdo není spravedliv dobrovolně, nýbrž z přinucení, věda, že spravedlnost není pro jednotlivce nějaké dobro, neboť kdekoli se kdo cítí dosti silen k bezpráví, činí bezpráví. Jistě každý člověk si myslí, že nespravedlnost jest jednotlivci mnohem užitečnější než spravedlnost, a má pravdu, jak uzná každý, kdo o této otázce mluví; neboť

kdyby někdo dosáhl takové volnosti a přece se nikdy neodhodlal spáchati nějaké bezpráví ani se nedotekl cizího majetku, každý z lidí jej pozorujících by si o něm pomyslil, že to jest veliký ubožák a pošetilec, ale jedni před druhými by ho chválili, klamajíce se tak navzájem ze strachu, aby nezakusili bezpráví. Tolik tedy o tom.

4. Co pak se týče vlastního posouzení života těch, o kterých mluvíme, budeme je moci správně provésti, postavíme-li proti sobě na jednu stranu člověka dokonale spravedlivého a na druhou stranu dokonale nespravedlivého; jinak nikoli. Nuže, v čem záleží to rozlišení? V tomhle: neubírejme nic ani nespravedlivému z nespravedlnosti ani spravedlivému ze spravedlnosti, nýbrž mysleme si jednoho i druhého dokonalým v jeho oboru. Předně tedy předpokládáme, že nespravedlivý jedná jako zkušení odborníci — jako pravý kormidelník nebo lékař dobře rozeznává ve svém umění věci nemožné a možné a do těchto se pouští, oněch však nechává; a kromě toho jestliže by snad kde pochybil, dovede to napraviti — tak i nespravedlivý musí obezřele podnikati své nespravedlivé činy a zůstávati při tom skryt, má-li býti řádně nespravedliv. Toho, kdo by se dal při tom přistihnouti, jest pokládati za břídila: neboť vrchol nespravedlnosti jest, zdáti se spravedliv a nebýti. Dokonale nespravedlivému musíme tedy dáti nejdokonalejší nespravedlnost a neubírati z ní nic, nýbrž ponechati mu, aby přes největší bezpráví, která páchá, požíval co do spravedlnosti nejlepší pověsti, a jestliže by v čem pochybil, aby byl schopen to napraviti; aby dovedl za tím účelem jednak přesvědčivě mluviti, kdykoli by byl udán některý z jeho nespravedlivých skutků, jednak i násilím provésti svou, kdekoli by bylo třeba násilí, buď svou osobní zmužilostí a silou, buď pomocí přátel a peněz.

Vedle této osoby s takovýmito vlastnostmi představme si dále muže spravedlivého, přímého a šlechetného, jenž podle Aischyla nechce s e z d á t i, nýbrž b ý t i dobrý. To zdání mu tedy musíme vzíti. Neboť bude-li se zdáti spravedliv, bude se mu pro toto zdání dostávati vyznamenání a darů; tu nebude zřejmo, zdali

jest takový pro spravedlnost samu či pro dary a vyznamenání. Třeba jej tedy vysvléci ze všeho mimo spravedlnost a učiniti pravým opakem prvního: nedopouštěje se totiž žádného bezpráví, ať se co nejvíce zdá nespravedliv, aby byl vyzkoušen ve spravedlnosti tím, že by na něj neúčinkoval vliv špatné pověsti a jejích následků; naopak ať jde svou přímou cestou až do smrti, zdaje se po celý život nespravedlivým, ve skutečnosti však jsa spravedliv, abychom, až oba dojdou nejzazší hranice, jeden spravedlnosti, druhý nespravedlnosti, mohli posouditi, kdo z obou jest šťastnější.

5. Aj, milý Glaukone, děl jsem já, jak důkladně očišťuješ jednoho i druhého k té zkoušce, jako by to byly sochy!

Jak nejlépe mohu. A když už takoví jsou, není, jak myslím, už nic obtížného vyložiti, jaký život jednoho i druhého čeká. Nuže tedy do toho; a bude-li snad má řeč užívati trochu silnějších výrazů, mysli si, Sokrate, že to nemluvím já, nýbrž ti, kteří vychvalují nespravedlnost nad spravedlnost. Řeknou pak tohle, že spravedlivý člověk, pokládaný takto za nespravedlivého, bude mrskán, napínán na skřipec, držen v poutech, oči mu budou vypáleny a konečně že po všech útrapách bude ukřižován a pozná, že člověk musí chtít ne býti, nýbrž zdáti se spravedlivý. Co se týče onoho výroku Aischylova, bylo by podle všeho mnohem správnější, užíti ho o nespravedlivém. Vskutku totiž člověk nespravedlivý, řeknou, koná svou věc ve spojení s pravdou a nežije pro zdání, tedy on nechce z d á t i s e, nýbrž b ý t i nespravedlivý,

neb z hluboké on v nitru brázdy těží plod,
z níž prospěšné mu vyrůstají záměry,

předně pro svou zdánlivou spravedlnost míti vůdčí postavení v obci, potom vybrati si ženu, z kterékoli rodiny by chtěl, vdávati dcery, do kterýchkoli domů by chtěl, uzavírati smlouvy i ve společnosti se stýkati, s kýmkoli by chtěl, míti při všem tom prospěch a zisk, protože mu není trapné, dopouštěti se bezpráví. V každém zápase, do kterého vchází, v životě soukro-

mém i veřejném, vítězí a protivníky své překonává: tím bohatne, prokazuje dobrodiní přátelům, škodí nepřátelům, bohům obětuje hojné a velkolepé oběti a takové i dává dary a tak slouží bohům i lidem, kterým chce, mnohem lépe než spravedlivý, tak že jest pravdě podobně milejší bohům než spravedlivý. Takto, říkají, Sokrate, od bohů i od lidí jest nespravedlivému připraven lepší život než spravedlivému.

6. Po této řeči Glaukonově měl jsem v úmyslu sám něco na to říci, ale bratr jeho Adeimantos pravil: Snad si nemyslíš, Sokrate, že tím jest naše otázka dostatečně vyřízena?

Proč ne? tázal jsem se.

Chybí tu hlavní věc, odpověděl, o které mělo býti především promluveno.

Nuže, děl jsem já, podle přísloví »bratr bratru pomáhej« přispěj i ty, jestliže on něco opominul. Ačkoli co se mne týče, již řeč jeho samého stačí, aby mě položila a učinila neschopným, přispěti spravedlnosti na pomoc.

Adeimantos pravil: Že mluvíš! raději poslechni ještě tohle. Musíme totiž probrati také opačné řeči, než které pronesl Glaukon, které vychvalují spravedlnost a odsuzují nespravedlnost, aby bylo zřejmější, co podle mého zdání Glaukon chce. Říkají zajisté a domlouvají otcové synům i všichni, kdož se o někoho starají, že člověk má býti spravedliv; ne že by chválili spravedlnost samu, nýbrž dobrou pověst z ní plynoucí, aby se mu, zdánlivě spravedlivému, pro toto zdání dostávalo úřadů, nevěst a všeho, čehokoli se podle Glaukonova výčtu pro dobrou pověst spravedlivému dostává. Tito lidé však kladou ještě větší váhu na to, co se povídá. Neboť počítajíce i zalíbení bohů, dovedou vyjmenovati hojnost dobrých věcí, které prý dávají bozi zbožným; tak praví ctný Hesiodos a Homeros, onen, kterak bozi dávají, že duby pro spravedlivé

žaludů na větvích hojně a ve kmenech včeličky mají,
ovce pak s hustou vlnou až klesají pod její tíží

i jiné mnohé výhody toho druhu. Podobně i Homeros; praví totiž

neb řádného krále, jenž boje se bohů
práva bedlivě dbá, i rodí mu ornice černá
pšenice hojně i žita a stromy jsou ovoce plny,
stále množí se brav a moře mu vydává ryby.

Ještě bujnější odměny slibují spravedlivým od bohů Musaios a jeho syn; neboť přivádějí ve svém líčení spravedlivé do Hádu, usazují je na pohovkách, vystrojují hostinu zbožných a líčí jejich život, jak ověnčeni jsouce bez konce jen pijí: ti tedy usoudili, že nejkrásnější odměnou ctnosti jest věčné pití. Podle jiných mají odměny od bohů ještě větší rozsah, neboť prý po muži zbožném a přísahy věrně zachovávajícím zůstávají děti dětí i celý rod. Takto a podobně vynášejí spravedlnost. Proti tomu lidi bezbožné a nespravedlivé zakopávají v Hádu do jakéhosi bláta a nutí, aby v řešetě nosili vodu, a uvádějíce je ještě za živa do špatné pověsti, ty tresty, které Glaukon vypočítal pro lidi spravedlivé, mající však pověst nespravedlivých, ty přikládají nespravedlivým a jiných neznají. To jest chvála i hana jedněch a druhých.

7. Vedle toho si všimni, Sokrate, ještě jiného druhu řečí o spravedlnosti a nespravedlnosti, jaké jest slýchati v soukromí i od básníků. Všichni totiž jedněmi ústy pějí, že uměřenost a spravedlnost jest sice krásná věc, ale přece jen obtížná a namáhavá, kdežto nevázanost a nespravedlnost že jest sladká a snadno dosažitelná a že jenom na venek a podle zákona jest to něco nečestného. Říkají dále, že nespravedlnost jest po většině výhodnější než spravedlnost a snadno jsou ochotni velebiti a veřejně i soukromě ctíti zlosyny, pokud jsou bohatí a mají i jinak moc, ty však, kteří jsou bezmocni a chudi, tupiti a přezírati, i když uznávají, že tito jsou lepší než tam ti. Od těchto všech jest slyšeti prapodivné řeči o bozích a ctnosti: bozi prý totiž udělili mnohým lidem dobrým neštěstí a život zlý, kdežto lidem opačného druhu dali osud opačný. Žebraví kněží a věštci chodí ke dveřím boháčů a namlouvají jim, že

mají moc, dávanou od bohů, obětmi a zažehnáváním za rozkoší a slavností pomáhati, jestliže někdo z oněch sám nebo jeho předek se dopustil nějaké viny; a jestliže by chtěl přivésti pohromu na některého nepřítele, že bez velkého vydání způsobí škodu spravedlivému stejně jako nespravedlivému, ježto prý dovedou zaklínáním a začarováváním pohnouti bohy, aby jim byli k službám. Při všech těchto řečech uvádějí si za svědky básníky; jedni ukazují, jak snadné jsou cesty k špatnosti:

neboť špatnosti třeba i dav si opatřit můžeš
snadno; schůdná k nim cesta a obydlí docela blízko:
ale před zdatnost pot nám položili jsou bozi

a cestu příliš dlouhou, drsnou a příkrou. Jiní pak uvádějí Homera za svědka, že bozi se dají voditi lidmi, protože i on řekl:

lze uprosit samotné bohy,
obětmi mohou je lidé a prosbami lichotivými
obrátit, kamkoli chtí, a úlitbou, oltářním dýmem,
prosíce, kdykoli spáše kdo hřích a přestoupí zákon.

A jmenují haldu knih od Musaia a Orfea, potomků to, jak říkají, Seleny a Mus, podle nichž vykonávají obětní obřady, namlouvajíce netoliko jednotlivcům, nýbrž i celým obcím, že prý jsou jak pro žijící tak pro zemřelé zvláštní odpustky a očisty z vin, spojené s obětmi a příjemnými zábavami, jimž říkají zasvěcování a jež nás zprošťují utrpení na onom světě, kdežto na ty, kdo těch obětí nevykonali, čekají hrozné věci.

8. Slyšíme-li, milý Sokrate, všechny tyhle takové řeči o ctnosti a špatnosti, o tom, jak bozi a lidé je cení nebo neceni, co si pomyslíme o jejich účinku na duše mladých posluchačů, kteří jsou nadaní a schopní k tomu, aby jaksi přelétnouce po všem co slyší, učinili si z toho úsudek, jaký má člověk býti a kterou cestou se dáti, aby prožil život co nejlépe? Řekne si pravdě podobně sám u sebe slovy Pindarovými: »*Zda po cestě práva na hrad vysoký či křivými zatáčkami klamu vystoupě*« a takto si získaje ochranu mám ztráviti svůj život?

Neboť co se mi slibuje, jestliže spravedlivý j s e m, ale při tom se takový n e z d á m, není prý žádný prospěch, nýbrž jen trudy a zřejmé škody; nespravedlivému však, který si dovede získati zdání spravedlnosti, slibuje se božský život. Nuže když *zdání*, jak ukazují mudrci, ***přemáhá svou silou i pravdu*** a rozhoduje o štěstí, musím se mu zcela oddati; musím rozestaviti kolem sebe kulisy ctnosti jako předsíň a výzdobu, ale vzadu za sebou vléci toho lstivého a prohnaného lišáka, jak jest u moudrého Archilocha. »Ano,« řekne někdo, »ale není snadno, zůstati vždy skryt se svou špatností.« Ovšem, odpovíme, vždyť ani žádná jiná veliká věc není snadná; přece však, chceme-li býti šťastni, musíme jíti touto cestou, jak vedou stopy úvah. Abychom zůstali nepoznáni, založíme spolky a strany; a pak máme učitele přemlouvání, kteří rozdávají umělost potřebnou v shromážděních lidu i před soudem: a tak jednak přemlouváním, jednak násilím dosáhneme toho, abychom mohli beztrestně jíti za svým ziskem. »Ale před bohy přece není možno zůstati skryt ani přemoci jich násilím.« Nuže, jestliže není bohů anebo jestliže se nestarají o věci lidské, proč bychom se zase my starali, abychom zůstali skryti? Pakli však jsou a pečují o nás, odnikud odjinud o nich nevíme ani jsme neslyšeli než ze zákonů a od básníků, kteří vyložili jejich rodopisy, ti však sami tvrdí, že obětmi a ***lichotivými prosbami*** i dary lze je obraceti a přemlouvati; jim tedy musíme věřiti buď obojí anebo ani jedno ani druhé. Proto je-li jim věřiti, dopouštějme se bezpráví a z jeho výtěžku dávejme oběti. Neboť budeme-li spravedliví, získáme jediné to, že nebudeme od bohů trestáni, avšak zisk plynoucí z bezpráví od sebe odstrčíme; budeme-li však nespravedliví, budeme míti zisk a při každém přestupku a hříchu přemluvíme bohy modlitbou a vyjdeme bez trestu. »Ale v Hádu jistě budeme potrestáni za křivdy na tomto světě spáchané, buď sami nebo děti našich dětí.« Ale, příteli, řekne vypočítavě, mnoho zase zmohou zasvěcovací obřady a očistní bohové, jak dosvědčují veliké obce i synové bohů, kteří byli básníky a proroky bohů a kteří hlásají, že tomu tak jest.

9. Z kterého pak tedy ještě důvodu bychom dávali přednost spravedlnosti před největší nespravedlností, když přece osvojíme-li si tuto s klamnou rouškou vnější slušnosti, povede se nám u bohů i u lidí podle našeho přání a to za živa i po smrti, jak tvrdí velmi mnozí slovutní muži? Podle všeho, co tu bylo řečeno, jak by bylo možno, Sokrate, aby chtěl ceniti spravedlnost ten, kdo má nějakou sílu buď ve svém duchu nebo v penězích nebo v těle nebo v rodě, a jak by se spíše nesmál, když slyší ji chváliti? A tak jestliže někdo dovede dokázati, že naše slova nejsou pravdivá, a jest pevně přesvědčen, že spravedlnost jest nejlepší věc, jistě asi odpouští shovívavě nespravedlivým a nehněvá se na ně, nýbrž ví, že bezpráví se zdržuje leda snad ten, kdo má proti nespravedlivému jednání odpor, vyplývající z božské povahy jeho osoby, nebo kdo nabyl o něm pravého poznání, kdežto z ostatních že nikdo není dobrovolně spravedlivý, nýbrž že každý takový odsuzuje nespravedlivé jednání buď pro svou nemužnost nebo pro své stáří nebo pro nějakou jinou slabost, nemaje síly, aby je konal. Že tomu tak jest, je zřejmé; neboť jakmile se první z takovýchto lidí dostane k moci, první páše bezpráví, seč jenom jest. A tím vším není vinno nic jiného než to, co bylo východištěm celé této řeči, kterou jsme k tobě, Sokrate, já a tento zde promluvili: »Podivný muži, z vás všech, kteří si říkáte chvalořečníci spravedlnosti, počínaje od prvních heroů, pokud jsou jejich výroky zachovány, až po nynější lidi, žádný nikdy neodsuzoval nespravedlnost ani nechválil spravedlnost jinak než vlastně pověst, čest a odměny, které z nich vzcházejí. Ale co působí jedno i druhé samo svou vlastní silou, pokud bytuje v duši člověka, kterému náleží, a jest skryto před bohy i lidmi, toho nikdo nikdy náležitě nevylíčil ani básní ani obyčejnou řečí, že totiž jedno jest největší zlo ze všech, co jich duše v sobě nosí, spravedlnost pak největší dobro. Neboť kdybyste byli od začátku vy všichni takhle mluvili a v tom smyslu hned z mládí působili na naše přesvědčení, nehlídali bychom se navzájem, abychom se nedopouštěli bezpráví, nýbrž každý by byl nejlepším stráž-

cem sebe sama, z obavy, aby při nespravedlivém jednání nebydlil v jednom domě s největším zlem.«

Toto, Sokrate, a snad ještě více mohl by Thrasymachos a jistě i leckdo jiný mluviti o spravedlnosti a nespravedlnosti, neslušně, jak aspoň se mi zdá, překrucujíce jejich význam. Ale já — nechci totiž nic před tebou skrývati — mluvím jak mohu nejúporněji proto, poněvadž toužím uslyšeti od tebe opak. Nevykládej nám tedy jediné to, že spravedlnost jest něco lepšího než nespravedlnost, nýbrž jak působí jedno i druhé na svého majitele, tak že jest samo o sobě jedno zlem, druhé dobrem; avšak vnější zdání odečti, jak již požadoval Glaukon. Neboť neodečteš-li na obou stranách skutečného zdání a připočteš ještě nepravé, řekneme, že chválíš ne býti spravedlivý, nýbrž zdáti se, že odsuzuješ ne býti nespravedlivý, nýbrž zdáti se jím, že vybízíš, aby člověk hleděl zůstati se svou nespravedlností ukryt, a že se srovnáváš s Thrasymachem, že spravedlivé jest cizí dobré, prospěch silnějšího, nespravedlivé však, co člověku samému jest prospěšné a výhodné, ale slabšímu neprospěšné. Nuže ty jsi uznal, že spravedlnost náleží k největším dobrům, jež stojí za to, abychom si je získali jednak pro jejich účinky, mnohem více však pro ně sama, jako na příklad viděti, slyšeti, rozumně mysliti, dále býti zdráv a všecka ostatní dobra, pravá svou povahou a nikoli jen zdánlivá: pochval tedy při spravedlnosti právě to, čím prospívá ona sama o sobě tomu, kdo ji v sobě má, a zrovna tak čím škodí nespravedlnost; ale odměny a zdání ponechej chváliti jiným. Neboť od jiných bych přijal takovou chválu spravedlnosti a hanu nespravedlnosti, totiž velebení a hanění jejich pověsti a odměn, ale od tebe ne — leda že bys to přímo žádal — protože ty jsi po všechnu dobu svého života o ničem jiném nepřemýšlel než o tomto. Vylož nám tedy nejenom že spravedlnost jest lepší než nespravedlnost, nýbrž i jak působí jedno i druhé samo o sobě na toho, kdo je v sobě má — ať jest skryt před bohy a lidmi nebo ne — tak že jest jedno dobrem a druhé zlem.

10. Mně se sice vždycky líbila povaha Glaukonova a Adeimantova, ale tehdy po této řeči pocítil jsem zvláště velikou radost a řekl jsem: Dobře o vás řekl, synové tamhle toho muže, Glaukonův milovník na začátku své elegie, když jste se vyznamenali v bitvě megarské, slova

Synové Aristonovi, rod božský slavného muže.

To se mi, přátelé, zdá býti správné; neboť jistě se s vámi děje něco božsky nadpřirozeného, jestliže nejste přesvědčeni, že by nespravedlnost byla lepší než spravedlnost, a přece jste dovedli pro ni takto mluviti. A myslím, že opravdu o tom nejste přesvědčeni — soudím tak z celé vaší povahy, neboť podle samotných řečí bych vám arci nemohl věřiti — ale čím více vám důvěřuji, tím více jsem na rozpacích, co si počnu. Vždyť nevím, jak bych mohl spravedlnosti pomoci; zdá se mi totiž, že jsem k tomu nezpůsobilý — vidím to z toho, že má řeč k Thrasymachovi, kterou jsem podle svého mínění dokazoval přednost spravedlnosti před nespravedlností, nebyla od vás uznána — a na druhé straně nevím, jak bych mohl nepomoci; neboť se bojím, že by to byl přímo hřích, nahoditi se k tomu, jak jest spravedlnost hanobena a zůstati při tom nečinný a nepomáhati jí, dokud má člověk dech v těle a vládne jazykem. Nejlépe tedy bude, býti jejím pomocníkem, jak jen budu moci.

Tu Glaukon i ostatní mne prosili, abych vším způsobem přispěl na pomoc a abych neopustil rozpravu, nýbrž prozkoumal, co jest jedno i druhé a jak se to po pravdě má s užitečností obojího. Řekl jsem tedy své mínění: Otázka, ke které přistupujeme, není pro člověka špatného zraku, nýbrž, jak se mně zdá, pro člověka s bystrým zrakem. Poněvadž pak my nejsme badatelé z povolání, myslím, abychom si zařídili své zkoumání tak, jako kdyby lidem, nemajícím příliš bystrý zrak, bylo uloženo přečísti z dálky drobné písmo a pak někdo zpozoroval, že tatáž písmena jsou také jinde větší a na něčem větším: tu by se, myslím, ukázalo velkou výhodou, přečísti napřed tato a potom dívati se na menší, jsou-li vskutku tatáž.

Ovšem že, řekl Adeimantos, ale jakou podobnost vidíš, Sokrate, mezi tímto příkladem a úvahou o spravedlnosti?

Povím ti to, děl jsem. O spravedlnosti zajisté mluvíme jak při jednotlivém člověku, tak při celé obci?

Ovšem.

Není-li pak obec něco většího než jednotlivý člověk?

Jest.

Snad tedy bude v tom, co jest větší, více spravedlnosti a bude snáze ji poznati. Chcete-li tedy, budeme hledati nejprve u obcí, jaká asi věc jest spravedlnost; potom ji budeme tímto způsobem pozorovati i u jednotlivce, pozorujíce v jevu menšího podobnost s větším.

To se mi zdá býti dobrá myšlenka.

Nuže a kdybychom si v myšlenkách představili vznikání obce, uviděli bychom také, jak vzniká její spravedlnost i nespravedlnost, pravda?

Snad ano.

A když se to stane, není naděje, že snáze uvidíme, co hledáme?

Mnohem snáze.

Zdá se vám tedy, že bychom měli se pokusiti to provésti? Myslím totiž, že to není malý úkol; proto uvažujte.

Již jest uváženo, řekl Amaidentos, jen se nerozmýšlej a začni.

11. Obec tedy vzniká, děl jsem, jak myslím, proto, že nikdo z nás není soběstačný, nýbrž mnoha věcí se mu nedostává; či který jiný důvod vede podle tvého mínění k založení obce?

Žádný jiný.

Tak tedy přibírá na pomoc jeden druhého, toho k té, onoho k jiné potřebě, a poněvadž jest potřeb mnoho, shromáždí se nám mnoho společníků a pomocníků do jednoho bydliště a tomuto sdružení v jednom bydlišti dali jsme jméno obec, že ano?

Ovšem že.

Když pak jeden druhému něco dává nebo něco od něho přijímá, dělá to proto, že to pokládá za svou výhodu?

Ovšem.

Nuže tedy, děl jsem, tvořme v myšlenkách obec od začátku; pravým jejím tvůrcem bude, jak viděti, naše potřeba.

Jak by ne?

První a největší z potřeb jest zajisté opatřování potravy, abychom byli a žili.

Docela správně.

Druhá potřeba jest obydlí, třetí oděv a podobné věci.

Tak jest.

Nuže, tázal jsem se, jak stačí obec tolik toho opatřovati? Jistě ne jinak než bude-li jeden rolníkem, druhý stavitelem, třetí tkalcem. A nepřidáme sem i obuvníka a kdo jiný opatřuje naše tělesné potřeby?

Ovšem že.

Nejnutněji opatřená obec by se tedy skládala ze čtyř nebo pěti mužů?

Patrně.

A což, má jeden každý z nich se všemi se děliti o své dílo, jako na příklad, aby rolník, jeden člověk, opatřoval potravu čtyřem a vynakládal na opatřování pokrmu čtyřnásobný čas a práci a s ostatními se dělil? Či aby nedbaje ostatních opatřoval si jediné sám pro sebe čtvrtý díl této potravy ve čtvrtině času, z ostatních tří čtvrtin pak aby jednu věnoval pořizování obydlí, druhou výrobě oděvu, třetí obuvi, a aby se nenamáhal péčí o jiné, nýbrž aby si sám svou prací obstarával své potřeby?

A Adeimantos řekl: Snad jest ten první způsob snažší, Sokrate, než tento.

Bože, to jest zcela přirozené, děl jsem já. Po tvé odpovědi přichází i mně samému na mysl, především že žádný z nás se nerodí zcela podoben druhému, nýbrž že při různosti vrozené povahy jest každý způsobilý k jiné práci. Či nezdá se ti?

Arciže.

A pak, bude kdo lépe konati práci, když bude sám jeden pracovati v mnoha oborech či když každý jen v jednom?

Když každý v jednom.

Však i to jest, myslím, jasné, že propase-li kdo vhodný čas k nějakému dílu, jest dílo zkaženo.

Toť zřejmé.

Ano, vždyť, myslím, dílo nerado čeká, až bude míti dělník kdy, nýbrž dělník se musí věnovati dílu a nepokládati je za něco vedlejšího.

Jistě.

Podle toho vykoná se všeho více a lépe i snáze, koná-li jeden člověk jednu věc podle své vrozené schopnosti a v pravý čas, prost starostí o všechno ostatní.

Zcela správně.

Jest tedy, Adeimante, třeba více občanů než čtyř k opatřování těch věcí, o kterých jsme mluvili. Neboť rolník si patrně nevyrobí sám pluhu, má-li býti dobrý, ani motyky ani ostatních hospodářských nástrojů. Podobně ani stavitel, neboť i ten má mnoho potřeb. Právě tak tkadlec a švec; či ne?

Pravda.

Tedy také kováři a koláři a mnozí jiní takoví řemeslníci, stávajíce se členy naší malé obce, rozmnožují její obyvatelstvo.

Ovšem že.

Avšak příliš veliká by asi jistě nebyla, i kdybychom k nim přidali pasáky skotu a bravu i jiné pastýře, aby rolníci měli k orbě voly a stavitelé spolu s rolníky mohli užívati dobytka k tahu, tkalci pak a ševci aby měli kůži a vlnu.

Ale ani malá by nebyla obec, když by měla všechny tyto složky.

Avšak dále jest téměř nemožno založiti obec samu v takové krajině, kde by nepotřebovala dovozu.

Ano, nemožno.

Bude tedy potřebí ještě jiných lidí, kteří by jí z jiné obce dopravovali, čeho potřebuje.

Tak jest.

Ale přijde-li tam ten zřízenec s prázdnou, neveza nic takového, čeho potřebují ti, od kterých by si chtěli sami dováželi své potřeby, jistě s prázdnou odejde, že ano?

Myslím.

Jest tedy třeba, aby domácí výroba netoliko dostačovala pro vlastní potřebu, nýbrž aby se také řídila co do jakosti a množství potřebami vývozu.

Ano, toho jest třeba.

Potřebuje tedy naše obec více rolníků a ostatních řemeslníků.

Ano, více.

A také ostatních zřízenců, kteří budou jednotlivé druhy zboží dovážeti a vyvážeti. To pak jsou obchodníci, že ano?

Ano.

I obchodníků tedy budeme potřebovati.

Ovšem že.

A jestliže se povede obchod po moři, bude třeba ještě velkého počtu jiných lidí, znalých námořního díla.

Ovšem že velkého počtu.

12. A dále, jak si budou v obci samé navzájem vyměňovati své jednotlivé výrobky? Proto jsme vlastně také učinili to sdružení a založili obec.

Patrno, že prodejem a koupí.

Tím nám tedy vznikne trh a peníze, známka pro výměnu.

Ovšem že.

Přiveze-li však rolník nebo některý jiný z živnostníků na trh něco ze svých výrobků a nepřijde v týž čas jako ti, kteří potřebují vyměniti si od něho zboží, bude snad nečinně seděti na tržišti a tak zanedbávati své práce?

Nikoli, odpověděl Adeimantos, nýbrž jsou lidé, kteří vidouce to sami se staví do této služby, a to v obcích dobře zřízených zpravidla lidé tělesně nejslabší a k nějaké jiné práci neschopní. Jejich povinnost totiž jest, čekati tam na tržišti a jednak za peníze vyměniti těm, kteří chtí něco prodati, jednak zase za peníze vydati těm, kteří chtí něco koupiti.

Tato tedy potřeba, děl jsem já, způsobuje, že nám v obci vzniká stav kramářů. Či nejmenujeme kramáři ty, kteří sedí na tržišti a posluhují při koupi a prodeji, kdežto ty, kteří obcházejí po městech, obchodníky?

Ovšem že.

Ještě pak jsou, jak myslím, i jacísi jiní posluhovači, totiž lidé, kteří duševně nejsou právě nejhodnější býti členy společenství, kteří však mají dostatečnou sílu tělesnou k těžkým pracím; tito pak prodávají upotřebení své síly a nazývajíce cenu za ni mzdou, jmenují se námezdní dělníci, že ano?

Ovšem že.

I námezdní dělníci tedy, jak se podobá, náleží do počtu obyvatelstva obce.

Myslím.

Nuže, Adeimante, vyrostla nám obec již tak, že jest úplná?

Snad.

Kde pak tedy asi v ní jest spravedlnost a nespravedlnost? A s kterou asi z pozorovaných tříd do ní zároveň vnikla?

Nedovedu to poznati, Sokrate, leda že snad při nějakém vzájemném styku těchto tříd samých.

A snad máš pravdu, děl jsem; musíme to uvážiti a nebáti se toho.

Nejprve tedy uvažme, jakým způsobem budou žíti lidé takto zařízení. Patrně budou pěstovati obilí i víno a zhotovovati oděv i obuv; vystavějí si domy a v létě budou pracovati po většině nazi a bosi, v zimě však dostatečně oděni a obuti. Živiti se budou tak, že budou dělati z ječmene hrubou a z pšenice jemnou mouku, z této budou péci, onu hnísti, ty dobré hnětenky a chleby nakladou na jakési rákosové lísy nebo na čisté listy a rozloženi na podestlaném listí posedovém a myrtovém budou si pochutnávati sami i jejich děti; po jídle budou píti víno, ověnčeni a zpěvem chválíce bohy; mile budou pospolu žíti a dětí nebudou ploditi nad své poměry, z bázně před chudobou nebo válkou.

13. Tu vpadl do řeči Glaukon a řekl: Podobá se, že u tebe lidé hodují nemajíce nic jiného mimo chléb.

Máš pravdu, děl jsem já. Zapomněl jsem, že budou míti i příkrmy, patrně totiž sůl, olivy, sýr, cibuli i salát, z nichž si budou připravovati své prosté pokrmy. I zákusky jim předložíme, fíky, hrách a boby, a na ohni

si budou pražiti plody myrtové a žaludy a mírně k tomu připíjeti. A takto budou tráviti život, jak se podobá, v míru a ve zdraví a ve stáří umírajíce budou zanechávati podobný život svým potomkům.

Na to řekl Glaukon: Kdybys, Sokrate, zařizoval obec vepřů, čím jiným bys je krmil než tímhle?

Nuže čeho si přeješ, Glaukone? tázal jsem se.

Co jest v obyčeji, odpověděl; nemají-li to býti nuzáci, lehají snad na lehátkách a jedí u stolů a to pokrmy i zákusky jako mají nynější lidé.

Dobrá, děl jsem já, rozumím. Nejde nám tedy patrně jen o to, pozorovati, jak obec vzniká, nýbrž i jak obec bujní. Snad to ani neškodí; neboť pozorujíce i takovouto obec, snad bychom spatřili, jak se v obcích rodí spravedlnost a nespravedlnost. Nuže pravá obec, jakoby zdravá, jest podle mého zdání ta, kterou jsme vylíčili; přejete-li si však, prohlédněme si i obec nemocnou zánětem; nic tomu nepřekáží. Neboť některým lidem, jak se zdá, nepostačí tyto věci ani tenhle způsob života, nýbrž přibudou k tomu pohovky a stoly i jiné nářadí, ovšem také pamlsky, vonné masti, kadidla, ženštiny, jemné pečivo, všechno co nejrozmanitější. A také co se týče oněch věcí, které jsme jmenovali na začátku, už nesmíme uváděti jen nezbytně nutné, domy, oděv a obuv, nýbrž musíme uvésti do oběhu i malby a vyšívání a opatřiti zlato a slonovinu i všecky podobné věci. Že ano?

Ano.

Nuže tu musíme obec zase zvětšiti; neboť ta zdravá již nestačí a třeba ji hned naplniti hromadou a množstvím toho, co jest v obcích již ne z potřeby, jako jsou na příklad všelicí lovci, dále napodobitelé, zabývající se ve velikém počtu jednak tvary a barvami, jednak hudbou, pak básníci a jejich pomocníci, jako rhapsodi, herci, tanečníci, ředitelé, dále hotovitelé všelijakého nářadí, zvláště pro ženské strojení a zdobení. A také bude potřebí i četnějšího služebnictva; či nemyslíš, že budeme potřebovati vychovatelů, kojných, chův, panských, holičů, dále pak kuchařů a masařů? Mimo to budeme potřebovati i pasáků vepřů; toho jsme totiž v dřívější

obci neměli — neboť toho nebylo potřebí — ale v této bude třeba i toho. Bude pak potřebí množství i všelijakých jiných zvířat, budou-li tu lidé, kteří je budou jísti, že ano?

Jak pak by ne?

Tu jistě budeme potřebovati i lékařů při takovém životě mnohem častěji než dříve?

Mnohem častěji.

14. I země, jež tehdy stačila uživiti tehdejší obyvatelstvo, bude asi již malá a nestačí. Či jak myslíš?

Tak jest.

Nuže tedy musíme odříznouti kus země od sousedů, máme-li míti dosti půdy k pastvě a orbě, a oni zase od země naší, jestliže i oni se pustí do neobmezeného shonu po bohatství, překročíce hranici nutných potřeb.

Zcela nutný to následek, Sokrate.

Potom ovšem budeme míti válku, Glaukone? Či jak to bude?

Tak jest.

A neříkejme nyní ještě, pravil jsem, působí-li válka něco zlého nebo něco dobrého, nýbrž jenom tolik, že jsme dále našli původ války, totiž z čeho obyčejně povstává obcím zlo pro život soukromý i veřejný.

Ovšem že.

Jest tedy, příteli, potřebí ještě větší obce a to nikoli o málo, nýbrž o celé vojsko, jež by vytáhlo do pole a bojovalo s útočníky na obranu veškerého jmění a těch, o kterých jsme právě mluvili.

Proč to? tázal se. Sami k tomu nestačí?

Nikoli, ač jestliže byl správný souhlasný úsudek tvůj i nás všech, když jsme vytvářeli obec; soudili jsme totiž, pamatuješ-li se, že není možno, aby jeden člověk dobře pracoval v mnoha oborech.

Máš pravdu.

Nuže co, tázal jsem se, nezdá se ti, že válečné zápasení jest něco odborného?

Ba velmi.

Jest snad potřebí míti větší péči o umění ševcovské než o umění válečné?

Nikoli.

Tak vidíš, ševci jsme bránili, aby se nepokoušel býti zároveň rolníkem, ani tkalcem, ani stavitelem, nýbrž měl býti jenom ševcem, aby nám totiž bylo dílo ševcovství dobře vykonáváno, a podobně jednomu každému z ostatních jsme ukládali jen jeden úkol, ke kterému se každý svou přirozeností hodil a který měl dobře vyplniti, když by o něm pracoval po celý svůj život, prost starosti o jiná zaměstnání a nezameškávaje příhodných dob: jsou-li však dobře vykonány práce válečné, zdali pak na tom nezáleží co nejvíce? Či jest tento obor tak snadný, že i kterýkoli rolník nebo švec nebo kterýkoli jiný řemeslník bude zároveň válečníkem, kdežto dobrým hráčem v šachy nebo v kostky by se nestal nikdo, kdo by to již od dětství důkladně neprovozoval a kdo by se tím zabýval jen mimochodem? A jistě nestačí muži chopiti se štítu anebo některé jiné z válečných zbraní a nástrojů, aby byl okamžitě dobrým bojovníkem v zápase těžkooděnců nebo v jiném druhu válečného umění, když z ostatních nástrojů žádný neučiní nikoho odborníkem ani zápasníkem, jak jen se vezme do ruky, a nebude nic platen tomu, kdo nenabyl v tom kterém oboru vědění ani naň nevynaložil dostatečného cviku.

Ano, to by měly nástroje velikou cenu!

15. Nuže tedy, děl jsem já, čím důležitější jest úloha strážců, tím více vyžaduje co nejúplnějšího osvobození od ostatních zaměstnání a co největší odborné přípravy i cviku.

To si myslím.

Ne snad také vrozené způsobilosti k tomu povolání?

Jak pak by ne?

Naší prací by tedy bylo, jak se podobá — ač jsme-li s to — vybrati, které a jaké osoby jsou způsobilé ke střežení obce.

Ovšem že ano.

Bůh ví, ne nepatrnou věc jsme to na sebe vzali; přece však neztrácejme mysli, pokud jen síly stačí.

Věru to nesmíme.

Nuže myslíš si, tázal jsem se, že co se týče hlídání

jest nějaký rozdíl mezi přirozenými vlastnostmi dobrého štěněte a ušlechtilého jinocha?

Jak to míníš?

Na příklad jeden i druhý musí býti bezpochyby bystrý k pozorování a rychlý k pronásledování toho, co zpozoruje, a dále silný, kdykoli to dohoní a musí podstoupiti zápas.

Ano, těchto všech vlastností ovšem potřebuje.

A zajisté i statečný, jestiže má zdárně bojovati.

Jak pak ne?

Avšak zdali pak bude chtíti býti statečný, ať již kůň nebo pes nebo kterýkoli jiný živočich, není-li vznětlivý? Či nepozoroval jsi, jak neodolatelnou a nepřemožitelnou věcí jest vznětlivost a jak každá duše, pokud ji v sobě má, chová se ke všemu bez bázně a nemůže býti poražena?

Pozoroval jsem.

Jaký tedy má býti strážce co do tělesných vlastností, jest zřejmo.

Ano.

A také co do vlastností duše, že vznětlivý.

I to.

Avšak budou-li míti takové vlastnosti, Glaukone, jak mohou nebýti divocí k sobě navzájem i k ostatním občanům?

Bůh ví, děl, to nepůjde tak snadno.

Ale přece jest třeba, aby byli k domácím mírní a k nepřátelům zlí; sice nevyčkají, až je zahubí jiní, nýbrž učiní to dříve sami.

Pravda.

Co tedy uděláme? Kde najdeme duši mírnou a zároveň vznětlivou? Vždyť přece mírná povaha jest opak vznětlivé.

Patrně.

Avšak komu by se nedostávalo jednoho nebo druhého, jistě nebude dobrým strážcem; obojí míti zdá se nemožno a z toho vyplývá, že dobrý strážce jest nemožný.

Skoro se tak zdá.

Tu jsem uvázl a pomysliv si, co bylo řečeno dříve,

pravil jsem: Právem, příteli, vázneme, neboť jsme se odchýlili od podobenství, které jsme si byli stanovili.

Jak to myslíš?

Nevšimli jsme si, že jsou podle všeho povahy, o jakých jsme myslili, že nejsou, které totiž obsahují obě tyto protivy.

A kde?

Můžeme to viděti jak u jiných živočichů, tak nejlépe u toho, kterého jsme srovnávali se strážcem. Vždyť přece znáš onu vrozenou vlastnost ušlechtilých psů, že ke známým a domácím jsou co nejmírnější, ale k neznámým naopak.

Ano, znám.

Možné to tedy jest, děl jsem, a není to proti přírodě, že hledíme, aby takový byl strážce.

Podobá se, že ne.

16. Zdali pak bys myslil, že způsobilost ke strážnímu zaměstnání má ještě tuhle podmínku, aby budoucí strážce měl ve své povaze mimo vznětlivost ještě také lásku k moudrosti?

Jak to? Tomu nerozumím.

I to uvidíš u psů a jest to podivuhodné při tom zvířeti.

Co to?

Že kdykoli uvidí někoho neznámého, zlostně na něj štěká, i když mu on napřed neudělá nic zlého; kdykoli však známého, k tomu se lísá, i když se mu nikdy ničeho dobrého od něho nedostalo. Či ses tomu ještě nikdy nepodivil?

Až posud jsem se nad tím hrubě nezamyslil; ale že to dělá, jest známo.

Vidíme tu jistě zajímavou vlastnost jeho přirozenosti a v pravdě filosofickou.

Jak to?

Tak, že ničím jiným nerozeznává osobu milou a nepřátelskou než tím, že onu před tím byl poznal a této nepoznal. Jak by tedy nebylo to zvíře milovné poznání, když podle znalosti a neznalosti rozlišuje, co jest domácí a co cizí?

Dozajista jest.

Než, děl jsem, »poznání milovné« a »moudrosti milovné« jest přece totéž?

Ano, totéž.

Nemáme-li tedy směle předpokládati i při člověku, že má-li býti k domácím a známým mírný, musí býti svou vrozenou povahou milovný moudrosti a poznání?

Ano.

Tedy milovný moudrosti, vznětlivý, rychlý a silný bude nám svou vrozenou povahou ten, kdo má býti dokonalým strážcem obce.

Zcela správně.

Takové tedy vlastnosti musí míti. Ale jakým způsobem nám budou takoví strážcové vychováváni a vzděláváni? A získáme něco touto úvahou, abychom spatřili cíl tohoto všeho zkoumání, totiž jakým způsobem povstává v obci spravedlnost a nespravedlnost? Abychom snad nevynechali něco podstatného anebo zase nezacházeli příliš daleko.

A bratr Glaukonův řekl: Já jistě čekám, že tato úvaha bude tomu na prospěch.

Bůh ví, děl jsem já, milý Adeimante, to tedy nesmíme od ní upustiti, i kdyby byla sebe delší.

Jistě ne.

Nuže tedy vychovávejme v duchu ty muže, jako bychom si v prázdné chvíli vypravovali pohádky.

Ano, udělejme to.

17. Nuže jaké bude to vychovávání? Bylo by asi těžko nalézti lepší, než jaké jest nalezeno zkušeností dlouhého času, to jest pro těla tělocvik, pro duši vzdělání musické.

Tak jest.

Nezačneme s musickým vychováváním dříve než s gymnastikou?

Ovšem.

K musickému oboru počítáš také skladby slovesné, či ne?

Arciže.

Těch pak jest dvojí druh, jeden pravdivý a druhý obsahující nepravdu?

Ano.

Vychovávati jest v obojím, ale dříve v nepravdivém?

Nerozumím, jak to myslíš.

Nerozumíš, že dětem vypravujeme nejprve báje? Tyto pak jsou nepochybně celkem nepravda, ale jsou v nich i věci pravdivé. Avšak dříve vzděláváme děti bájemi než tělocvikem v gymnasiích.

Tak jest.

To tedy jsem myslil slovy, že musického vzdělávání jest se chopiti dříve než gymnastiky.

Správně.

A zajisté víš, že začátek jest při každém díle věc nejdůležitější, obzvláště pak při čemkoli mladém a útlém? Neboť právě tehdy se nejlépe utváří a přijímá ráz, jaký bys čemu chtěl vtisknouti.

Docela správně.

Zda tedy tak snadno připustíme, aby děti slyšely ledajaké báje, od ledakohos vymyšlené, a přijímaly do svých duší po většině opačné názory, než které by podle našeho soudu měly míti až dospějí?

Ani dost málo toho nepřipustíme.

Především tedy musíme, jak se podobá, dozírati na skladatele bájí, a kterou vytvoří dobrou, tu přijímati, která však nebude taková, tu odmítati. Pak přiměјeme chůvy a matky, aby ty vybrané dětem povídaly a bájemi utvářely jejich duše mnohem více než těla rukama; avšak z těch, které nyní vypravují, většinu jest odhoditi.

Jaké to?

Na bájích větších, děl jsem, uvidíme i jak se to má s menšími. Neboť větší i menší báje musí míti týž ráz a touž působnost. Či nemyslíš?

Ovšem, ale nevím ani, které myslíš těmi většími.

Ony, které nám vypravovali Hesiodos a Homeros a jiní básníci. Ti totiž skládali nepravdivé báje a pak je lidem vypravovali a dosud vypravují.

Které to, a co na nich káráš?

Právě to, co především a nejvíce jest kárati, zvláště když něčí nepravdě chybí i krása.

Co jest to?

Když někdo špatně líčí podoby bohů a heroů; to

jest právě tak, jako kdyby malíř maloval obraz zcela nepodobný tomu, co jím chtěl vypodobniti.

Ano, to jest správné, kárati takové věci. Ale jakým způsobem se to děje a které jsou to chyby?

Především, děl jsem já, neslušně lhal ten, kdo si vymyslil onu největší lež o největších bytostech, totiž jak Uranos učinil to, co o něm vypravuje Hesiodos, a jak zase Kronos se mu pomstil. O Kronových pak činech a co s ním udělal jeho syn, ani kdyby to bylo pravda, nemyslil bych, že by se mělo jen tak povídati před nerozumnými a mladými lidmi, nýbrž nejlépe by bylo o tom mlčeti; a kdyby již se o tom snad musilo mluviti, aby to slyšelo jako posvátné tajemství co možná nejméně lidí, když byli obětovali ne sele, nýbrž nějakou velikou oběť, kterou by bylo těžko opatřiti, jen aby se co nejméně lidem dostalo příležitosti to uslyšeti.

Věru, tyto pověsti jsou povážlivé.

A nesmějí se vypravovati, Adeimante, v naší obci. Nesmí se před mladým člověkem říkati, že páchaje svrchovaná bezpráví nedělal by nic divného, ani kdyby svého otce pro nějaký přečin jakýmkoli způsobem trestal, nýbrž že by dělal právě to, co dělali první a největší z bohů.

Bůh ví, řekl Adeimantos, ani mně samému se nezdá vhodné, aby se to povídalo.

Také vůbec ne, že bohové s bohy válčí a nástrahy si činí a se potýkají — vždyť to ani není pravda — ač mají-li nám budoucí strážcové obce pokládati za největší neřest, lehkovážně se vespolek znepřátelovati; ani boje s giganty jim nesmějí býti vypravovány anebo vyobrazovány, ani mnohé jiné rozmanité sváry bohů a heroů s jejich příbuznými a členy jejich vlastních rodin. Naopak hleďme, jak bychom děti přesvědčili, že se nikdy nevyskytlo žádné nepřátelství občana proti občanu a že takové počínání jest hříšné: takové věci musí jim vypravovati hned v mládí starci i stařeny a také básníky třeba donucovati, aby pro dospívající mládež v tomto smyslu vytvářeli své báje. Ale jak Hera byla spoutána od syna a jak svržen byl Hefaistos od otce, protože chtěl pomáhati matce, když byla bita, a bitvy bohů, jak

je vyličil Homeros, těch nelze připouštěti do naší obce, ať již jsou myšleny allegoricky nebo bez allegorii. Neboť mladý hoch není s to, aby rozeznal, co jest allegorie a co ne, nýbrž cokoli přijme v tak útlém věku do svého vědomí, to se obyčejně stává nesmazatelným a nezměnitelným; proto tedy jistě vší silou jest dbáti o to, aby ta první vypravování, která slyší, obsahovala myšlenky po stránce mravní co nejkrásnější.

18. To jest rozumné, pravil Adeimatos. Ale kdyby se nás někdo dále ptal i na to, které jsou to myšlenky a která vypravování, která bychom řekli?

A já jsem odpověděl: Adeimante, nejsme nyní básníky já a ty, nýbrž zakladateli obce; zakladatelům pak sluší znáti všeobecné zásady, podle kterých mají básníci tvořiti báje a proti kterým tvořiti jim nesmí býti dovoleno, ale tvořiti báje není jejich věcí.

Dobře; avšak o to právě jde, které to jsou zásady pro vypravování o bozích?

Asi takovéto, děl jsem já: vždy třeba věrně podati, jaký bůh vskutku jest, ať jej kdo líčí v básni epické nebo v písních nebo v tragoedii.

Ano, to jest třeba.

Nuže což není bůh ve skutečnosti dobrý a nemá se o něm takto mluviti?

Zajisté.

Ale věru nic z toho, co jest dobré, není škodlivé, pravda?

Myslím, že není.

Zdali pak tedy způsobuje škodu, co není škodlivé?

Nikterak.

A co neškodí, činí něco zlého?

Také to ne.

Co však nepůsobí žádného zla, jistě není ani příčinou žádného zla?

Jak také?

A což, jest dobré prospěšné?

Ano.

Jest tedy příčinou šťastného stavu?

Ano.

Není tedy dobré příčinou všeho, nýbrž jest příčinou toho, co jest v dobrém stavu, zlého však není příčinou.

Docela správně.

Tedy ani bůh, protože jest dobrý, nemůže býti příčinou všeho, jak se většinou říká, nýbrž jest příčinou jen málo věcí na světě, kdežto u většiny není příčinou; vždyť máme mnohem méně dobrého než zlého, a kdežto při dobrém nesmíme přičítati příčinu nikomu jinému, při zlém jest hledati nějaké jiné příčiny a ne boha.

Jistou pravdu díš, jak se mi zdá.

Nesmíme tedy věřiti ani Homerovi ani jinému básníku, když si bez rozmyslu činí tuto nesprávnou představu o bozích a praví

dva sudy že u prahu Diova stojí,
losy dobrými jeden a špatnými naplněn druhý;

a komu Zeus dá směs z obojích

toho že brzy štěstí a brzy zas neštěstí potká,

ale komu tak nedá, nýbrž jen toho druhého nesmíšeného

toho zas zoufalý hlad pak prohání po jasné zemi;

ani že jest nám Zeus dárcem

dobrého jakož i zlého.

19. Řekne-li dále někdo, že zrušení přísah a úmluv, které způsobil Pandaros, vyšlo od Atheny a Dia, neschválíme to, ani že svár bohyň a jeho rozhodnutí vyšlo od Themity a Dia, ani nesmíme dovoliti, aby mladí lidé poslouchali, jak praví Aischylos

bůh učiní, že vzklíčí vina u lidí,
když umíní si z kořen zničit celý dům.

Ale líčí-li kdo v básni osudy Nioby, odkud jsou uvedené iamby, nebo osudy Pelopovců nebo válku trojskou nebo některou jinou z těchto látek, buď nesmíme připustiti, aby to vypravoval jako činy boha, anebo jestliže to dělá, ať nalezne si pro to asi ten důvod, jakého nyní my hledáme, a řekne, že bůh jednal dobře a spravedlivě a oni že měli prospěch z toho, že byli trestáni; že však

jsou nešťastni, kdo trpí trest, a že původcem toho byl bůh, to nesmí býti básníku dovoleno vyprávěti. Ale kdyby vypravovali, že zlí ve svém neštěstí měli potřebí trestu a že pokutou se jim dostalo od boha dobrodiní, to jim dovolíme; že by však bůh, bytost dobrá, byl se kdy stal někomu příčinou zla, proti tomu mínění třeba vším způsobem bojovati a brániti, aby nikdo takto v naší obci nemluvil, má-li v ní býti zákonitý řád, a aby toho nikdo neposlouchal, ani mladý ani starý, ať by to bylo vypravováno v řeči vázané nebo nevázané: takové řeči by nebyly ani zbožné ani nám prospěšné, ani samy se sebou souladné.

Souhlasím s tebou v tomto zákoně, řekl Adeimantos, a jsem jím spokojen.

To by tedy byl jeden ze zákonů a zásad o bozích, jímž se bude musiti každý říditi v řeči i básnění, že totiž bůh není původcem všeho, nýbrž jen dobrého.

A úplně dobře stačí.

Pak je tu druhý. Myslíš, že bůh jest nějaký kejklíř, a že se zjevuje ve vyčíhaném okamžiku brzy v té brzy v oné podobě, hned že v ní vystupuje sám a proměňuje při tom svůj zjev ve všelijaké podoby, hned že nás šálí a činí, že vidíme takové jeho zdánlivé přízraky, či že jest bytost jednotná a vůbec nikdy nevystupuje ze své vlastní podoby?

To nedovedu tak hned říci.

Nuže poslyš: kdyby něco vystupovalo ze své podoby, není nutno předpokládati, že se mění buď samo sebou nebo působením něčeho jiného?

Nutno.

Není-li tu pravda, že to, co jest v nejlepším stavu, bývá nejméně přejinačováno a měněno působením něčeho jiného? Jako na příklad působí-li na tělo jídla a nápoje a námahy, nebo na kteroukoli rostlinu úpal a větry a podobné vlivy, zda se nejméně nemění v to, co jest nejzdravější a nejsilnější?

Tak jest.

A o duši neplatí, že nějaký vliv z vnějška by nejméně porušil a přejinačil tu, která jest nejstatečnější a nejrozumnější?

Ano.

A jistě tomu tak jest i se vším složitým nářadím, stavbami a rouchy, že věci, které jsou dobře zhotoveny a jsou v dobrém stavu, nejméně se mění působením času a jiných vlivů.

Jest tomu tak.

Všecko tedy, co jest v dobrém stavu, buď od přírody nebo uměním nebo obojím, jest v nejmenší míře přístupno změně, způsobované něčím jiným.

Podobá se.

Ale bůh a co jest božího jest přece po každé stránce nejlepší.

Jak by ne?

Proto tedy bůh asi nikterak nemá mnoho podob.

Ovšem že ne.

20. Ale snad sám sebe proměňuje a přejinačuje?

Patrně, ač jestliže se vůbec přejinačuje.

Zdali pak se tedy proměňuje v bytost lepší a krásnější než jest sám či v horší a ošklivější?

Nutně vyplývá, že v horší, jestliže se přejinačuje; vždyť přece neřekneme, že bohu chybí krásy nebo ctnosti.

Zcela správně, děl jsem já. A když tomu tak jest, myslíš, Adeimante, že by se někdo dobrovolně činil horším po některé stránce, ať bůh nebo člověk?

Nemožno.

Nemožno tedy také o bohu mysliti, že by se chtěl činiti jiným, nýbrž, jak se podobá, každý z nich jsa nejkrásnější a nejlepší, jak jen možno, trvá stále jednotně ve své podobě.

To jest, jak se mi zdá, docela nutný důsledek.

Ať nám tedy, příteli, žádný z básníků neříká, že

bohové podobni hostem, již z ciziny přišli,
chodí od města k městu, své měnice všelijak tváře:

ani Protea a Thetidu ať z nich nikdo nepomlouvá, ani ať v tragoediích nebo v jiných básních neuvádí Heru, jak ve změněné podobě jako kněžka sbírá dárky

pro živné děti, jež zplodil Inachos, argolská řeka

ani ať nám nepovídají množství takových jiných nepravd. Také ať jim nevěří matky a neděsí děti špatným vypravováním bájí, že prý v noci obcházejí jistí bozi, berouce na sebe podoby mnoha všelijakých divných bytostí; tím se jednak rouhají bohům, jednak činí děti bojácnějšími.

Arciže.

Ale snad jest to tedy s bohy tak, že se sami neproměňují, avšak v nás vzbuzují zdání, že je vidíme v rozmanitých podobách, a tím nás klamou a šálí?

Snad.

Jak že! bůh že by chtěl lháti, ukazuje nám buď slovem nebo skutkem přelud?

Nevím.

Nevíš, tázal jsem se, že opravdovou lež — možno-li tak říci — všichni bozi i lidé nenávidí?

Jak to myslíš?

Tak, že nikdo úmyslně nedovoluje lháti nejvyšší části své bytosti a o nejvyšších věcech, nýbrž ze všeho nejvíce se bojí, aby tam lži neměl.

Ani teď ještě nerozumím.

Protože se domníváš, že mluvím něco příliš vysokého; já však míním, že nikdo by za nic na světě nechtěl připouštěti do své duše ani vlastní ani cizí lež o skutečné pravdě ani nevědomost, a tam ji chovati a trvale míti, a že jí v takovém případě všichni nejvíce nenávidí.

Ovšem, daleko nejvíce.

Avšak jak jsem právě tvrdil, tohle by se mohlo nejsprávněji nazývati opravdovou lží, nevědomost v duši toho, kdo podlehl nepravdě; neboť lež pronášená slovy jest jen jakési napodobení toho duševního stavu a obraz později vzniklý, ne zcela čistá nepravda. Či není tomu tak?

Ovšem že ano.

21. Skutečná lež jest tedy nenáviděna netoliko od bohů, nýbrž i od lidí.

Tak se mi zdá.

A co lež pronášená slovy? Kdy a komu jest užitečná, tak aby nezasluhovala nenávisti? Nebývá to vůči nepřátelům a vůči tak zvaným přátelům, když se v šílenství nebo v nějakém zaslepení rozumu pokoušejí dělati něco zlého, že tehdy se osvědčuje užitečnou jako lék pro jeho odvrácení? A v bájích, o kterých jsme právě mluvili, když z neznalosti, jak tomu doopravdy jest s těmi starověkými ději, připodobňujeme lež co nejvíce pravdě a činíme ji takto užitečnou?

Ba věru, tak tomu jest.

Nuže pro který z těchto důvodů mohla by lež býti užitečná bohu? Zdali pak by lhal snad proto, že nezná, co se v dávné minulosti událo, a proto mluví z dohadu?

To by bylo směšné.

Lživého básníka tedy v bohu není.

Ne, jak se mi zdá.

Ale snad by lhal z bázně před nepřáteli?

Ani zdaleka ne.

Snad tedy pro nerozum nebo šílenost bytostí jemu blízkých?

Ale vždyť nikdo nerozumný a šílený není bohu milý.

Není tedy důvodu, proč by bůh lhal?

Není.

Vůbec tedy všechno daimonské a božské jest prosto lži.

Docela.

Bůh jest tedy bytost zcela jednotná a pravdivá v činu i slově a ani sám se neproměňuje ani jiných neklame, ani přízraky ani řečmi ani sesíláním znamení, a to ani ve bdění ani ve snu.

Podle tvé řeči i mně se ta věc tak zdá.

Připouštíš tedy, děl jsem, že to jest ta druhá zásada, podle které třeba o bozích mluviti i básniti, totiž že ani sami nejsou kejklíři a neproměňují se, ani nás nezavádějí lžemi v slově nebo v skutku?

Připouštím.

Ač tedy Homera v mnoha jiných věcech chválíme,

přece nepochválíme to, jak Zeus posílá sen Agamemnovi, ani u Aischyla, jak Thetis dí, že Apollon, zpívaje o její svatbě, *vypočítával její štěstí mateřské*

a dlouhý život dětí, prostý nemocí,
a vyličiv můj osud, ve všem blažený,
pak zapěl paian, plně mě tak naději.
I doufala jsem, božská ústa Foibova
že nelžou, věštím naplněná uměním.
Než on, jenž sám tam zpíval, sám byl hostem mým
a sám to věstil, sám jest, který usmrtil
mi syna mého —

Když by kdo takto mluvil o bozích, pohoršeni jej odmítneme a nevypravíme jeho hry, ani nepřipustíme, aby ho užívali učitelé při vychovávání mládeže, mají-li se naši strážcové státi bohabojnými a bohu blízkými, jak nejvíce člověku možno.

Úplně souhlasím s těmito zásadami, pravil Adeimantos, a chci jich užívati jako zákonů.

Kniha třetí.

1. Nuže, co se týče poměru k bohům, děl jsem já, takové asi řeči patrně mají slýchati a zase neslýchati hned z mládí ti, od kterých se čeká, že budou bohy i rodiče ctíti a náležitě si vážiti vzájemného přátelství.

A myslím, že se na to správně díváme.

A což mají-li býti stateční? Zda není třeba, vštěpovati jim mimo to takové myšlenky, které dovedou učiniti, aby se co nejméně báli smrti? Či myslíš, že by se někdo kdy osvědčil statečným, kdo by měl v sobě tento strach?

Bůh ví, že nikoli.

A což, myslíš, že někdo, kdo věří, že jest onen život v podsvětí a že jest hrozný, bude prost strachu před smrtí a v bitvách že dá přednost smrti před porážkou a otroctvím?

Nikoli.

Musíme tedy, jak se podobá, i při těchto bájích dozírati na jejich vypravovatele a prositi jich, aby jen tak zhola nehaněli života v Hádu, nýbrž spíše jej chválili, sice že by jejich řeči nebyly ani pravdivé ani prospěšné těm, kdo se mají státi bojovnými muži.

To ovšem musíme.

Vyškrtneme tedy, děl jsem, počnouce od těchhle veršů, všechny takové věci jako

věru bych raději chtěl jako nádeník jinému sloužit
třeba i chudému muži, jenž z majetku skrovného žije,
nežli tu nad všemi mrtvými vlást, v nichž zanikl život

a

smrtelným lidem i bohům že obydlí jeho se zjeví,
tmavé a plné hrůz, jehož děsí se samotní bozi

a

běda, tak přece i trvá v Hádově příbytku jakás
duše a bytosti stín, však život jí docela chybí

a

sám aby vědomí měl, ti druzí jsou těkavé stíny

a

duše vylétla z těla a odešla v Hádovu říši,
lkajíc pro osud svůj a ztrativši mužnost i mládí

a

neb odlétla s šelestem duše
pod zemi jakoby dým

a

a jako netopýři když v zákoutí příšerné sluje
s šelestem poletují, když některý se stropu skály
z jejich chomáče spadne, v němž nahoře spolu se drží,
s takovým šelestem ony se pospolu braly.

Homera a ostatních básníků poprosíme, aby se nehoršili, jestliže tato a všechna taková místa škrtneme; ne že by to nemělo básnické ceny a že by to lid rád neposlouchal, nýbrž proto, že čím to jest básnicky lepší, tím méně to smějí poslouchati chapci i muži, kteří mají býti syny svobody a otroctví se báti více než smrti.

Docela správně.

2. Nuže k tomu třeba odstraniti všecka s tím související děsná a strašná jména, ty řeky Lkání a Hrůzy, duchy a kostlivce a všecka jiná slova tohoto rázu, při nichž všem posluchačům probíhá mráz po zádech. A snad to jest dobré k něčemu jinému; my však se bojíme o naše strážce, aby nám nedostali z takového mražení horkost a nad míru nám nezměkli.

A právem se bojíme.

Musíme to tedy odstraniti?

Ano.

A dbáti opačného rázu v řeči i básnění?

Patrně.

Odstraníme tedy i pláč a nářky vážených mužů?

Nutně, zrovna tak jako to první.

Nuže pozoruj, děl jsem, odstraníme-li to právem či ne. Tvrdíme, že řádný muž nebude pokládati za něco hrozného smrt jiného muže řádného, i když to jest jeho přítel.

Tak jest.

Nebude tedy pro něho naříkati, jako by se mu bylo stalo něco zlého.

Nikoli.

Avšak i to tvrdíme, že takovýto muž nejvíce sám sobě stačí k spokojenému životu a proti ostatním že nejméně má potřebí druhého.

Pravda.

Pro něho jest tedy ztráta syna nebo bratra nebo jmění nebo čehokoli jiného nejméně hrozná.

Jistě že nejméně.

Nejméně tedy také naříká a snáší co nejklidněji, kdykoli jej stihne nějaké takové neštěstí.

Daleko nejklidněji.

Právem tedy můžeme odstraniti naříkání slovutných mužů a ponechati je ženám, a ani to ne vážným, a špatnému druhu mužů, aby ti, které vychováváme právě ke střežení země, měli odpor před podobným počínáním.

Správně.

Tedy opět poprosíme Homera a ostatních básníků, aby nelíčili syna bohyně, jak

na boku ležel chvíli a chvíli zas obrácen naznak,
hned zase tváři k zemi

a pak zase *zpříma stanuv* jak *zarmoucen po břehu moře, jež nezná únavy, bloudil*, ani jak *oběma rukama nabrav černavého prachu posypal si hlavu* a jiné věci s pláčem a naříkáním dělal podle líčení básníkova; ani aby Priamos, blízký potomek bohů, úpěnlivě prosil a

se váleje v blátě
z mužů jmenoval svých zvlášť každého po jeho jméně.

A ještě mnohem důtklivěji budeme žádati, aby ovšem nelíčili bohů, jak naříkají a mluví

ach, já nebohá matka a nešťastný hrdinný syn můj;

a když už tak bohy líčí, aspoň aby se neodvažovali tak nenáležitě vypodobňovati nejvyššího z bohů, aby říkal

běda, milého muže jak stihán jest okolo města
vlastníma očima zřím a srdce mi lítostí puká

a

běda mi, sudba že jest, by Sarpedon, nad jiné milý,
byl mi Patroklem sklán, tím Menoitiovým synem.

3. Neboť, milý Adeimante, kdyby nám mládež takové řeči vážně poslouchala a neodmítala je s posměchem jako výroky nedůstojné, stěží by kdo pokládal takovéto jednání za nedůstojné pro sebe, člověka, a sotva by si činil výčitky, kdyby i jeho napadlo, něco takového buď mluviti nebo dělati, nýbrž beze všeho ostychu a přemáhání dlouhé by při malých utrpeních pěl žalozpěvy a vedl nářky.

Úplnou pravdu díš.

Avšak to nesmí býti, jak nám právě ukázal náš úsudek; jemu třeba věřiti, dokud nás někdo nepřesvědčí jiným lepším.

Jistě že nesmí.

Ale ani smíšky nesmějí býti naši strážcové. Myslím totiž, že kdykoli se někdo poddává silnému smíchu, způsobuje takový výbuch také výbuch v opačném směru.

To si myslím.

Nelze tedy schvalovati ani líčí-li kdo vážné lidi, jak jsou přemáháni smíchem, a ještě mnohem méně, líčí-li tak bohy.

To jistě mnohem méně.

Nuže tedy neschválíme ani těchto Homerových slov o bozích

na to pak v nezkrotný smích tu propukli blažení bozi,
jakmile Hefaista zřeli, jak v chvatu se po síni pachtí;

toho nelze schvalovati podle tvých slov.

Chceš-li to pokládati za má slova, pravil Adeimantos, věru, nikterak toho nelze schvalovati.

Ale také pravdě sluší přikládati velikou cenu. Neboť jestliže jest správné, co jsme právě řekli, a je-li lež vskutku bohům nepotřebná, lidem však užitečná jako jakýsi druh léku, patrno, že takovou věc jest odevzdati lékařům a neodborníci že se jí nemají ani dotknouti.

To jest jasné.

Tedy správcům obce, ač jestliže vůbec komu, náleží mluviti nepravdu buď nepřátelům nebo občanům ve prospěch obce, kdežto z ostatních nikdo se nesmí chápati takového prostředku; nýbrž selže-li prostý občan před takovýmito správci, prohlásíme to za týž a ještě větší přečin, než kdyby nemocný lékaři nebo cvičenec učiteli nepověděl pravdu o svém tělesném stavu nebo kdyby někdo řidiči lodi nemluvil pravdu o lodi a lodnících, jakou zkušenost má buď sám nebo některý ze spoluplavců.

Jistá pravda.

Jestliže tedy správce přistihne v obci při lži někoho jiného

z těch, kdo umění znají,
věštce neb hojiče neduhů zlých neb tesaře dřeva,

potrestá ho, protože zavádí způsoby, které přinášejí obci právě tak jako lodi rozvrat a záhubu.

Ovšem, ač jestliže mají po slovech následovati činy.

A dále, nebude našim jinochům potřebí také rozumné uměřenosti?

Jak by nebylo?

Nezáleží pak uměřenost všeobecně především v tom, aby poslouchali představených a sami aby se ovládali v požitcích pití, lásky a jídla?

Zdá se mi, že ano.

Řekneme tedy, myslím, že jest dobře pověděno, jak praví u Homera Diomedes

brachu, tiše tu seď a mého poslouchej slova

a co následuje

Achajové šli statní
mlčky, z vůdců svých majíce strach

a všechny jiné takové výroky.

Dobře.

Ale co takováhle slova:

opilče, mající oči jak pes a srdce jak jelen

a tak dále, to jest také dobré? A tak i všechny jiné zpupné řeči, které kdo z prostých občanů promluvil k představeným, v próse nebo v básni.

To není dobré.

Ano, myslím, že slyšeti to neprospívá mladíkům aspoň k výchově rozumné uměřenosti; jestliže jim to poskytuje nějaké jiné libosti, to by nebylo nic divného. Či jak se na to ty díváš?

Také tak.

4. A což líčiti, jak nejmoudřejší muž praví, že nejkrásnější ze všeho se mu zdá, když

stojí tu stoly
plné chleba i masa a víno když z měsidla číšník
čerpaje roznáší kolem a nalévá každému v pohár,

zdá se ti, že poslouchati to jest prospěšné zdrželivosti mladého muže? Anebo že

nejsmutnější jest zemříti hladem a dojít tak sudby,

anebo jak Zeus, co si byl usmyslil, když sám jediný bděl, ani ostatní bozi a lidé spali, hned na to všechno v milostném roztoužení zapomíná a spatřiv Heru tak jest rozčilen, že nechce už ani do domu vejíti, nýbrž touží hned na místě na zemi s ní obcovati, pravě, že jest jat takovou touhou, jako nebyl ani tehdy, když po prvé se scházeli »*aby nevěděli milí rodiče*«; nebo jak Ares a Afrodite byli spoutáni od Hefaista z podobné příčiny.

Bůh ví, nikoli, to se mi nezdá prospěšné.

Ale za to, děl jsem, jsou-li kde řeči a činem dávány od znamenitých mužů nějaké příklady otužilosti proti všem věcem, na to se mají dívati a to mají poslouchati, jako

pak se udeřil v hruď a srdce své pokáral slovy:
»Vzmuž se přec, srdce, vždyť jindy jsi přestálo horši již věci!«

Docela správně.

Také nesmíme dovoliti, aby naši mužové byli úplatní nebo milovní peněz.

Žádným způsobem.

Ani se jim nesmí zpívati, že

dary i bohy získati lze i ctihodné krále;

ani Achilleova vychovatele Foinika nelze chváliti, jako by byl náležitě mluvil, když Achilleovi radil, aby dostane-li dary, pomáhal v boji Achajům, bez darů však aby neustával od hněvu. Ani o Achilleovi samém si to nebudeme mysliti a neuznáme, že byl tak milovný peněz, že přijal dary od Agamemnona anebo že za výkupné mrtvolu vydal, jinak však že nechtěl.

Věru není slušno, chváliti takovéto věci.

K vůli Homerovi se ostýchám tvrditi, děl jsem, že jest to přímo hřích, říkati takové věci o Achilleovi a jiným, když tak mluví, věřiti; dále také že k Apollonovi řekl:

zklamal's mne, dalekostřelný, jenž ze všech jsi nejhorší bohů;
věru bych se ti pomstil, jen síly kdybych měl dosti

a že se neposlušně choval k bohu řeky a byl hotov s ním bojovati a dále že řekl o kštici, posvěcené bohu jiné řeky, Spercheiovi, »*Patroklu rekovi dám, by vzal si tuto mou kadeř*«, Patroklu mrtvému, a nelze věřiti, že to vskutku udělal. A dále co se týče vláčení Hektora kolem mohyly Patroklovy a pobití zajatců nad jeho hranicí, všechno to prohlásíme za nepravdu a nenecháme naše lidi věřiti, že Achilleus, syn bohyně a Pelea, muže velmi rozumného a vnuka Diova, vychovaný od velemoudrého Chirona, že by byl býval zatížen tak velikým rozporem a nosil v sobě dvě nemoci navzájem protivné, sprostotu spojenou s hrabivostí a na druhé straně zpupnost proti bohům a lidem.

Máš pravdu.

5. Ani tomuhle tedy nevěřme, děl jsem, a nedovolme vypravovati, že Theseus, syn Poseidonův, a Peirithoos, syn Diův, se vypravili na tak hrozné loupeže, anebo že by se byl opovážil některý jiný syn boží nebo heros

spáchati hrozné a bezbožné skutky, jaké se jim nyní lživě přičítají; ale donucujme básníky, buď aby neříkali, že to jsou činy těchto mužů, nebo aby říkali, že tito mužové nejsou potomky bohů; obojího však ať netvrdí ani ať se nepokoušejí namlouvati mládeži, že bozi plodí zlo a heroové že nejsou o nic lepší než lidé. Jak jsme řekli již dříve, nejsou ty věci ani zbožné ani pravdivé, neboť jsme přece dokázali, že od bohů zlo pocházeti nemůže.

Tak jest.

A dále jsou jistě škodlivé těm, kdo je slyší; neboť pak si každý sám svou vlastní špatnost odpustí, nabyv přesvědčení, že takovéto věci prý dělají a dělali i

s bohy kdo jsou spřízněni
a Diovi jsou blízci, kteří na Idě
i oltář mají Dia otce v aitheru

a

a ještě nezmizela krev z nich daimonů.

Proto třeba učiniti přítrž takovým bájím, aby nevštěpovaly naší mládeži lehkomyslné posuzování špatnosti.

Dozajista.

Který pak obor nám ještě zbývá, když určujeme, jaké řeči jest mluviti a jaké ne? Neboť jak se má mluviti o bozích, to jsme již řekli, a také o daimonech, heroích a o podsvětí.

Ovšem že.

Nuže nezbývá ještě také říci, jak se má mluviti o lidech?

Patrně.

Dobře, to však nám jest nemožno, příteli, hned teď stanoviti.

Jak to?

Protože, myslím, řekneme, že podle všeho i básníci a vypravovatelé nesprávně mluví o lidech právě ve věcech nejdůležitějších, že prý totiž mnozí lidé nespravedliví jsou šťastni a naopak spravedliví nešťastni, že jest prospěšno páchati bezpráví, děje-li se to skrytě, a spravedlnost že jest cizí prospěch, ale vlastní škoda;

a takovéto řeči, myslím, zakážeme a nařídíme hlásati opačné zásady v písních i v bájích. Či nemyslíš?

Ba zcela jistě to vím.

Jestliže tedy uznáš, že mám pravdu, mohu říci, že jsi tím uznal, co tak dlouho hledáme?

To jsi to dobře chytil.

Nuže tedy že řeči o lidech musí býti takovéto, o tom se nadobro domluvíme tehdy, až nalezneme, co jest spravedlnost a že jest svou přirozenou podstatou prospěšná tomu, kdo ji má, ať se zdá spravedlivý nebo nezdá.

Jistá pravda.

6. Tolik tedy o obsahu slovesných skladeb; dále pak jest, jak myslím, uvážiti o způsobu přednesu a tím budeme úplně hotovi s úvahou, co jest podávati, a jak jest to podávati.

Tu pravil Adeimantos: Tomu nerozumím, co myslíš.

Ale to musíš, děl jsem; nuže snad tomu takhle porozumíš lépe. Zdali pak není všechno, co podávají vypravovatelé bájí nebo básníci, líčení toho, co se buď stalo nebo co jest nebo co bude?

Co jiného?

Zdaž to neprovádějí buď prostým vypravováním nebo vypravováním s užitím napodobení nebo spojením obou těchto způsobů?

I o tom potřebuji jasnějšího poučení.

Směšný jsem to učitel a nejasný, jak se podobá; nuže tedy udělám to jako nedovední vykladači a pokusím se ti ukázati, co chci, ne na celku, nýbrž na jedné vybrané části. Tak mi řekni: znáš začátek Iliady, kde praví básník, že Chryses prosil Agamemnona, aby mu propustil dceru, ten pak že se horšil a onen, když nedosáhl, co chtěl, prosil boha o potrestání Achajů?

Arciže.

Víš tedy že až k těmto veršům

a všech pak Achajů prosil,
Atreovicù dvou však nejvíce, vůdců to mužstva

mluví básník sám a ani se nesnaží obraceti naši pozor-

nost jinam, jako by to vypravoval někdo jiný než on; ale co následuje, mluví jako kdyby on sám byl Chryses, a pokouší se co nejvíce v nás způsobiti zdání, že to není Homeros, kdo mluví, nýbrž ten starý kněz. A tak má upraveno i téměř celé ostatní vypravování o událostech v Iliu a o příbězích na Ithace i v celé Odyssei.

Ovšem že.

Nuže není-li to vypravování, i když podává přímou řeč i když části mezi přímými řečmi?

Jak by ne?

Ale kdykoli pronáší nějakou přímou řeč ústy některé jiné osoby, zdali pak nepozorujeme, že tehdy svou řeč co nejvíce připodobňuje po každé tomu, koho napřed uvedl jako mluvčího?

Pozorujeme, zajisté.

Nuže připodobňovati sebe k jinému buď hlasem nebo podobou zdali pak neznamená napodobovati onoho, komu se připodobňujeme?

Arciže.

V takovém tedy případě tento i ostatní básníci provádějí vypravování patrně s užitím napodobování.

Ovšem že.

Kdyby však básník sebe nikde neskrýval, byla by celá jeho báseň a celé vypravování provedeno bez napodobení. Abys však neřekl, že zase nerozumíš, vyložím ti, jak by se to mohlo státi. Kdyby totiž Homeros po slovech, že přišel Chryses, nesa výkupné za dceru a jako prosebník Achajů, nejvíce pak králů, pokračoval ne jako by se byl stal sám Chrysem, nýbrž ještě stále jako Homeros, poznáváš, že by to nebylo napodobení, nýbrž prosté vypravování. Znělo by pak asi takto — řeknu to však řečí nevázanou, neboť nejsem žádný básník —: Kněz přišed přál jim, aby jim bohové dali, aby dobudouce Troje sami se vrátili bez pohromy, avšak jemu aby vydali dceru za přijaté výkupné a ze zbožného ostychu před bohem. To když řekl kněz, ostatní cítili posvátnou úctu a přisvědčovali mu, avšak Agamemnon rozlícen mu kázal, aby hned odešel a po druhé již nikdy nepřicházel, sice že by mu pak nepomohla ani berla ani kněžský vínek; jeho dcera prý dříve u ně-

ho v Argu sestárne, než bude vydána; poroučel mu odejíti a nedrážditi, chce-li se zdráv vrátiti domů. Stařec uslyšev to se zalekl a tiše odcházel; když pak poodešel z tábora, vroucně se modlil k Apollonovi, volaje jeho příjmení a připomínaje mu i žádaje odplaty, jestliže mu kdy učinil libý dar při stavbách chrámů nebo při obětech žertev; v odměnu za to prosil, aby pomstil na Achajích jeho slzy svými střelami... Takto, příteli, se provádí prosté vypravování bez napodobení.

Rozumím.

7. Rozuměj tedy také, děl jsem, že na druhé straně opak toho vzniká, když někdo odstraňuje básníkovy vložky mezi přímými řečmi a ponechává jen střídavé rozmluvy.

I tomu rozumím, tak tomu jest v tragoediích.

Docela správně jsi poznamenal a myslím, že jsem ti již objasnil, co jsem dříve nedovedl, že totiž jeden způsob básnění a skládání bájí záleží veskrze v napodobení, a to jest, jak sám pravíš, tragoedie a komoedie, druhý v podání samého básníka — ten bys nalezl nejvíce v dithyrambech — třetí pak, záležící v obojím, jest jednak v básnictví epickém, ale i leckde jinde, rozumíš-li mi.

Ano, teď rozumím co jsi chtěl prve říci.

A vzpomeň si také na to před tím, že jsme totiž řekli, že s výkladem o látce slovesných skladeb jsme hotovi, ale že jest ještě uvažovati o formě.

Ano, pamatuji se.

Nuže co jsem tím myslil, bylo právě tohle, že se musíme dohodnouti, zdali dovolíme básníkům, aby ve svých vypravováních veskrze napodobovali anebo aby napodobovali jen v některých částech a v jiných ne a v kterých tak i onak, anebo aby vůbec nenapodobovali.

Hádám, že zkoumáš, zdali přijmeme tragoedii a komoedii do své obce či ne.

Snad, děl jsem já, snad i více než to; věru to ještě sám nevím, ale kamkoli nás zanese myšlenka, podobna větru, tam třeba jíti.

Dobře to pravíš.

Nuže tedy, Adeimante, přihlédni nyní k tomu,

mají-li naši strážcové býti nějací napodobitelé či ne; či i zde vyplývá odpověď z předcházející myšlenky, že jeden každý může dobře konati toliko jeden úkon a ne více, sice kdyby se o to pokoušel a chytal se mnohých prací, že by nedosáhl ani v jedné nějaké dokonalosti?

Nepochybně.

Nuže platí totéž i o napodobování, že jeden člověk nedovede tak dobře napodobovati mnoha věcí jako jednu?

Jistě nedovede.

Stěží tedy bude moci konati nějaké vážné zaměstnání a současně mnoho napodobovati i býti odborným napodobitelem, poněvadž tíž lidé nedovedou současně dobře napodobovati tuším ani dvou podob, na pohled vespolek blízkých, jako na příklad při skládání komoedie a tragoedie. Či nenazýval jsi právě tyto dva obory druhy napodobování?

Ovšem; a máš pravdu, že tíž lidé toho nedovedou.

Ani nemohou býti zároveň rhapsody a herci.

Pravda.

Ano, ani herci v komoediích a v tragoediích nebývají tíž mužové; všechny pak tyto úkony jsou napodobování, či ne?

Ano, jsou.

A ještě na menší díly, Adeimante, zdá se mi býti lidská přirozenost rozkouskována, takže nedovede v mnoha oborech krásně napodobovati nebo dělati mnoho těch věcí samých, které jsou vzory napodobenin.

Jistá pravda.

8. Podržíme-li tedy svou první myšlenku, že naši strážcové, zproštěni všech ostatních děl, mají nám býti dokonale odbornými dělníky svobody naší obce a ničím jiným se nezabývati než tím, co se k tomuto úkolu odnáší, nesmějí patrně nic jiného ani dělati ani napodobovati; když však napodobují, musí hned z mládí napodobovati vzory jim příslušné, muže statečné, rozumné, zbožné, čestné a všechno takové, kdežto věci nečestných a vůbec něco i jinak ohyzdného nesmějí ani dělati ani napodobovati, aby ze samého napodobování

nezískali to, že by takoví vskutku byli. Či nepozoroval jsi, že napodobování, děje-li se nepřetržitě od samého mládí, přechází v povahu a přirozenost, po stránce těla i hlasu i myšlení?

Ba jistě.

Nepřipustíme tedy, děl jsem, aby ti, o které tak pečujeme a kteří se mají státi muži dobrými, aby oni, mužové, napodobovali ženu, mladou nebo starou, buď jak svému muži laje nebo s bohy se pře a vychloubá se svým domnělým štěstím nebo jak se trápí v neštěstí, žalostech a nářcích; nemocnou nebo zamilovanou nebo k porodu pracující už docela ne.

To ovšem nikterak.

Ani otrokyně a otroky v jejich otrockém konání.

Ani to ne.

Pravdě podobně ani muže špatné, zbabělé a konající opak toho, co jsme právě nyní uvedli, jak si vespolek spílají a jeden druhému se posmívá a nestoudně mluví, buď opilí nebo i střízliví, nebo i všecky jiné chyby, kterých se takoví lidé v řečech i činech dopouštějí proti sobě i proti jiným. Ani šíleným se připodobňovati nesmíme jich myslím zvykati ani v řečech ani v činech; neboť potřebují sice znáti i šílené i špatné muže a ženy, ale sami nesmějí nic takového ani dělati ani napodobovati.

Jistá pravda.

A což kováře nebo jiné řemeslníky nebo veslaře na trojveslicích nebo jejich velitele nebo něco jiného z takovýchto oborů, to mají napodobovati?

Jak to? vždyť jim nebude dovoleno ani všímati si něčeho takového.

A dále, řehot koní a řev býků, šum řek a hukot moře a hřmění a všecky podobné zvuky budou napodobovati?

Ne, však jest jim zakázáno běsniti nebo běsnícím se připodobňovati.

Rozumím-li tedy tomu, děl jsem, co míníš, jest jistý způsob slohu a vypravování, kterého by užíval muž vskutku dokonalý, kdykoli má něco říci, a na druhé straně jiný způsob tomu nepodobný, kterého by se vždy

držel a kterého by v přednášení užíval člověk opačné přirozenosti i výchovy.

Které to jsou způsoby?

Muž rozumný, zdá se mi, kdykoli přijde ve vypravování k nějaké řeči nebo k nějakému činu muže dobrého, rád to bude podávati v první osobě a nebude se styděti za takové napodobování, při čemž bude nejraději napodobovati dobrého, je-li jeho jednání pevné a rozumné, řídčeji však a méně, je-li jeho pevnost zviklána buď nemocí nebo láskou nebo snad i opilostí a jiným podobným dopuštěním osudu. Kdykoli však mu přijde mluviti o někom, kdo není pro něj dost dobrý, nebude chtít vážně se připodobňovati horšímu, leda na krátko, když by konal něco řádného, nýbrž bude se styděti, jednak že není cvičen napodobovati takové lidi, jednak i že má odpor proti tomu, aby na sebe přijímal ráz lidí horších, kterými v mysli pohrdá, leda že by se to dělo jen žertem.

To se rozumí.

9. Nuže tedy bude užívati toho způsobu vypravování, o jakém jsme vyložili o málo výše při básních Homerových, a jeho sloh bude obsahovati obé, napodobování i prosté vypravování, ale tak, že napodobování bude poměrně malou částí v dlouhé skladbě. Či nemám pravdu?

Ba věru, právě takového rázu musí býti takový řečník.

Naopak zase kdo takový není, ten čím jest horší, tím raději bude všechno předváděti a nic nebude pokládati pro sebe za nedůstojné; a tak se pokusí vážně a v přítomnosti mnoha lidí napodobovati kde co, jednak, co jsme právě řekli, hrom, burácení větru a krupobití, zvuky kol a válců, hlasy polnic, fléten a píšťal a všelikých nástrojů, a také hlasy psů, ovec i ptáků. A tak bude přednes tohoto záležeti zcela v napodobování hlasem i posunky anebo bude obsahovati jen jakousi malou míru vypravování.

Nutně jest pravda i toto.

To tedy jsou, děl jsem, ony dva způsoby slohu, o kterých jsem mluvil.

Ano, jsou.

Nuže jeden z nich má zajisté jen malé přechody, a kdo by dal své skladbě příslušnou harmonii a rhythmus, jest možno při správném přednese zachovávati bezmála touž harmonii a zůstávati při jedné harmonii — neboť přechody jsou nepatrné — a právě tak i ve zcela podobném rhythmu.

Zajisté jest tomu tak.

Co však ten druhý způsob? Zdaž nemá naopak potřebí všech harmonií a všech rhythmů, má-li býti skladba náležitě přednesena, protože obsahuje nejrozmanitější podoby přechodů?

Docela jest tomu tak.

Zdali pak tedy jest pravda, že všichni básníci a kdo něco přednášejí, mají před sebou buď jeden nebo druhý z těchto způsobů přednesu anebo takový, který vytvořují z obou směšováním?

Nutně.

Nuže co učiníme? Přijmeme do naší obce tyto všechny slohy či jeden nebo druhý z nesmíšených či ten smíšený?

Jestliže mé mínění nabude vrchu, přijmeme jen nesmíšené napodobení ušlechtilosti.

Ale, Adeimante, i smíšený sloh se líbí, ano dětem a jejich dozorcům i většině lidí daleko nejvíce se líbí sloh opačný tomu, kterému ty dáváš přednost.

Ano, nejvíce.

Avšak snad bys řekl, děl jsem, že se nehodí pro naši obec, poněvadž u nás není člověka s dvojitou nebo mnohonásobnou bytostí, když každý koná jen jedno.

Pravda, nehodí se.

Proto tedy jediné v takovéto obci nalezneme, že švec jest ševcem a nikoli ještě kromě ševcovství také kormidelníkem a rolník rolníkem a ne ještě soudcem vedle rolnictví a voják vojákem a ne ještě obchodníkem vedle zaměstnání vojenského a tak dále.

Pravda.

Kdyby tedy přišel k nám do obce muž, umějící svou moudrostí všelijak se proměňovati a všecky věci napodobovati, a chtěl nám předvésti sebe i své básně, pa-

trně bychom se mu s úctou poklonili jako muži svatému, podivuhodnému a milému, ale řekli bychom mu, že není muže takového v naší obci mezi námi a ani nesmí nikdy býti; i poslali bychom ho do jiné obce, nalijíce vonné masti na hlavu jeho a ovinouce jej vlněným vínkem, sami pak bychom ve svém vlastním prospěchu se spokojili prostším a méně líbivým básníkem a skladatelem bájí, který by nám napodoboval sloh muže ušlechtilého a mluvil podle oněch zásad, které jsme předepsali hned na počátku, když jsme se počali zabývati výchovou vojínů.

Ba jistě, tak bychom to dělali, kdyby to na nás záleželo.

Nyní tedy, příteli, ta část musického vzdělání, která se vztahuje k vypravování a bájím, jest, jak se podobá, docela probrána; neboť jest pověděno, co jest mluviti i jak jest mluviti.

I mně se tak zdá.

10. Nuže dále zbývá promluviti o způsobu zpěvu a písní?

Patrně.

Zdali pak by tu již každý nenalezl, co musíme říci o jejich náležitých vlastnostech, chceme-li mluviti souhlasně se svými dřívějšími výroky?

A Glaukon usmáv se pravil: O mně, Sokrate, podle všeho neplatí to tvé »každý«; já aspoň bych nemohl určitě ihned pověděti, co asi o tom máme říci; ale tuším to.

Přece však můžeš určitě říci předně to, že píseň se skládá ze tří věcí, ze slov, harmonie a rhythmu.

To ano.

Nuže co se týče jejích slov, zajisté ničím se neliší od řeči nezpívané, pokud mají býti pronášena podle týchž zásad, které jsme vyložili nahoře, a stejným způsobem?

Pravda.

A harmonie a rhythmus mají se ovšem říditi podle textu.

Jak by ne?

Ale nářky a kvílení, jak jsme řekli, v slovesných projevech místa nemají.

Nikoli.

Nuže které pak harmonie mají naříkavý ráz? Pověz mi to, vždyť ty jsi hudebník.

Smíšeně lydská a přísně lydská a některé podobné.

Tyto tedy třeba vyloučiti, neboť nejsou prospěšné ani ženám, které mají býti řádné, neřku-li mužům.

Ovšem že.

Dále pak opilství jest jistě věc strážcům nejméně slušející a právě tak změkčilost a nečinnost.

Jak by ne?

Nuže které pak harmonie jsou změkčilé a pijácké?

To zase některým ionským a lydským se říká chabé.

Užiješ tedy, příteli, těchto k něčemu u mužů bojovníků?

Nikoli; než zdá se, že ti zbývají už jenom dorská a fryžská.

Nevyznám se, děl jsem, v harmoniích, ale ponechej onu, která by slušným způsobem napodobovala hlas i melodii toho, kdo v práci válečné i v každém díle síly jest pravým mužem, a potká-li se s nezdarem, buď že jde vstříc ranám nebo smrti nebo upadne do nějakého jiného neštěstí, ve všech těchto příhodách úporně a vytrvale bojuje s osudem. A dále ponechej jinou, která napodobuje toho, kdo jest v činnosti pokojné a jedná nikoli násilím, nýbrž po dobrém, buď že někoho k něčemu přemlouvá nebo prosí — a to buď modlitbou boha nebo poučováním a napomínáním člověka — nebo naopak, když ho jiný prosí nebo poučuje nebo přemlouvá, ochotně ho poslouchá, a když se mu na základě toho podaří, jak si přeje, nevede si zpupně, nýbrž ve všech těchto věcech jedná rozumně a mírně a výsledky spokojeně přijímá. Tyto dvě harmonie, harmonii síly a povolnosti, které budou nejlépe napodobovati hlasy nešťastných, šťastných, rozumných, mužných, ty ponechej.

Podle toho si nepřeješ ponechati jiných než které jsem právě jmenoval.

Nebude nám tedy potřebí mnohostrunnosti ani panharmonie při našich zpěvech a písních.

Jak se zdá, nikoli

Tedy nebudeme u nás živiti hotovitelů harf a citer a všech nástrojů, které mají mnoho strun a mnoho harmonií.

Zdá se, že ne.

Což hotovitele fléten nebo pištce, ty přijmeš do obce? Či nemá tento nástroj největší počet strun a nejsou samy panharmonické nástroje napodobeniny píšťaly?

Toť zřejmé.

Zbývá tedy lyra a kithara po potřebu města, kdežto na venkově mohli by míti pastýři nějakou jednoduchou syringu.

Tak aspoň nám ukazuje úvaha.

A neděláme zajisté nic neslýchaného, příteli, dáváme-li přednost Apollonovi a Apollonovým nástrojům před Marsyou a jeho nástroji.

Při Diovi, zdá se mi, že ne.

A při psu, děl jsem, ani jsme nepozorovali, že zase vyčišťujeme obec, o níž jsme před chvílí řekli, že bujní.

A učinili jsme zcela rozumně.

11. Nuže tedy vyčišťujme i dále. Po harmoniích bychom měli promluviti o rhythmech, nikoli abychom probírali jejich pestré množství a rozmanité takty, nýbrž abychom uviděli, které jsou rhythmy života spořádaného a mužného; až budou vypátrány, musíme donucovati takt i melodii, aby se řídily řečí takového života a ne aby se ta řeč řídila podle taktu a melodie. Které pak rhythmy to jsou, o tom vyložiti jest tvůj úkol, zrovna tak jako o harmoniích.

Bůh ví, to nedovedu říci. Neboť že sice jsou jisté tři formy, ze kterých se skládají takty, jako při tónech čtyři, z nichž vznikají všechny harmonie, to mohu říci ze své zkušenosti; ale jaký život která napodobuje, to říci nedovedu.

Nuže o tom se poradíme s Damonem, děl jsem, které takty slušejí nízkosti a zpupnosti nebo nepříčetnosti a jinému zlému stavu a které rhythmy jest pone-

chati vlastnostem opačným; myslím však, že jsem ho slyšel, ale nejasně, jmenovati jakýsi složený enoplios, daktylos a heroos, že tyto rhythmy nevím jakým způsobem pořádal a dával po stejných částech nahoru i dolů, že tam na konci byla doba krátká a dlouhá, a dále, jak myslím, jmenoval iambos a jakýsi jiný útvar nazýval trochaiem a připojoval doby dlouhé i krátké. A při tom u některých, pokud se pamatuji, haněl i chválil tempa neméně než rhythmy samy — anebo jakousi složeninu obého, to nemohu říci — než to, jak jsem řekl, budiž ponecháno až pro Damona, neboť probrati to vyžaduje zajisté nemalého výkladu. Či myslíš, že ne?

Bůh ví, že ano.

Ale to, že ladnost a neladnost v tvarech a pohybech vyplývá z rhythmičnosti a nerhythmičnosti, to dovedeš rozeznati?

Jak by ne?

Avšak rhythmičnost se připodobňuje krásné řeči a následuje jí, kdežto nerhythmičnost opaku, a právě tak i harmoničnost a neharmoničnost, ač jestliže se rhythmus a harmonie řídí řečí, jak bylo právě pověděno, a ne řeč jimi.

To jistě se musí tito činitelé říditi řečí.

A co způsob slohu, tázal jsem se, a řeč? Neřídí se povahou duše?

Jak by ne?

A slohem to ostatní?

Ano.

Dobrá řeč, harmoničnost, ladnost pohybů a tvarů a eurhythmie vyplývají tedy z dobroty povahy; tím nemyslím onu dobrotu, která jest vlastně obmezenost a které dáváme pěkné jméno dobroty, nýbrž smýšlení v pravém smyslu slova dobře a krásně zřízené.

Docela správně.

Nemají tedy mladí lidé vždy a všude usilovati o tyto vlastnosti, chtějí-li plniti svůj úkol?

Mají.

Jest věru toho plno malířství a každé takové umění, plno i umění tkací a vyšívání i stavitelství i všeliká

výroba ostatního zařízení, nad to i přirozená povaha těl a ostatního ústrojenstva: neboť ve všem tom jest ladnost nebo neladnost. A neladnost, nerhythmičnost a neharmoničnost jsou sestry špatné řeči a špatné povahy, kdežto jejich opak jest sourozencem a napodobením vlastností opačných, povahy rozumné a dobré.

Zcela správně.

12. Zdaž jsou to tedy jen básníci, na které musíme dozírati a které musíme nutiti, aby ve svých básních vytvářeli obraz dobrých mravů anebo aby vůbec u nás nebásnili, či jest dozírati i na ostatní pracovníky a brániti tomu, aby nevyobrazovali této mravní špatnosti, nevázanosti, nízkosti a neladnosti ani na obrazech živých bytostí ani při stavbách ani v žádném jiném výtvarném díle? Anebo kdo by to nedovedl, ten aby nesměl u nás provozovati svého umění, aby naši strážcové nebyli odchováváni obrazy špatnosti, při čemž by jako na pastvě se zlými bylinami každý den po kouskách mnoho všelijakých soust uškubli a strávili, a tak, ani nepozorujíce, ve své duši hromadili jedno veliké zlo. Než třeba vyhledávati takových umělců, kteří mají nadání stopovati povahu krásného a ladného, aby naši jinoši jakoby ve zdravém kraji bydlíce ze všeho měli prospěch, odkudkoli by jim přišel buď ke zraku nebo ke sluchu nějaký dojem z krásných děl, jako vánek přinášející z příznivých míst zdraví, aby tím hned od dětství byli nepozorovaně uváděni v podobnost, přátelství a souzvuk s myšlenkou krásy.

Ano, to by bylo daleko nejkrásnější vychování.

Není-li pak, Glaukone, vychování hudbou proto nejúčinnější, že při něm nejvíce vnikají do vnitra duše rhythmus a harmonie a nejsilněji ji uchvacují, přinášejíce ladnost, a je-li kdo dobře vychováván, činí jej ladným, pakli ne, naopak? A dále proto, že kdo má potřebné hudební vychování, má nejbystřejší zrak pro nedostatky a vady buď lidských děl nebo děl přírody a správně se nad nimi horší; krásné věci chválí a s radostí je přijímaje do duše má z nich potravu a stává se krásným a dobrým, kdežto věci ošklivé správně odsuzuje a nenávidí jich hned v mládí, ještě dříve než jest

s to, aby pochopil rozumový důvod; a když pak přijde rozum, vítá jej člověk takto vychovaný, poněvadž jej pro svou příbuznost s ním on nejlépe poznává.

Mně alespoň věru se zdá, pravil, že z takového důvodu se výchova zakládá na hudbě.

Právě jako ve čtení jsme se dobře vyznali tehdy, když pro nás nebylo tajemstvím, že ve všem, co sem náleží, se vyskytují písmena, jichž počet není veliký, a ani v malém ani ve velkém jsme jimi nepohrdali, jako by nebylo potřebí si jich všímati, nýbrž snažili jsme se všude je poznávati, vědouce, že dříve nebudeme dobrými čtenáři, dokud nebudeme tak daleko —

Pravda.

Jistě ani obrazů písmen, kdyby se ukazovaly buď někde ve vodě nebo v zrcadle, dříve nepoznáme, dokud bychom nepoznali písmena sama, nýbrž obojí jest věc téhož umění a cviku?

Docela správně.

Nuže tedy, při bozích, právě tak — a to chci říci — ani my sami ani strážcové, jež máme tedy vychovávati, nebudeme dříve musicky vzděláni, dokud nebudeme poznávati jevy rozumnosti, mužnosti, ušlechtilosti a povznesenosti a všechny jevy s tím příbuzné i na druhé straně jejich opaky, všude, kdekoli se vyskytují, a dokud nebudeme viděti těchto jevů samých i jejich obrazů ve všem, v čem jsou obsaženy, a ani v malém ani ve velkém jich nebudeme zlehčovati, nýbrž budeme je pokládati za věc téhož umění a cviku.

Zcela nutně.

Nuže jestliže se u někoho stýkají krásné vlastnosti duše a shodné s nimi i souhlasné vlastnosti vnější, mající tentýž ráz, nebyla by to nejkrásnější podívaná pro člověka, kterému by bylo možno na to se dívati?

Ba jistě.

A co jest nejkrásnější, zasluhuje ovšem nejvíce lásky?

Jak by ne?

Ty lidi tedy, kteří jsou v největší míře takoví, bude

musický člověk milovati, ale v kom by nebylo souzvuku, toho nebude milovati.

Nebude, děl Gaukon, jestliže by se onomu čeho nedostávalo po stránce duševní; pakli by však měl nějaký nedostatek co do těla, snese to a přes to ho bude míti rád.

Rozumím, děl jsem já; ty máš nebo jsi měl takovou lásku, a souhlasím s tebou. Než řekni mi tohle: má něco společného rozumnost a nezřízená rozkoš?

Jak by to bylo možno, když přece zbavuje smyslů neméně než bolest?

Což s ostatními druhy ctnosti?

Nikoli.

A co se zpupností a nevázaností?

Zcela jistě.

A můžeš jmenovati nějakou větší a prudší rozkoš nad rozkoš pohlavní?

Nemohu, odpověděl, a také ne šílenější.

Pravá láska však záleží v tom, že člověk rozumně a musicky miluje uměřené a krásné?

To jistě.

Nesmí tedy přistupovati k pravé lásce nic šíleného ani příbuzného nevázanosti?

Ne, nesmí.

Nesmí tedy k ní přistupovati tato rozkoš a nesmějí míti v této rozkoši účast milující a milovaný, jestliže pravou láskou milují a jsou milováni.

Jistě ne, bůh ví, Sokrate, ta tam nesmí přistupovati.

Dáš tedy, jak se podobá, v obci, kterou zakládáme, zákon, že milující smí svého miláčka tak líbati a tak se k němu chovati i dotýkati se ho jako otec syna a to ve prospěch mravního krásna a když by si získal jeho souhlas; ostatně že musí každý s tím, o koho by se ucházel, obcovati tak, aby se nikdy nezdálo, že jeho styky zacházejí dále, sice jej stihne hana, že nemá smyslu pro musy a krásu.

Tak jest.

Nuže tedy, řekl jsem, zdali pak se ti nezdá, že náš hovor o musickém vzdělání jest u konce? Aspoň se

skončil, kde se končiti má: neboť zajisté všechna musická činnost má se končiti v milování krásy.

Souhlasím.

13. Vedle vzdělání musického třeba jinochy vzdělávati v gymnastice.

Ano.

Tu pak jest třeba, aby i po této stránce byli řádně cvičeni od samého mládí po celý život. Má se to, jak myslím asi takto; ale uvažuj i sám. Mně se totiž nezdá, že které tělo jest zdárné, že to svou vlastní dokonalostí činí duši dobrou, nýbrž naopak že dobrá duše svou dokonalostí činí tělo co možná nejlepším. Jakého ty jsi mínění?

I mně se tak zdá.

Jestliže bychom tedy náležitě vzdělali ducha a pak mu odevzdali, aby vedl podobnou správu stránky tělesné, při čemž my bychom stanovili jenom obrysy, abychom nemusili rozvláčně mluviti, činili bychom tak správně?

Ovšem že.

Tu pak jsme řekli, že strážcové se musí zdržovati opilství; neboť snad každému spíše než strážci jest dovoleno se opíti, že ani neví, kde jest.

Ano, bylo by směšné, aby strážce potřeboval sám pro sebe strážce.

A dále, co jest s pokrmy? Ti mužové jsou zajisté zápasníky a to největšího zápasu. Či ne?

Ano.

Nuže byl by snad pro ně vhodný způsob života našich nynějších cvičenců?

Snad ano.

Ale ten jest velmi spavý a co se týče zdraví choulostivý. Či nevidíš, že tito cvičenci prospí celý život, a jestliže se jen maličko uchýlí od předepsaného způsobu života, že upadají do velkých a těžkých nemocí?

To vidím.

Vojenským zápasníkům jest tedy potřebí nějakého vhodnějšího cvičení, neboť musí býti bdělí jako psi a co nejbystřeji viděti a slyšeti, a protože jsou na výpravách vydáni mnohým změnám vody a vůbec po-

travy i veder a mrazů, nesmějí býti zdraví choulostivého.

To jest viděti.

Nuže nebyla by tedy nejlepší gymnastika jaksi sestrou jednoduché musiky, kterou jsme právě probírali o něco málo výše?

Jak to myslíš?

Také dobrý tělocvik jest asi jednoduchý a zejména tělocvik válečníků.

Jak to?

Již u Homera, děl jsem, možno se poučiti o něčem podobném. Jistě víš, že v poli při hostinách heroů nečastuje jich ani rybami, ačkoliv jsou u samého moře na břehu Hellespontu, ani vařeným masem, nýbrž toliko pečeným, jež si ovšem mohou vojáci nejsnáze opatřiti; neboť takřka všude jest pohodlnější užívati přímo samého ohně než nositi s sebou nádoby.

Ba věru.

Ani pochutin, pokud vím, Homeros nikdy nepřipomíná. Či nevědí to i ostatní cvičenci, že tělo, které chce býti při síle, musí se všech takových věcí zdržovati?

Ano, a dobře že to vědí a zdržují se toho.

Patrně tedy nechválíš, příteli, stolu syrakuského a sicilské rozmanitosti lahůdek, jestliže se ti zdá, že tohle jest dobře.

Myslím, že ne.

Odsuzuješ tedy také to, aby korinthské děvče bylo milenkou mužům, jichž tělo má býti při síle?

Docela jistě.

Jistě tedy i pověstný požitek attického pečiva?

Nutně.

Ano, neboť veškeren takovýto způsob výživy a života mohli bychom, myslím, správně srovnávati s hudební skladbou a písní, složenou s užitím všech harmonií a ve všech rhythmech.

Jak by ne?

Nuže tam se nám rodila z rozmanitosti nevázanost, zde pak nemoc, kdežto musická jednoduchost musiky působí v duších rozumnost, jednoduchost gymnastiky v tělech zdraví, pravda?

Jistá pravda.

Jestliže však jest v obci plno nevázanosti a nemocí, zdaž se neotvírají ve velkém množství soudní síně a nemocnice? A nestává-li se, že tu nabývá vážnosti sudičství a lékařství, když se jím i mnozí svobodní občané úsilně zabývají?

Jak jinak?

14. Jistě nenalezneš v obci žádného většího důkazu o špatném a nedůstojném vychování než je-li tam potřebí dovedných lékařů a soudců nejen obyčejnému lidu a ručním dělníkům, nýbrž i těm, kteří si chlubně osobují vyšší vzdělání. Či nezdá se ti hanbou a velikým důkazem nevzdělanosti, jestliže kdo jest nucen užívati práva dodávaného od jiných, jakožto pánů a rozhodčích, a vlastní zásoba mu nestačí?

To jest věru největší hanba.

Zdá se ti snad, že jest to větší hanba než to, když někdo nejen že ztráví většinu svého života na soudech jako žalovaný a žalobce, nýbrž z nedostatku vkusu se ještě chlubí tím, že se dobře vyzná v oboru bezpráví a že dovede se zatáčeti všemi zatáčkami a s užitím všech skulin jako had se vykroutiti, aby ušel trestu? a to všechno dělá pro věci malicherné a bezvýznamné, nevěda, oč jest krásnější a lepší zaříditi si život tak, aby člověk nikdy nepotřeboval podřimujícího soudce.

Ne, to jest ještě větší hanba než ono.

Lékařského umění potřebovati nikoli snad jen při poranění nebo vypuknou-li některé nemoci, které přináší roční počasí, nýbrž od nečinnosti a vylíčeného způsobu života býti pln vlhkosti a plynů jako močál a pak volati umné syny Asklepiovy, aby dávali takovým nemocem jména »koliky« a »katarrhy« — to se ti nezdá ohavné?

Ba věru, to jsou opravdu nová a podivná jména nemocí.

Takových, myslím, za Asklepia nebylo. Soudím tak z toho, že jeho synové před Trojou nepokárali služky, která nasypala do pramnejského vína hodně ječné mouky, nastrouhala do toho sýra, což přece podle obecného

míněni způsobuje záněty, a dala to poraněnému Eurypylovi píti; ani se nehoršili na Patrokla, jenž ho léčil.

A to jest přece velmi podivný nápoj pro člověka v takovém stavu.

Nikoli, povážíš-li, že Asklepiovci dříve neužívali tohoto dnešního léčení, které nemoci přímo pěstuje, a to, jak se praví, dokud nevystoupil Herodikos. Avšak Herodikos, jenž byl učitelem tělocviku a byl stižen trvalou churavostí, smísil gymnastiku s lékařstvím a potrápil nejprve a nejvíce sebe, potom později ještě mnoho jiných.

Jak to?

Tím, že si připravil dlouhé umírání. Neboť stopuje svou nemoc, jež byla smrtelná, nebyl s to, aby si pomohl ke zdraví, při tom však nemoha dělati nic jiného, po celý život jen se léčil. Každá odchylka od zvyklého způsobu života byla pro něho utrpením a tak nemoha pro svou nemoc dlouho umříti došel až do stáří.

Krásnou to tedy odměnu vzal za své umění.

Jaké zasloužil ten, který nevěděl, že Asklepios neukázal svým potomkům tohoto způsobu léčení ne proto, že by ho byl neznal nebo neměl v něm zkušeností, nýbrž protože věděl, že všichni, kdo žijí v dobrých ústavních poměrech, každý má v obci přikázán nějaký úkol, jejž nutno konati, a že nikdo nemá kdy, aby po celý život stonal a dával se léčiti. Jest k smíchu, že my tuhle věc u dělné třídy pozorujeme, ale u boháčů a lidí na venek šťastných nepozorujeme.

Jak to?

15. Stůně-li tesař, děl jsem, žádá od lékaře léku, aby po užití nemoc dávením vyvrhl nebo se jí zbavil průjmem nebo se podrobí pálení nebo řezu; pakli by mu však někdo předpisoval dlouhé léčení a dával kolem hlavy obaly a tak dále, hned řekne, že nemá kdy stonati a že mu takový život není nic platen, mysliti jen na svou nemoc a zanedbávati svého povolání. A potom dá takovému lékaři sbohem, vrátí se k obvyklému způsobu života, a uzdraví-li se, žije, konaje dále své povinnosti; pakli však jeho tělo není dost silné, aby to sneslo, zemře a má po trápení.

Takovému člověku arci sluší, takto se chovati k umění lékařskému.

To proto, tázal jsem se, že měl jistou práci, bez jejíhož vykonávání by mu nic nebylo platno žíti?

Patrně.

Ale boháč, soudíme, nemá před sebou žádné takové práce, aby mu život pozbyl významu, kdyby byl nucen se jí zdržovati.

Vskutku ne, aspoň se tak říká.

Ano, ale pak neslyšíš Fokylida, jak praví, že jakmile má člověk z čeho žíti, hned má pěstovati ctnost.

Ba myslím, že ještě dříve.

O tom se s ním nesuďme, nýbrž objasněme sami sobě, zda jest to opravdu povinnost bohatého a zda nemá smyslu život toho, kdo jí zanedbává, či jest tomu s umělým pěstováním nemoci tak, že při tesařství a ostatních řemeslech jest překážkou a odvrací mysl, ale příkazu Fokylidovu nijak nepřekáží.

Bůh ví, ano; snad ze všeho nejvíce tu překáží ona přílišná péče o tělo, zacházející dále než tělocvik; neboť jest na obtíž jak při hospodářství, tak při vojenské službě i při úřadech doma v městě.

Co však nejhoršího, má nepříznivý vliv i na jakékoli učení, přemýšlení a soustřeďování mysli, protože se ustavičně bojí jakýchsi těžkostí hlavy a závratí a vytýká, že to jest následek filosofování, takže kdekoli se tímto způsobem ctnost pěstuje a zkouší, všude jest ona péče o tělo na překážku; neboť působí, že člověk se ustavičně cítí nemocen a nikdy neustává naříkati na tělo.

Pravdě podobně.

Nuže tedy musíme si mysliti, že také Asklepios, vycházeje od tohoto poznání, přihlížel jen k těm lidem, kteří jsou od přírody i způsobem života sice těla zdravého, ale chovají v sobě nějaký určitý neduh. Pro takové lidi a pro takový stav zavedl nauku lékařskou a vypuzuje jejich nemoci léky a řezáním nařizoval obvyklý způsob života, aby neškodil obecnému prospěchu; ale, pokud šlo o tělo nemocí skrz na skrz prosáklé, tu se nepokoušel léčením po kapkách jim ubírati a při-

dávati, aby tak člověku připravil dlouhý a bídný život a aby z nich vypěstil pravdě podobně také takové potomstvo, nýbrž kdo není schopen žíti v stanoveném okruhu, o tom soudil, že nesmí býti léčen, protože ani sám sobě ani obci není užitečný.

Dobrý politik byl podle tvé řeči Asklepios.

Jak viděti, děl jsem; a že byl takový, vidíš, že i jeho synové se ukázali u Troje v boji statečnými a užívali léčení tak, jak já pravím. Či se nepamatuješ, že i Menelaovi z rány, kterou mu způsobil Pandaros,

nejprve vyssáli krev a pak hojivým natřeli lékem,

ale co by měl potom buď píti nebo jísti, nenařizovali právě tak jako ani Eurypylovi, myslíce, že ty léky postačí, aby uzdravily muže, kteří byli před poraněním zdrávi a žili střídmým způsobem, i když v uvedeném případě pili známou silnou směs; ale o člověku od přírody nemocném a nevázaném soudili, že ani jemu samému ani otatním neprospívá, aby žil; pro takové lidi že nesmí býti jejich umění a že nemají býti léčeni, ani kdyby byli bohatší než sám Midas.

Velmi rozumnými líčíš syny Asklepiovy.

16. Jak sluší a patří, děl jsem; ačkoli básníci tragoedií i Pindaros nevěříce nám praví, že Asklepios byl sice syn Apollonův, avšak že se dal zlatem svésti k tomu, aby vyléčil boháče, určeného již k smrti, začež prý byl bleskem zabit. My však podle toho, co bylo řečeno, nebudeme jim věřiti obojí najednou, nýbrž řekneme, že byl-li syn boží, nebyl sprostě zištný, pakli byl sprostě zištný, nebyl syn boží.

To jest zcela správné, děl Glaukon. Ale co soudíš o tomhle, Sokrate: není třeba, aby byli v obci dobří lékaři? To by byli asi nejspíše takoví, kteří ošetřovali co největší počet zdravých a co největší počet nemocných; a právě tak nejlepšími soudci by byli zase ti, kteří mají zkušenosti s nejrozmanitějšími povahami.

Ba jistě, myslím, že jest třeba dobrých. Ale víš, které pokládám za takové?

Jestliže mi to řekneš.

Nuže pokusím se o to; ale ty jsi spojil v jedné otázce věci vespolek nepodobné.

Jak to?

Lékaři arci by nabyli největší dovednosti, kdyby hned z mládí vedle odborného učení theoretického přišli do styku s největším počtem těl co nejvíce neduživých a sami prostonali všechny nemoci a vůbec byli nevalného zdraví. Neboť neléčí těla tělem — tu by totiž jejich těla vůbec nesměla býti špatná ani se takovými státi — nýbrž léčí tělo duší, jež nesmí se státi nebo býti špatná, má-li něco dobře léčiti.

Pravda.

Ale soudce, příteli, spravuje duši jiného svou duší a ta nesmí být z mládí vychována mezi špatnými dušemi, přijíti s nimi do styku a sama projíti drahou všech zločinů, takže by bystře sama podle sebe soudila o zločinech ostatních lidí, jako jest tomu u nemocí tělesných; než musí zůstati v mládí nezkušena špatných mravů a jimi nedotčena, má-li býti krásná a dobrá a zdravě rozsuzovati právo. Proto také ušlechtilí lidé jevívají se v mládí prostoduchými a snadno přístupnými klamům lidí nespravedlivých, poněvadž nemají sami v sobě příkladů podobných stavů jako špatní.

Ba vskutku, to se s nimi velkou měrou stává.

Proto má býti dobrý soudce ne mladý, nýbrž starý a teprve v pozdním věku se naučiti, co jest to nespravedlnost, a to ne z pozorování své vlastní nespravedlnosti, obsažené ve vlastní duši, nýbrž tak, že by ze styku s cizí nespravedlností v cizích duších za dlouhý čas vypozoroval podstatu toho zla cestou myšlení, ne z vlastní zkušenosti.

To by ovšem byl, jak se podobá, nejdokonalejší soudce.

A dobrý, děl jsem, nač ty ses ptal; neboť kdo má dobrou duši, jest dobrý. Ale onen obratný a všude zlo větřící člověk, který spáchal sám mnoho bezpráví a pokládá se za obratného a moudrého, jeví se sice chytrým, kdykoli jest ve styku s lidmi sobě podobnými, ježto se dovede míti dobře na pozoru, pohlížeje na příklady ve svém nitru; kdykoli však se přiblíží k lidem

dobrým a starším, jeví se naopak zpozdilcem, jsa nevčas nedůvěřivý a neznalý zdravého mravu, poněvadž v sobě nemá příkladu něčeho takového. Poněvadž však se stýká častěji se špatnými než s dobrými, zdá se sobě i ostatním spíše moudrým než nevzdělaným.

Docela pravda.

17. Nesmíme tedy hledati dobrého a moudrého soudce v takovémto člověku, nýbrž v tom prvním; neboť špatnost nikdy nedovede poznati ctnost a sebe samu, ale ctnost při vzdělání vrozené povahy nabude časem vědění jak sama o sobě tak zároveň i o špatnosti. Moudrým se tedy stává podle mého zdání tento a ne špatný.

I mně se tak zdá.

Nuže tedy zařídíš patrně v obci i takové lékařství, jak jsme o něm mluvili, ve spojení s takovýmto soudnictvím; ta umění budou ti ošetřovati občany, kteří mají v základě zdravá těla i zdravé duše, avšak lidi nezdravé, pokud jsou nezdraví tělesně, nechají zemříti, ty pak, kteří mají duši v základě špatnou a nezhojitelnou, sami usmrtí.

Tak aspoň se to ukázalo býti nejlepší, jak pro nemocné samy tak pro obec.

A mladí muži, jak patrno, se uchrání, aby nevyhledávali pomoci umění soudního, když budou pěstovati onu jednoduchou hudbu, která podle naší řeči vštěpuje rozumnost.

Ovšem že.

Nuže zdali pak nelze mysliti, že musický muž, sleduje po týchž stopách gymnastiku, zmocní se jí, bude-li chtíti, tak, že vůbec nebude potřebovati lékařství, leda v nutných případech?

Myslím, že ano.

Tělesná cvičení sama i námahy bude tedy podstupovati více se zřením na vznětlivou stránku své přirozenosti a se snahou ji probuditi než pro tělesnou sílu a nebude jako ostatní zápasníci jísti určité pokrmy a prováděti určité výkony pro zesílení.

Docela správně.

Nuže tedy, Glaukone, ti, kteří stanoví musiku a

gymnastiku výchovnými prostředky, mají asi jiný účel než jak se někteří domnívají, aby totiž touto pěstovali tělo, onou duši.

A co?

Podle všeho se zdá, děl jsem, že obojí stanoví hlavně k vůli duši.

Jak to?

Nepozoruješ, jaká jest duševní stránka těch, kteří se po celý život zabývají jen tělocvikem a o musické umění ani nezavadí? Anebo zase kteří žijí opačným způsobem?

Nač při tom myslíš?

Na hrubost a drsnost a s druhé strany na změkčilost a klidnost.

Ano, pozoruji; ti, kteří se oddají výhradně tělocviku, stávají se nad míru hrubšími, kteří však umění musickému, změkčilejšími než jak jim sluší.

A pramenem hrubosti jest jistě vznětlivá stránka přirozenosti; ta by při správném pěstování mohla býti statečná, ale nad míru přepiata stává se, jak lze čekati, drsnou a příkrou.

Zdá se mi tak.

A co klidnost? Tu má asi ta část přirozenosti, která jest milovná moudrosti; a je-li této příliš povoleno, stává se nad míru měkkou, pakli však jest dobře vypěstována, jest klidná a mírná.

Tak jest.

Tvrdíme pak, že strážci musí míti obě tyto stránky přirozenosti.

Ano, musí.

Nuže tedy musí býti obě mezi sebou v harmonickém souladě?

Jak by ne?

A kdo jest harmonický, toho duše jest uměřená a statečná?

Ovšem.

Kdo pak neharmonický, zbabělá a hrubá?

Jistě.

18. Když tedy někdo se poddá hudbě, aby ukolébávala jeho duši a vlévala do ní ušima jako nálevkou ony

sladké, něžné a žalozpěvné harmonie, a pak prožije celý život pod vlivem té hudby v pláči a plesání, ten, měl-li v sobě nějaký cit vznětlivosti, zprvu jej změkčí, jako se měkčí železo, a učiní užitečným z neužitečného a tvrdého; když však nepřestává a stále naň tím kouzlem působí, konečně jej docela roztavuje a rozpouští, až si odtaví vznětlivost a vyřeže jako svaly ze své duše a učiní ji *»změkčilým bojovníkem«*.

Ba ovšem.

A jestliže kdo dostane hned od narození duši nevznětlivou, provede tuto změnu brzy; pakli však vznětlivou, vznětlivost zeslabí a učiní ji přecitlivělou, takže se dává maličkostmi rychle vydrážditi a zase rychle hasne. Takoví lidé se stanou místo vznětlivosti prchlivými a zlostnými, plnými nevrlosti.

Docela jistě.

A dále, což jestliže někdo zase vynakládá mnoho práce na tělocvik a dobře se krmí, o hudbu však a filosofii ani nezavadí? Tu jistě, prospívaje na těle, zprvu se naplňuje hrdostí i vznětlivostí a překonává zmužilostí sám sebe.

Jistě.

Ale co když nic jiného nedělá a nijak nevyhledává styků s Musou? Tu zajisté i kdyby byla bývala v jeho duši nějaká touha po poznání, když takto neokouší žádné nauky ani žádného zkoumání ani není účastna vědecké rozpravy ani ostatní musické činnosti, slábne, hluchne i slepne, protože není probouzena ani živena ani její dojmy nejsou tříbeny.

Tak jest.

Takový člověk se vskutku stává nepřítelem vědy a nevzdělancem; jeho zbraní není již nikdy přesvědčování rozumovými důvody, nýbrž domáhá se všeho na každém násilím a divokostí jako zvíře a žije v nevědomosti a zvrácenosti, bez rhythmu a půvabu.

Docela tak se to má.

Řekl bych tedy, že pravděpodobně pro tyto dvě věci nějaký bůh dal lidem ta dvě umění, musiku a gymnastiku, pro vznětlivost a lásku k moudrosti, nikoli pro duši a tělo, leda jen nepřímo, nýbrž pro ony dvě struny

naší duše, aby byly náležitým napínáním a popouštěním uvedeny do vespolného souladu.

Ano, podobá se.

Kdo tedy nejlépe směšuje tělocvik s uměním musickým a v nejpřesnějších dávkách je podává duši, o tom bychom vším právem řekli, že jest dokonale musický člověk a má nejlepší smysl pro harmonii, daleko více než kdo ladí skutečné struny.

A to právem, Sokrate.

Nuže zdali pak nebude i nám v naší obci vždy potřebí nějakého takového správce, má-li ústava zůstati uchována?

Ovšem že ho bude co nejvíce potřebí.

19. To by asi byly zásady vzdělání a výchovy. Neboť k čemu probírati jejich taneční reje, honby a lovy, zápasy gymnické a koňské dostihy? Jest asi jistě patrno, že se tyto věci musí s nimi shodovati a není již těžko je určiti.

Snad již to není těžké.

Dobrá, řekl jsem; co však bychom dále měli probírati? Ne to, kdo ze strážců povede správu a kdo bude poslouchati?

Ovšem.

Nuže není-li patrno, že správcové musí býti starší a spravovaní mladší?

Patrno.

A že to musí býti nejlepší z nich?

I to.

Kdo jsou ti nejlepší? Na příklad nejlepší z rolníků, neosvědčují-li se nejlepšími odborníky v rolnictví?

Ano.

Nyní pak, když to mají býti nejlepší ze strážců, nemají to býti nejlepší odborníci v střežení obce?

Ano.

Nuže to zajisté předpokládá, aby tomu rozuměli, byli silní a také měli zájem o obec?

Tak jest.

Každý pak má největší zájem o to, co má rád.

Nutně.

Avšak nejraději má jistě to, čemu podle jeho mínění

prospívají tytéž věci jako jemu samému a čeho zdar má následkem i jeho zdar vlastní, a naopak.

Tak jest.

Jest tedy vybrati ze všech ostatních strážců takové muže, u kterých by se našemu pozorování jevilo, že nejvíce a s veškerou horlivostí dělají po celý život to, cokoli uznají obci za prospěšné, kdežto něčeho opačného by se žádným způsobem nedopustili.

Ano, to jsou ti praví.

Myslím pak, že je musíme pozorovati v každém věku, jsou-li dobrými strážci této zásady a zdali se nedají přiměti ani mámením ani násilím k tomu, aby zapomínali a odkládali názor, že se má dělati to, co jest pro obec nejlepší.

Jaké odkládání to myslíš?

Povím ti to. Podle mého zdání představa odchází z vědomí buď úmyslně nebo neúmyslně, úmyslně nepravdivé mínění člověka, který nabyl lepšího poznání, neúmyslně pak každé mínění pravdivé.

Co se týče úmyslného odcházení, tomu rozumím, ale o neúmyslném potřebuji poučení.

Jakže? nesoudíš i ty, že dobrého bývají lidé zbavováni proti své vůli, zlého však se zbavují úmyslně? Či není býti zbaven pravdy zlo, pravdu však míti dobro? Či nezdá se ti, že představovati si to, co jest, jest míti pravdu?

Ovšem, odpověděl Glaukon, to mluvíš správně, i mně se zdá, že lidé jen proti své vůli bývají zbavováni pravdivého mínění.

Nuže to se jim zajisté stává tak, že jsou buď okradeni nebo omámeni nebo znásilněni?

Ani teď tomu nerozumím.

Podle všeho mluvím tuze vysokým slohem básnickým. Okradenými tedy míním ty, kteří se dají přemluvením přivésti k jinému mínění, a ty, kteří zapomínají, protože jedny nepozorovaně obírá čas, druhé řeč; teď snad již rozumíš?

Ano.

Znásilněnými pak míním ty, které buď nějaké utrpení nebo bolest přinutí změniti své mínění.

I tomu jsem porozuměl a máš pravdu.

Omámenými pak bys myslím nazval i ty takové lidi, kteří změní mínění buď očarováni jsouce rozkoší nebo že se ze strachu něčeho zaleknou.

Ano, podobá se, že všechno, co podvádí, užívá mámení.

20. Jak jsem tedy právě řekl, třeba hledati, kdo jsou nejlepšími strážci svého přesvědčení, toho přesvědčení, že jest jejich povinnost konati to, cokoli by kdy pokládali za nejlepší pro obec. Způsob toho pozorování jest ten, že se jim hned z mládí předkládají věci, při kterých by člověk na to nejsnáze zapomínal a dal se oklamati; kdo má dobrou paměť a koho lze těžko oklamati, ten má býti vybrán, kdo ne, vyloučen. Pravda?

Ano.

Dále pak jest jim ukládati i námahy a bolesti i zápasy, při nichž třeba přihlížeti k témuž.

Správně.

Nuže, děl jsem, jistě i v třetím druhu, v mámení, třeba s nimi učiniti zkoušku a dívati se — jako vodíme hříbata do hřmotu a hluku a pozorujeme, jsou-li lekavá, tak musíme mladé muže uváděti do nějakých hrůz a pak zase naopak vrhati do rozkoší, zkoušejíce je mnohem více než zlato v ohni — dívati se, zdali se mladý muž jeví silným proti mámení a ve všem zachovává svou ladnost, jsa dobrým strážcem sebe samého i musického umění, kterému se učil, a osvědčuje ve všech zkouškách svůj dobrý rhythmus a harmonii: takový muž byl by jistě nejprospěšnější jak sobě tak obci. A kdo by ve věku dětském, jinošském i mužném byl vždy takto vyzkoušen a čí ryzost by byla dokázána, toho jest ustanovovati správcem obce a strážcem a pocty mu vzdávati za živa i po smrti tak, že by se mu dostávalo nejčestnějších vyznamenání jak způsobem pohřbu, tak i ostatním uctěním jeho památky; kdo však není takový, ten budiž vyloučen. Takto asi, Glaukone, si představuji výběr a ustanovování správců a strážců, pokud jde o hlavní zásady a ne o podrobné provedení.

I mně se to tak nějak zdá.

Nebylo by tedy opravdu nejsprávnější, nazývati

tyto muže vlastními strážci jak vůči vnějším nepřátelům, tak vůči vnitřním přátelům, aby jedni nechtěli, druzí nemohli působiti zlo, kdežto mladé muže, které jsme dosud nazývali strážci, nazývati spojenci a pomocníky strážců v jejich zásadách?

Zdá se mi tak.

21. Ale co si nyní počíti s těmi nezbytnými nepravdami, o nichž jsme výše mluvili, abychom kterousi jednou ušlechtilou smyšlenkou přemluvili nejraději samy vládce, pakli ne, ostatní občany?

Kterou to?

Není to nic nového, děl jsem, nýbrž cosi foinického, co se dříve stalo již na mnoha místech, jak vypravují básníci a docházejí v tom víry, co však se za našich dob nestalo a nevím, mohlo-li by se státi; aby tomu někdo uvěřil, jest potřebí velkého umění řeči.

S jakými rozpaky o tom mluvíš!

Uvidíš, až to povím, že jsem se vším právem rozpakoval.

Jen mluv a neboj se.

Nuže povím to — ačkoli nevím, odkud k tomu vzíti odvahy a slov — a pokusím se přesvědčovati nejprve samy správce a vojíny a potom i ostatní občany, že všechna naše výchovná a vzdělávací činnost, to všecko že se jim jen jako ve snách zdálo, jako by se v nich a s nimi dělo, ve skutečnosti však že byli tehdy dole v nitru země a tam byli oni sami vytvářeni a pěstováni i vyráběny jejich zbraně a ostatní nářadí. Když pak byli úplně hotovi, země, jejich matka, je vydala a proto jest nyní jejich povinnost, starati se o zemi, ve které žijí, jako o svou matku a živitelku, a hájiti ji, jestliže by někdo proti ní šel, a k ostatním občanům se chovati jako k bratřím a synům země.

Ne nadarmo ses dlouho ostýchal pověděti tu lež.

Zcela přirozeně; přes to však slyš i ostatek té báje. Jste zajisté arci všichni v obci bratří — tak jim řekneme ve svém vypravování — ale bůh, když vás vytvářel, přimísil těm z vás, kteří jsou schopni k vládě, při jejich vzniku zlato a proto jsou nejvzácnější; těm, kdo jsou pomocníky, stříbro; železo pak a měď rolníkům

a ostatním dělníkům. Poněvadž tedy všichni jste z téhož rodu, ačkoli po většině budete ploditi potomstvo sobě samým rovné, přece se někdy může naroditi z plemene zlatého plémě stříbrné a ze stříbrného zlaté a podobně i všecka jiná jedno z druhého. Správcům pak především a nejdůtklivěji přikazuje bůh, aby ničeho nebyli tak dobrými strážci a ničeho tak usilovně nestřehli jako svých potomků, který z těchto prvků mají ve svých duších přimíšen, a jestliže se stane, že jejich potomek by v sobě měl něco mědi nebo stříbra, aby se žádným způsobem nad ním nesmilovávali, nýbrž určili mu postavení, příslušné jeho přirozenosti, a sesadili jej mezi řemeslníky nebo mezi rolníky, a jestliže by se zase naopak z těchto narodil někdo s přímesí zlata nebo stříbra, aby takové poctili a povýšili jednak mezi správce, jednak mezi pomocníky, poněvadž jest věštba, že tehdy obec zahyne, až ji bude stříci železný strážce nebo měděný. Nuže znáš nějaký prostředek, jak by uvěřili této báji?

Nikoli, aspoň ne pokud jde o tyto první občany samy; jistě však, aby tomu uvěřili jejich synové a potomci a ostatní lidé pozdější.

Ale i to by mělo dobrý účinek na to, aby více dbali o obec i o sebe navzájem; chápu totiž přibližně, co myslíš.

22. A tomu bude tak, jak s tím naloží hlas lidu; my však vyzbrojíce tyto syny země vyveďme je ven s vládci v čele. Až přijdou, ať se podívají, kde by bylo v obci nejvhodnější místo pro tábor, odkud by mohli jednak domácí obyvatele co nejsnáze udržeti na uzdě, kdyby někdo nechtěl poslouchati zákonů, jednak odrážeti útoky vnější, kdyby přicházel nepřítel jako vlk na stádo; až pak se utáboří a vykonají potřebné oběti, ať si upraví, kde by spali. Či jak?

Ano, tak.

Jistě takovým způsobem, aby byli v zimě chráněni a také v létě aby jim to vyhovovalo.

Jak by ne? Neboť mluvíš patrně o příbytcích.

Ano, děl jsem já, ale o vojenských, ne o peněžnických.

Jaký tu zase rozdíl máš na mysli mezi tímto a oním?

Pokusím se ti to říci. Pro pastýře jest jistě nejhorší ze všeho věc a nejhanebnější míti za pomocníky u stád takové psy a takovým způsobem je chovati, že by z nevázanosti nebo hladu nebo vůbec z nějakého špatného návyku tito psi sami začali škoditi stádům a na místě psů stali se podobnými vlkům.

To by bylo zlé, pravil; jak by ne?

Nuže tedy není třeba býti vším způsobem na stráži, aby naši pomocníci, spoléhajíce na svou větší sílu, nám neučinili něco takového proti občanům, aby se místo dobromyslných spolubojovníků nestali podobnými surovým pánům?

Ano, třeba býti na stráži.

Nuže nebyli by opatřeni proti tomu nejlepší ochranou tím, jestliže jsou v pravdě dobře vychováni?

Než to zajisté jsou.

A já jsem řekl: To nesluší tak zcela určitě tvrditi, milý Glaukone; ale to sluší, co jsme právě řekli, že se jim musí dostati správného vychování, jaké vůbec jest, mají-li míti nejdůležitější podmínku k tomu, aby byli mírní sami k sobě i k těm, kteří jsou od nich střeženi.

Správně.

Vedle tohoto vzdělání, jak by řekl každý rozumný člověk, musí jim býti opatřena i taková obydlí a ostatní potřeby, které by jim ani nepřekážely, býti co nejlepšími strážci, ani jich nepobádaly dopouštěti se zlého na ostatních občanech.

A to řekne pravdu.

Viz tedy, pravil jsem já, zda mají asi takovýmto způsobem žíti a bydliti, chtějí-li takoví býti. Předně ať žádný nemá žádného jmění soukromého, leda co jest nejnutnější; potom ať žádný nemá takového bytu a hospodářských místností, kam by nemohl vejíti každý, kdo by chtěl. Co se týče životních potřeb, pokud jsou nezbytné střídmým a statečným bojovníkům, ať je dostávají v určité výměře od ostatních občanů jako mzdu za strážní službu a to na rok tolik, že by jim ani nepřebývalo ani že by neměli málo; ať chodí ke společnému stolu a žijí pospolitě jako v poli. Co se týče zlata a

stříbra, ať se jim řekne, že mají stále ve své duši božské zlato a stříbro od bohů dané a nepotřebují dále žádného lidského; že by byl hřích, poskvrňovati onen majetek směšováním s majetkem lidského zlata, protože mnoho bezbožností lpí na světském kovu, kdežto jejich kov jest čistý; naopak jim jediným z obyvatelstva obce není dovoleno obírati se zlatem a stříbrem ani se ho dotýkati ani býti s ním pod jednou střechou ani se jím ověšovati ani píti ze stříbra nebo zlata. A takto by jednak sami sebe uchovávali od zkázy, jednak by uchovávali od zkázy obec. Jakmile však budou míti sami svou vlastní půdu, své domy i peníze, budou místo strážců hospodáři a rolníky, ostatním občanům se stanou místo spojenců nepřátelskými pány, po celý život budou jen nenáviděti a nástrahy činiti, zatím co jiní budou nenáviděti jich a jim nástrahy činiti, a daleko více a silněji budou se báti nepřátel vnitřních než zevnějších, až pak se posléze octnou sami i ostatní občanstvo na pokraji záhuby. Hledíce tedy ke všem těmto důvodům, uznáme, že tak mají býti zařízena obydlí i ostatní potřeby strážců, a učiníme to zákonem; či ne?

Ovšem že, řekl Glaukon.

Kniha čtvrtá.

1. Tu vpadl do řeči Adeimantos a pravil:

Jak pak se, Sokrate, budeš hájiti, jestliže ti někdo řekne, že nečiníš tyto muže příliš šťastnými, a to vinou jejich vlastního postavení? obec jest sice ve skutečnosti jejich, ale oni nepožívají z obce nic dobrého jako jiní, kteří mají polnosti, stavějí si krásné a veliké domy a pro ty si opatřují příslušné zařízení, obětují bohům svým nákladem zvláštní oběti, přijímají hosti a zvláště také — o čem jsi právě ty mluvil — mají zlato a stříbro i všechno, cokoli platí za podmínku šťastného života. Místo toho — řekl bych — je vidíme, jak sedí v obci pouze jako placení námezdníci, vykonávající jenom strážní službu.

Ano, odpověděl jsem já, a to jen za stravu a ani mzdy nedostávají mimo stravu jako ostatní námezdníci, takže ani kdyby chtěli podniknouti soukromou cestu z obce, nebude jim to možno, ani dávati dary milenkám, ani jiná vydání podle své chuti činiti, jako to dělají ti, kteří jsou pokládáni za šťastné. To a ještě mnoho jiných takových věcí ve své žalobě vynecháváš.

Nuže budiž i to pojato do žaloby.

Tu tedy se ptáš, jak se budeme hájiti?

Ano.

Půjdeme touž cestou a nalezneme, myslím, co říci. Řekneme totiž, že by nebylo nic divného, kdyby byli tito i tak zcela šťastni, ale že nezakládáme své obce hledíce k tomu, abychom měli jeden stav vynikající měrou šťasten, nýbrž aby celá obec byla co nejšťast-

nější. Domnívali jsme se totiž, že v takovéto obci bychom nejspíše nalezli spravedlnost a naopak zase v obci s nejhorším zřízením nespravedlnost, a na základě toho pozorování že bychom mohli dospěti k úsudku o tom, co stále hledáme. Nyní tedy vytváříme, jak myslíme, tu šťastnou obec, ne tak, že bychom šťastnými činili výhradně jen několik málo lidí v ní, nýbrž celou obec; hned potom si prohlédneme opačnou. A jako kdybychom malovali sochu a někdo k nám přišel a káral nás, že nenanášíme nejkrásnějších barev na nejkrásnější části těla — neboť oči, nejkrásnější část, prý nejsou natřeny nachem, nýbrž černí —, patrně správně bychom se proti němu hájili těmito slovy: »Podivný muži, nedomnívej se, že musíme malovati oči tak krásné, že by se ani nepodobaly očím, a právě tak i ostatní části těla, nýbrž hleď na to, zdali činíme krásným celek, dávajíce jednotlivým částem, co jim náleží; proto také zde nás nenuť, abychom vystrojili své strážce takovým blahobytem, který by z nich učinil spíše všechno jiné než strážce. Neboť bychom dovedli obléci rolníky do slavnostního roucha, ověsiti je zlatem a pak je vybídnouti, aby podle své libosti vzdělávali zemi, i hrnčíře usaditi jak sluší a patří za stůl, aby u ohně pili a hodovali, položíce svůj hrnčířský kruh vedle sebe, a dělali své řemeslo jen pokud budou míti chuť, a tak i všechny ostatní tímto způsobem činiti blaženými, jen aby celá obec byla šťastna. Ale nevybízej nás k tomu; neboť jestliže tě uposlechneme, ani rolník nebude rolníkem, ani hrnčíř hrnčířem, ani žádný jiný nebude plniti žádného z těch úkolů, na kterých se zakládá obec. Než na ostatních tolik nezáleží; neboť zvrhnou-li se a zkazí příštipkáři a budou se za příštipkáře vydávati, ač jimi ve skutečnosti nebudou, není to pro obec neštěstí; ale jsou-li strážcové zákonů a obce nepraví a jen zdánliví, vidíš, jak celou obec z kořene hubí a naopak sami jediní mají příležitost, žíti v blahobytu a dobře se mít.« Jestliže tedy my vytváříme představu pravých strážců, kteří by nebyli ani v nejmenším škůdci obce, kdežto mluvčí oné řeči má na mysli jakési statkáře a lidi, kteří jako na slavnostním sjezdu a ne

jako v obci vesele hodují, mluví snad o něčem jiném než o obci. Jest tedy uvážiti, máme-li ustanovovati strážce hledíce k tomu, aby se jim dostalo co nejšťastnějšího živobytí, či hleděti na celou obec a dívati se, zdali oné se štěstí dostává, a tyto pomocníky a strážce nutiti i přesvědčovati, aby usilovali o to, jak by byli co nejlepšími pracovníky svého díla, a právě tak i všechny ostatní; a když by tak veškerá obec prospívala a dobře byla zřízena, ponechati, aby jednotlivým stavům jejich přirozená povaha dávala náležitý podíl ve štěstí.

2. Věru, zdá se mi, že máš pravdu.

Zdali pak se ti bude zdáti, že náležitě mluvím i o věci, s touto příbuzné?

O čem to?

Pozoruj dále ostatní pracovníky, nekazí-li je tahle věc až k úplné špatnosti.

Jaká to věc?

Bohatství, děl jsem, a chudoba.

A jak?

Takto. Myslíš, že zbohatlý hrnčíř, když zbohatne, bude míti ještě chut starati se o své řemeslo?

Nikoli.

Stane se tedy čím dále tím více zahálčivým a nedbalým?

Ba velkou měrou.

Nestává se pak špatnějším hrnčířem?

I to, pravil, velkou měrou.

A naopak zase když si nemůže pro chudobu opatřiti nástroje nebo kterékoli jiné potřeby k řemeslu, bude jednak dělati horší práci, jednak špatnějšími řemeslníky vyučí své syny nebo jiné své učně.

Jak by ne?

Oběma tedy věcmi, chudobou i bohatstvím, zhoršují se výrobky a zhoršují se i sami dělníci.

Patrně.

Nalezli jsme tedy, jak se podobá, jiné věci, proti kterým musí býti strážcové vším způsobem na stráži, aby nikdy nepozorovaně nevnikly do obce.

Které to jsou?

Bohatství, děl jsem, a chudoba; neboť jedno způsobuje poživačnost, zahálku a nezdravé novotářství, druhé pak vedle novotářství sprostotu a úpadek práce.

Ovšem že. Ale považ, Sokrate, tu věc, jak bude naše obec schopna válčiti, když nebude míti peněz, obzvláště bude-li přinucena válčiti proti obci veliké a bohaté.

Patrně by to bylo nesnadnější proti jedné takové obci, ale proti dvěma snažší.

Jak si to myslíš?

Předně, dojde-li k boji, zdaž nebudou bojovati s muži bohatými, kdežto sami budou zápasníky, cvičenými pro válku?

To ano.

Nuže tedy, Adeimante, nezdá se ti, že by to bylo snadno jednomu pěstnímu zápasníku, v tomto oboru co nejlépe připravenému, bojovati proti dvěma mužům nezápasníkům, za to však bohatým a tlustým?

Najednou snad ne.

Ani kdyby dovedl vždy kus utéci a pak se obrátiti a přednímu, který by se za ním hnal, zasazovati rány, a kdyby to opět a opět dělal na slunci a v dusném vedru? Zdaž by takový zápasník neudolal ještě více takových protivníků?

Arci, to by nebylo nic divného.

Ale nemyslíš, že při tom se boháči lépe vyznají theoreticky i prakticky v umění pěstního zápasu než ve válečnictví?

To jistě.

Pravdě podobně tedy bude našim zápasníkům snadné, bojovati s dvojnásobnou i trojnásobnou přesilou.

V tom ti přisvědčím, neboť se mi zdá, že máš pravdu.

A co kdyby poslali poselstvo do druhé obce s tímto pravdivým vzkazem: »My neužíváme zlata ani stříbra ani nám to není dovoleno, vám však ano; válčete tedy ve spolku s námi a vezměte si statky nepřátel?« Myslíš, že některá obec, uslyšíc tento vzkaz, bude raději bojovati proti drsným a hubeným psům, než ve spolku se psy proti tučným a choulostivým ovcím?

Myslím, že ne. Ale shromáždí-li se do jediné obce bohatství ostatních, nevím, zdali by to nepřinášelo nebezpečenství obci, která nemá bohatství.

Ty jsi dobrý, děl jsem, když myslíš, že jest některá jiná obec hodna názvu obce než taková, jakou jsme my zařizovali.

Ale proč by ne?

Větším jménem třeba nazývati ty ostatní; neboť každá z nich jest vlastně množství obcí, ale ne obec, jako ve známé hře. Buď co buď, jsou to aspoň dvě, navzájem nepřátelské, jedna chuďasů, druhá boháčů: v jedné i druhé z těchto pak zase velmi četné jiné: budeš-li v nich viděti jednu a tak na ně učiníš útok, nic bys nedosáhl, pakli však mnohé, budeš dávati majetek, moc i osoby jedněch druhým a tak budeš míti vždy mnoho spojenců a málo nepřátel. A dokud ti zůstane obec tak rozumně zřízena, jak byla právě uspořádána, bude největší, nemyslím jen dobrou pověstí, nýbrž největší v pravém smyslu slova, i kdyby měla jen tisíc obránců; neboť nesnadno nalezneš jak mezi Helleny tak mezi barbary, aby jediná obec byla veliká v tomto smyslu, ale mnoho takových, které jsou třeba mnohokrát větší než tato, ale jen podle zdání. Či máš jiné mínění?

Bůh ví, nikoli.

3. V tom tedy, děl jsem, by měli naši správcové nejlepší mez pro velikost obce, aby jí podle toho určili náležité území a ostatního území si nevšímali.

Kterou to mez?

Míním tuto: až pokud obec bude chtít při svém vzrůstu zůstávati jednotná, až potud ať ji zvětšují, ale dále ne.

Dobře.

Uložíme tedy strážcům dále ještě i tento úkol, vším způsobem stříci, aby obec nebyla ani malá ani zdánlivě veliká, nýbrž dostatečná a jednotná.

To jim dáme asi nějak lehký úkol!

Ba ještě lehčí, děl jsem, bude tenhle, o kterém jsme se zmínili již dříve, že ukáže-li se kdo špatným potomkem strážců, musí býti poslán pryč mezi ostatní, kdež-

to dobří synové ostatních mezi strážce. Tím mělo býti dáno na jevo, že i ostatní občany jest třeba přivésti k tomu, k čemu má kdo přirozené nadání, a to jednoho každého k jednomu dílu, aby každý, zabývaje se jen jedním svým dílem, měl v sobě jednotu a ne mnohost a tak aby i veškerá obec zachovávala přirozenou jednotu a ne mnohost.

To jest věru ještě nepatrnější věc než ona.

To jistě není, dobrý Adeimante, mnoho velikých úkolů, jak by se někomu zdálo, co jim tu ukládáme; naopak, jsou to vesměs věci nepatrné, jestliže budou stříci té jedné velké věci, jak se říká, spíše však než velké, řekněme náležité.

Které to?

Vzdělávání, děl jsem, a výchovy; neboť jestliže dobrou výchovou budou se stávati řádnými muži, snadno si ujasní všechny tyto otázky i jiné, které nyní pomíjíme, braní žen i otázku manželství a plození dětí, že všechno to musí býti zařízeno co nejvíce podle přísloví »přátelům všechno společno«.

To by bylo jistě zcela správné.

A zajisté jakmile se už jednou dostane obec se svou ústavou dobře do pohybu, běží jako kolo a prospívá; neboť je-li udržována řádná výchova a vzdělávání, působí, že v obci vznikají zdatní jedinci, a dobří jedinci zase, nabývajíce takového vychování, stávají se ještě lepšími než dřívější jak v ostatních věcech, tak i co do plození, právě tak jako tomu jest i u ostatních živočichů.

Podobá se pravdě.

Abychom tedy krátce řekli, musí se správcové obce této zásady pevně držeti, aby se nepozorovaně nezkazila, nýbrž aby ji za všech okolností uchovávali, totiž nezaváděti novot ve výchově gymnastické a musické proti platnému řádu, nýbrž co nejlépe ho ostříhati; musí se báti, kdykoli někdo říká, že ta

píseň se nejvíce líbí,
která jest novinkou pěvců, již vůkol po světě chodí.

aby snad se někdo nedomníval, že básník myslí ne nové písně, nýbrž nový způsob zpěvu, a aby to neschvaloval. Taková věc nesmí se ani schvalovati ani básníku přičítati. Chraňme se měniti způsob musického umění v nový, protože bychom tím vydávali v nebezpečenství celek: neboť nikde se nehýbe zákony musickými, aby se zároveň nehýbalo největšími zákony politickými, jak praví Damon a já mu věřím.

Také mne, pravil Adeimantos, připočti k věřícím.

4. Své strážní stanoviště musí tedy strážcové, jak se podobá, založiti zde, na musice.

Ba věru, právě zde snadno vzniká protizákonnost, aniž jí pozorujeme.

Ano, jako by šlo jen o zábavu a jako by nepůsobila nic zlého.

Také nepůsobí, pravil Adeimantos, nic jiného než že si tam získá krok za krokem půdy a tiše prosakuje do mravů i jednání; odtud pak vystupuje již zvětšena proti soukromým právním řádům, od soukromých řádů se valí proti zákonům a ústavám s velikou, Sokrate, nevázaností, až konečně vyvrátí všechen soukromý i veřejný život.

Budiž, děl jsem; jest tomu opravdu tak?

Zdá se mi.

Nuže tedy, jak jsme tvrdili na začátku, musí býti již i hry, kterých se našim dětem dostává, zákonné, protože kdyby byly proti zákonu a také děti se takovými stávaly, není možno, aby z nich vyrůstali mužové podle zákonů a řádní.

Jak by ne?

Když tedy děti, majíce hned od začátku krásné hry, působením umění musického přijmou do sebe zákonnost, tu zase naopak, než jak tomu jest u oněch, provází je tato zákonnost při všem a vede ke zdaru, napravujíc, bylo-li snad od dřívějška v obci něco pokaženo.

Toť věru pravda.

Tu pak vyhledávají tito občané i zdánlivě nepatrných zákonitých zvyklostí, které jejich předchůdci nadobro ztráceli.

Jaké to jsou?

Takovéhle: aby mladší před staršími, jak sluší, mlčeli, aby jim ustupovali se sedadel a před nimi vstávali, aby rodiče ctili, dále co se týče stříhání vlasů, obleku, obuvi i celého zevnějšku a tak dále. Či nemyslíš?

Zajisté.

Zákonem však to ustanovovati pokládám za bláhové; vždyť to ani nevzniká ani by to nemělo trvání působením nějakého hlásaného nebo psaného zákona.

A jak také?

Jest totiž na snadě, Adeimante, že jaký směr dá komu vychování, že takový jest i jeho následující život. Či nepřivolává se vždy podobné s podobným?

Tak jest.

A konečně, myslím, lze říci, že se z toho stává něco jednotného, uceleného a jarého, buď dobrého nebo i opačného.

Jak by ne?

Proto tedy bych se zatím nepokoušel, ustanovovati takové věci zákonem.

Přirozeně.

A co, probůh, to obchodnické jednání o smlouvách, které jednotlivci mezi sebou uzavírají na tržišti, dále snad také jednání o smlouvách s řemeslníky, o nadávkách i násilnostech, o zadávání žalob a určování soudců, pak je-li nutné nějaké vymáhání nebo placení cel buď na tržištích nebo v přístavech, nebo vůbec jakýsi tržní nebo policejní nebo přístavní řád a podobně — přemůžeme se, abychom o těchhle věcech dávali nějaké zákony?

Ne, nesluší dávati takové předpisy mužům řádným; neboť většinu z toho, co by bylo třeba zákonem stanoviti, naleznou asi snadno sami.

Ano, příteli, jen když jim bůh dá pevnost zákonů, které jsme již dříve prošli.

Pakli však ne, děl on, ztráví celý svůj život tím, že budou ustavičně ustanovovati mnoho takových věcí a zase opravovati, domnívajíce se, že tím dosáhnou vrcholu dokonalosti.

Myslíš, řekl jsem, že tací mužové budou žíti jako lidé nemocní, kteří nechtějí pro svou nezřízenost zanechati nesprávného způsobu života.

Ovšem že.

Ba věru hezký to mají život taková lidé; neboť při všem léčení nedosahují ničeho, leda že si své neduhy rozmnožují a zvětšují, a stále doufají, kdykoli jim někdo poradí lék, že tím se uzdraví.

Ano, zcela takový jest stav lidí takto nemocných.

A což, děl jsem, není snad při nich hezké i to, že za největšího nepřítele pokládají toho, kdo mluví pravdu, že totiž dokud takový člověk nepřestane se opíjeti, přesycovati, smilniti a lenošiti, že nic mu neprospějí ani léky ani vypalování ani řezání a také ani zažehnávání ani amulety ani co jiného z těchto věcí?

To není příliš hezké; neboť horšiti se na toho, kdo má pravdu, v tom není nic hezkého.

Patrně nejsi, děl jsem, vychvalovačem takovýchto mužů.

Bůh ví, nikoli.

5. Neschválíš tedy ani kdyby celá obec činila něco podobného, jako jsme právě líčili. Či nezdá se ti, že totéž jako tito dělají všecky ty obce, které přes to, že mají špatné zřízení, zakazují svým občanům hýbati základy obecní ústavy a hrozí trestem smrti tomu, kdo by to činil? Kdokoli však jim při takovémto zřízení nejpříjemněji slouží a jim se zavděčuje, nadbíhaje jim a již napřed uhaduje jejich přání a tato jest schopen vyplňovati, ten u nich bude muž dobrý a moudrý znalec velikých věcí a bude od nich ctěn.

Vskutku, dělají podle mého zdání totéž a nikterak jich nechválím.

A co ti, kteří mají chuť, takovýmto obcím sloužiti a pracovati pro ně? Neobdivuješ se jim pro jejich odvahu a laskavost?

Jistě, vyjímaje ty, kteří jsou od občanů oklamáni a myslí, že jsou doopravdy politiky, když jsou od lidu vychvalováni.

Jak to myslíš? Neodpouštíš těm mužům? Či jest snad možno muži, který neumí měřiti, když mu mnoho

jiných také takových říká, že jest čtyři lokte vysoký, aby si to sám o sobě nemyslil?

To zase ne.

Nehorši se tedy na ně; vždyť tací mužové jsou snad učiněná dobrota: dávají zákony o věcech, jaké jsme právě vyjmenovali, a zase je opravují, ustavičně se domnívajíce, že naleznou nějaký konec ve zlořádech stran smluvních jednání a stran toho, o čem jsem právě mluvil, a nevědouce, že ve skutečnosti jen jako by usekávali saní hlavy.

Ba věru, nic jiného také nedělají.

Já tedy bych myslil, děl jsem, že takovouto stránkou zákonů a obecního zřízení opravdový zákonodárce se zabývati nemá, ani v obci špatně zřízené, ani v dobře zřízené; v oné proto ne, že to jest zbytečné a nic se tím nepořídí, v této pak, že jedny z těch věcí by dovedl nalézti každý sám, jiné že samy vyplývají z dřívějších řádů.

Co by nám tedy ještě zbývalo ze zákonodárství?

A já jsem odpověděl: Nám nic, avšak Apollonovi Delfskému zbývají největší a nejkrásnější i první ze všech zákonných ustanovení.

Jaká to? tázal se.

Zakládání svatyní, oběti a jiné způsoby uctívání bohů, daimonů i heroů; dále pochovávání zemřelých a všechno, co třeba bytostem z onoho světa prokazovati, abychom si udržovali jejich milost. Neboť v takovýchto věcech sami se nevyznáme a při zakládání obce nikoho jiného v tom nebudeme poslouchati — budeme-li rozumní — ani míti za rádce než koho měli naši otcové; tento pak bůh jest zajisté všem lidem po otcích přejatý rádce v takových věcech a sedě uprostřed země na jejím pupku dává rady.

Dobře pravíš; a tak také učiňme.

6. Nuže tedy, děl jsem, obec bys měl již založenu, synu Aristonův; nyní však dále v ní pátrej, opatře si někde dostatečné světlo, ty sám a zavolej na pomoc i svého bratra i Polemarcha a ostatní, zdali bychom nějakým způsobem uviděli, kde asi jest spravedlnost a kde nespravedlnost a v čem se od sebe navzájem liší

a co z obojího musí míti ten, kdo má býti šťasten, ať si jest skryt nebo ne přede všemi bohy i lidmi.

To ne, pravil Glaukon, vždyť jsi slíbil, že ty budeš hledati, protože prý by sis pokládal za hřích, nepomáhati spravedlnosti ze vší síly a vším způsobem.

Pravdu máš svou připomínkou a musím tak učiniti, ale jest třeba, abyste i vy pomáhali.

Učiníme tak.

Doufám tedy, děl jsem, že to nalezneme takto. Myslím si, že ta naše obec, ač má-li správné základy, jest dokonale dobrá.

Nutně.

Patrno tedy, že jest moudrá, statečná, uměřená a spravedlivá.

Patrno.

Pravda-li, že nalezneme-li v ní kteroukoli z těch vlastností, zbytek bude to nenalezené?

Ano.

Zrovna tak jako u kterýchkoli jiných čtyř pojmů: kdybychom hledali v něčem jednoho z nich, jakmile bychom jej poznali, bylo by dobře; ale kdybychom napřed rozpoznali ty tři, byl by již tím samým poznán pojem hledaný, neboť patrno, že by to již nemohlo býti nic jiného než zbytek.

Správně mluvíš.

Nemáme-li tedy právě týmž způsobem hledati i při těchto vlastnostech, když jsou čtyři?

Toť patrno.

Nuže tedy na prvém místě, zdá se mi, jest tu zcela patrně viděti moudrost; a při ní se jeví cosi zvláštního.

Co? tázal se.

Obec, o které jsme pojednali, zdá se mi býti vskutku moudrá, neboť jest rozvážná, ne?

Ano.

Nuže a tato vlastnost sama, rozvážnost, patrno že jest jakési vědění; vždyť dobré úvahy vznikají ne z nevědomosti, nýbrž z vědění.

Patrně.

Jest pak v obci mnoho a rozmanitých vědomostí.

Jak by ne?

Zdali pak tedy sluší obec nazývati moudrou a rozvážnou pro vědění tesařů?

Nikoli, pro toto vědění nesluší ji nazývati moudrou, nýbrž znalou stavitelství.

Tedy nelze obec zváti moudrou ani pro vědění o věcech ze dřeva, když uvažuje, jak by je měla co nejlepší.

Jistě ne.

A co vědění o výrobcích z kovu nebo některé jiné tohoto druhu?

Ne, ať to jest kterékoli.

Ani pro vědění o tom, jak se rodí plodiny ze země, nýbrž tu ji sluší zváti znalou zemědělství.

Zdá se mi.

Nuže, tázal jsem se, jest v obci od nás právě založené u některých z občanů nějaké vědění, kterého se užívá při uvažování ne o některé jednotlivosti z obecních potřeb, nýbrž o obci celé, jakým způsobem by žila v poměru co nejlepším jak sama k sobě, tak k ostatním obcím?

Věru jest.

Které, tázal jsem se, a u koho?

Toto vědění strážcovské, odpověděl, u těchto náčelníků obce, které jsme právě nazývali dokonalými strážci.

Jak tedy jmenuješ obec pro toto vědění?

Rozvážnou a vpravdě moudrou.

Zdaž pak myslíš, tázal jsem se, že budeme míti v obci více kovářů či těchto opravdových strážců?

Mnohem více kovářů.

Zdali pak nebude těchto nejméně i proti všem ostatním občanům, kteří mají podle svého odborného vědění nějaká určitá jména?

Daleko nejméně.

Tedy pro svou nejmenší třídu a část, stojící v čele a vládnoucí, a pro vědění v této obsažené byla by moudrá celá obec, přirozeně založená; a podobá se, že jest přírodou samou tento stav nejskrovnější, jemuž přísluší účast v tom vědění, které jediné z ostatních vědění třeba nazývati moudrostí.

Jistou pravdu díš.

Tuto jednu z těch čtyř vlastností jsme tedy tak nebo onak nalezli, i co jest i kde v obci sídlí.

Mně alespoň se zdá, že jest nalezena k úplné spokojenosti.

7. Však co se týče statečnosti samé i v které části obce má místo a pro kterou část sluší obec jmenovati statečnou, to není těžko uviděti.

Jak to?

Kdo pak by nazval obec buď zbabělou nebo statečnou podle něčeho jiného než podle té části, která za ni válčí a táhne do boje?

Nikdo by to neučinil podle něčeho jiného.

Ostatní mužové v ní věru, myslím, nerozhodují. podle toho jsou-li zbabělí nebo stateční, aby obec sama byla buď taková nebo taková.

Věru ne.

I statečná jest tedy obec jednou částí sebe samé a to tím, že v ní má takovou moc, která by za všech okolností zachovala pevné míněni o tom, čeho se sluší báti, že to jsou ty věci a takové, které a jaké stanovil zákonodárce v předpisech o výchově. Či nenazýváš toto statečností?

Neporozuměl jsem dobře, co jsi řekl, řekni to, prosím, ještě jednou!

Já pravím, že statečnost jest jakási záchrana.

Jaká to záchrana?

Záchrana mínění o věcech nebezpečných, jež nám bylo zákonem vštípeno při výchově, které to jsou a jaké; záchranou za všech okolností pak jsem myslil, zachovávati si je a neztráceti ho ve starostech ani v slastech, v touze ani ve strachu. Chceš-li, rád bych učinil přirovnání, čemu se mi to zdá býti podobno.

Chci.

Zajisté víš, děl jsem, že barvíři, když chtí obarviti vlnu na nachovo, nejprve vybírají z tolika různých barev jeden druh, vlnu bílou, potom ji připravují s vynaložením nemalé práce, aby co nejlépe barvu přijala a takto ji pak namáčejí do barvy. A je-li co obarveno tímto způsobem, stává se barva stálou a žádné praní, ani bez mýdla ani s mýdlem, nemůže barvu této látky porušiti;

neužije-li se tohoto způsobu, víš, co se stává, když někdo barví vlnu jiné barvy anebo i této, ale bez náležité přípravy.

Vím, pravil, že při praní pouští a jest k smíchu.

Pomysli si tedy, děl jsem, že takového něco jsme dělali, seč jsme byli, i my, když jsme vybírali vojíny a vychovávali je musikou a gymnastikou; věř, že nám nešlo o nic jiného, než aby nám co nejlépe z přesvědčení přijali do sebe zákony jakoby barvu, aby tím, že se jim dostalo náležitého přirozeného založení i pěstování, nabylo stálosti jejich mínění jak o nebezpečném tak o všem ostatním a aby jejich barvu nevypraly tyhle silné žíraviny jako rozkoš, jež tu má silnější účinky než všechen louh a soda, dále zármutek, strach a žádost, silnější než každá jiná prací přísada. Takovouto pak sílu a schopnost, za všech okolností zachovávati správné a zákonné mínění o nebezpečném a ne nebezpečném, nazývám já statečností a za statečnost ji pokládám, ač nemyslíš-li ty jinak.

Nic nemyslím jinak, odpověděl; zdá se mi totiž, že správné mínění o týchž věcech, pokud vzniklo bez výchovy, tedy mínění zvířat a otroků, nepokládáš za příliš trvalé a že je nazýváš nějak jinak než statečností.

Máš docela pravdu, děl jsem.

Přijímám tedy, že statečnost jest to, co jsi řekl.

Ba věru přijmi, děl jsem, a to statečnost v obci, a učiníš správně; jindy pak, budeš-li chtíti, pojednáme o té věci ještě lépe. Neboť teď jsme nehledali tohoto, nýbrž spravedlnosti a k vyhledání oné to, myslím, stačí.

Dobře díš, odpověděl.

8. Dvě věci, děl jsem, ještě zbývají, na které jest třeba se podívati v obci, uměřenost a to, co jest účelem našeho hledání, spravedlnost.

Ovšem že.

Jak bychom tedy nalezli spravedlnost, abychom se již nemusili namáhati s uměřeností?

Já věru nevím a ani bych nechtěl, aby se nám spravedlnost dříve ukázala, jestliže si pak již nevšimneme

uměřenosti; ale chceš-li mi učiniti po vůli, zkoumej tuto dříve než onu.

Ba jistě, rád ti učiním po vůli; neudělal bych dobře, odmítnouti.

Tedy zkoumej.

Uvažujme. Hned na první pohled podobá se uměřenost více než dřívější vlastnosti jakémusi souzvuku a harmonii.

Jak to?

Uměřenost, děl jsem, jest jakýsi řád a jakési sebeovládání v rozkoších a žádostech; člověk se vskutku jeví, jak říkají, jaksi silnějším sám sebe a mluví se i o všelikých jiných takových jakoby jejích stopách. Pravda?

Zcela jistě.

A není to »silnějším sám sebe« komické? Neboť kdo jest sám sebe silnější, musil by přece býti i slabším sám sebe a slabší silnějším; vždyť ve všech těchto rčeních se mluví o témž člověku.

Ovšem.

Ale, děl jsem, smysl těchto slov zdá se mi býti ten, že jest v člověku po stránce duševní jednak cosi lepšího, jednak cosi horšího, a kdykoli to lepší svou přirozenou povahou vládne tím horším, o tom se říká »silnější sám sebe« — jest v tom jistě chvála — kdykoli však působením špatného vychování nebo nějakých styků jest to lepší v menšině a jest ovládnuto od přesily toho horšího, to se s pohanou kárá a člověk, který jest v takovémto stavu, bývá nazýván slabochem a nevázaným.

To jest pochopitelné.

Pohlédni tedy, děl jsem, na naši mladou obec a nalezneš v ní obsažen jeden z těchto dvou stavů; neboť uznáš, že právem jest nazývána silnější sama sebe, sluší-li vůbec nazývati uměřeným a silnějším sebe to, u čeho lepší stránka vládne nad horší.

Hledím na ni a máš pravdu.

Jistě pak ty četné a všeliké žádosti, rozkoše a strasti nalezli bychom nejspíše u dětí, žen, lidí služebných a

mezi tak zvanými svobodnými lidmi u davu mravně chatrného.

Ovšem že.

Kdežto jednoduché a uměřené žádosti a city, které se dávají vésti uvažováním za účasti rozumu a správného mínění, ty zastihneš jen u malého počtu lidí nejlépe založených a nejlépe vychovaných.

Pravda.

Zdali pak nevidíš i to obsaženo ve své obci a jak jsou tam žádosti, jevící se u nižšího davu, ovládány od žádostí a rozumu, který jest u lepší menšiny?

Zajisté, odpověděl.

9. Jestliže tedy sluší nazývati některou obec silnější nad rozkoše a žádosti i nad samu sebe, jest tak zváti i tuto.

Ovšem že ano.

Zdali pak ne i uměřenou vzhledem k tomu všemu?

Ba velmi.

A jistě jestliže dále v které jiné obci chovají správcové i spravovaní totéž mínění o tom, kdo mají býti správci, bylo by to i v této. Či nemyslíš?

Ba velmi jistě.

V které tedy části občanů jest asi ta uměřenost obsažena, když jsou v takovémto poměru? Ve správcích či v spravovaných?

Snad v obojích.

Vidíš tedy, děl jsem, že jsme právě před chvílí dobře tušili, že uměřenost jest podobna jakési harmonii?

Jak to?

Že tato ctnost nepůsobí takovým způsobem jako statečnost a moudrost, z nichž každá byla obsažena v jedné části obce a jedna činila obec moudrou, druhá pak statečnou, nýbrž prostupujíc veskrze celou obec působí, že v dokonalém souzvuku jsou sladěni i nejslabší i nejsilnější i prostřední, buď rozumem, buď silou nebo i počtem nebo penězi nebo čímkoli jiným podobným; pročež bychom zcela správně mohli říci, že uměřenost jest tato jednomyslnost, totiž souhlas složky přirozeně horší a přirozeně lepší o tom, která z obou má vlásti, jak v obci tak v každém jednotlivci.

Jsem docela téhož mínění.

Dobře, děl jsem já; na tři vlastnosti v obci jsme se již podívali, jak se tak zdá; ale co asi jest ten zbývající druh, kterého ještě obec potřebuje k dokonalosti? Patrno, že to jest spravedlnost.

Patrno.

Nyní tedy, Glaukone, musíme jako nějací lovci do kola obstoupiti houští a dávati pozor, aby nám spravedlnost někudy neunikla a nezmizela nám s očí. Jest přece zřejmo, že někde tu jest; dívej se tedy a snaž se ji vypátrati, snad ji uvidíš dřív než já a ukážeš mi ji.

Kéž by se mi to podařilo, odpověděl. Avšak spíše dáš mi zcela vhodnou úlohu tak, vezmeš-li si mne za průvodce; jen když dovedu viděti, co mi bude ukazováno.

Pomodli se tedy, děl jsem, a pojď se mnou.

Učiním to, jen jdi napřed.

Věru, hodně neschůdné se zdá to místo a zarostlé; jistě aspoň jest tmavé a neprostupné. Avšak přece pojďme.

Ano, pojďme.

A tu já uviděv cosi zvolal jsem: Sláva, Glaukone! zdá se, že máme jakousi stopu, a myslím, že nám to už nijak neunikne.

To jest dobrá zpráva, pravil on.

Věru to jest hloupé, děl jsem, co se nám stalo.

Co to?

Jak viděti, válí se nám to již dávno od začátku před nohama a my jsme to neviděli a byli jsme tak směšní; jako člověk, držící něco v rukou, někdy hledá to, co drží, tak i my jsme se nedívali na sám předmět našeho hledání, nýbrž jsme vyhlíželi někam do dálky, kde jsme to arci neviděli.

Jak to myslíš?

Tak, že, jak se mi zdá, již dávno o tom mluvíme a posloucháme své řeči, aniž si uvědomujeme, že jsme o tom jistým způsobem mluvili.

Dlouhá to předmluva pro toho, kdo dychtí něco uslyšeti.

10. Nuže, děl jsem, poslouchej, mluvím-li co pod-

statného. Co jsme totiž hned na počátku stanovili všeobecnou povinností, když jsme zakládali svou obec, to právě jest podle mého zdání spravedlnost, anebo snad nějaký druh toho. Stanovili jsme totiž a často jsme opakovali, pamatuješ-li se, že jeden každý má se zabývati jen jednou prací pro obec, a to ke které jest jeho přirozené založení nejzpůsobilejší.

Ano, to jsme říkali.

A že konati své a varovati se mnohodělnosti jest spravedlnost, i to jsme slyšeli od mnoha jiných lidí a sami často jsme to řekli.

Ano, řekli.

Toto tedy, příteli, děje-li se jistým způsobem, jest pravdě podobně spravedlnost, konati své. Víš, z čeho tak soudím?

Ne, jen mi to pověz.

Zdá se mi, děl jsem, že co zbývá v obci vedle těch vlastností, které jsme pozorovali, uměřenosti, statečnosti a moudrosti, to že jest to, co oněm všem dalo možnost vzniku, a když vznikly, že jest jejich záchranou, dokud samo v ní trvá. Nuže a řekli jsme, že spravedlnost bude ten zbytek vedle oněch tří vlastností, jestliže je nalezneme.

To jest nutné.

Avšak kdybychom měli rozsouditi, který z těchto činitelů nejvíce nám učiní svým přistoupením obec dobrou, bylo by těžko rozsouditi, zdali jednomyslnost správců a spravovaných či to, ujme-li se u vojínů zachovávání zákonného mínění o tom, co jest nebezpečné a co ne, či moudrost a ostražitost, která jest ve správcích, či nejvíce ta zásada ji činí dobrou, vštípená i v dítěti i v ženě i v otroku i ve svobodném i v dělníku i ve správci i v spravovaném, že totiž každý jednotlivec koná své a varuje se mnohodělnosti.

To jest těžko rozsouditi, jak by ne?

O účinek na dokonalost obce zápasí tedy, jak se podobá, s její moudrostí, uměřeností a statečností význam toho, aby každý v ní konal své.

Ba velmi.

Tedy bys uznal, že jest to spravedlnost, kterou mož-

no viděti v zápase vedle těchto vlivů na dokonalost obce?

Ovšem že ano.

Nuže pozoruj i s této strany, bude-li se ti tak zdáti: zdali pak přikážeš soudnictví v obci správcům?

Jak by ne?

Zdali pak se budou jako soudci snažiti o cokoli jiného více než o to, aby žádný ani neměl cizího majetku ani nebyl zbavován svého?

Nikoli, nýbrž o toto.

Protože to jest spravedlivé?

Ano.

I zde tedy asi by se uznávalo za spravedlnost držení a konání vlastního a svého.

Tak jest.

Nuže hleď, bude-li se ti zdáti totéž, co mně. Kdyby se tesař pokoušel dělati práci ševcovu nebo švec tesařovu, buď že by si navzájem vyměňovali své nástroje nebo svá práva, nebo snad že by se týž pokoušel dělati obojí, myslíš, že by všechny takové záměny nějak příliš uškodily obci?

Mnoho ne.

Avšak myslím, kdykoli někdo, kdo jest svou přirozeností určen k řemeslu nebo k nějaké jiné výdělečné činnosti, později spoléhaje buď na bohatství nebo na množství nebo sílu nebo na něco jiného takového, pokouší se dostati na místo bojovníka, nebo některý z bojovníků na místo rádce a strážce, aniž jest toho hoden, a když tito si navzájem vyměňují své nástroje a svá práva, nebo když se jeden a týž pokouší dělati toto všechno najednou, tehdy, myslím, i tobě se zdá, že takováto záměna oborů a mnohodělnost jest záhubou obce.

Ovšem že ano.

Tedy mnohodělnost při těch třech stavech a přestupování z jednoho do druhého jest největší škodou pro obec a vším právem by se to mohlo nazývati největším zločinem.

Dozajista.

A nenazveš největší zločin proti své obci nespravedlností?

Jak by ne?

11. To tedy jest nespravedlnost. A naopak řekněme takto: jednodělnost stavu výdělečného, vojenského a strážcovského, když totiž v obci každý z těchto koná své, to jest zase naopak spravedlnost a to činí obec spravedlivou.

Myslím, odpověděl, že tomu jinak není než takto.

Neříkejme to ještě tak docela na pevno: nýbrž teprve jestliže uznáme tuto vlastnost za spravedlnost i tam, kde se vztahuje k jednotlivému člověku, pak již budeme souhlasiti — neboť co bychom také řekli? — pakli ne, tedy začneme jinou úvahu. Nyní však doveďme až do konce tu myšlenku, kterou jsme si představili, že totiž kdybychom se pokusili podívati na spravedlnost napřed u některého většího z jejích projevů, snáze by bylo možno uviděti ji v jednotlivém člověku. Tu pak se nám ukázalo, že to jest obec, a tak jsme ji zařizovali, aby byla podle našich sil nejlepší, dobře vědouce, že jen v dobré obci by to bylo. Nuže co se nám objevilo tam, přenášejme na jednotlivce, a jestliže se to bude shodovati, bude dobře; pakli se bude objevovati u jednotlivce něco jiného, vrátíme se zase k obci a budeme zkoušeti, a pozorujíce jedno vedle druhého a jako dvě dřeva o sebe trouce snad bychom dosáhli, že by z toho jako z dřev o sebe třených vyšlehla spravedlnost; a jakmile se ukáže, ustálíme ji sami u sebe.

Tvůj postup jest dobrý a třeba si tak počínati.

Nuže tedy, děl jsem, mysleme si něco většího a něco menšího, o čem by každý řekl, že to jest totéž: zdali pak jest to po té stránce, po které o tom platí označení »totéž«, nepodobné či podobné?

Podobné.

Tedy také spravedlivý muž nebude se nic lišiti od spravedlivé obce co do samého znaku spravedlnosti, nýbrž bude jí podoben.

Ano, podoben.

Avšak věru obec se ukázala spravedlivou, když obsažené v ní tři druhy osob konaly každá své, kdežto uměřenou, statečnou a moudrou se jevila pro některé jiné stavy a způsoby týchž druhů.

Pravda.

I o jednotiivci tedy, příteli, budeme takto souditi, že má ve své duši právě tytéž druhy, a pro tytéž jejich stavy, jako byly tam, že má dostávati týchž jmen jako obec.

Zcela nutně.

Do lehkého zkoumání jsme to, příteli, zase upadli: máme zkoumati o duši, zdali má v sobě ty tři druhy či ne.

Nemyslím, že do tak zcela lehkého; jest totiž, Sokrate, asi pravda, co se říká, že krásné jest těžké.

Zdá se, děl jsem já. A dobře věz, Glaukone, to jest mé mínění, po takovýchto cestách, jakými nyní jdeme ve svých úvahách, přesně toho jistě nikdy nepochopíme — neboť jest jiná delší a namáhavější cesta, která k tomu vede — jistě však snad tak, jak se hodí k tomu, co jsme napřed řekli a napřed vypátrali.

Nebylo by to pro nás dosti? mně by to věru prozatím stačilo.

Ale mně to teprve postačí.

Neochabni tedy a zkoumej.

Zdali pak tedy zcela jistě nemusíme uznávati, že v každém z nás jsou tytéž jevy a vlastnosti jako v obci? Vždyť snad odjinud tam nepřišly. Bylo by věru směšné, kdyby se někdo domníval, že cit vznětlivosti se nedostal do obcí z jednotlivců, kteří totiž mají takovouto pověst, jako obyvatelé Thrakie, Skythie a vůbec severních krajů, anebo cit touhy po vědění, který jest asi podle obecného mínění nejpříznačnější pro naši zemi, nebo smysl pro hmotný zisk, jejž bychom především nalezli u Foiničanů a obyvatelů Egypta.

Ba věru.

Tomu tedy tak jest a není nic těžkého poznati to.

Jistě ne.

12. Ale tahle otázka jest již těžká, zdali při těchto svých jednotlivých činnostech užíváme téhož činitele, či ke každé ze tří jiného: jedním z činitelů v nás se učíme, jiným se vzněcujeme a zase čímsi třetím si žádáme libých stavů, spojených s jídlem a plozením, a všeho, co s tím jest příbuzné — či užíváme celé duše

při každé z těch činností, kdykoli se k ní vzchopíme. To jest to, co bude těžko určiti, jak toho žádá vědecké zkoumání.

I mně se tak zdá, pravil.

Pokoušejme se tedy určiti to tak, zdali jsou ty věci vespolek totožné či různé.

Jak?

Patrno, že jeden a týž činitel nebude chtíti činiti nebo trpěti několik dějů opačných zároveň, pokud jde o touž jeho složku a o poměr k témuž jsoucnu vnějšímu, takže kdekoli nalezneme, že se tak při nich děje, budeme věděti, že to nebyl jeden a týž činitel, nýbrž více.

Budiž.

Nuže dej pozor.

Mluv.

Zdali pak jest možno, aby táž věc stála a zároveň se pohybovala jednou a touž svou složkou?

Nikterak.

Domluvme se tedy ještě určitěji, abychom pokračujíce někde neuvázli v pochybnostech. Kdyby na příklad někdo řekl o člověku stojícím, ale pohybujícím rukama a hlavou, že týž člověk zároveň stojí i se pohybuje, neuznali bychom, tuším, že by se smělo takto mluviti, nýbrž že kterási jedna jeho část stojí, druhá pak se pohybuje. Není tomu tak?

Tak jest.

Nuže tedy, kdyby ten, kdo takto mluví, ještě více vtipkoval a pronášel takové nápady, že když vlk utkví svým hrotem na jednom místě a dokola se otáčí, že celý stojí i zároveň se pohybuje, nebo že i kterákoli jiná věc otáčející se v kruhu na témž místě to činí, nesouhlasili bychom s tím z toho důvodu, že při takových věcech klid a pohyb se nevztahují na tytéž jejich složky, nýbrž řekli bychom, že mají v sobě něco přímého i něco kruhovitého a tím přímým že stojí — neboť se nikam neodklánějí — kdežto kruhovitým se pohybují dokola; a kdykoli taková věc odkloní svůj přímý směr buď na pravo nebo na levo nebo dopředu nebo dozadu a zároveň se otáčí, tehdy že nikterak nestojí.

Správně.

Tedy žádná taková řeč nás nezarazí a ani dost málo nás nepřesvědčí, že by kdy jedno a totéž touž svou složkou a vzhledem k témuž jsoucnu vnějšímu mohlo trpěti nebo býti nebo konati několik opaků zároveň.

Mne jistě ne.

Pro všechno, děl jsem, abychom nebyli nuceni všechny takové námitky široce a dlouze probírati a dokazovati jejich nesprávnost, spokojme se předpokladem, že tomu tak jest, jak my tvrdíme, a pokročme dále shodnouce se o tom, že ukáže-li se tento předpoklad nepravdivým, všechny úsudky z něho vyplývající budeme pokládati za zrušeny.

Nuže učiňme tak.

13. Zdali pak tedy bys mohl tvrditi, že přisvědčování s odpíráním, žádání něčeho s odmítáním, přitahování k sobě s odpuzováním od sebe a všecky takové věci náleží mezi opačné vespolek ať už činnosti nebo stavy? Na tom rozdílu totiž nebude nic záležeti.

Ano, jsou to opaky.

A co žízniti a hladověti a vůbec žádosti, dále pak chtíti a přáti si, to všechno bys nepoložil někam mezi jevy právě jmenované? Tak na příklad neřekneš-li o duši toužícího, že buď spěje za tím, po čem touží, nebo že přitahuje k sobě to, čeho si pro sebe přeje, anebo zase pokud chce, aby jí něco bylo dáno, že si to sama u sebe povoluje, jako by odpovídala na něčí otázku, ve snaze, aby se jí toho dostalo?

Zajisté.

A což nepřáti si a nechtíti a netoužiti, zdali pak to nepoložíme do pojmu odpuzování a odhánění od sebe a ke všemu, co jest opakem oněch prve uvedených jevů?

Jak by ne?

Když tomu tak jest, řekneme, že jest jakýsi jev žádostí a nejzřejmější z nich že jsou ty, které nazýváme žízní a hladem?

Ano, řekneme.

Jistě pak jedna z nich že jest žádost nápoje, druhá pak jídla?

Ano.

Zdali pak žízeň sama o sobě jest touha duše po něčem více či jen po tom, co jsme řekli, tedy zdali pak žízeň jest žízeň po horkém nápoji nebo studeném, po velkém nebo malém jeho množství, nebo jedním slovem po nápoji nějak určeném? Či je-li s žízní spojen nějaký pocit horka, jest to on, který přidává touhu po studeném, pakli pocit studena, po horkém? Kdykoli pak jest žízeň přítomným pojmem velikosti veliká, způsobí touhu po velikém množství, pakli však malá, po malém? Samo však žízniti nikdy nebude žádostí něčeho jiného než toho, k čemu se vztahuje svou přirozenou povahou, totiž nápoje samého, jako na druhé straně lačněti jest žádost pokrmu?

Tak jest, každá jednotlivá žádost sama má jen ten jednotlivý předmět, ke kterému se svou přirozenou povahou vztahuje, kdežto jakost toho předmětu bývá určována činiteli průvodními.

Jen aby nás někdo, děl jsem, v naší neostražitosti nepřepadl řka, že nikdo netouží po nápoji, nýbrž po dobrém nápoji, ani po pokrmu, nýbrž po dobrém pokrmu. Všichni zajisté že touží po věcech dobrých; jestliže tedy žízeň jest žádost, jest to žádost dobrého, ať už nápoje nebo čehokoli jiného žádá, a ostatní právě tak.

Skoro by se zdálo, že něco jest v jeho řeči.

Avšak jistě, děl jsem, ze všech pojmů, které v sobě chovají nějaký vztah, náleží podle mého zdání pojmy s určitou jakostí k něčemu, co má určitou jakost, které však jsou samy o sobě, jediné k pojmu samému o sobě.

Neporozuměl jsem.

Nerozumíš, že pojem »větší« znamená býti větší než něco?

Ovšem že.

Zajisté než něco menšího.

Ano.

A pojem »mnohem větší« předpokládá něco mnohem menšího. Pravda?

Ano.

Zdali pak také pojem »kdysi větší« něco kdysi

menšího a pojem »v budoucnosti větší« něco v budoucnosti menšího?

Jak by ne? odpověděl.

A poměr většího počtu k menšímu počtu, dvojnásobného k polovičnímu a podobně, dále pak těžší k lehčímu, rychlejší k pomalejšímu a mimo to ještě teplého ke studenému a všechno tomu podobné — nemá se to zrovna tak?

Ovšem že ano.

A jak tomu jest s jevy vědění? Není tu poměr týž? Vědění samo o sobě jest vědění nauky samé o sobě nebo toho, cokoli má býti pokládáno za předmět vědění, kdežto určitý druh a určitá jakost vědění vztahuje se k určitému druhu a určité jakosti nauky. Myslím to takto. Když vznikla znalost stavby domu, zdaž se neodlišila od ostatních znalostí tak, že byla nazvána stavitelstvím?

Ovšem.

Ne-li tím, že měla určitou jakost, takovou, jako žádná jiná z ostatních?

Ano.

A nenabyla té určité jakosti proto, poněvadž se vztahovala k něčemu s určitou jakostí? A zrovna tak i ostatní umění a znalosti?

Tak jest.

14. Věz tedy, ač jestliže jsi nyní porozuměl, že to jsem prve chtěl říci, že všechny pojmy vztažné samy o sobě vztahují se k něčemu samému o sobě, kdežto nějakou jakostí jsou určeny, vztahují-li se k něčemu s určitou jakostí. Ale tím nemyslím, že by jejich jakost byla táž jako jejich předmětů, že tedy na příklad vědění o zdravém a nezdravém by bylo zdravé a nezdravé a vědění o zlém a dobrém zlé a dobré; ale jakmile se stane věděním ne o tom samém, co jest předmětem vědění, nýbrž o něčem s určitou jakostí, tedy v našem příkladě o zdravém a nezdravém, stane se tím i samo něčím s určitou jakostí a to způsobí, že už není nazýváno prostě věděním, nýbrž s přistoupením určité jakosti lékařstvím.

Porozuměl jsem, pravil, a myslím, že tomu tak jest.

A což žízeň, děl jsem, nepoložíš samu o sobě mezi pojmy vztažné? Vztahuje pak se žízeň —

Ano, k nápoji.

Zajisté, a to k nápoji s určitou jakostí i žízeň s určitou jakostí, ale žízeň sama o sobě ani k velkému ani k malému množství nápoje, ani k dobrému ani ke špatnému, ani jedním slovem k nějakému nápoji určité jakosti, nýbrž žízeň sama o sobě se vztahuje jediné k nápoji samému o sobě.

Ovšem že ano.

Duše žíznícího tedy, pokud žízní, nepřeje si ničeho jiného než napíti se a po tom touží a k tomu spěje.

Patrně.

Tedy jestliže ji žíznící někdy něco táhne opačným směrem, jest v ní jistě ještě něco jiného než samo to, co žízní a co ji žene jako zvíře k pití? Neboť, jak pravíme, jeden a týž činitel nemůže touž svou složkou vzhledem k téže věci vnější konati zároveň činnosti navzájem opačné.

Jistě ne.

Jako asi o střelci nelze dobře říci, že jeho ruce luk odtahují a zároveň přitahují, nýbrž že jedna ruka odtahuje, druhá pak přitahuje.

Ovšem že.

Zdali pak můžeme říci, že někteří lidé někdy žízní a při tom se zdráhají píti?

Ba věru, mnozí a často.

Co tedy říci o těchto lidech? Ne to, že v jejich duši jest něco, co vybízí píti, jest však v ní i něco, co tomu brání, a to něco jiného a silnějšího než činitel vybízející?

Tak se mi zdá.

Zdali pak nevznikává to, co takto brání, z rozumové úvahy, kdežto složky pudící a vlekoucí k něčemu pocházejí ze zvláštních nezdravých stavů?

Zdá se.

Zcela logicky tedy uznáme, děl jsem, že to jsou dva činitelé vespolek různí, a nazveme to, čím duše rozumně uvažuje, její rozumovou složkou, to pak, čím touží po lásce a lační i žízní a čím se chvěje i při ostat-

ních žádostech, složkou nerozumnou a žádavou, společnici to všelikých druhů nasycování a rozkoší.

Ano, zcela přirozeně bychom tak soudili.

Tím bychom tedy měli vymezeny dva jevy, obsažené v duši; avšak vznětlivost a to, čím se rozhorlujeme, jest to třetí složka či jest to sourodé s jednou nebo druhou z těchto?

Snad s tou druhou, žádostivostí.

Ale jednou jsem cosi slyšel a věřím tomu: že prý Leontios, syn Aglaionův, vraceje se z Peiraieu po vnější straně severní zdi a zpozorovav, že tam u kata leží několik mrtvol, měl chuť se na ně podívati, ale na druhé straně současně cítil odpor a odvracel sám sebe od toho; chvíli prý s sebou bojoval a zahaloval si obličej, ale konečně přemožen žádostivostí, rozevřel si násilně oči a přiběhnuv k mrtvolám zvolal: »Tu máte, zatracenci, nasyťte se toho krásného divadla!«

Sám jsem to také slyšel.

Toto vypravování však znamená, že hněv druhdy bojuje se žádostmi jakožto různé s různým.

Ba věru znamená.

15. Nepozorujeme-li i jinde často, že kdykoli někoho znásilňují žádosti proti rozumové úvaze, spílá sám sobě a hněvá se na násilný živel ve svém nitru a že se při takovém jakoby sváru dvou stran u takového člověka cit hněvu přidává za spojence k rozumu? Že by se však přidružil k žádostem a pracoval proti zápornému rozhodnutí rozumu, to, myslím, bys nemohl říci, že jsi kdy sám u sebe pozoroval, a myslím ani u nikoho jiného.

Bůh ví, nikoli.

A co když se někdo domnívá, že se proti někomu provinil? Nestává se pak, že čím jest ušlechtilejší, tím méně se dovede horšiti, i když snáší hlad, zimu a cokoli jiného takového od toho, o kom se domnívá, že mu to činí právem, a jeho cit přímo se zdráhá vystoupiti proti tomuto člověku?

Pravda.

Ale co když si někdo myslí, že mu bylo ukřivděno? V tom člověku jistě jeho cit vře a bouří se a

bojuje po boku toho, co se mu zdá právem, a u lidí ušlechtilých vytrvale snášeje i hlad i zimu a všechny takové útrapy domáhá se vítězství a neustává, až buď dojde svého cíle nebo zahyne anebo až ho rozum, který jest v něm, odvolá jako pastýř psa a uchlácholí.

Věru, docela se podobá tomu, jak pravíš; vždyť ve své obci jsme ustanovili, aby pomocníci byli jako psi poslušni správců, pastýřů obce.

Dobře, děl jsem, rozumíš, co chci říci. Ale zdali pak vedle toho pozoruješ i tuhle věc?

Kterou to?

Že se nám stran vznětlivosti ukazuje něco opačného než dříve. Tehdy totiž jsme se domnívali, že jest to cosi, co náleží k žádostem, ale nyní říkáme, že tomu docela tak není a že při rozbroji v duši staví se ten cit mnohem spíše na stranu rozumu.

Úplně tomu tak jest.

Zdali pak to činí jakožto něco různého i od toho či jako nějaký jev rozumové stránky, takže by v duši byly ne tři, nýbrž jen dvě složky, rozumová a žádavá? Či jako v obci jsme viděli, že se skládá ze tří stavů, výdělečného, vojenského a radního, tak i v duši jest tento cit vznětlivosti třetí složkou, jsa přirozeným pomocníkem části rozumové, není-li zkažen špatným pěstováním?

Nutně vyplývá, že třetí.

Ano, děl jsem, objeví-li se něčím rozdílným od stránky rozumové, jako se objevil od stránky žádavé.

Však to není těžké, aby se to objevilo; vždyť by to každý mohl vidět i u dětí, že vznětlivosti jsou plny přímo jak se narodí, kdežto rozumu, jak se aspoň mně zdá, někteří lidé vůbec nikdy nedostávají, většina pak velmi pozdě.

Při Diovi, dobře jsi to pověděl. Také u zvířat by každý mohl viděti, že tomu tak jest, jak pravíš. Mimo to i slova Homerova, která jsme uvedli někde výše, to dosvědčí:

pak se udeřil v hruď a srdce své pokáral slovy

tam totiž zřejmě Homeros vylíčil srážku mezi činitelem, který rozumně uvážil o lepším a horším, a tím, který se bez rozvahy bouří, jako srážku různého s různým.

Velmi správně pravíš.

16. To tedy, děl jsem, jsme konečně zjistili a jak náleží jsme se shodli v tom, že v obci i v duši jednoho každého člověka jsou tytéž složky i stejné počtem.

Tak jest.

Není-li pak již nutný důsledek, že jak a čím byla moudrá obec, že tak a tím jest moudrý i jednotlivec?

Jak by ne?

A čím jest jednotlivec statečný a jak, tím a tak že jest statečná i obec a že i ve všem ostatním jest poměr obojího k dokonalosti týž?

Nutně.

Tedy uznáme, myslím, Glaukone, že také spravedlivý jest muž týmž způsobem, jakým byla spravedlivá i obec.

I to jest zcela nutné.

Ale jistě snad jsme nezapomněli, že ta byla spravedlivá tím, že v ní každý z jejích tří stavů konal své.

Nezdá se mi, že bychom byli zapomněli.

Musíme si tedy pamatovati, že i každý z nás bude spravedlivý a konající své, pokud v něm bude konati své každá ze složek, které v něm jsou.

Dobře si to musíme pamatovati.

Nuže nepřísluší-li složce rozumové, aby vládla, poněvadž jest moudrá a má péči o celou duši, složce pak vznětlivé, aby byla této poslušna a jí nápomocna?

Ovšem že.

V soulad pak je asi uvede, jak jsme vykládali, náležitá směs musiky a gymnastiky, která jednu z nich napíná a živí krásnými myšlenkami, druhou pak povoluje krotíc jí harmonií a rhythmem.

Ba jistě.

A tito dva činitelé, takto jsouce vypěstováni a v pravdě vyučeni a vychováni každý ve svém, budou řídití složku žádavou — jež v každém zaujímá největší

část duše a jest přirozeně nejnenasytnější — budou ji hlídati, aby nedošlo k tomu, že by naplňujíc se tělesnými tak zvanými rozkošemi příliš zbytněla a zesílila a nekonala pak již svého úkolu, nýbrž pokusila se podrobiti si a ovládati činitele, nad kterými jejímu druhu vláda nepřísluší, a tak zvrátila veškeren život všech lidí.

Ovšem že.

Zdali pak by tito dva činitelé spolu neodráželi nejlépe i vnější nepřátele ve prospěch celé duše i těla, a to tak, že jeden by dával rady, druhý pak bojoval, řídě se činitelem vládnoucím a prováděje svou statečností jeho úrady?

Tak jest.

A vzhledem k této složce nazýváme, myslím, statečným jednoho každého, když si jeho stránka citová uchrání ve strastech i slastech předpis rozumu o tom, co jest nebezpečné a co ne.

Správně.

Moudrým pak pro onu malou složku, tu, která v něm vládne a dává tyto předpisy a také má v sobě vědění o tom, co prospívá jedné každé z nich tří i společnému, z nich složenému celku.

Ovšem že.

A co uměřeným? Ne-li pro přátelství a soulad těchto složek samých, když i řídící část i části řízené svorně uznávají, že rozumové složce náleží vláda, a nepovstávají proti ní?

Uměřenost, odpověděl, jistě není nic jiného než toto, jak v obci, tak u jednotlivce.

Ale ovšem spravedlivý bude pro tu věc, kterou již často opakujeme, a tím způsobem.

Zcela nutně.

Což nám snad nějak bledne zjev spravedlnosti, že bychom v ní viděli něco jiného než jak se nám ukázala v obci?

Mně se nezdá.

Ano, a jestliže nám zbývají v duši přece ještě nějaké pochybnosti, mohli bychom tímhle způsobem upevniti svůj soud, příklady ze všedního života.

Jakými to?

Na příklad kdybychom si měli učiniti mínění jak o oné obci tak o muži, stejně s ní založeném i vychovaném, lze-li si mysliti, že by takový muž zpronevěřil uložené u něho zlato nebo stříbro; bylo by snad možno se domnívati, že by se tento muž dopustil takového činu spíše než lidé bez takových vlastností?

Nikoli.

Tedy i svatokrádeží a loupeží i zrad by byl tento muž dalek, ať vůči přátelům v soukromí, ať v životě veřejném proti obcím?

Ano.

Jistě ani v nejmenším by neporušil daného slova buď v přísahách nebo při ostatních smlouvách.

Jak by to mohl učiniti?

Také cizoložství, nepečování o rodiče a zanedbávání služby bohům přísluší spíše každému jinému než takovému muži.

Ovšem že spíše každému jinému.

Zdali pak není příčinou všeho toho, že u něho každá z jeho složek koná své, jak co do řízení tak co do podřízenosti?

Ano, to a nic jiného.

Hledáš tedy ještě nějakého jiného výkladu pro spravedlnost nežli že to jest ta mohutnost, která dává takovéto vlastnosti mužům i obcím?

Při Diovi, nikoli.

17. Úplně se nám tedy vyplnil náš sen, tušení, o kterém jsme mluvili, že hned jak jsme počínali zakládati obec, vkročili jsme vedením božím, jak se podobá, v počátek a jakési základní rysy spravedlnosti.

Dozajista.

To pak byl, Glaukone, podle všeho jaksi obraz spravedlnosti — a tím také jest ku prospěchu — že jest správné, aby člověk, přirozeně založený k ševcovství, ševcoval a nic jiného nedělal, tesař pak aby tesařil a tak dále.

To jest patrné.

Vskutku, byla, jak se podobá, spravedlnost cosi takového, ale ne že by mínila vnější konání svého, nýbrž

vnitřní, v pravém smyslu slova »sebe« a »své«, když člověk nedopustí, aby jednotlivý činitel v něm konal věci cizí a složky v jeho duši se mnohodělností navzájem přesahovaly, nýbrž když vskutku dobře zařídí a uspořádá svuj dům, uchopí se vlády sám nad sebou, stane se přítelem sám sobě a sladí ty tři činitele právě tak jako tři tóny stupnice, nejvyšší, nejhlubší a prostřední, a jestliže jest něco jiného uprostřed; všechno to pevně spojí a ve všem se stane z několika jedním, rozumným a souladným: a v těchto zásadách potom jedná, kdykoli koná něco buď ve věcech majetkových nebo v pěstování těla anebo také v činnosti veřejné nebo ve stycích soukromých, pokládaje i nazývaje ve všech těchto činnostech spravedlivým a krásným to jednání, které by tento stav udržovalo a spolu jej zjednávalo, moudrostí pak ono vědění, kterým jest toto jednání řízeno, a nespravedlivým takové jednání, které vždy tento stav ruší, nemoudrostí pak ono mínění, kterým jest řízeno zase toto jednání.

Docela pravdu mluvíš, Sokrate.

Nuže tedy, děl jsem, kdybychom řekli, že jsme nalezli spravedlivého muže a spravedlivou obec i co vskutku jest spravedlnost v nich obsažená, nezdálo by se, myslím, že bychom tak příliš mluvili nepravdu.

Bůh ví, jistě ne.

Řekneme to tedy?

Řekneme.

18. Budiž; pak následuje, myslím, abychom uvažovali ještě o nespravedlnosti.

Patrně.

To jest zase jistě nějaký rozbroj těch tří složek a mnohodělnost i cizodělnost i povstání některé části proti celku duše za tím účelem, aby v ní vládla, ač jí to nepřísluší a ač její přirozené určení jest sloužiti, kdežto části určené k vládě sloužiti nenáleží. V takovém nějakém stavu a rozruchu i zmatku těchto činitelů budeme, myslím, viděti nespravedlnost, nevázanost, zbabělost, nevědomost a zkrátka veškeru špatnost.

To právě jest to.

Nuže a co se týče konání věci nespravedlivých a

křivdění a na druhé straně zase konání věcí spravedlivých, není-li všechno to již zcela zřejmě objasněno, když jest objasněna i nespravedlnost i spravedlivost?

Jak to?

Že se to ničím neliší od věcí zdravých a nezdravých; jako působí ony na tělo, tak toto na duši.

Jakým způsobem?

Zdravé věci působí patrně zdraví, nezdravé pak nemoc.

Ano.

Nezpůsobuje-li tedy i konati věci spravedlivé spravedlnost, konati věci nespravedlivé pak nespravedlnost?

Nutně.

A působiti zdraví znamená to, uváděti složky v těle ve shodě s přírodou do stavu vzájemné nadřízenosti a podřízenosti, kdežto působiti nemoc to, aby jedna složka vládla druhé proti přírodě anebo byla od ní ovládána.

Tak jest.

Neznamená-li tedy také působiti spravedlnost to, uváděti složky v duši ve shodě s přírodou do stavu vzájemné nadřízenosti a podřízenosti, kdežto působiti nespravedlnost to, aby jedna složka vládla druhé anebo byla od ní ovládána proti přírodě?

Ba jistě.

Ctnost tedy, jak se podobá, jest jaksi zdraví a krása a dobrý stav duše, kdežto špatnost jest nemoc a ohyzdnost a slabost.

Tak jest.

Nevedou-li pak také krásná zaměstnání k nabytí ctnosti, ošklivá pak k nabytí špatnosti?

Nutně.

19. Ještě nám zbývá, jak se podobá, dále uvážiti to, zdali jest prospěšné, konati věci spravedlivé a krásná zaměstnání a býti spravedliv — ať již jest skryto, že jest člověk takový, nebo ne — či konati bezpráví a býti nespravedliv, i když ho za to nestíhá pokuta a není trestán, aby se polepšil.

Ale, Sokrate, mně se zdá, že to zkoumání se stává již směšným. Když přece vidíme, že když jest přiro-

zený stav tělesný porušen, nelze žíti, ani při všem jídle a pití a při všem bohatství a vší moci, jak pak by bylo lze žíti při poruše a pokažení přirozeného stavu samého pramene našeho života? Tu může člověk dělati, co chce, nedělá-li to, čím by se zbavil špatnosti a nespravedlivosti a získal si spravedlnost a ctnost, když se ukázalo, že jedno i druhé jest takové, jak jsme to vyložili.

Věru směšným se stává, děl jsem; ale přes to bychom neměli umdlévati, když jsme došli tak daleko, že můžeme zcela jasně spatřiti, že tomu tak jest.

Probůh, nikterak nesmíme ustati!

Nuže pojď sem, abys také uviděl, kolik asi druhů podle mého zdání má špatnost, pokud arci stojí za podívanou.

Jdu za tebou, jen mluv.

Hle, vidím před sebou jako s hlídky, když jsme vystoupili ve svém rozhovoru až sem, že druh ctnosti jest jen jeden, nesčíslné však že jsou druhy špatnosti; mezi nimi pak jsou jakési čtyři, které stojí za zvláštní zmínku.

Jak to myslíš?

Kolik jest způsobů ústav, tvořících zvláštní druhy, tolik jest patrně také způsobů duše.

Kolik tedy?

Pět, děl jsem, způsobů ústav, pět i duše.

Rci, které.

Myslím, že jeden způsob obecní ústavy by byl ten, o kterém jsme právě vyložili, ale mohl by býti nazván dvojako: vyskytne-li se totiž mezi správci jeden vynikající muž, nazvalo by se to královstvím, pakli více než jeden, vládou nejlepších, aristokratií.

Pravda.

To tedy pokládám za jeden druh; neboť ať by se takových správců vyskytlo více, ať jeden, nehýbali by žádným z důležitých zákonů obce, když se jim bylo dostalo takového vychování a vzdělání, jak jsme vyložili.

Pravdě podobně ne.

Kniha pátá.

1. Takovou tedy obec i ústavu jmenuji dobrou a správnou a právě tak i takovéhoto muže; ostatní pak špatnými a pochybenými — je-li tato správná — jak co do uspořádání obcí, tak co do zásadního ustrojení duše v jednotlivých lidech, a to ve čtyřech podobách špatnosti.

Které to jsou? tázal se.

A tu jsem hodlal o nich pořadem pověděti, jak se mi jevil jejich vývoj jedné z druhé; avšak Polemarchos natáhl ruku — seděl totiž trochu daleko od Adeimanta — uchopil ho za roucho nahoře u ramene a přitáhl ho k sobě, pak také sám se k němu vypiav něco mu řekl do ucha, z čeho jsme nezaslechli nic jiného než toto: Necháme to tak či co uděláme?

Dokonce ne, odpověděl Adeimantos již nahlas.

A já jsem se otázal: Co vlastně nechcete tak nechati?

Tebe, odpověděl.

A proč vlastně?

Jak se nám zdá, bereš tu věc na lehkou váhu a chceš nepozorovaně odstraniti z hovoru celou jeho nikoli nejmenší část, abys ji nemusil probírati; myslil sis, že nám ujde tvá jen tak pronesená poznámka, že co se týče žen a dětí jest každému zřejmo, že přátelům bude všechno společné.

Což to není pravda, Adeimante?

Ano, odpověděl. Ale tato pravda, zrovna jako ostatní věci, vyžaduje vysvětlení, jaký způsob toho společenství jest míněn; mohlo by jich zajisté býti mnoho.

Proto nezamlčuj, který ty myslíš; věz, že my již dávno čekáme a myslíme, že se někde zmíníš jak o způsobu plození dětí, tak jakým způsobem budou narozené děti vychovávány, i o celém tomto svém společenství žen a dětí; myslíme totiž, že to má veliký, ba rozhodující význam pro zřízení obce, koná-li se to správně nebo nesprávně. Nuže tedy, když chceš nyní přistoupiti k jiné ústavě, nežli jsi dostatečně probral tyto otázky, usnesli jsme se na tom, co jsi zaslechl, že tě nenecháme, dokud neprobereš všechny tyto otázky právě tak jako ostatní.

Vězte, pravil Glaukon, že i já hlasuji v této věci s vámi.

Zkrátka, pokládej to, Sokrate, za usnesení nás všech, pravil Thrasymachos.

2. Co jste to udělali, pravil jsem, že jste mě tak zaskočili! Jak dlouhou rozpravu o zřízení obce tu znova vyvoláváte, začíti zrovna jako od začátku! Byl jsem rád, mysle, že jsem hotov s jeho výkladem, a pokládal jsem se za šťastna, jestliže se to přijme a nechá tak, jak to bylo tehdy řečeno. Vy nevíte, jak veliký roj řečí nyní vzbuzujete tím, že tyto otázky sem přivoláváte; já jsem je tehdy předvídal a proto jsem tu věc tak přešel, aby nezpůsobily veliký zmatek.

Proč to? tázal se Thrasymachos; myslíš, že jsme sem přišli najíst se slibů a ne poslouchat řečí?

Ano, ale takových, které dbají míry.

Ovšem, Sokrate, pravil Glaukon, ale měrou pro poslouchání takových řečí jest lidem rozumným celý život. Než, co se nás týče, buď bez starosti; jen ty sám si neobtěžuj nám vykládati své názory o našich otázkách, jaké to společenství budou míti naši strážcové co se týče žen a dětí a výchovy v prvních letech, v době mezi narozením a vzděláváním, jež se přece zdá býti nejnamáhavější. Zkus tedy pověděti, jakým způsobem se to vychovávání má díti.

Není tak snadné, miláčku, to vylíčiti; mnoho zajisté neuvěřitelných stránek má ta věc, ještě více než co jsme probrali výše. Vždyť by se asi jednak nevěřilo již tomu, že se tu mluví o něčem možném, jednak, i kdyby nakrásně se to uskutečnilo, nebude se věřiti, že by

ten stav byl nejlepší. Proto mám jaksi strach, dotýkati se těch otázek, aby se ta myšlenka nezdála býti jen zbožným přáním, milý příteli.

Nic se nestrachuj, odpověděl; vždyť tví posluchači nejsou ani neuznalí ani nedůvěřiví ani zlomyslní.

A já jsem pravil: Příteli, chceš mi snad těmi slovy dodati odvahy?

Ovšem že.

Nuže tedy, děl jsem, způsobuješ pravý opak. Kdybych si totiž důvěřoval, že znám, o čem chci mluviti, bylo by povzbuzení na místě; neboť člověku znajícímu pravdu jest jisté a bezpečné, mluviti mezi rozumnými a milými muži o věcech největších a drahých, ale nevěřiti si a teprve hledati a při tom zároveň vykládati, jako to já dělám, to jest povážlivé a nebezpečné, ne snad abych si neutržil smích — to věru by bylo dětinství — nýbrž abych se neminul pravdy a nezbloudil netoliko sám, nýbrž i s přáteli, které bych s sebou zavedl, a to ve věcech, kde nejméně sluší býti na omylu. Vzývám tedy bohyni odplaty Adrasteiu, Glaukone, o milost pro to, co hodlám mluviti; neboť tuším, že menší provinění jest někoho bez úmyslu zabíti než oklamati jej v krásných, dobrých a spravedlivých zásadách. Lépe jest tedy, vydávati se v toto nebezpečenství při nepřátelích než u přátel, takže mi dáváš pěknou útěchu!

A Glaukon zasmáv se pravil: Nuže, Sokrate, stane-li se nám něco zlého od tvé řeči, pronášíme již teď ovobozující rozsudek nad tebou, že nejsi vinen vraždou a že nejsi vůči nám podvodníkem. Nuže osměl se a mluv!

Však věru i před skutečným soudem jest čist, kdo byl osvobozen, jak praví zákon; rozumí se tedy, že když tam, i zde.

Proto jen mluv.

Musím se tedy zase nyní vrátiti k tomu, co jsem asi měl tehdy v souvislosti vykládati; a snad by to tak bylo v pořádku, po úplném provedení mužského kusu prováděti zase ženský, zvláště když ty k tomu vybízíš.

3. Pro lidi tak založené a vychované, jak jsme vylíčili,

není podle mého mínění jiného správného způsobu opatřování dětí a žen a zacházení s nimi, než když jdou oním směrem, který jsme jim na počátku dali; pokusili jsme se pak, tuším, ustanovovati ve své řeči muže tak jako za strážce stáda.

Ano.

Jděme tedy dále a dejme jim podle toho i původ a vychování; pak se dívejme, zdali se nám to hodí čili nic.

Jak to?

Takto. Jaké jest naše mínění o samicích psů-strážců? Zdali že mají společně právě tak všude hlídati, jako hlídají samci, a spolu s nimi loviti i ostatní práce společně konati, či že mají býti zaměstnány jen doma, protože rodíce a živíce štěňata k jinému nestačí, kdežto samci mají konati namáhavé práce a vésti všechnu péči o stáda?

Všechno společně; leda že při užívání samic hledíme na to, že jsou slabší, kdežto při samcích, že jsou silnější.

Možno-li pak, tázal jsem se, užívati některého zvířete k týmž úkonům jako jiného, nedáváš-li mu touž výživu a totéž vychování?

Nemožno.

Budeme-li tedy užívati žen k týmž úkolům jako mužů, musíme je také témuž učiti.

Ano.

Oněm pak byla dána musika a gymnastika.

Ano.

Tedy i ženám jest dáti tato dvě umění i výcvik vojenský a zacházeti s nimi týmž způsobem.

Toť přirozený důsledek toho, co pravíš.

Arci snad mnohé věci v těchto našich výkladech by se zdály směšným porušením zvyku, budou-li provedeny tak, jak o nich mluvíme.

Ba velmi.

Kterou z nich vidíš nejsměšnější? Patrně snad to, jak ženy cvičí v tělocvičnách nahé spolu s muži, nejenom mladé, nýbrž také již starší, zrovna tak jako

starci v gymnasiích, když ač vráščití a málo hezcí, přece se rádi účastní cvičení?

Bůh ví, ano; to by věru vyhlíželo směšně, aspoň za nynějších poměrů.

Proto tedy, když už jsme se dali do toho výkladu, nesmíme se báti úsměšků těch vtipkářů, kterými a jakými by stíhali takovouto změnu, týkající se jak gymnasií tak umění musického a nikoli nejméně výcviku ve zbrani a jízdy na koních.

Máš pravdu.

Ale když už jsme počali ten výklad, musíme se obrátiti k drsné stránce zákona; napřed však požádáme těchto lidí, aby si nevedli po svém způsobu, nýbrž vážně, a připomeneme jim, že tomu není dávno, co se Hellenům zdálo ošklivým a směšným totéž, co ještě nyní většině barbarů, totiž viděti nahé muže, a když počínali nazí cvičiti nejprve Kreťané, potom Lakedaimoňané, z toho všeho si mohli tehdejší vtipkáři tropiti smích. Či nemyslíš?

Ovšem.

Ale když, myslím, zkušeností se ukázalo lepším se svlékati než všechno takové zahalovati, tu bylo zahnáno to směšné, které viděly oči, tím, co rozumové důvody ukázaly jako nejlepší; a ukázalo se, že jest pošetilý, kdo pokládá za směšné něco jiného než věc špatnou, a kdo míří svými vtipy na něco jiného, co jest podle jeho mínění projevem směšnosti, nežli na projev nerozumnosti a špatnosti, a zase naopak kdo si postaví jiný cíl krásna a k němu vážně míří, nežli cíl dobra.

Docela správně.

4. Nejprve tedy jest se v této věci zajisté shodnouti o tom, zdali jest možná či ne, a připustiti pochybnost — ať už chce tu pochybnost vysloviti někdo žertem či vážně — zdali jest ženská přirozenost u lidí schopna, spolčiti se s přirozeností mužského pohlaví ku všem pracím či k žádné, anebo k některým jest schopna, ke druhým ne, a ke kterým z těchto oborů náleží povolání vojenské. Zdali by to nebyl nejlepší začátek, od něhož bychom pravděpodobně přišli k nejlepšímu konci?

Jistě nejlepší.

Nuže chceš, abychom místo jiných my sami sobě vyslovili takové námitky, aby protivné stanoviště nebylo obléháno prázdné?

Nic tomu nepřekáží.

Řekněme tedy místo nich takto: »Sokrate a Glaukone, nic není potřebí, aby nám jiní vyslovovali své pochybnosti; vždyť jste sami na začátku zakládání své obce souhlasně uznávali, že jest třeba, aby jeden každý konal podle své přirozenosti jeden svůj úkol.«

To jsme, myslím, uznali, jak by také ne?

»Nuže a neliší se přemnoho žena od muže svou přirozeností?«

Jak by se nelišila?

»Nesluší tedy ukládati každému z obou pohlaví jiné dílo podle jeho přirozenosti?«

Ovšem.

»Nevidíte tedy, jak nyní chybujete a sami sobě odporujete, když zase říkáte, že muži i ženy mají konati tytéž úkoly, ač mají přirozenost zcela rozdílnou?« Budeš moci, příteli, uvésti něco proti tomu na obranu?

Tak hned, odpověděl, to není zcela snadné; ale poprosím tebe a také tě prosím, abys za nás promluvil i nějakou řeč obhajovací.

To jest to, Glaukone, a mnoho jiných takových věcí, které jsem já již dávno předvídal, když jsem se bál a ostýchal, dotknouti se zákona o nabývání i výchově žen a dětí.

Ano, při Diovi, vždyť věru se nepodobá, že by se tak hladce k němu mohlo.

Ba jistě ne. Ale má se to takto: padne-li kdo do malé nádrže nebo doprostřed většího jezera, musí přece stejně plovati.

Ovšem že.

Nuže tedy i my musíme plovati a pokoušeti se zachrániti z té otázky, doufajíce, že by nás buď vzal na hřbet nějaký delfín nebo že by nám pomohla nějaká jiná neobyčejná záchrana.

Podobá se.

Hleď tedy, děl jsem, nalezneme-li kudy východ.

Uznáváme totiž, že jiné přirozenosti přísluší jiné zaměstnání a že přirozenost ženy jest jiná než mužova: nyní pak tvrdíme, že různé přirozenosti mají dostati tatáž zaměstnání. Taková jest žaloba proti nám?

Zajisté.

Pěknou věru moc, Glaukone, má umění slovního sporu.

Jak to?

Protože, jak se mi zdá, mnozí do něho upadají i proti své vůli a domnívají se, že se neprou nýbrž vědecky rozmlouvají, protože nedovedou předmět řeči rozkládati v druhy a tak jej zkoumati, nýbrž chytajíce se pouhého slova snaží se tvrditi opak toho, co bylo řečeno, a tak užívají vůči sobě navzájem pře a nikoli dialektiky.

Vskutku, má se to s mnohými tak; ale což pak se to vztahuje i na nás zde?

Ovšem že ano, odpověděl jsem; aspoň věru se podobá, že proti své vůli se chytáme slovního sporu.

Jak to?

Velmi statečně a bojovně tvrdíme na základě pouhého slova, že přirozenost, která není tatáž jako druhá, nemá dostávati týchž prací jako ona, ale nikterak jsme se nepodívali, který druh různé a totožné přirozenosti a v kterém vztahu jsme si tehdy stanovili, když jsme dávali jiné přirozenosti jiné úkoly a stejné tytéž.

Jistě, na to jsme se nepodívali.

Tudíž jest nám podle všeho volno, tázati se sebe samých, zdali i lidé holohlaví mají touž přirozenost jako vlasatí a ne snad opačnou, a jakmile uznáme, že opačnou, tu budou-li se holohlaví zabývati ševcovstvím, nepřipustíme k tomu vlasatých, pakli zase vlasatí, nepřipustíme těch druhých.

To věru by bylo směšné.

Záleží ta směšnost v něčem jiném než v tom, že tehdy jsme měli na mysli přirozenost nikoli všeobecně touž a různou, nýbrž že jsme se drželi jediné onoho druhu různosti a stejnosti, který se vztahuje k pracím samým? Tak na příklad jsme soudili, že lékař a lékař mají touž přirozenost; či nemyslíš?

Ano.

Kdežto lékař a stavitel různou?

Ovšem že.

5. Tedy také jestliže ukáže pohlaví mužské nebo ženské zvláštní schopnost k některému umění nebo jinému zaměstnání, pak arci řekneme, že toto zaměstnání třeba dáti jednomu nebo druhému; pakli však se ta zvláštnost bude jeviti jen v tom, že žena rodí a muž plodí, řekneme, že tím ještě není o nic více dokázáno, že se vzhledem k tomu, oč nám jde, žena od muže liší, nýbrž zůstaneme při svém mínění, že tytéž práce mají nám vykonávati i strážcové i jejich ženy.

Správně.

Nevybídneme tedy potom svého odpůrce, aby nám vyložil právě to, které to jest umění nebo které zaměstnání z oboru obecních zařízení, že by vzhledem k němu přirozenost ženy a muže nebyla tatáž nýbrž různá?

To jest jistě spravedlivé.

Tu však by snad mohl říci i jiný právě to, co ty jsi řekl před krátkou chvílí, že totiž není snadno dáti okamžitě náležitou odpověď, avšak po úvaze že to není nic nesnadného.

To by mohl říci.

Chceš tedy, abychom požádali toho, kdo činí takové námitky, aby nás následoval, že snad se nám podaří nějak mu ukázati, že vzhledem k životu obce není zaměstnání, které by bylo vlastní jen ženě?

Ovšem že.

Nuže tedy, řekneme mu, odpovídej: když jsi tvrdil, že někdo jest k něčemu přirozeně schopen a druhý neschopen, myslil jsi to, že někdo se učí něčemu snadno a druhý těžko? a jeden že po krátkém učení dovede v tom oboru sám mnoho nalézti, kdežto druhý po velkém učení a cviku, jehož se mu dostalo, neuchovává si ani toho, čemu se naučil? a u jednoho že stránka tělesná činnosti rozumové náležitě slouží, u druhého odporuje? či jest něco jiného než toto, podle čeho jsi určoval člověka k jednotlivým úkonům přirozeně schopného a neschopného?

Nikdo, pravil, neřekne něco jiného.

Znáš pak některou činnost lidskou, ve které by pohlaví mužské nemělo všechny tyto vlastnosti vynikající měrou nad pohlaví ženské? Či máme dlouze hovořiti o tkaní, o pečení a vaření, ve kterých pracích arci ženské pohlaví se zdá něco znamenati, jako zase dochází největšího posměchu, když se mu při tom něco nepodaří?

Pravdu díš, že takřka ve všem jest toto pohlaví daleko převyšováno od druhého. Arci mnohé ženy jsou v mnohých oborech lepší než mnozí muži, ale v celku jest tomu tak, jak ty pravíš.

Není tedy, příteli, žádného zaměstnání v obecním životě, které by náleželo ženě, protože jest žena, ani muži, protože jest muž, nýbrž přirozené vlohy jsou podobným způsobem rozděleny v obou pohlavích a všech zaměstnání se může účastniti podle své přirozenosti žena, všech pak i muž, ale ke všem jest žena tvor slabší než muž.

Ovšem.

Zdali tedy přikážeme mužům všechno a ženě nic?

A jak by to bylo možno?

Ale jistě jest, myslím — tak řekneme — jedna žena přirozeně nadaná k lékařství, druhá pak ne, a jedna nadaná k umění musickému, druhá pak bez tohoto nadání.

Jak jinak?

Snad tedy také jedna nadaná ke gymnastice a k vojenství, druhá pak nebojovná a bez záliby v gymnastice?

Také si tak myslím.

A což žena milovná moudrosti a žena netečná k moudrosti? A jedna vznětlivá, druhá pak bez vznětlivosti?

I to jest pravda.

Tedy i k strážcovství jedna žena jest schopna, druhá pak ne. Či jsme nehleděli takovým způsobem na přirozenost také u mužů, určených k strážcovství?

Ano, hleděli.

Tatáž jest tedy přirozenost ženy i muže vzhledem k střežení obce, jenom že jest slabší a druhá silnější.

Patrně.

6. Takové ženy jest tedy vybrati pro takové muže, aby s nimi žily i konaly strážní službu, když jsou k tomu schopny a přirozeností s muži sourodé.

Ovšem že.

Nemají pak dostati tytéž přirozenosti tatáž zaměstnání?

Ano, tatáž.

Přišli jsme tedy okružní cestou k dřívější myšlence a uznáváme, že není proti přírodě, dávati ženám strážců účast v musice i gymnastice.

Docela pravda.

Nepředpisovali jsme tedy věcí nemožných anebo podobných zbožným přáním, neboť jsme navrhovali ten zákon ve shodě s přírodou; avšak, jak se podobá, spíše to se děje proti přírodě, co se nyní děje proti těmto zásadám.

Podobá se.

Nuže, nebylo předmětem naší úvahy, zdali navrhujeme věci možné a nejlepší?

Ano, bylo.

A že jsou možné, v tom jsme se shodli?

Ano.

Že pak jsou nejlepší, o tom se musíme dohodnouti dále?

Patrně.

Nuže co se týče toho, aby se žena stala způsobilou strážkyní, k tomu nám snad nebude připravovati muže jiné vychování a ženy zase jiné, zvláště když se jí dostalo tétéž přirozenosti?

Nikoli.

Nuže a jaké máš mínění o tomhle —?

O čem to?

O předpokladu, že jeden muž jest lepší, druhý horší: či pokládáš všechny za stejné?

Docela ne.

Nuže myslíš, že v obci, kterou jsme zakládali, uči-

nili jsme lepšími muži strážce, již nabyli vylíčeného vychování, či ševce, vychované ševcovstvím?

Směšná otázka.

Rozumím, děl jsem. Nuže nejsou tito strážcové nejlepší ze všech ostatních občanů?

Ano, daleko.

A co tyto ženy, nebudou nejlepší ze všech žen?

I ty daleko..

Jest pak něco lepšího pro obec než aby v ní byli ženy i muži co nejlepší?

Není.

To pak vyplyne z našeho způsobu musiky a gymnastiky, že ano?

Jak by ne?

Náš zákon, který jsme obci navrhovali, byl tedy nejen možný, nýbrž i nejlepší.

Tak jest.

Ať se tedy svlékají ženy strážců, neboť místo šatů budou oblečeny v ušlechtilost, a ať se účastní boje i ostatní strážní služby pro obec a jiného ať nekonají; při tom pak jest ukládati ženám lehčí práce než mužům pro slabost jejich pohlaví. A který muž se posmívá při pohledu na nahé ženy, které se obnaženy cvičí ve prospěch nejlepšího účelu, »*nezralý směšného trhá plod*« a neví patrně čemu se směje ani co činí; neboť velmi dobrý jest a zůstane výrok, že užitečné jest krásné a škodlivé ohyzdné.

Docela dobře.

7. To bychom tedy byli vyvázli jakoby z jedné vlny při svém výkladě o ženském zákoně, takže jsme jí nebyli docela pohlceni stanovíce, že naši strážcové i strážkyně mají konati všechny práce společně; naopak ten výklad svou logičností ukazuje, že jeho myšlenka jest možná i prospěšná.

Ba věru, vyvázl jsi to z nemalé vlny.

Řekneš, děl jsem, že ta nebyla velká, až uvidíš následující.

Mluv, ať ji uvidím.

S tímto, děl jsem, a se vším dřívějším souvisí, jak myslím, tento zákon.

Který?

Aby všechny tyto ženy byly společné všem těmto mužům a soukromě aby žádná se žádným nežila; také děti aby byly společné a aby ani rodič neznal svého rozence ani dítě rodiče.

Tomu lze o mnoho méně věřiti než onomu, i že by to bylo možné i prospěšné.

Nemyslím, odpověděl jsem, že by se mohlo pochybovati o prospěšnosti, jako by to nebylo nanejvýš dobré, aby byly ženy společné i děti společné, jen je-li to možné; ale myslím, že největší pochybnost by vznikla o tom, zdali to jest možné či ne.

O obojím, pravil, by se mohlo velmi silně pochybovati.

Mluvíš o spojenectví obou otázek; já pak jsem se domníval, že aspoň z jedné vyváznu, uzdá-li se ti, že ta věc jest prospěšná, a že mi zbude jen otázka o možnosti a nemožnosti.

Však se ti nepodařilo, zakrýti myšlenku na útěk; nuže zodpovídej se z obého.

Musím se tedy podrobiti pokutě. Než učiň mi jen tolik k vůli; nech mě užíti takových hodů, jakými sami sebe častují lidé líné mysli, když jdou sami. Rací lidé totiž dříve než naleznou, jakým způsobem by se splnilo některé z jejich přání, nechají toho hledání, aby se nemusili truditi úvahami, je-li to možné či ne, pomyslí si, že to, co chtí, již mají, a hned potom zařizují další věci a vesele probírají, co udělají, až se to stane, činíce tak svou duši beztoho línou ještě línější. Nuže již i sám tak choulostivím a otázku, jak jest ta věc možná, přeji si odložiti a později se na ni podívati; nyní však předpokládám, jako by to bylo možné, a budu pozorovati, dovolíš-li mi, jak to správcové zařídí a že by provedení toho bylo nad jiné nejprospěšnější obci i strážcům. Tuto otázku pokusím se napřed zkoumati spolu s tebou a potom onu, když dovolíš.

Dovoluji, děl, nuže zkoumej.

Myslím tedy, pravil jsem já, jestliže budou správcové a právě tak i jejich pomocníci hodni tohoto jména, že ti budou ochotni vykonávati přikazované

úkoly, správcové pak úkoly dávati, a to dílem na základě zákonů, jichž sami budou poslouchati, dílem také že je budou napodobovati ve věcech, které jim odevzdáme.

Podobá se pravdě.

Ty tedy, jejich zákonodárce, jako jsi vybral muže, tak vybéřeš i ženy a odevzdáš jim je pokud možno podle stejné přirozenosti; ti pak, protože budou míti obydlí i stoly společné a soukromě nikomu nic takového nebude náležeti, budou žíti společně, a když se tak budou společně stýkati jak v gymnasiích tak v ostatním životě, tu, myslím, vrozenou nutností budou vedeni k vzájemnému pohlavnímu obcování. Či nezdá se ti, že tu jde o nutnost?

Ano, a nejsou to nutnosti mathematické, nýbrž erotické, a tyto dovedou, jak se podobá, s větší silou než ony obraceti i uchvacovati lidské množství.

8. Ba jistě, řekl jsem. Avšak dále, Glaukone, beze všeho řádu navzájem obcovati nebo cokoli jiného dělati nebylo by ani zbožné v obci blažených ani to správcové nedovolí.

Ano, vždyť by to nebylo spravedlivé.

Patrno tedy, že dále zařídíme sňatky, co možná nejvíce dokonalé; dokonalé pak by byly sňatky nejprospěšnější.

Docela dobře.

Jakým způsobem pak tedy budou nejprospěšnější? Pověz mi tohle, Glaukone: vidím v tvém domě honicí psy i velké množství ptáků ušlechtilých druhů — zdali pak jsi tedy, probůh, k jedné věci přihlížel při jejich snoubení a rozplemeňování?

K čemu to?

Předně, ač jsou to ušlechtilé druhy, zdali pak nejsou a neukazují se i mezi nimi někteří jedinci nejlepší?

Jsou.

Nuže zdali pak chceš míti mláďata ode všech stejně či snažíš se, aby jich bylo co nejvíce od nejlepších?

Od nejlepších.

A což, od nejmladších nebo od nejstarších či od těch, kteří jsou právě v nejlepším věku?

Od těch, kteří jsou právě v nejlepším věku.

A neděje-li se rozplozování tímto způsobem, máš za to, že budeš míti plémě ptačí i psí o mnoho horší?

Zajisté.

A co soudíš o koních, tázal jsem se, a o ostatních zvířatech? Snad že tomu jest nějak jinak?

To by byl věru nerozum.

Ach, milý příteli, jak tuze dokonalých tedy potřebujeme správců, ač je-li tomu právě tak i s lidským plemenem.

Však jistě tomu tak jest; nuže co?

Že jim nastává nutnost, užívati mnohých léků. Tělům pak, která nepotřebují léků, nýbrž chtějí zachovávati jistý pravidelný způsob života, myslíme, že stačí i slabší lékař; kdykoli však jest potřebí i léků, víme, že jest třeba odvážnějšího lékaře.

Pravda; ale k čemu to povídáš?

K tomuhle, odpověděl jsem: podobá se, že naši správcové budou musiti užívati ku prospěchu spravovaných hojně nepravdy a klamu. Řekli jsme pak, tuším, že všechny takovéto prostředky jako lék jsou užitečné.

A to správně.

Nuže při sňatcích a plození dětí jest tato správnost, jak se podobá, věcí nikoli nejmenší.

Jak to?

Podle toho, o čem jsme se shodli, jest třeba, aby nejlepší muži obcovali s nejlepšími ženami co nejčastěji, kdežto nejhorší muži s nejhoršími ženami naopak, a děti oněch mají býti vychovávány, těchto však ne, má-li býti chov co nejdokonalejší; a provádění všeho tohoto musí zůstati tajemstvím vyjímaje samy správce, má-li také stádo strážců býti co nejvíce uchráněno rozbrojů.

Zcela správně.

Musíme tedy zákonem ustanoviti jakési slavnosti a oběti, při nichž bychom svedli vespolek nevěsty a ženichy, a naši básníci musí skládati hymny, hodící se k sňatkům; o množství pak sňatků dáme rozhodovati

správcům, aby zachovávali co možná tentýž počet mužů, přihlížejíce k válkám a nemocem a všemu takovému, a aby se nám pokud možno obec ani nezvětšovala ani nezmenšovala.

Správně.

Jest tedy, myslím, zaříditi jakési důmyslné losování, tak aby ten špatný při každém spojení dával vinu náhodě a ne správcům.

Zajisté.

9. A mužům zdatným ve válce nebo kdekoli jinde mají býti dávány výsady a odměny, zejména hojnější dovolení obcovati se ženami, aby tak zároveň pod správnou záminkou co nejvíce dětí bylo plozeno ze semene takových mužů.

Správně.

Nuže a narozené děti jsou po každé přejímány od úřadů k tomu ustanovených, ať již složených z mužů nebo žen nebo z obojích — vždyť bezpochyby i úřady jsou společné ženám i mužům —

Ano.

Ty pak asi vezmou děti dobrých rodičů a zanesou je do oddělení pro chov novorozeňat k jakýmsi pěstounkám, ubytovaným zvlášť v některé části města; ale děti horších rodičů a narodí-li se co neduživého z oněch prvních, ty odstraní, jak sluší, na místě tajném a nezjevném.

Ano, má-li třída strážců zůstati čista.

Ovšem tito se budou starati o jejich výživu a to tak, že jednak budou přiváděti do toho oddělení matky, kdykoli budou míti hojně mléka, užívajíce při tom všech prostředků, aby žádná nepoznala svého dítěte, jednak budou opatřovati i jiné ženy mající mléko, kdykoli by matky samy nestačily; a při těchto samých budou dbáti o to, aby kojily náležitý čas, kdežto opatrování v noci a ostatní práci odevzdají chůvám a pěstounkám.

Podle toho, co říkáš, mít děti bude ženám strážců velmi snadné.

Tak také náleží, děl jsem. Ale proberme to další,

co jsme si uložili. Řekli jsme totiž, že děti se mají roditi z těch, kteří jsou v nejlepším věku.

Pravda.

Nuže, zdali pak se mnou uznáváš za náležité trvání květu života dvacet let u ženy, u muže pak třicet?

Kterých to let? tázal jsem se.

Žena, odpověděl jsem, aby rodila obci počínajíc od svého dvacátého roku až do čtyřicátého; muž pak, jakmile by vyšel z nejprudšího trysku svého mládí, od té doby aby plodil obci až do svého pětapadesátého roku.

Vskutku, to jest při obou doba květu tělesného i rozumového.

Nuže tedy jestliže zasáhne do obecního rozplozování někdo starší těchto anebo mladší, prohlásíme to za hříšné a nespravedlivé provinění; vždyť by plodil obci dítě, které — zůstane-li to nepozorováno — se narodí byvši počato bez oběti a modliteb, jež budou konati vždy při sňatcích kněžky i kněží i veškerá obec, aby se vždy rodily z dobrých rodičů lepší děti a ze zdárných zdárnější; bylo by to dítě zplozené v temnotě za hrozné nezdrželivosti.

Správně.

Týž zákon bude platiti, jestliže se některý z mužů ještě plodících bez dovolení bude stýkati se ženami, které jsou ve věku stanoveném k rození; o tom totiž prohlásíme, že dává obci dítě nepravé, nezákonné a neposvěcené.

Zcela správně.

Když však ženy a muži vykročí z věku, stanoveného pro rozplozování, myslím, že jim asi dovolíme, aby volně obcovali, s kýmkoli by chtěli, jen ne s dcerou a matkou a s dcerami dcer a matkami matek, a podobně ženy vyjímaje se synem a otcem a s jejich přímými pokrevenci ve směru sestupném i vzestupném; při tom všem jim napřed nařídíme, aby nepouštěli na svět plodu, byl-li by počat, a kdyby se některý přes všechno dostal na svět, aby s ním naložili podle zásady, že pro takového tvora není ponechání na živu.

I to jest náležitá řeč; ale jak si rozeznají vespolek otce a dcery a pokrevence, které jsi právě uvedl?

Nijak, odpověděl jsem; ale všechny děti, které se narodí v sedmém až desátém měsíci od toho dne, kdy se kdo z mužů stal ženichem, bude každý nazývati, pokud jsou mužského pohlaví, syny, pokud pak ženského dcerami a tyto zase jej otcem a tak také děti těchto vnuky a tito zase je dědy a bábami a děti, narozené v letech, ve kterých jejich matky a otcové plodili, sestrami a bratry; proto se, jak jsme právě řekli, nebudou vespolek stýkati. Ale bratřím a sestrám dá zákon spolu obcovati, jestliže los tak padne a Pythia dá k tomu svůj souhlas.

Zcela správně.

10. Toto a takové jest tedy Glaukone, společenství žen a dětí u strážců naší obce; že pak se shoduje s ostatním zřízením a jest daleko nejlepší, to nám dále musí potvrditi důvody. Či jak bychom dělali?

Takto, při Diovi.

Není-li dobrý počátek společné úvahy to, otázati se sebe samých, co asi můžeme nazvati největším dobrem při zařízení obce, cílem zákonodárcovy činnosti, a co největším zlem, a pak se podívati, zdali věci, které jsme právě vyložili, jsou takové, že se nám hodí do stopy dobra a nehodí se do stopy zla?

To bude ze všeho nejlepší.

Nuže známe nějaké větší zlo pro obec než ono, které ji roztrhuje a dělá mnoho obcí místo jedné? anebo větší dobro, než to, co ji svazuje a sjednocuje?

Neznáme.

Nuže není-li pravda, že společenství slastí a strastí svazuje, když totiž ze vznikání a zanikání týchž věcí pokud možno všichni občané stejnou měrou se radují a rmoutí?

Ovšem že.

Ale soukromost v takovýchto citech rozlučuje, když při týchž stavech obce a jejích obyvatelů jedni jsou naplňováni přílišnou bolestí a druzí přílišnou radostí?

Jak by ne?

Nevzniká takový jev z toho, když nejsou v obci souhlasně pronášena slova »to jest mé« a »to není mé«? a zrovna tak i o cizím?

Ba jistě.

Ve které tedy obci nejvíce občanů při téže věci a v témž smysle užívá slov »to jest mé« a »to není mé«, ta má nejlepší zřízení?

Daleko nejlepší.

A která se takto nejvíce blíží jednomu člověku? Jako asi když se někdo z nás uhodí do prstu, ucítí to veškeré společenství vížící tělo s duší v jednotném řádě činitele v něm vládnoucího, a celé zároveň zabolí, když něco utrpěla část; a v tom smyslu pak říkáme, že člověka bolí prst. Totéž snad platí i o kterémkoli jiném údě lidském, jak o bolesti, když trpí část, tak o libosti, když se jí ulevuje?

Totéž, odpověděl; a co se týče tvé otázky, tomuto jevu se nejvíce blíží obec nejlépe uspořádaná.

Když tedy jeden z občanů zakouší cokoli buď dobrého nebo zlého, taková obec nejspíše přijme ten jeho stav za svůj a všecka se bude buď spolu radovati nebo spolu rmoutiti.

Nutně, je-li to obec dobře zřízená.

11. Byl by čas, děl jsem, abychom se vrátili ke své obci a zkoumali při ní, zdali ona nejvíce uskutečňuje zásady, ke kterým jsme přišli, či některá jiná více.

Zajisté jest toho třeba.

Nuže tedy: jako jsou i v ostatních obcích správcové a lid, tak jsou asi i v této?

Ano.

Tito všichni se pak budou vespolek nazývati občany?

Jak by ne?

Ale vedle toho názvu »občané« jak jmenuje lid ostatních obcí své správce?

Ve většině obcí pány, v obcích pak demokratických přímo tímto jménem, správci.

A co lid naší obce? Čím ten nazývá své správce kromě jména občanů?

Ochránci a pomocníky.

A čím tito lid?

Zaměstnavateli a živiteli.

A správcové v ostatních obcích nazývají lid?

Otroky.
A jak si říkají správcové mezi sebou?
Spolusprávcové.
A jak naši?
Spolustrážcové.
Můžeš mi snad říci o správcích v ostatních obcích, zdali někdo může mluviti s některým ze spoluvládců jako s příbuzným, s druhým jako s cizím?
Ba o mnohých.
Nuže k příbuznému se chová a mluví s ním jako se svým, s cizím pak jako s nesvým?
Tak jest.
A což tvoji strážcové? Má snad některý z nich důvod, aby se choval k některému ze spolustrážců nebo s ním mluvil jako s cizím?
Nikoli, neboť o každém, s kýmkoli se setká, bude míti za to, že se setkává buď jako s bratrem nebo jako se sestrou nebo jako s otcem nebo jako s matkou nebo se synem nebo s dcerou nebo s jejich potomky nebo s předky.
Velmi dobře to pravíš, děl jsem, ale pověz ještě také tohle: zdali pak jim v zákoně ustanovíš toliko jména příbuzenská či také aby se ve veškerém jednání podle těch jmen chovali? Tak co se týče otců, aby dbali povinností, které zákon ukládá o úctě k otcům, péči a poslušnosti k rodičům, jinak že se takovému člověku nepovede dobře ani u bohů ani u lidí, protože by nejednal zbožně ani spravedlivě, kdyby jednal jinak než takto? Takové či jiné hlasy budou zníti ode všech občanů hned v mládí dětem kolem uší jak o otcích, které jim kdo ukáže, tak o ostatních příbuzných?
Takové, vždyť by bylo směšné, kdyby se v ústech ozývala pouze jména příbuzenská bez skutků.
Tedy v ní nejvíce ze všech obcí se uskuteční to, že když se některému jednomu občanu povede buď dobře nebo špatně, budou souhlasně říkati právě uvedená slova »já se mám dobře« nebo »já se mám špatně«.
To jest jistá pravda.
Neřekli jsme pak, že toto smýšlení a tato slova jsou provázena společnými pocity libosti i bolesti?

A správně jsme tak řekli.

Nuže nebudou snad naši občané v největší míře míti společný zájem právě o to, čemu budou říkati »mé«? A když o to budou míti společný zájem, tu ovšem budou míti největší měrou společenství v libosti i bolesti?

Daleko nejvíce.

Zdali pak tedy není příčinou toho vedle ostatního zřízení společenství žen a dětí u strážců?

Věru, mnohem nejvíce.

12. Než věru v tom jsme spatřili největší dobro pro obec, když jsme přirovnávali obec dobře spořádanou k tělu, v jakém poměru jest k bolesti i libosti své jednotlivé části.

A správně jsme to spatřili.

Příčinou největšího dobra pro obec objevilo se nám tedy společenství dětí a žen u pomocníků.

Ba jistě.

A při tom také jsme ve shodě i s dřívějšími zásadami: řekli jsme totiž, že tito nesmějí míti ani soukromých domů ani půdy ani žádného majetku, nýbrž že dostávají od ostatních výživu, mzdu za strážní službu, a tu že musí všichni společně spotřebovávati, mají-li býti vskutku strážci.

Správně.

Podle toho tedy i dříve pronesená zásada i toto nynější ustanovení činí je jistě ještě více opravdovými strážci a způsobuje, že neroztrhují obce, jako by tomu bylo, kdyby názvu »mé« neužívali všichni o témž, nýbrž každý o něčem jiném, a jeden vláčel do svého vlastního domu, čehokoli by mohl nabýti odděleně od ostatních, druhý zase do jiného svého domu, a kdyby měl každý jinou ženu i jiné děti a tím také zvláštní osobní radosti i bolesti; nýbrž rozumějíce všichni v jednom smyslu pojmu vlastnictví směřují k témuž cíli a všichni pokud možno společně pociťují strast i slast.

Dozajista.

A dále, zdali pak se od nich takřka nadobro nevystěhují vespolné soudy a žaloby, když nebudou míti nic vlastního než tělo a ostatní bude společné? Z toho pro

ně vyplývá, že budou bez svárů, aspoň pokud se lidé sváří o soukromý majetek nebo k vůli dětem a příbuzným.

Zcela jistě budou toho zbaveni.

A ani pře pro násilí nebo ublížení na těle by mezi nimi právně nebyly; prohlásíme totiž za krásné a spravedlivé, aby druhové pomáhali druhům, a tak učiníme pěstování těla povinným.

Správně.

Také tuto dobrou stránku má tento zákon: když se bude někdo na někoho horšiti, nasytí svůj hněv při takovémto utkání a méně se bude pouštěti do větších roztržek.

Ovšem že.

Staršímu jistě bude uloženo spravovati a trestati všechny mladší.

Patrně.

Dále také že mladší, jak se rozumí samo sebou, nikdy se neopováží, nepřikáží-li to správcové, staršího ani bíti ani jiného násilí se na něm dopouštěti. Myslím pak, že ani jinak neporuší úcty k němu, neboť dva silní strážcové mu v tom budou brániti, strach a ostych, ostych, zdržující ho, aby se jich jakožto rodičů nedotýkal, strach pak, že trýzněnému přijdou ostatní na pomoc, jedni jakožto synové, druzí jako bratří, třetí jako otcové.

Věru tak by se stalo.

Ve všem všudy budou tedy mužové působením zákonů žíti ve vespolném míru?

Ano, ve velkém míru.

Když se tedy tito vespolek nebudou svářiti, není obavy, že by se snad ostatní občanstvo s nimi anebo vespolek rozdvojilo.

Jistě ne.

Co pak se týče nejmalichernějších špatných stránek, kterých by byli zbaveni, o těch se pro jejich nedůstojnost zdráhám i mluviti, všechno to lísání k boháčům i všechny nesnáze a trudy, které podstupují chudí, když musí živiti děti a vydělávati na nezbytné vydržování domácnosti, a to tak, že si něco vypůjčí, něco uprou,

něco všelijak zaopatří, přinesou k ženám a domácím odevzdají, aby s tím hospodařili, — a všechno to, příteli, co a jak při tom zkusí, věci, které každý vidí, sprosté a nestojící za řeč.

Ano, i slepý je vidí.

13. Všeho toho tedy budou zbaveni a budou žíti blaženěji nad nejblaženější život, který žijí vítězové olympijští.

Jak to?

Blaženost oněch zakládá se jen asi na malé části toho, co mají tito. Vítězství těchto jest věru krásnější a vydržování obecním nákladem dokonalejší. Neboť vítězství, kterého dobývají, jest záchrana veškeré obce; potrava i všechno ostatní, čeho život potřebuje, jest čestný věnec, kterým jsou věnčeni jak sami tak i jejich děti, za živa dostávají od své obce vyznamenání a po smrti jest jejich údělem důstojný hrob.

Velmi krásné věci.

Pamatuješ se, tázal jsem se, že nás v dřívější části výkladu stihla čísi výčitka, jako bychom nečinili strážců šťastnými, když prý nemají nic, ač by mohli míti všechno jmění občanů? My jsme tuším řekli, že o tom budeme uvažovati jindy, udá-li se kdy příležitost, nyní však že strážce činíme strážci a obec že činíme, seč jsme, nejšťastnější a ne abychom v ní přihlíželi jen k jednomu stavu a ten dělali šťastným?

Pamatuji se.

Nuže, jestliže se nám nyní jeví život pomocníků mnohem krásnější a lepší nad život vítězů olympijských, lze jej nějak srovnávati se životem ševců nebo některých jiných dělníků nebo se životem rolníků?

Myslím, že ne.

Naopak sluší, abych i zde řekl svá tehdejší slova, že bude-li se strážce tímto způsobem pokoušeti o dosažení štěstí, že již nebude ani strážcem, a nepostačí-li mu život takto uměřený a pevně založený a, jak my pravíme, nejlepší, nýbrž posednut nerozumnou a dětinskou představou o štěstí bude jí štván, aby si všechno v obci činil svým vlastnictvím, protože má moc, pak

pozná, jak vpravdě moudrý byl Hesiodos, když řekl, že v jistém smyslu jest *půl více než všechno.*

Uposlechne-li mé rady, pravil, zůstane při tomto způsobu života.

Přijímáš tedy, děl jsem, vyložené společenství žen s muži, co se týče výchovy i dětí i střežení ostatních občanů, že mají jak doma tak v poli společně konati strážní službu i společně loviti jako psi a ve všem všudy podle možnosti míti účast, a budou-li tak jednati, že budou jednati nejlépe a nikoli proti přirozenému vzájemnému poměru pohlaví ženského a mužského?

Přijímám.

14. Pak tedy zbývá vyložiti o tom, zdali jest možno, aby se takové společenství ujalo i mezi lidmi, jako mezi jinými živočichy, a jak jest to možno.

Předešel jsi mě, neboť jsi vyslovil, co jsem chtěl sám podotknouti.

Co se týče činnosti ve válce, jest zajisté, myslím, patrno, jakým způsobem budou bojovati.

Jak? otázal se.

Že společně vytáhnou do pole a povedou s sebou do války i všechny dozralé děti, aby se dívaly jako děti ostatních živnostníků na to, čím se budou musiti zabývati, až dospějí; mimo dívání aby pomáhaly a byly k ruce ve všem, co s válkou souvisí, a sloužily otcům i matkám. Či sis nevšiml při řemeslech, jak na příklad synové hrnčířů dlouhý čas se jen dívají a přisluhují, nežli se sami dají do dělání hrnců?

Ba velmi dobře.

Mají tedy snad hrnčíři pečlivěji než strážci vychovávati své děti zkušeností a nazíráním na příslušnou práci?

To by bylo věru směšné.

Jistě však také bude každý živočich tehdy zvlášť udatně bojovati, když při tom budou jeho zplozenci.

Tak jest. Hrozí jim však nemalé nebezpečenství, Sokrate, že potká-li je nezdar, jak se přece ve válce stává, zahubí vedle sebe i děti a tak učiní i ostatní obec neschopnou, aby se zotavila.

Máš pravdu, děl jsem. Což však pokládáš za první povinnost zaříditi to tak, aby se nikdy nepřišlo do nebezpečí?

Nikoli.

Nuže, je-li kde podstupovati nebezpečenství, zdaž ne tam, kde zdar slibuje pokrok?

Patrně.

Myslíš pak, že to nestojí za nebezpečenství a že na tom jen málo záleží, zdali vidí či nevidí život v poli v dětských letech ti, kteří mají býti muži bojovníky?

Nemyslím, naopak záleží na tom vzhledem k řečenému účelu.

Tedy by to mělo býti zařízeno tak, činiti děti diváky v boji, ale opatřovati jim při tom bezpečnost, a bude dobře, ano?

Ano.

Nuže tedy především budou jejich otcové rozumní, pokud člověku možno, a dovedou poznati, které výpravy jsou nebezpečné a které ne.

Pravdě podobně.

Na jedny je tedy povedou, ale na druhé je vésti se vystříhají.

Správně.

A za náčelníky jim asi ustanoví nikoli muže nejšpatnější, nýbrž takové, kteří jak zkušeností tak věkem jsou schopni býti vůdci a dozorci mládeže.

Ano, tak slušno.

Avšak, řekneme, mnoho se již mnohým lidem stalo i proti nadání.

Ba velmi mnoho.

Pro takové případy jest tedy třeba, příteli, dáti jim hned v dětském věku peruti, aby, bude-li třeba, uletěli pryč.

Jak to myslíš?

Na koně je musíme posaditi, děl jsem, ve věku co nejmladším, a až se naučí jezditi, voditi je koňmo na tu podívanou, ale ne na koních bujných a válečných, nýbrž co nejrychlejších a nejposlušnějších. Takovým zajisté způsobem jednak budou míti nejlepší podívanou

na své dílo, jednak, bude-li třeba, nejjistěji se zachrání, následujíce svých starších vůdců.

Zdá se mi, že mluvíš správně.

A co platí dále pro válku? Jak myslíš že se mají chovati vojáci k sobě i k nepřátelům? Zdali pak jest mé mínění správné či ne?

Pověz, které to.

Kdo by mezi nimi ze zbabělosti opustil svůj šik, nebo odhodil zbraně nebo se dopustil něčeho podobného, zdali pak nemá býti přesazen mezi řemeslníky nebo vzdělavače půdy?

Ovšem že.

Kdo by pak se živ dostal do nepřátelského zajetí, nemá býti dán darem těm, kteří jej zajali, aby si s tou kořistí dělali, cokoli by chtěli?

Jistě.

Kdo však by se vyznamenal a proslavil, nemyslíš, že by měl býti především ve vojště od jinochů i hochů, účastnících se výpravy, po řadě od jednoho každého ověnčen? či ne?

Arciže.

A pak aby mu každý podal ruku?

I to.

Ale to další se ti, myslím, již nebude zdáti.

Co?

Aby každého políbil a navzájem dostal polibek?

To ze všeho nejvíce, pravil Glaukon; a přidávám k tomu zákonu, aby, dokud budou na této výpravě, vůbec nikdo nesměl odepříti, kohokoli by takový muž chtěl líbati, aby tak každý, kdo by byl zamilován do některého buď hocha nebo děvčete, měl větší chuť získávati si vyznamenání.

Dobře, odpověděl jsem. Že pak na udatného čeká více sňatků než na ostatní a že budou takoví poměrně často vybíráni, aby se rodilo co nejvíce dětí z takového muže, o tom již bylo promluveno.

Ano, to jsme řekli.

15. Dále pak i podle Homera jest spravedlivé, ctíti statečné muže ještě takovýmto způsobem. Homeros totiž pravil o Aiantu, jenž se proslavil v boji, že

při hostině *byl vyznamenán údělem dlouhého hřbetu,* v přesvědčení, že to jest náležitá pocta pro silného a udatného muže, protože jí jest jednak poctěn a zároveň jí zvětší svou sílu.

Zcela správně.

V tom tedy, děl jsem, Homerovi uvěříme. Také my zajisté při obětech a při všech takových příležitostech budeme uctívati statečné podle míry jejich projevované statečnosti jak hymny tak poctami právě řečenými, k tomu pak *čestnými místy a masem i častějším plněním číší,* abychom zároveň s poctou též sílili statečné muže a ženy.

Velmi dobře.

To bychom tedy měli; co pak se týče těch, kteří by na výpravě zahynuli, zdali pak především neprohlásíme o každém z nich, kdo čestnou smrtí zemřel, že náleží mezi hrdiny zlatého pokolení?

Vším právem.

A uvěříme snad Hesiodovi, kdykoli někteří z takového pokolení zemrou, že

daimony někteří z nich se svatými na zemi stanou,
dobrými, ochránci od zla a strážci smrtelných lidí.

To uvěříme.

Zeptáme se tedy boha, jak třeba pochovávati muže daimonské a božské a s jakými zvláštními poctami, a potom je podle jeho návodu tak a takovým způsobem pochováme.

Ovšem že.

A v té víře budeme v následujícím čase opatrovati a uctívati jejich hroby jako hroby daimonů. A tytéž obyčeje ustanovíme, kdykoli zemře stářím nebo některým jiným způsobem někdo z těch, kteří by byli za svého života uznáni za zvláště dobré.

Jistě to jest spravedlivé.

A což jak se budou chovati naši vojáci k nepřátelům?

V čem to?

Předně co se týče zotročování, zdá se ti spravedlivé, aby hellenské obce uváděly v otroctví Helleny?

či neměly by v tom pokud možno brániti i jiné obci a šířiti zásadu, aby šetřili kmene hellenského varujíce se poroby se strany barbarů?

Zásadě šetřiti náleží všim způsobem přednost.

Tedy také míti Hellena otrokem aby jednak sami pro sebe pokládali za nespravedlivé a také ostatním Hellenům v tomto smyslu radili?

Ovšem že; takto by se pak spíše obraceli proti barbarům a neutkávali by se vespolek.

A dále, jest to ušlechtilé, po vítězství obírati padlé o něco jiného mimo zbraně? Či nebývá v tom záminka pro zbabělé, že nejdou proti bojujícímu nepříteli, jako by konali něco potřebného, když se krčí kolem padlého, a nepřišla již mnohá vojska pro takovéto lupičství v záhubu?

Ba jistě.

A nezdá se ti počínáním nedůstojným a hrabivostí, obírati mrtvolu, a známkou mysli ženské a malicherné, pokládati za nepřítele to mrtvé tělo, zatím co byl pravý protivník odletěl a zbylo jen to, čím bojoval? Či myslíš, že lidé takto jednající dělají něco jiného než psi, kteří štěkají na kameny, kterými byli uhozeni, ale nedotýkají se toho, kdo hází?

Ani dost málo.

Třeba tedy zanechati olupování mrtvol a zabraňování pohřbů?

Věru, třeba toho zanechati, bůh ví.

16 Také asi nebudeme nositi do chrámů zbraně jako obětní dary, obzvláště ne zbraně Hellenů, bude-li nám co záležeti na dobrém poměru k ostatním Hellenům; spíše se ještě budeme obávati, aby to nebylo nějaké poskvrnění, nositi do chrámu takové věci od vlastního plemene, leda ovšem že by bůh kázal něco jiného.

Zcela správně.

A co stran pustošení hellenské země a zapalování domů? Jak se asi budou tvoji vojáci chovati k nepřátelům?

Rád bych uslyšel tebe projevovati, jaké jest tvé mínění.

Nuže, odpověděl jsem, mně se zdá, aby z toho ne-

dělali jedno ani druhé, nýbrž aby si brali jen roční úrodu. Chceš, abych ti řekl proč?

Ovšem.

Zdá se mi, že válka a rozbroj, jako se označují těmito dvěma jmény, jsou dvě různé věci, záležící v rozdílu dvou zvláštních věcí. Těmito dvěma věcmi myslím na jedné straně pojem vlastního a sourodého, na druhé straně pojem jiného a cizího. Tu pak pro nepřátelství vlastního máme název »rozbroj«, pro nepřátelství s cizím »válka«.

Co pravíš, jest zcela vhodné.

Nuže hleď, zdali jest vhodné i co následuje. Pravím totiž, že hellenský kmen jest sám sobě vlastní a sourodý, avšak barbarskému kmeni cizí a nevlastní.

Dobře.

Bojují-li tedy Helleni s barbary a barbarové s Helleny, řekneme, že válčí a jsou od přírody nepřáteli, a toto nepřátelství jest nazývati válkou; ale Hellenové s Helleny — kdykoli by něco takového dělali — že jsou od přírody přáteli, že však v takovém případě Hellas stůně a se bojí, a takovéto nepřátelství jest nazývati rozbrojem.

Souhlasím s tímto názvem.

Pozoruj, děl jsem, co se děje při tom, co jsme právě uznali za rozbroj; kdekoli se stane něco takového a obec se rozstoupí na dvě strany, jestliže jedni pustoší pole druhých a zapalují domy, vidíme, jak hříšný jest ten rozbroj a že žádná z obou stran není vlastenecká — vždyť by se jinak nikdy neodvážili hubiti svou živitelku a matku —; naopak míra jest zachována, když si vítězící strana bere jen úrodu přemožených a když pamatují, že se jednou smíří a nebudou stále válčiti.

To jest smýšlení mnohem mírnější než ono.

A což, tázal jsem se, obec, kterou ty zakládáš, nebude hellenská?

Musí býti.

Nuže také i její občané budou dobří a mírní?

Jistě.

A ne snad také hellenofilové? a nebudou pokládati

Helladu za vlastní a nebudou účastni téhož uctívání bohů jako ostatní?

Ba jistě.

Tedy spor s Helleny, s vlastním kmenem, budou pokládati za rozbroj a ani ho nebudou jmenovati válkou?

Nikoli.

Ve sporu si tedy nezapomenou, že se mají jednou smířiti?

Ovšem že.

Budou tedy přiváděti odpůrce k rozumu dobromyslným způsobem, nemajíce při trestech účelem ani porobení ani zničení; budou to udržovatelé kázně a ne nepřátelé

Tak jest.

Jakožto Helleni nebudou tedy ani Hellady pustošiti ani domů zapalovati ani nebudou uznávati všechny obyvatele v každé obci za své nepřátele, muže, ženy i děti, nýbrž za nepřátele budou pokládati po každé jen několik málo lidí, totiž vinníky roztržky. A z těchto všech důvodů nebudou chtíti pustošiti jejich zemi, neboť ve většině budou viděti své přátele, ani bořiti domy, nýbrž jen potud si povedou nepřátelsky, dokud by vinníci nebyli přinuceni od spolu trpících nevinných podrobiti se trestu.

Uznávám, že takto se mají chovati naši občané k protivníkům; k barbarům však tak, jako se nyní chovají Helleni vespolek.

Dáme tedy strážcům i tento zákon, ani nepustošiti země ani nezapalovati domů?

Dejme, odpověděl, a uznejme, že tato opatření i svrchu vyložená jsou v pořádku.

17. Ale zdá se mi, Sokrate, že necháme-li tě mluviti o těchto věcech, nikdy si nevzpomeneš na to, co jsi prve odložil ve prospěch tohoto celého výkladu, totiž důkaz, že tato ústava jest možná a jakým asi způsobem jest možná. Neboť je-li jisto, že kdyby se uskutečnila, bylo by to svrchované štěstí pro takovou obec, dodávám, co ty pomíjíš, že by také proto nejlépe bojovali s nepřáteli, že by se vespolek nijak neopouštěli,

znajíce se a volajíce na sebe jmény »bratře«, »otče«, »synu«; a kdyby spolu s nimi táhly do pole i ženy, ať již v témž šiku nebo přiřaděny vzadu, jednak aby bylo nepřátelům nahnáno strachu, jednak kdyby snad bylo nezbytně potřebí pomoci, vím, že by vším tím byli nepřemožitelni; také vidím všechny ty výhody, které by měli doma, o nichž se nezmiňujeme. Než mysli si, že uznávám všechny tyto účinky i tisíceré jiné, jež by mělo uskutečnění této ústavy, a více již o ní nemluv; místo toho však pokoušejme se již jednou přesvědčovati sami sebe o tom, že to uskutečnění jest možné a jak jest možné, a ostatní nechme býti.

Toť je jako nenadálý výpad, děl jsem, který jsi učinil na mou řeč, a nemáš smilování pro mé vytáčky. Věru asi nevíš, že na mne, který jsem stěží unikl těm dvěma vlnám, nyní valíš největší a nejhorší z trojice vln; až ji uvidíš a uslyšíš, docela uznáš, že jsem právem váhal a bál se mluviti o věci tak neuvěřitelné a pokoušeti se o její zkoumání.

Čím více budeš takto mluviti, tím méně ti odpustíme výklad, jak jest možná tato ústava. Nuže mluv a neotálej!

Předně tedy musíme si vzpomenouti na to, že jsme se dostali sem hledajíce, co jest spravedlnost a nespravedlivost.

Musíme, ale co to znamená?

Nic; avšak nalezneme-li, co jest spravedlnost, zdali pak vyslovíme požadavek, že spravedlivý muž se nesmí od ní ničím lišiti, nýbrž musí býti ve všem všudy takový, jako jest spravedlnost sama? Či se spokojíme, bude-li jí co nejblíže a bude-li v ní míti před ostatními největší podíl?

Tak jest, spokojíme se.

I když jsme tedy hledali, co jest sama spravedlnost a jaký by byl dokonale spravedlivý muž — kdyby se vyskytl —, na druhé straně pak, co jest nespravedlnost a muž zcela nespravedlivý, šlo nám při tom o vzor, abychom podle toho, jaký bychom u nich viděli poměr ke štěstí a jeho opaku, byli nuceni souditi i sami o sobě, že kdo jim bude co nejpodobnější, bude míti nej-

podobnější podíl v onom štěstí; ale nešlo nám o to, abychom ukázali, že ta věc jest možná.

To máš pravdu.

Domníváš se pak, že by byl o něco méně dobrým malířem ten, kdo by namaloval vzorný obraz, jaký by byl nejkrásnější člověk, a všechno do něho náležitě vložil, ale nedovedl ukázati, že jest také možno, aby se takový muž vyskytl?

Při Diovi, nikoli.

Nuže, netvořili jsme snad i my v myšlenkách vzor dobré obce?

Ovšem že.

Domníváš se tedy, že to naše myšlení jest o něco méně dobré proto, jestliže nedovedeme ukázati, že jest možno takovým způsobem obec zaříditi, jak bylo vyloženo?

Nikoli.

Tak se to tedy po pravdě má; máme-li se však k vůli tobě vynasnažiti ještě o důkaz, jak a pokud by to bylo nejspíše možné, připusť mi k takovémuto důkazu zase touž zásadu.

Kterou?

Zdali jest možno, aby něco bylo vykonáno tak, jak jest líčeno slovy, či jest přirozeno, že čin vystihuje pravdu méně než slovo, i když se to někomu nezdá? Nuže uznáváš toto druhé či ne?

Uznávám.

Především tedy mě nenuť ukazovati, že co jsme vyložili slovy, docela tak se to musí díti i ve skutečnosti; ale stane-li se, že dovedeme nalézti, jak by se obec nejvíce přiblížila vyloženému zřízení, měj za to, že jsme nalezli možnost uskutečniti to, čeho ty žádáš. Či nebudeš tím spokojen? Já věru bych byl spokojen.

Zajisté i já.

18. Následuje patrně, abychom se pokoušeli hledati a ukazovati, které asi chyby se nyní v obcích dělají, že jejich zřízení není takovéto, a které nejmenší změny by bylo potřebí, aby obec přešla do tohoto způsobu ústavy; nejraději aby to byla jedna věc,

pakli ne, dvě, pakli ne, co nejmenší jich počet a věci nejlehčího významu.

Docela dobře.

Nuže zdá se mi, že můžeme ukázati, že by změnou jediné věci nastal obrat, arci ne malé ani snadné, ale přece možné.

Které?

Tu jsem již u toho samého, co jsme přirovnávali k největší vlně. Řeknu to, i kdyby mě to mělo přímo jako bujná vlna zavaliti výsměchem a hanbou. Dávej pozor, co chci říci.

Mluv.

Nestanou-li se, děl jsem, v obcích filosofové králi nebo neoddají-li se nynější tak zvaní králové a panovníci upřímně a náležitě filosofii, a nespadne-li toto obé v jedno, politická moc a filosofie, a těm četným duchům, kteří se nyní různo ubírají za jedním nebo druhým cílem, násilím v tom nebude zabráněno, není pro obce, milý Glaukone, konce běd a myslím, že ani ne pro lidské pokolení, a také nikdy dříve se neujme, pokud možno, tato ústava, o které jsme nyní vyložili, a nespatří světla slunečního. Avšak to právě jest, co mě již dávno naplňuje ostychem a o čem nechci mluviti, protože vidím, jak silně se to bude lišiti od obecného mínění; jest totiž těžko uviděti, že by v žádné jiné obci nebylo možno dojíti štěstí ani v soukromém životě ani ve veřejném.

Tu on pravil: Sokrate, vypustil jsi nyní taková slova, že můžeš čekati, že velmi četní a to ne ledajací lidé, jakoby odhodíce šat, nazí a popadnouce, kde jaká zbraň komu přijde do ruky, ihned se na tebe vrhnou, aby ti udělali nevím co; neubráníš-li se jim rozumnou řečí a neunikneš, stihne tě trest opravdovského výsměchu.

Což mi tím nejsi ty vinen?

A dobře dělám. Ale věz, že tě neopustím, nýbrž budu ti pomáhati, čím mohu; mohu pak svou přízní i povzbuzováním a snad bych ti vhodněji odpovídal než někdo jiný. Nuže když vidíš, že máš takového po-

mocníka, pokoušej se nevěřícím ukázati, že jest tomu tak, jak pravíš.

Chci se o to pokusiti, děl jsem, zvláště když mi ty nabízíš tak vážné spojenectví. Máme-li tedy někudy uniknouti těm, o kterých mluvíš, zdá se mi nutným vůči nim vymeziti, koho nazýváme filosofy, o nichž se odvažujeme tvrditi, že mají vlásti; tak bude možno, až se úplně vyjasní jejich pojem, hájiti svého stanoviště a ukazovati, že jedněm od přírody přísluší, zabývati se filosofií a míti vůdčí místo v obci, kdežto druhým sluší, nemíti s ní styků a jíti prostě za vůdcem.

Byl by čas to vymeziti.

Nuže tedy pojď tudyhle za mnou, zdali to nějakým způsobem náležitě vyložíme.

Veď mě.

19. Bude snad třeba ti uváděti na pamět, či se pamatuješ, že mluvíme-li o někom, že něco miluje, musí se ukázati — jsou-li ta slova pravdivá — že nemiluje z toho jen jednu část a druhou ne, nýbrž že má rád celek?

Jest potřebí, jak se podobá, uvésti mi to na pamět, neboť se na to dobře nepamatuji.

Tato tvá řeč, Glaukone, by slušela jinému, avšak muži majícímu smysl pro lásku nesluší zapomínati, že všichni mladí hoši zamilovaného a erotika jaksi píchají a dráždí, protože podle jeho zdání zasluhují pozornosti a lásky. Či nechováte se tak ke krásným hochům? Jednoho prohlásíte za roztomilého, že má tupý nos, a budete ho vychvalovati, v orličím nose druhého vidíte něco královského, a kdo jest uprostřed těchto, o tom říkáte, že nejlépe zachovává pravou míru; snědí vyhlížejí podle vás mužně, bělaví zase jsou synové bohů; a co se týče »medožlutých« i jejich jména, myslíš, že to jest výtvor někoho jiného než milovníka, jenž dává té žlutavosti hezké jméno a lehce ji nese, jestliže se jeví na mladistvé tváři? A jedním slovem užíváte všech záminek a dáváte všechna jména, jen abyste neztráceli nikoho z těch, kdo jsou v květu mládí.

Chceš-li podle mne souditi o zamilovaných, že si tak počínají, ve prospěch výkladu to dovoluji.

A což milovníci vína, nevidíš, že dělají totéž? že jim jest milé každé víno, pod každou záminkou?

Ba velmi.

Také ctižádostivé, myslím, vidíš, že nemohou-li se státi vrchními veliteli, bývají podveliteli, a nemohou-li míti úcty větších a vznešenějších, spokojují se úctou menších a špatnějších, protože touží po cti vůbec.

To jistě.

Teď mi řekni ano nebo ne na tohle: nazveme-li někoho usilovatelem o něco, zdali tím budeme mysliti, že touží po celé této věci, či po jedné její části ano, po druhé ne?

Po celé.

Nuže tedy i o filosofu řekneme, že touží po moudrosti, ne snad po jedné její části ano, po druhé ne, nýbrž po veškeré?

Pravda.

Kdo tedy si příliš vybírá v předmětech učení, zvláště když jest mlád a ještě nemá rozumu z toho, co jest užitečné a co ne, o tom neřekneme, že jest milovný učení ani že jest milovný moudrosti, právě tak jako neříkáme o vybíravém v jídle, že má hlad anebo že touží po jídle ani že jest dobrý jedlík, nýbrž že jest špatný jedlík.

A právem tak řekneme.

Kdo však jest ochoten bez nucení se zakousnouti do každé nauky, rád přistupuje k učení a nemůže se ho ani nasytiti, o tom vším právem řekneme, že jest milovný moudrosti, ano?

A Glaukon pravil: Podle všeho budeš míti mezi takovými mnoho podivných lidí. Takoví jsou, jak se mi zdá, všichni milovníci dívání, protože jim poučování působí radost, a také milovníci poslechu jsou snad nejméně povoláni, abychom je stavěli mezi filosofy, neboť přijíti dobrovolně na vědecký rozhovor a do takové schůze, k tomu by neměli chuti, ale jako by měli své uši pronajaty k vyslechnutí všech sborových zpěvů běhají po Dionysiích, nevynechávajíce ani městských ani venkovských. Tedy tyto všechny a jiné horlivé

učně podobných věcí i ctitele všelijakých pochybných umění nazveme filosofy?

Nikoli, odpověděl jsem, nýbrž jenom podobnými filosofům.

20. Které však lidi nazýváš opravdovými filosofy?

Ty, kteří se rádi dívají na pravdu.

To jest arci správné, ale jak to myslíš?

Jiný by to tak snadno nepochopil; ale ty, myslím, budeš se mnou souhlasiti v téhle věci.

V které?

Když jest krásné opak ohyzdného, že to jest dvojí.

Jak by ne?

Tedy když to jest dvojí, jest také každé z nich jedno?

I to.

Totéž lze jistě říci o spravedlivém a nespravedlivém, o dobrém a zlém a o všech pojmech, že sám o sobě jest každý jeden, ale když se ukazují všude ve spojení s úkony, s těly i jeden s druhým, jeví se každý mnohými.

Správně mluvíš.

Podle toho tedy, děl jsem, činím rozdělení, na jednu stranu dávám ty milovníky dívání a umění a lidi praktického života, o kterých jsi právě mluvil, na druhou stranu pak ty, o kterých jednáme, které jediné by kdo právem nazval filosofy.

Jak to myslíš?

Milovníci poslechu a dívání libují si přece v krásných hlasech a barvách a tvarech a ve všem, co se z těchto prvků vytvořuje, kdežto podstatu krásna samého jejich mysl není schopna spatřiti a si zamilovati.

Ano, jest tomu tak.

Ale zdaž asi není poskrovnu těch, kteří jsou schopni jíti ke kráse samé a viděti ji samu o sobě?

Ba velmi poskrovnu.

Nuže kdo krásné věci uznává, avšak krásy samé ani neuznává ani nedovede sledovati, jestliže by ho kdo vedl k jejímu poznání, myslíš, že žije ve skutečnosti či ve snu? Uvažuj. Zdali pak snění nezáleží v

tom, že někdo ať už ve spaní anebo v bdění pokládá věc něčemu podobnou ne za podobnou, nýbrž za to samé, čemu se podobá?

Já aspoň bych řekl, že takový člověk sní.

A což ten, kdo naopak má představu o krásnu samém a dovede se dívati na ně samo i na věci, které ho jsou účastny, aniž pokládá věci jeho účastné za ně samo anebo je samo za věci účastné, zdá se ti, že tento žije ve skutečnosti či také ve snu?

Zcela ve skutečnosti.

Nemohli bychom tedy právem nazývati myšlení tohoto člověka, poznávajícího, poznáním, druhého pak, domnívajícího se, domněním?

Ovšem že.

Což bude-li se na nás horšiti tento člověk, o kterém pravíme, že se domnívá a nikoli poznává, a bude-li se příti, že nemluvíme pravdu? Budeme míti, čím bychom jej uspokojovali a mírně jej přesvědčovali, zakrývajíce při tom, že jeho myšlení není zdrávo?

Jest toho potřebí.

Nuže uvažuj, co bychom mu řekli. Chceš snad, abychom se ho vyptávali tak, že bychom řekli, že jestliže něco ví, nijak mu toho nezávidíme, nýbrž rádi bychom uviděli, že něco ví. Nuže pověz nám toto: kdo poznává, poznává něco či nic? Ty pak mi za něho odpovídej.

Odpovím, že poznává něco.

Zdali pak to, co jest, či co není?

Co jest; vždyť jak by mohlo býti poznáno něco, co není?

To tedy jest jisté, i kdybychom to zkoumali s mnoha stran, že co dokonale jest, může býti dokonale poznáno, kdežto co nijak není, jest naprosto nepoznatelné?

Zcela jisté.

Dobrá; jestliže však něco se má tak, že jest i není, neleželo by to uprostřed mezi tím, co čistě jest, a tím, co naopak nijak není?

Ano, uprostřed.

Nuže poznání se vztahuje, jak jsme viděli, k tomu, co jest, nepoznání pak nutně k tomu, co není;

i jest zajisté k tomuto prostřednímu hledati také něco uprostřed mezi neznáním a věděním, je-li něco takového.

Ovšem že.

Nuže zdali pak si myslíme něco slovem mínění?

Jak pak by ne?

Zdali pak jest to jiná mohutnost než vědění či tatáž?

Jiná.

K něčemu jinému tedy náleží mínění a k něčemu jinému vědění, jedno i druhé podle vlastní mohutnosti.

Tak jest.

Tedy zajisté vědění má přirozenou souvislost se jsoucnem, poznati, že jsoucno jest? — spíše však zdá se mi nutno, podati napřed tenhle výklad.

Jaký?

21. Řekneme, že mohutnosti jsou jeden druh jsoucen, jimiž i my můžeme, co můžeme, i všechno jiné, cokoli něco může; tak na příklad počítám k mohutnostem zrak a sluch, rozumíš-li, kterou to věc chci říci.

Však rozumím.

Poslyš tedy, co se mi o nich jeví. Při mohutnosti totiž nevidím ani nějaké barvy ani tvaru ani žádné z takových vlastností, jako při mnohých jiných věcech, ke kterým přihlížím, když rozeznávám u sebe jednotlivé věci, že jedny jsou takové a druhé jiné; při mohutnosti však přihlížím toliko k jejímu vztahu a jejímu účinku: podle toho dám každé mohutnosti jméno a tu, která náleží k témuž a způsobuje totéž, nazývám týmž jménem, která pak náleží k jinému a způsobuje něco jiného, jiným. A co ty? jak ty děláš?

Také tak.

Teď zase sem, příteli! Zdali pak vědění samo jmenuješ nějakou mohutností, či do kterého druhu je kladeš?

Do tohoto druhu, a to jako nejsilnější ze všech mohutností.

A co mínění, zařadíme je mezi mohutnosti či mezi některé jiné jevy?

Nikoli mezi jiné, neboť mínění jest právě ta mohutnost, která nás uschopňuje míniti.

Ale před malou chvílí jsi uznával, že vědění a mínění není totéž.

Jak by také mohl člověk zdravého rozumu ztotožňovati neomylné s tím, co není neomylné?

Dobře, odpověděl jsem, jest zřejmo, že souhlasně uznáváme mínění za něco jiného než vědění.

Ano, za něco jiného.

Každé z nich tedy má jinou působnost a přirozeně se vztahuje k něčemu jinému?

Nutně.

Vědění bezpochyby k jsoucnu, poznati, jak jest to s tím, co jest?

Ano.

Mínění pak asi ne poznati, nýbrž míniti?

Ano.

Zda o témž, co poznává vědění? A bude předmět poznání a předmět mínění tentýž? Či jest to nemožné?

Nemožné, odpověděl, podle uznaných předpokladů: vztahuje-li se každá mohutnost přirozeně k něčemu jinému a oboje, mínění i vědění, jsou mohutnosti, ale každá, jak jsme řekli, jiná, z toho vyplývá, že předmět poznání a předmět mínění nemůže býti tentýž.

Nuže, je-li předmětem poznání jsoucno, jest předmětem mínění něco jiného než jsoucno?

Ano, něco jiného.

Má snad tedy mínění předmětem nejsoucno? Či jest nemožno učiniti si o nejsoucnu i mínění? Uvažuj. Kdo míní, není předmětem jeho mínění něco? Či jest možno míniti sice, ale míniti nic?

Nemožno.

Naopak kdo míní, míní něco?

Ano.

Avšak tomu, co není, bychom nejsprávněji říkali ne něco, nýbrž nic?

Ovšem že.

Nuže pro nejsoucno jsme z důvodu nutnosti určili neznalost, pro jsoucno pak poznání?

Správně.

Mínění tedy nemá předmětem ani jsoucno ani nejsoucno?

Nikoli.

Tedy mínění patrně není ani neznalost ani poznání?

Podobá se, že ne.

Snad tedy jest mimo ně, převyšujíc buď poznání jasností anebo neznalost nejasností?

Ani to, ani ono.

Spíše tedy se ti jeví mínění něčím temnějším než poznání, ale světlejším než neznalost?

Ano, daleko.

Leží tedy uvnitř obou?

Ano.

Tedy mínění jest podle všeho uprostřed těchto dvou mohutností.

Dozajista.

Nuže zdali pak jsme nahoře neřekli, kdyby se objevilo něco, o čem by bylo lze říci, že zároveň jest i není, že takový pojem leží uprostřed jasně jsoucího a naprosto nejsoucího a k tomu že se nebude vztahovati ani vědění ani neznalost, nýbrž to, co se zase objeví uprostřed mezi neznalostí a věděním?

Správně.

Nyní pak se objevilo uprostřed těchto to, co nazýváme míněním?

Tak jest.

22. Zbývalo by nám tedy, jak se podobá, nalézti to, co jest účastno obojího, jsoucnosti i nejsoucnosti, a co by se správně nemohlo nazývati ani čistým jsoucnem ani čistým nejsoucnem, abychom, objeví-li se to, mohli to právem nazývati předmětem mínění, spojujíce tak krajní s krajním a prostřední s prostředním. Či ne tak?

Tak.

To jsou zásadní myšlenky a teď ať mi řekne, prosím, a odpoví ten dobrý muž, který neuznává krásna samého a jakéhosi vidu krásy samé, nepromĕnného v týchž vztazích, ale uznává množství krásných věcí, onen milovník dívání, jenž nikterak nevydrží, praví-li někdo, že krásné jest jedno, spravedlivé jedno a tak dále. »Nuže, příteli — řekneme — jest snad v tomto

množství krásných věcí něco, co by se neukázalo také ohyzdným? A v množství věcí spravedlivých, co nespravedlivým? A v množství věcí zbožných, co nezbožným?«

Nikoli, nýbrž nutně se to ukáže jistým způsobem krásné a jistým způsobem ohyzdné a tak i nač se dále tážeš.

A co ty četné dvojnásobné věci? Nejeví se snad zrovna tak polovičními jako dvojnásobnými?

Zrovna tak.

A věci veliké a malé, lehké a těžké, budou snad větším právem nazvány těmito přívlastky nežli by byly opačnými?

Nikoli, nýbrž každá vždy bude ve spojitosti s obojími.

Zdali pak tedy každá z těch četných věcí více jest či není to, čím ji kdo nazývá?

To se podobá dvojsmyslným slovním hříčkám, jaké jsou zvykem při hostinách, a té dětské hádance o kleštěnci, jak hodil po netopýru, kde hádají, čím ho uhodil a na čem ten netopýr seděl; vždyť i při těchto věcech jest dvojsmyslnost a o žádné z nich si nelze pevně pomysliti ani že jest ani že není ani to obojí připustiti ani zamítnouti.

Nuže víš, co si s těmi věcmi počneš nebo kde jim dáš lepší místo než uprostřed mezi jsoucností a nebytím? Tam se jistě neobjeví temnějšími než nejsoucno, tak že by měly větší míru nejsoucnosti, aniž jasnějšími než jsoucno, tak že by měly větší míru jsoucnosti.

Jistá pravda.

Nalezli jsme tedy, jak se podobá, že ty četné běžné zásady průměrných lidí o krásném a ostatních pojmech potácejí se kdesi uprostřed mezi čistým nejsoucnem a čistým jsoucnem.

Ano, nalezli jsme.

Před tím pak jsme se shodli, že kdyby se něco takového objevilo, že to má býti nazýváno předmětem mínění a ne poznání, protože to, co těká uprostřed, jest postihováno také střední mohutností.

Ano, to uznáváme.

O těch tedy, kteří pozorují mnoho krásných věcí, ale krásna samého nevidí ani nejsou schopni následovati někoho jiného, kdo by je k němu vedl, a kdo pozorují mnoho věcí spravedlivých, ale spravedlnosti samé nevidí, a tak při všem ostatním, o těch řekneme, že mají o všem mínění, že však o žádném z předmětů svého mínění nemají poznání.

Nutně.

Co však řekneme na druhé straně o těch, kteří pozorují každý jev sám, jak zachovává stále týmž způsobem tytéž vztahy? Zdaž ne, že poznávají, nikoli že míní?

I to jest nutný závěr.

Tedy snad také, že tito si oblibují a milují to, k čemu se vztahuje poznání, kdežto ti druzí to, k čemu se vztahuje mínění? Či se nepamatujeme, jak jsme pravili, že tito milují a pozorují krásné zvuky a barvy a takové věci, avšak o krásnu samém ani nechtí slyšeti, že by to bylo něco jsoucího?

Pamatujeme se.

Snad se tedy nedopustíme chyby, nazývajíce je spíše filodoxy, milovníky mínění, než filosofy, milovníky moudrosti? A budou se snad na nás tuze horšiti, budeme-li o nich takto mluviti?

Dají-li se přesvědčiti tím, co já myslím, nikoli; vždyť jest hřích, horšiti se na pravdu.

Kdo tedy s láskou přijímají každé jsoucno samé, ty jest nazývati filosofy a ne filodoxy?

Dozajista.

Kniha šestá.

1. Tak dlouhou rozpravou musili, Glaukone, projíti filosofové i nefilosofové, aby nám konečně ukázali svou pravou podstatu.

Vždyť krátkou řečí by to asi nebylo snadné.

Patrně, děl jsem; mně se aspoň zdá, že by se to bylo ještě lépe objevilo, kdyby to byl jediný předmět naší řeči a kdybychom nemusili probrati mnoho ostatních otázek, chtíce uviděti, čím se liší život spravedlivý od nespravedlivého.

Co tedy máme dále?

Co jiného než pokračování? Když filosofové jsou lidé schopní chápati to, co jest ustavičně v týchž vztazích nepromĕnné, a nefilosofové ti, kteří toho nejsou schopni, nýbrž bez určitého směru se pohybují v oblasti množství a proměnlivosti, kteří z obojích tedy mají býti náčelníky obce?

Jak tu mluviti, abychom to řekli náležitě?

Kteří z obojích, odpověděl jsem, se ukáží schopnými ostříhati zákonů a činností obcí, ty ustanovovati strážci.

Správně.

A není-li pak zřejmá odpověď na tuhle otázku, zdali má jako strážce něco hlídati člověk slepý či člověk s bystrým zrakem?

A jak by to nebylo zřejmo?

Nuže od slepých se patrně ničím neliší ti, kteří jsou zbaveni poznání skutečného jsoucna jednotlivých věcí a nemají v duši žádného jasného vzoru, takže jim není možno, aby jako malíři pohlížejíce na čistou prav-

du a stále tam obracejíce zraky a co možná nejbystřeji se dívajíce zařizovali podle potřeby i zde zásady o krásném, spravedlivém a dobrém, a zásad již stanovených aby střehli a je zachovávali.

Bůh ví, nikoli, nijak se valně neliší.

Učiníme tedy strážci tyto slepce či ty, kteří pronikli k poznání podstaty každé věci a také zkušeností nijak nezůstávají za oněmi, ani nejsou pozadu v žádném jiném oboru dokonalosti?

Bylo by věru pošetilé voliti jiné, když by v ostatním nebyli pozadu; neboť právě to, v čem vynikají, jest věc asi nejdůležitější.

Nuže neměli bychom tedy mluviti o tom, jakým způsobem bude možno, aby titíž lidé měli obojí přednosti?

Ovšem že.

Jak jsme tedy řekli na počátku tohoto výkladu, jest třeba nejprve poznati jejich vrozenou povahu; a jestliže se o té náležitě shodneme, uznáme, myslím, i to, že jest možno, aby titíž lidé měli tyto přednosti a že nemají býti náčelníky obcí jiní než tito.

Jak?

2. To tedy uznejme o povahách milovných moudrosti, že vždy touží po poznání, které jim může objeviti něco z oné jsoucnosti, stále jsoucí a nezmítané sem a tam vznikáním a zkázou.

Budiž.

A také, děl jsem, že ji chtí viděti celou a dobrovolně se nevzdávají ani malé, ani větší části, ani vzácnější ani nepatrnější, jak jsme výše vyložili o lidech ctižádostivých a milujících.

Správně mluvíš.

Dále pak uvažuj, je-li nutné, aby lidé, kteří mají býti tací, jak jsme řekli, měli vedle toho ve své povaze i tuhle věc.

Kterou?

Nelhavost a aby dobrovolně nikdy nebyli přístupni nepravdě, nýbrž aby jí nenáviděli a pravdu milovali.

Rozumí se samo sebou.

Netoliko se to rozumí, příteli, nýbrž jest zcela nut-

né, že kdo vší svou přirozeností po něčem s láskou touží, miluje všechno příbuzné a blízké své lásce.

Správně.

Nuže, nalezl bys něco bližšího moudrosti než pravdu?

A jak?

Nuže jest možno, aby táž povaha byla milovná moudrosti i milovná lži?

Nikterak.

Kdo tedy jest vskutku milovný poznání, jistě hned z mládí co nejvíce touží po vší pravdě.

Docela.

Ale čí touhy silně tíhnou k jedné věci, u toho jsou, jak snad víme, slabší k věcem ostatním, jako proud odváděný oním směrem.

Arci.

Komu tedy směřuje jejich proud k naukám a všemu takovému, u toho se patrně vztahují k rozkoši duše samé o sobě, kdežto rozkoší tělesných zanedbávají; ač jestliže to není filosof strojený, nýbrž opravdový.

Zcela nutně.

Takový člověk jest jistě uměřený a nijak chtivý peněz; neboť proč bývají peníze, prostředky k nákladnému životu, sháněny, po tom se sháněti přísluší spíše někomu jinému než tomuto.

Tak jest.

Také jest asi třeba uvažovati i tuto věc, když chceš posouditi povahu filosofickou a nefilosofickou.

Kterou to?

Aby ti neušlo, neobsahuje-li sprostou všednost; malichernost jest asi jistě největší protivník duše, jež se má vždy vzpínati k celému a všemu, jak božskému tak lidskému.

Jistá pravda.

A která mysl v sobě chová povznesenost a přehled po veškerém čase a veškerém jsoucnu, myslíš, že tomu člověku se může zdáti něčím velkým lidský život?

Nemožno, odpověděl.

Tedy ani smrt nebude pokládati takový člověk za něco hrozného.

Docela ne.

Povaha zbabělá a sprostá nemá tedy asi, jak se podobá, účasti v pravé filosofii.

Myslím, že ne.

A což, člověk řádný, jenž nebaží po penězích a není ani sprostý ani tlachavý ani zbabělý, mohl by se někdy ukázati člověkem nepoctivým nebo nespravedlivým?

Nikoli.

I na to se tedy budeš dívati hned u mladých lidí při zkoumání duše filosofické a nefilosofické, je-li to duše spravedlivá a vlídná či nedružná a divoká.

Ovšem že.

Jistě pak neopomineš ani této věci, jak myslím.

Které?

Zdali jest učelivá či neučelivá. Či očekáváš, že by si kdy někdo něco náležitě oblíbil, při čem by se bolestně trudil a při velké námaze jen málo prospíval?

Jistě ne.

A co kdyby nedovedl nic z toho, čemu se naučí, podržeti, maje hlavu plnou zapomínání? Měl by v ní místo pro nějaké vědění?

A jak by to bylo možno?

Nemyslíš, že při tomto neúspěšném namáhání bude na konec jistě dohnán k tomu, že bude nenáviděti sebe i takovou práci?

Jak by ne?

Zapomětlivou duši tedy nikdy nezařadíme mezi duše náležitě filosofické, nýbrž budeme dbáti toho, že musí míti dobrou pamět.

Dozajista.

Ale arci přirozenost nemusická a neladná netíhne jistě nikam jinam než k neuměřenosti.

Ovšem.

Pravdu pak pokládáš za příbuznou s neuměřeností či s uměřeností?

S uměřeností.

Hledejme tedy vedle ostatních vlastností mysl přirozeně uměřenou a ladnou, kterou vrozené nadání bude činiti schopnou, že se dá snadno vésti k ponětí podstaty každého jednotlivého jsoucna.

Zajisté.

Nuže zdá se ti snad, že všecky ty jednotlivé vlastnosti, které jsme probrali, spolu nesouvisí a že nejsou nezbytně potřebné duši, která má náležitě a dokonale býti účastna jsoucna?

Jsou jistě velmi potřebné.

Mohl bys tedy nalézti nějakou vadu na takovém povolání, které by mohl náležitě vyplniti jediné ten, kdo jest od přírody nadán pamětí, učelivý, mysli povýšené, ladný, přítel a příbuzný pravdy, spravedlnosti, mužnosti a rozumnosti?

Ani sám bůh hany Momos by nenalezl vady na takovém povolání.

Nuže, tázal jsem se, když pak takové povahy dozrají výchovou i věkem, zdali pak bys nesvěřil obce jediné jim?

3. Tu pravil Adeimantos: Sokrate, v tomhle by ti asi nikdo nemohl odporovati. Ale posluchači takovýchto tvých řečí mívají asi tento dojem: domnívají se, že vinou své nezkušenosti v tázání a odpovídání jsou postupem rozpravy při každé otázce o malý kus zaváděni, když pak se ty kusy seberou v jedno, že na konci rozpravy se ukazuje veliká odchylka od počátečního stanoviště; a jako při hře v šachy bývají slabí hráči od dobrých na konec sevřeni a nemají, jak by táhli, tak že i oni sami bývají na konec sevřeni a nemají, co by řekli, při tomto zase jiném druhu šachu, kde se hraje ne figurkami, nýbrž slovy; neboť při tom všem že pravda zůstává přece na jejich straně. Pravím to hledě k věci, o kterou jde. Nyní totiž by leckdo řekl, že ti nemůže důvodnou řečí při každé tvé otázce odporovati, vskutku však že vidí, že ti lidé, kteří se obrátili k filosofii, ale ne tak, aby ze styků s ní nabyli ve svých mladých letech vzdělání a pak ji opustili, nýbrž i dále jí věnují svůj čas a práci, stávají se většinou velmi zvrácenými — ať nedím zcela špatnými — kdežto druzi, kteří se zdají býti ještě tak nejlepší, mají přece z toho tvého vychvalovaného zaměstnání to, že se stávají pro obce neužitečnými.

A já vyslechnuv to řekl jsem: Nuže myslíš, že lidé takto mluvící nemají pravdu?

Nevím, odpověděl, ale rád bych slyšel, co se tobě zdá.

Tedy slyš: mně se zdá, že mají pravdu.

Jak tedy může býti správný výrok, že obce se dříve nezbaví běd, dokud se v nich neujmou vlády filosofové, o nichž souhlasně tvrdíme, že jim jsou neužiteční?

Tážeš se, děl jsem, otázkou, na kterou jest třeba odpověděti s užitím obrazu.

A ty, myslím, nejsi zvyklý mluviti v obrazích....

4. Děkuji; když jsi mě byl uvrhl do tak těžkého dokazování, ještě se mi vysmíváš? Slyš tedy obraz, abys ještě lépe uviděl, jak lačním po obrazném mluvení. Postavení oněch nejlepších mužů v obcích jest věru tak těžké, že pro ně není žádné jednoduché obdoby, nýbrž kdo hledá pro ně obrazu a chce jich hájiti, musí k němu snésti složky s mnoha stran, právě tak jako malíři míchají různé prvky, když malují zvíře půl kozla půl jelena a podobná. Pomysli si, že by se vyskytl takovýto stav na lodi, ať už na jedné nebo na mnoha: pán lodi vyniká sice velikostí a silou nad všechny na lodi, ale jest nahluchlý, zrovna tak málo vidí a také tolik se vyzná v plavectví; plavci se vespolek sváří o kormidelnické místo: jeden každý se domnívá, že sám musí býti kormidelníkem, ačkoli se tomu umění nikdy neučil, ani nemůže prokázati, kdo byl jeho učitelem ani v které době se učil, nýbrž ještě k tomu říkají, že to není věc učení; ba jsou hotovi na kusy rozsekati toho, kdo by tvrdil, že jest to věc učení; správce samého stále obléhají a žádají i užívají všech prostředků, aby jim odevzdal kormidlo; druhdy pak, když toho nemohou dosáhnouti a jiní mají větší úspěch, zabíjejí ty jiné nebo je vyvrhují s lodi a spoutavše dobrého pána lodi mandragorou nebo vínem nebo něčím jiným vládnou lodí sami, užívajíce jejích zásob a pijíce i hodujíce plují: jaká ta plavba jest, lze si při takových lidech představiti; vedle toho pak kdokoli by dobře dovedl jim do-

pomáhati k tomu, aby buď po dobrém nebo násilím dosáhli od pána vlády, toho vychvalují a nazývají dobrým plavcem a kormidelníkem i znalcem lodnictví, ale kdo by nebyl takový, tomu spílají, že k ničemu není; o pravém kormidelníku však nemají ani ponětí, že se musí pilně starati o roční dobu, počasí, oblohu, hvězdy, větry a o všechno, co náleží do jeho umění, má-li býti vskutku schopen říditi loď; ale býti kormidelníkem bez ohledu na to, zdali si toho některá strana přeje nebo ne, takové umění a cvičení podle jejich domněnky není možno spojiti s praktickým kormidelnictvím. Kdyby tedy byly na lodích takové poměry, nemyslíš, že muž opravdu kormidelnických schopností by byl od plavců na lodích takto zřízených nazýván tlachalem, člověkem chodícím v oblacích a jim k nepotřebě?

Ba jistě, pravil Adeimantos.

Myslím, že si nežádáš podrobného zkoumání toho obrazu, abys uviděl, že vypodobňuje chování obcí k opravdovým filosofům, nýbrž že rozumíš, co chci říci.

Ba dobře rozumím.

Především vylož ten obraz onomu, kdo se diví, že filosofové nepožívají v obcích úcty, a pokoušej se ho přesvědčiti, že by bylo mnohem divnější, kdyby byli ctěni.

Vyložím.

A že tedy má pravdu, že nejlepší z filosofů jsou lidu neužiteční; ale vinu té neužitečnosti řekni aby dával těm, kteří myslí, že se obejdou bez nich, a ne oněm dobrým mužům. Neboť není přirozené, aby kormidelník prosil plavců, aby se dávali od něho říditi, ani aby moudří chodili ke dveřím boháčů; kdo tento vtip pronesl, nemluvil pravdu a pravda jest přirozeně to, že kdykoli stůně ať boháč ať chuďas, musí choditi ke dveřím lékařů a každý, kdo si žádá vlády, ke dveřím toho, kdo umí vládnouti. ne aby vládce prosil ovládaných, aby si dali vládnouti, ač je-li to muž opravdu k něčemu schopný. Ale nechybíš, budeš-li nynější politické správce přirovnávati k plavcům, o kterých jsme právě mluvili, a ty, kteří jsou od těchto nazýváni neužitečnými a oblačnými tlachaly, k pravým kormidelníkům.

Zcela správně.

Z těchto důvodů tedy a za těchto okolností není snadné, aby to nejušlechtilejší zaměstnání bylo chváleno od těch, kteří se zabývají věcmi opačnými. Avšak daleko největší a nejsilnější pomluva vzniká filosofii skrze ty, kteří se za filosofy vydávají; těch se věru týkají výčitky, činěné filosofii, že největší počet z těch, kteří se jí oddávají, jsou lidé zcela špatní, zatím co nejlepší její pěstitelé nejsou k žádnému užitku: to jsou tvá slova a já jsem připustil, že máš pravdu. Ano?

Ano.

5. Tedy příčinu neužitečnosti dobrých mužů jsme probrali?

Docela dobře.

Chceš, abychom dále probrali, proč musí býti to ostatní množství špatné, a abychom se pokusili, budeme-li s to, ukázati, že ani tím není filosofie vinna?

Ovšem že.

Poslouchejme tedy a mluvme, rozpomenouce se na to, kde jsme vykládali, jak musí býti přirozeně založen ten, kdo má býti krásný a dobrý. Vůdcem jeho, pamatuješ-li se, byla na prvním místě pravda, již musil vším způsobem všude následovati, sice by jakožto chlubný tlachal neměl účasti v opravdové filosofii.

Ano, taková byla ta slova.

Zdali pak již tato slova sama silně neodporují nynějšímu běžnému mínění o něm?

Ba velmi.

Zajisté tedy řekneme dobře ve své obraně, že muž vskutku milovný vědění přirozeně usiluje o poznání jsoucna a nezůstává při množství jednotlivých jevů s domnělou jsoucností, nýbrž jde a neochabuje a neustává ve své milostné touze, až dosáhne přirozené podstaty každého jsoucna samého a to onou částí duše, které přísluší něčeho takového dosahovati — to pak přísluší části se jsoucnem příbuzné — když pak se jí sblíží a spojí se skutečným jsoucnem a zplodí rozum a pravdu, dosáhne poznání a žije i roste pravým životem: takovým způsobem jest zbavován bolestné touhy své duše, dříve však ne.

Nemůže býti řeči vhodnější.

Nuže bude tento muž v sobě míti nějakou zálibu v nepravdě či nebude jí naopak zcela nenáviděti?

Nenáviděti.

Když tedy, jak jsme viděli, pravda kráčí v čele, můžeme snad říci, že není možno, aby se k ní přidružil sbor špatností.

Jak také by to bylo možno?

Nýbrž naopak přidruží se k ní zdravý a spravedlivý mrav, který jest provázen také uměřeností?

Správně.

Co pak se týče také ostatního průvodu filosofické přirozenosti, proč bychom jej musili řaditi, dokazujíce znova od začátku jeho nutnost? Jistě snad se pamatuješ, že, jak se ukázalo, náleží sem mužnost, povznesenost, učelivost, paměť. Ty jsi namítl, že každý sice bude nucen souhlasiti s naší řečí, ale nechá-li ty řeči stranou a podívá se na ty muže samy, o kterých se mluví, že prý by řekl, že vidí mezi nimi jednak lidi neužitečné, většinou však lidi veskrze špatné; zkoumajíce příčinu toho nepříznivého úsudku, octli jsme se nyní u této otázky, proč asi jest většina špatná, a z tohoto důvodu opět jsme probrali vrozenou povahu pravých filosofů a vymezili jsme ji podle příkazu nutnosti.

Tak jest.

6. Tu pak jest potřebí, děl jsem, podívati se na způsoby zkázy této filosofické povahy, jak v mnohých hyne docela a jen tak málo lidí té zkáze uniká, ti, kterým se pak říká ne špatní, ale neužiteční; dále pak na druhé straně na povahy, které tuto filosofickou povahu napodobují a vstupují do jejího zaměstnání, čímž se tyto duše ocitají v oboru jim nepřiměřeném a přesahujícím jejich schopnosti, dopouštějí se mnohých nesprávností a tím uvalili na filosofii všude a přede vším světem takové mínění, o jakém mluvíš.

Jaké to způsoby zkázy míníš?

Pokusím se ti to vyložiti, budu-li s to. Nuže v tomhle s námi, myslím, bude každý souhlasiti, že taková přirozenost, se všemi vlastnostmi, které jsme jí právě určili, má-li se státi dokonale filosofickou, vyskytuje

se mezi lidmi jen málokdy a v malém počtu. Či nemyslíš?

Jistě.

Teď pozoruj, jak četné a veliké nepřátele má tento malý počet.

Které to?

Co nejvíce překvapuje, jest to, že jedna každá z vlastností, které jsme na té přirozenosti pochválili, hubí duši, ve které jest obsažena, a odtrhuje ji od filosofie. Míním pak zmužilost, uměřenost a všechno, jak jsme vyložili.

Toť podivné.

Dále pak vedle toho ji kazí a odtrhují všechna ta tak zvaná dobra, krása, bohatství, tělesná síla, mocné příbuzenstvo v obci a všechno, co s tím souvisí; jistě si dovedeš všeobecně představiti, co míním.

Dovedu a rád bych slyšel tvou myšlenku podrobněji.

Chop se tedy správně té představy v celku a ukáže se ti to zcela jasně; pak se ti hořejší výklad o tom nebude zdáti podivným.

Jak pak to myslíš?

O každém, děl jsem, semeni nebo plodu, ať rostlinném ať živočišném, víme, že nedostane-li se mu náležité výživy nebo počasí a místa, pociťuje tím větší nedostatek přirozených potřeb, čím jest silnější; neboť dobrému jest zlé větší protivou než nedobrému.

Jak by ne?

Jest tedy, myslím, logické, že nejlepší přirozenost, vyrůstající v nevhodných podmínkách, více se zvrhá než přirozenost slabá.

Jest.

Zdali pak tedy, Adeimante, právě tak neřekneme, že i duše nejlépe od přírody založené stávají se nad jiné špatnými, dostane-li se jim špatného vedení? Či myslíš, že veliké zločiny a čistá špatnost vycházejí z přirozenosti slabé a ne spíše z bujaré, zkažené pěstováním, ana přirozenost slabá nikdy nebude původcem něčeho velikého, ani dobrého ani zlého?

Nemyslím, nýbrž takto se to má.

Co se tedy týče přirozenosti, kterou jsme přijali pro filosofa, dostane-li se jí náležitého učení, nutně, myslím, prospívá a dochází na vrchol dokonalosti; pakli však jest její símě a zárodek pěstován v prostředí nenáležitém, vyspěje v pravý opak, nepomůže-li jí zázrakem některý bůh. Či domníváš se i ty, jako většina lidí, že jsou takoví mladí lidé, kteří jsou vskutku kaženi od sofistů a že jsou někteří soukromě působící sofisté, kteří je kazí tak, že by to stálo za řeč? Nemyslíš, že spíše právě ti sami, kteří tohle mluví, jsou největšími sofisty a nejpronikavěji vychovávají jak mladé, tak staré, muže i ženy, a činí je takovými, jakými je chtí mít?

Kdy to? tázal se.

Kdykoli sedí ve velkém počtu hustě shromážděni na sněmech nebo na soudech nebo v divadlech nebo ve vojenských táborech nebo v některém jiném veřejném shromáždění lidu a tam velmi hlučným způsobem dílem haní, dílem chválí jednotlivé řeči a činy, nezachovávajíce míry ani v tom ani v onom, s křikem a lomozem; k tomu se k nim ozvěnou přidávají i skály a místo, na kterém jsou, a dvojnásobnou činí bouři pochvaly i hany. V takovém prostředí co asi se děje v srdci mladého člověka? Jakého vzdělání by byl musil nabýti od soukromého učitele, aby tu odolalo, aby se nedalo takovouto hanou nebo chválou strhnouti v jejich proud a unášeti jejich směrem, aby nenazýval krásným a ošklivým totéž, co oni, aby se neoddal té činnosti, kterou oni provozují, aby nebyl takový jako oni?

Velmi nutný to následek, Sokrate.

7. A to jsme se ještě nezmínili o největší nutnosti.

O které?

O tom nucení činem, kterého užívají tihle vychovatelé a sofisté, když nemohou nic pořídíti slovem. Či nevíš, že toho, kdo se od nich nedává přemluviti, trestají odnětím občanských práv, pokutami a smrtí?

Až příliš dobře to vím.

Nuže, který jiný sofista nebo které soukromé vlivy, působící v opačném směru, by mohly nad tím nabýti vrchu?

Myslím, že žádný.

Zajisté ne, děl jsem, ale i pokoušeti se o to jest veliký nerozum. Neboť se nestává, ani se nestalo, ani se nestane, že by se která povaha změnila co do mravnosti vlivem výchovy, působící proti výchově těchto — totiž povaha lidská, příteli — o božské arci nemluvíme; neboť jest jisto, že cokoli se za takových poměrů v obcích uchrání a stane se takovým, jaké býti má, nechybíš, když řekneš, že se to zachránilo darem božím.

Ani já jinak nemíním.

Nuže ať ti k tomu přistoupí ještě toto mínění.

Které to?

Že žádný z těch placených soukromých učitelů, které dav nazývá sofisty a pokládá za své soupeře, neučí ničemu jinému než těm míněním lidu, která si dělají na svých shromážděních, a to že nazývá moudrostí. To jest zrovna takové, jako kdyby někdo zkoumal pudy a choutky velikého a silného domácího zvířete — s které strany třeba k němu přistoupiti a kde se ho dotknouti a kdy a čím se stává v nejvyšší míře zlým nebo mírným, při čem vydává ten a onen zvuk, a dále při kterých zvucích jiného se utišuje nebo dráždí — a když to všechno stálým stykem a dlouhou zkušeností prozkoumá, pomysli si, že to nazve učeností, dá tomu odbornou soustavu a zařídí si pro to školu. Neměl by sice pravého vědění o tom, co z těchto názorů a choutek jest krásné nebo ohyzdné nebo dobré nebo zlé nebo spravedlivé nebo nespravedlivé, ale užíval by všech těchto názvů v souhlase s projevy mínění toho velikého zvířete, nazývaje věci, ze kterých by mělo radost, dobrými, které pak by se mu příčily, zlými, a neměl by pro ty pojmy žádného jiného důvodu; nazýval by nutné spravedlivým a krásným, ale v čem záleží povaha nutného a dobrého, jak veliký jest mezi nimi podstatný rozdíl, o tom by neměl sám ponětí, ani jinému by to nedovedl ukázati. Nezdá se ti, probůh, že takový člověk by byl divným vychovatelem?

Zajisté.

Nuže myslíš, že od tohoto se něčím liší ten, kdo pokládá za učenost míti vypozorovány pudy a záliby

velikých shromáždění, složených z nejrůznějších lidí, ať již v malířství nebo v hudbě anebo v politice? Neboť s čímkoli by kdo před nimi vystupoval, ať v básnictví nebo v některém jiném umění nebo v činnosti politické, čině si lid více než třeba svým pánem, musí, jak se říká, Diomedovskou nutností dělati to, cokoli tito schvalují; že pak by to bylo vpravdě dobré a krásné — slyšel jsi již někdy někoho to tvrditi na základě důvodů, které by nebyly směšné?

Ne a myslím, že ani neuslyším.

8. Když tedy jsi všechno toto uvážil, vzpomeň si na onu věc: jest možno, aby lid nějakým způsobem snesl nebo uznal myšlenku o jsoucnosti krásna samého proti množství krásných věcí nebo vůbec o podstatě něčeho jednotlivého proti množství jednotlivých věcí?

Nikoli.

Lid jest tedy neschopen býti filosofem.

Neschopen.

A tedy jest nutné, že přívrženci filosofie jsou od něho tupeni.

Nutné.

A arci také od těch jednotlivců, kteří se stýkají s davem a snaží se mu líbiti?

Patrno.

Nuže jakou vidíš pro filosofickou povahu záchranu z těchto poměrů, tak aby zůstala při svém zaměstnání a došla až k cíli? Uvažuj o tom na základě toho, co předchází. Shodli jsme se zajisté v tom, že této povaze náleží učelivost, paměť, zmužilost a povýšenost.

Ano.

Zdali pak nebude člověk takto založený hned v dětském věku mezi všemi vynikati, zvláště budou-li se i jeho tělesné přednosti podobati duši?

Jak by nevynikal?

Tu, až bude starší, budou, myslím, chtíti jak příbuzní tak spoluobčané užívati ho ke svým službám?

Jak by ne?

Budou se tedy před ním plaziti v prosbách a uctívání, kladouce již napřed léčky a napřed lichotíce jeho budoucí moci.

Ovšem, rádo se tak stává.

Co bys myslil, že učiní takovýto muž za takových okolností, obzvláště bude-li při tom občanem veliké obce a bude-li v ní bohat a urozený a k tomu sličný a veliký? Zdaž asi nebude naplněn závratnou nadějí v domnění, že on bude schopen řiditi osudy Hellenů i barbarů, a zdaz se na základě toho nebude vysoko vypínati, naplňován ješitností a prázdnou domýšlivostí při nedostatku rozumu?

Ba jistě.

Tu kdyby někdo k člověku upadávajícímu do tohoto stavu klidně přistoupil a řekl mu pravdu, že rozumu v něm není a že ho potřebuje, toho pak že nelze nabýti tomu, kdo se nestane služebníkem jeho nabývání, myslíš, že by bylo snadné, aby tento hlas pronikl mu k sluchu skrze tak silné překážky?

Ani zdaleka.

Jestliže však pro své dobré založení a pro příbuznost s takovými myšlenkami pravdy by byl pro ně vnímavý a dal se obraceti i vésti k filosofii, co asi udělají tam ti, již se budou domnívati, že ztrácejí jeho pomoc a přátelství? Nebudou snad pracovati vším skutkem i slovem jak o něm samém, aby se nedal přemluviti, tak o přemlouvajícím, aby se mu to nepodařilo, a to tak, že mu budou jednak v soukromí strojiti úklady, jednak veřejně jej poháněti před soudy?

Velmi nutný to následek.

Jest tedy možno, aby se takový člověk oddal filosofii?

To zrovna ne.

9. Vidíš tedy, děl jsem, že jsme ne nedobře pravili, že i samy složky filosofické povahy, kdykoli se dostanou do špatné půdy, bývají do jisté míry příčinou odvratu od toho směru, i tak zvaná dobra, jako bohatství a všechny takové podmínky.

Jistě to bylo správně řečeno.

To jsou, můj milý, ty četné a rozmanité věci, které hubí a kazí nejlepší přirozenost, překážejíce jí v nejkrásnějším zaměstnání, přirozenost, která se podle nás i jinak jen zřídka vyskytuje. A z těchto mužů povstá-

vají obcím i jednotlivcům největší škůdci, jako zase na druhé straně největší dobrodinci, jestliže se jejich proud obrátí tímto směrem; ale malá osobnost nikdy nedělá nikomu nic velikého, ani jednotlivci ani obci.

Jistá pravda.

Takovým tedy způsobem odvracejí se od filosofie ti, kterým má býti nejbližší, a opouštějíce ji sirou a osamělou, sami žijí život nenáležitý a nepravý, k té pak jako k dívce osiřelé a bez příbuzných přicházejí jiní nehodní nápadníci, ji zneuctívají a uvalují na ni hanlivé výčitky, o jakých se také ty zmiňuješ, že z jejích ctitelů jedni nejsou k ničemu, většina pak že jsou lidé prašpatní.

Ba věru, tak se to říká.

Jest pochopitelno, že se tak říká. Neboť vidí-li jiní človíčkové, jak se tato půda uprazdňuje a že jest plna krásných slov a hesel, zrovna tak jako vězňové prchávají z vězení do chrámů, s chutí se vrhají i tito ze svých řemesel na filosofii, a to právě ti, kteří mají ve svém obůrku nejvíce rozumu. Neboť ačkoli jest filosofie v takovémto stavu, přece jí zbývá proti ostatním oborům nejdůstojnější vážnost: právě to jest, po čem touží mnozí lidé, nedostateční již samou přirozeností a k tomu od svých umění a řemesel jednak tělesně znetvořeni, jednak i s dušemi ubitými a otlučenými všedními pracemi — či není to nutný následek?

Ba jistě.

Zdá se ti tedy, děl jsem, že ti lidé se liší na pohled od holohlavého a zakrslého kotláře, který si pomůže k penězům a jsa nedávno propuštěn z pout a vykoupav se v lázni, oblečen do nových šatů a vystrojen jako ženich, hodlá vejíti ve sňatek se zchudlou a opuštěnou dcerou svého pána?

Není tu velkého rozdílu.

Jaké pak asi děti plodí pravděpodobně takoví lidé? Ne zrůdné a špatné?

Zcela nutně.

A což lidé nehodní filosofie, kdykoli se k ní přibliží a nehodně s ní obcují, jaké asi ti plodí myšlenky a mínění? Zdaž ne takové, které vpravdě zasluhují názvu

sofismat, a nic pravého, ani co by souviselo s opravdovým rozumem?

Úplně tak.

10. Zbývá tedy, Adeimante, jen velmi málo těch, kteří hodným způsobem obcují s filosofií; jest to snad buď vyhnanstvím zadržená ušlechtilá a dobře vypěstovaná povaha, jež při ní z nedostatku kazitelů podle své přirozenosti vytrvala, nebo když se zrodí v malé obci veliká duše a ztratíc vážnost k její politice sama se nad ni povznese; snad také něco málo dobře založených duší by k ní přišlo od jiného oboru, k němuž právem pozbyly vážnosti. Také by mohla leckoho při ní udržeti uzda, jaká překáží našemu druhu Theagovi; Theages má věru všechny ostatní podmínky k odpadnutí od filosofie, ale udržuje ho při ní tělesná churavost, jež mu nedovoluje oddati se činnosti politické. O své vlastní pohnutce nechci mluviti, o tom daimonském znamení; neboť to se vyskytlo přede mnou u málo koho jiného nebo spíše u nikoho. A tak jen málo lidí se stane členy této společnosti a okusí, jak sladký a blaživý jest ten statek, avšak na druhé straně dostatečně uvidí šílené počínání velkého množství i to, že takřka nikdo nekoná v politice nic zdravého a že není spojence, s jehož podporou by kdo mohl jíti na pomoc věci spravedlivé a sám bez pohromy vyváznouti, nýbrž bude mu, jako když člověk upadne mezi lítou zvěř: protože nebude chtíti spolu s ostatními se dopouštěti bezpráví, a na druhé straně sám jediný nestačí odolávati jich všech divokosti, uvidí, že by předčasně zahynul, prokáže se neužitečným jak sobě, tak ostatním. Toto všechno rozumně uváživ žije v tichosti a koná své dílo, jako když za bouře odstoupí do přístřeší před prachem a deštěm, hnaným od větru, a dívá se, jak ostatní se brodí v nezákonnosti: tu je rád, jestliže sám prožije tento život poměrně čist od bezpráví a bezbožných skutků a při odchodu z něho odejde s krásnou nadějí, pokojně a usmířen.

Však to by odcházel vykonav věc jistě nikoli nejmenší.

Ani největší, děl jsem, protože nenalezl vhodné

obce; neboť ve vhodné obci jednak sám dojde většího osobního rozvoje, jednak spolu se svým prospěchem bude pomáhati prospěchu veřejnému.

11. Odkud tedy vznikly pomluvy proti filosofii a že se to stalo neprávem, to, jak se mi zdá, jest patřičně vyloženo, nechceš-li říci ještě něco jiného ty.

O této věci, pravil, nechci již nic dále mluviti; ale které z nynějších zřízení myslíš že jest pro filosofii vhodné?

Vůbec žádné, nýbrž to právě vytýkám, že žádná z nynějších obecních ústav není hodná filosofické povahy; proto také že se taková povaha zvrací a změňuje, a jako vzácné cizí sémě zaseté do jiné půdy ztrácí svůj ráz a přemáháno jsouc silnějšími vlivy rádo se mění v obyčejné domácí, tak také tento rod nyní nepodržuje své síly, nýbrž se zvrhá v povahu cizí. Jestliže však nalezne obec s nejlepším zřízením, zrovna tak jako i sám jest nejlepší, tedy se ukáže, že tento rod byl vskutku božský, kdežto všecko ostatní jen lidské, jak přirozeností tak činností. Tu pak jest zřejmé, že se teď zeptáš, v čem záleží toto zřízení.

Neuhodl jsi; nechtěl jsem dáti tuto otázku, nýbrž zdali jest to ono zřízení, které jsme vyložili při zakládání své obce, či jiné.

V celku, odpověděl jsem, jest to ono; ale již tehdy bylo řečeno, že bude třeba, aby v obci byl stále nějaký činitel, který by měl totéž rozumové pochopení pro ústavu, s jakým jsi ty, zákonodárce, dával své zákony.

Ano, bylo to řečeno.

Ale nebylo to dostatečně objasněno a to ze strachu před vašimi neústupnými otázkami, kterými jste ukázali, že výklad o tom by byl dlouhý a obtížný; vždyť také ostatek vyložiti není zrovna nejsnadnější.

Který to?

Otázku, jakým způsobem by se měla obec zabývati filosofií, aby při tom nezahynula. Všechno veliké jest zajisté nebezpečné a pravdivá jsou slova, že krásné jest těžké.

Než přece budiž dokončen ten důkaz objasněním této věci.

Bude-li tomu co na překážku, děl jsem, nebude to nedostatek dobré vůle, nýbrž nedostatek síly; hned sám poznáš mou horlivost. Pozoruj již teď, jak horlivě a odvážně chci mluviti, že se obec musí chápati tohoto oboru právě opačným způsobem než nyní.

Jak?

Nyní jsou ti, kteří se jí vůbec chápou, mladí lidé právě odrostlí dětskému věku, v době, dokud ještě nejsou dospělí pro starosti hospodářské a výdělečné; když se povrchně seznámí s její nejnesnadnější stránkou, odcházejí jako učinění filosofové — nejnesnadnější pak stránkou myslím dialektiku —; v pozdějším životě, kdykoli snad vyhovujíce pobídkám stávají se posluchači jiných pěstitelů tohoto oboru, myslí, že již tím dělají něco velikého, a domnívají se, že sluší se jím zabývati jen jako zaměstnáním vedlejším; k stáru pak kromě několika málo hasnou mnohem více než Herakleitovo slunce, jenže se již znova nevzněcují.

A jak by to mělo býti?

Zcela naopak; dokud jsou mladí a děti, aby se zabývali vzděláváním a učením, které jest pro mládež, a při tom aby ve věku, kdy rostou a mužnějí, velmi dobrou péči věnovali svým tělům, získávajíce si tak podporu pro vzdělání duševní; když pak přijde věk, ve kterém duše počíná dozrávati, ať napínají síly k jejímu cvičení; a když síla ustává a opouští obor politiky a vojenství, tehdy ať již volně pasou svou duši a nezabývají se ničím jiným, leda jen jako vedlejším zaměstnáním: tak budou žíti blaženě a zemrouce připojí k prožitému životu příslušný úděl na onom světě.

12. Věru, Sokrate, v tvých slovech vidím velikou horlivost; avšak myslím, že většina posluchačů ještě s větší horlivostí odporuje a že se nedají ani dost málo přesvědčiti, počínajíc od Thrasymacha.

Nestav nás proti sobě, děl jsem, mne a Thrasymacha, když jsme se právě spřátelili, ač jsme nebyli ani před tím nepřáteli. Neboť učiníme všechny pokusy, až buď docela přesvědčíme i tohoto i ostatní, anebo aspoň nějakou přípravu v té věci jim dáme pro onen život, až by znova narozeni opět přišli na takovéto řeči.

To mluvíš o přípravě pro hezky krátkou dobu.

Toť arci pouhé nic proti veškerému času. Že však většina nevěří těm slovům, to jistě není žádný div; neboť nikdy neviděli, že by se vskutku v y t v o ř i l o, o čem se nyní h o v o ř i l o: to však jest mnohem spíše jen úmyslné rýmování takovýchto nějakých slov, ne že by se sama od sebe shodla jako právě nyní. Nikdy pak neviděli ani jednoho takového muže, který by byl až po kraj možnosti skutkem i slovem dokonale vyměřen podle ctnosti a jí připodobněn a který by měl moc v obci také takové. Či myslíš?

Nikoli.

Také, příteli, ani nebyli nikdy dostatečnou měrou posluchači řečí krásných a ušlechtilých, takových, které usilovně a vším způsobem hledají pravdy pro poznání samo, kdežto té blysknavosti a hašteřivosti, nesměřující nikam jinam než ke zdání a sporům jak na soudech tak v soukromých stycích, zůstávají daleko vzdáleny.

Tak jest.

Z těchto důvodů, děl jsem, a v tomto předvídání řekli jsme tehdy, ač s bázní, ale donuceni pravdou, že ani obec, ani ústava, ba podobně ani jednotlivý muž nedosáhne nikdy dokonalosti, dokud tito filosofové, počtem skrovní a mající nyní jméno lidí ne sice zlých, ale neužitečných, nebudou řízením osudu uvrženi v nutnost, aby se chtěj nechtěj ujali péče o obec, a obec aby se stala jich poslušnou, anebo dokud synové nynějších vladařů a králů nebo tito sami nebudou nějakým vnuknutím božím zachváceni pravou láskou k pravé filosofii. Že by bylo nemožné, aby se stalo jedno nebo druhé anebo obojí, pro to, myslím, není žádného důvodu. Takto by se nám arci právem smáli, že mluvíme jen tak a pronášíme zbožná přání. Či není tomu tak?

Ano, jest.

Jestliže tedy se to stalo buď v minulosti, jež nemá konce, nebo se stává nyní v některé barbarské zemi, ležící někde daleko mimo náš obzor, nebo jestliže snad v budoucnosti nastane lidem vynikajících filosofických schopností nutnost, věnovati se péči o obec, jsme ho-

tovi hájiti toho mínění, že v minulosti, v přítomnosti i v budoucnosti nastává uskutečnění řečené ústavy, kdykoli se tato Musa stane vládkyní obce. Neboť ta ústava není ve skutečnosti nemožná, ani my nemluvíme nic nemožného: za nesnadné to ovšem také my sami uznáváme.

I mně se tak zdá.

Chceš říci, že však veřejnému mínění se tak nezdá?

Snad.

Příteli, děl jsem, jen tak tuze nežaluj na veřejné mínění. Lidé budou míti jiné názory, jestliže jim ne s hašteřivou povýšeností, nýbrž klidným domlouváním a hájením pomlouvané touhy po moudrosti ukážeš, koho myslíš těmi filosofy, a vymezíš, jako právě nyní, jejich povahu i činnost, aby se nedomnívali, že mluvíš o těch, které mají sami na mysli. Či nemyslíš, že dostanou jiné názory a jinak budou odpovídati, i když se na to budou takto dívati? Domníváš se, že někdo prostý závisti a vlídný se zlobí na člověka nezlostného nebo závidí nezávistivému? Nečekaje, až odpovíš, sám tvrdím, že podle mého mínění se vyskytuje zlá povaha jen u nečetných jednotlivců a ne u množství.

Jistě i já jsem téhož mínění.

Tedy snad i v tom jsi téhož mínění, že nepříznivým poměrem veřejného mínění k filosofii jsou vinni ti, kteří se k ní zvenčí neslušně a nepozváni vedrali, vespolek si spílají a se hašteří a stále vykládají jen o lidech, což jest jednání filosofie velmi málo důstojné?

Jistě velmi málo.

13. Vždyť, Adeimante, kdo má doopravdy svou mysl u čistých jsoucen, ani snad nemá kdy, aby hleděl dolů na usilování lidí a v boji s nimi se naplňoval záštím a nepřátelstvím; naopak když se člověk tak dívá na jsoucna spořádaná a trvající stále v témž poměru a vidí, že mezi nimi není vzájemného páchání a zakoušení bezpráví, nýbrž že všechna se spravují řádem a rozumem, nutně to napodobuje a co nejvíce se tomu přizpůsobuje. Či myslíš, že jest vůbec možno, aby člověk nenapodoboval to, s čím jest rád ve styku?

Nemožno.

Tedy filosof, stýkaje se s božským a spořádaným, stává se spořádaným a božským, pokud jen člověku možno; křivých posudků jest arci všude hojně.

Zcela jistě.

Nastane-li mu tedy nějaká nutnost, aby se vynasnažil, co tam vidí, soukromě i veřejně uváděti v mravy lidí a ne jenom pracovati o svém vlastním zdokonalování, myslíš, že z něho bude špatný dělník uměřenosti, spravedlnosti a všech občanských ctností?

To nikoli.

Však budou-li lidé pozorovati, že mluvíme o něm pravdu, budou se snad na filosofy horšiti a nebudou věřiti naší řeči, že jinak by nikdy obec nedospěla štěstí, kdyby jejího plánu nenakreslili kreslíři, užívající božského vzoru?

Nebudou se horšiti, odpověděl, jen když to budou pozorovati. Ale jakého způsobu plán to myslíš?

Vezmou obec i mravy lidí jako desku a nejprve ji očistí, což není příliš snadné; však víš, že hned tím by se lišili od ostatních zákonodárců, že by nechtěli udělati ani čárky na jednotlivci ani na obci ani psáti zákonů, dříve než by ji buď přijali čistou anebo sami čistou učinili.

To jest správné.

Nuže tedy potom by snad načrtli obrysy ústavy?

Ovšem.

Tu by se při práci často dívali na obé, jednak na pravou spravedlnost, krásu, uměřenost a všechno takové, jednak na to, co by vytvářeli u lidí, aby směšováním a skládáním z různých životních úkonů vytvořovali podobu muže, majíce takto svůj vzor v tom, co nazval Homeros u lidí božím tvarem a boží podobou.

Správně.

A tu by, myslím, jedno vymazávali, druhé zase vkreslovali, až by povahy lidí, pokud možno, učinili tak bohumilými, pokud jen mohou býti.

Tak by věru vznikl nejkrásnější nákres.

Nuže tedy, tázal jsem se, zdali pak se nám podaří nějak přesvědčiti ony své úporné protivníky, o kterých jsi mluvil, že takový jest malíř obecních ústav,

kterého jsme tehdy před nimi vychvalovali a pro kterého se oni horšili, že jsme mu svěřovali řízení obcí, a zdali pak, slyšíce nyní ten výklad, spíše trochu zkrotnou?

Ba o mnoho, mají-li rozum.

Ano, vždyť co také by mohli vzíti v pochybnost? Snad to, že filosofové jsou milovníci jsoucna a pravdy?

To by bylo věru pošetilé.

Či snad že jejich přirozená povaha jest příbuzná s nejvyšším dobrem, jak jsme o ní vyložili?

Ani to.

Tedy že takováto přirozená povaha, ač jestliže vůbec která, dostane-li se jí náležité činnosti, nebude dokonale dobrá a filosofická? Či bude to spíše tvrditi o oněch lidech, které jsme vyloučili?

Jistě ne.

Budou se tedy ještě rozčilovati při našich slovech, že dokud se nechopí vlády nad obcí třída filosofů, nenastane ani obci ani občanům úleva v bídě, ani že ta ústava, o které tu v myšlenkách bájíme, nebude naplněna skutkem?

Snad již méně.

Což abychom místo toho „méně" řekli, že docela zkrotli a změnili své přesvědčení, aby alespoň ze studu vyslovili s námi souhlas?

Ba jistě.

14. Nuže dejme tomu, že tihle jsou o této věci již přesvědčeni, bude však někdo pochybovati o tom, že by se nemohli naroditi synové králů nebo vladařů s povahami filosofickými?

Nikdo.

A kdyby se takoví narodili, může někdo říci, že se nezbytně musí zkaziti? Že totiž jest těžké, aby se zachránili, to připouštíme i my; ale že by se po veškeren čas z nich všech nikdy ani jeden nezachránil, mohl by to někdo proti nám tvrditi?

Jak by to mohl tvrditi?

Nuže, děl jsem, stačí, aby se narodil jeden takový a měl za sebou obec, a uskuteční všechno, čemu se nyní nevěří.

Ano, stačí.

Vždyť snad kdyby vládce zaváděl zákony a činnosti, o kterých jsme vyložili, není přece nemožné, že by občané byli ochotni je plniti.

Ani dost málo.

Avšak jest něco divného a nemožného to, aby i jiní přijali to mínění, které my máme?

Já myslím, že ne.

A že to jest řešení nejlepší, ač je-li ve skutečnosti možné, o tom jsme, jak myslím, nahoře dostatečně vyložili.

Ano, dostatečně.

Tudíž výsledek našich úvah o zákonodárství jest, jak se podobá, ten, že naše zásady jsou nejlepší, kdyby se uskutečnily, že však jejich uskutečnění jest těžké, ale jistě ne nemožné.

Ano, to jest ten výsledek.

15. Nuže tedy, když jest toto konečně hotovo, následuje vykládati o zbývajících věcech, jakým způsobem a z kterých nauk i činností budou nám vzcházeti budoucí spasitelé obecního zřízení a v kterém věku se budou jednotlivými z nich zabývati.

Věru o tom jest vykládati.

Nic moudrého to nebylo, že jsem v předešlém výkladě pominul nesnadnou otázku o ženění, plození dětí a zřízení správců, věda, jak to docela pravé zřízení jest choulostivé a ve skutečnosti nesnadné: neboť nyní přišla přece potřeba ty věci probrati. Otázky o ženách a dětech jsou dokončeny, avšak otázku o správcích jest třeba sledovati jakoby od začátku. Řekli jsme, pamatuješ-li se, že mají míti zřejmou lásku k vlasti, vyzkoušenou ve slastech i strastech, a že ani v trudech ani v nebezpečenstvích ani v žádném jiném případě nesmí je býti viděti odkládati tuto zásadu, sice že jest takového slabocha vyloučiti, avšak toho, kdo ze všeho vychází neporušen jako zlato zkoušené v ohni, jest ustanoviti správcem a dávati mu pocty a odměny za živa i po smrti. Taková asi byla naše slova, když se náš výklad vyhýbal a schovával ze strachu, aby nenarazil na otázku, která jest nyní před námi.

Mluvíš jistou pravdu, ano, pamatuji se.

Zdráhal jsem se, příteli, říci, čeho jsem se pak přece odvážil; nyní pak budiž s odvahou řečeno toto, že nejdokonalejší strážcové, které ustanovujeme, musí býti filosofové.

Tak jest.

Nuže pozoruj, jak jich pravdě podobně budeš míti málo; neboť co se týče přirozené povahy, kterou podle našeho výkladu musí míti, jen zřídka srůstávají její složky v jeden a týž celek, většinou však se rodí roztržena.

Jak to myslíš?

Povahy učelivé, s dobrou pamětí, vtipné a bystré a co všechno s tím souvisí, nerady, jak víš, bývají zároveň s myslemi bujarými a povznesenými takové, aby měly náklonnost žíti řádně v klidu a pevné stálosti, nýbrž tací lidé bývají svou prudkostí unášeni bez určitého cíle a všechna stálost z nich uniká.

Pravdu díš.

Na druhé straně zase tyto ustálené a nesnadno se měnící povahy, na jejichž věrnost bychom spíše mohli spolehnouti, jako jsou ve válce nehybné k nebezpečenstvím, týmž způsobem se chovají zase i k učení: jsou nehybné a nechápavé jako by byly ztuhlé, a bývají plny ospalosti a zívání, kdykoli jest třeba s něčím takovým se namáhati.

Tak jest.

My však pravíme, že člověk musí míti dobrý a krásný podíl v obojím, jinak že mu nesmí býti dávána účast ani v nejvyšším vzdělávání, ani ve cti, ani ve vládě.

Správně.

Nuže nemyslíš, že taková povaha se vyskytne zřídka?

Jak by ne?

Třeba ji tedy zkoušeti jednak, jak jsme již tehdy pravili, v námahách, v strachu i v rozkoších, mimo to pak, což jsme tehdy pominuli a nyní pravíme, musíme ji cvičiti i v mnohých naukách, přihlížejíce, zdali ta přirozenost bude schopna snésti i největší poznatky

či snad ztratí odvahu, jako ti, kteří ztrácejí odvahu při závodech.

Jistě že sluší takto pozorovati. Ale které to myslíš největší poznatky?

16. Pamatuješ se asi, děl jsem, že stanovivše tři rozdílné stránky duše, usuzovali jsme o podstatě spravedlnosti, uměřenosti, statečnosti i moudrosti.

Kdybych se na to nepamatoval, věru bych nezasluhoval, abych poslouchal to ostatní.

Také na to, co bylo řečeno před tím?

Co to?

Řekli jsme, tuším, že chceme-li je co možná nejkrásněji uviděti, vede k tomu jiná delší cesta, a když tou projdeme, že se stávají zřetelnými, že však jest možno předložiti důkazy, blízké předcházejícímu výkladu. A vy jste řekli, že to stačí, a proto byl tehdy podán výklad tohoto způsobu, podle mého zdání bez náležité důkladnosti; zdali vy jste jím byli spokojeni, řekněte, prosím, sami.

Mně aspoň vyhovoval plnou měrou, pravil Adeimantos; a tak se zdálo jistě i ostatním.

Avšak, příteli, míra takovýchto věcí, která se jen dost málo uchyluje od skutečnosti, nebývá hrubě dobrým měřítkem; neboť nic nedokonalého nemůže býti měrou něčeho. Druhdy se totiž některým lidem zdá, že něco již postačuje a že nikterak není třeba dále hledati.

Ba velmi mnohým se to stává pro jejich lehkomyslnost.

Této vlastnosti však, děl jsem, má nejméně potřebí strážce obce i zákonů.

Patrně.

Takový tedy, příteli, musí procházeti tou delší cestou a při učení podstupovati nemenší námahu než při cvičení tělesném; sice, jak jsme právě řekli, nikdy nepřijde k vrcholu největší a sobě nejvlastnější nauky.

Což pak nejsou tyto věci největší, nýbrž jest ještě něco většího nad spravedlnost a ostatní ctnosti?

Jednak je něco většího, odpověděl jsem, jednak jest i při těchto samých potřebí, nedívati se jen na jejich ná-

stin, jako nyní, nýbrž nesmíme se vyhýbati jejich nejdokonalejšímu propracování. Či nebylo by směšné, při jiných nepatrných věcech vynakládati všecko úsilí, aby byly co nejdůkladnější a nejčistší, ale věcí největších neuznávati za hodny největší důkladnosti?

Ba jistě; ale co se týče té tvé největší nauky a jejího předmětu, myslíš, že by tě někdo pustil, aniž by se otázal, co to jest?

Nikoli, děl jsem, však taž se třeba ty sám. Všími způsobem jsi to již nejednou slyšel, ale nyní buď se na to nepamatuješ anebo zamýšlíš zase mně činiti nesnáze svým chytáním. Domnívám se spíše toto; neboť že největším poznatkem jest idea dobra, to jsi slyšel často, jejímž působením i spravedlivé i ostatní se stává užitečným a prospěšným. A nyní snad víš, že to má býti předmětem mé řeči a k tomu ještě že jí dostatečně neznáme; jestliže pak jí neznáme, víš, že i kdybychom sebe lépe rozuměli všemu ostatnímu jen této ne, neměli bychom z toho žádného prospěchu, zrovna tak ne, jako kdybychom něco měli ve svém držení bez dobra. Či myslíš, že jest něco platno, míti všechno na světě, co však by nebylo dobré? Nebo míti v hlavě všechno ostatní, vyjímaje dobro, a nemíti tam nic krásného a dobrého?

Při Diovi, nikoli.

17. Nuže jistě i to víš, že většina lidí vidí dobro v rozkoši, bystřejší pak v rozumovém poznání.

Jak bych nevěděl?

Také to, příteli, že kdo jsou tohoto druhého mínění, nedovedou ukázati, v jakém rozumovém poznání, nýbrž bývají nuceni na konec říci, že v poznání dobra.

Ano, to jest velmi k smíchu.

Jak by ne, děl jsem, když na jedné straně nám vyčítají, že neznáme dobra, a hned zase k nám mluví, jako bychom je znali? Vždyť říkají, že jest to rozumové poznání dobra, jako bychom my jim rozuměli, co si myslí, když se z jejich úst ozve slovo „dobro“.

Jistá pravda.

A co ti, kteří ve svém výměru činí dobrem rozkoš? Jest ten blud, kterým jsou naplněni, snad o něco menší

než u těch druhých? Či nebývají i tito nuceni uznati, že jsou na světě zlé rozkoše?

Dozajista.

Na konec tedy, myslím, musí uznati, že tytéž věci jsou dobré i zlé. Či ne?

Ano.

Není-li tedy zřejmé, že jsou při té věci veliké a četné spory?

Jak by ne?

A tohle není zřejmé, že pokud jde o spravedlivé a krásné, mnozí si zvolí spravedlivé a krásné jen zdánlivé, a třeba by to nebylo nic skutečného, přece to dělají, mají v držení a působí tím na zdání, ale jde-li o dobro, nikomu již nestačí míti dobro zdánlivé, nýbrž hledají skutečného a zdáním zde každý pohrdá?

Ba věru.

Nuže tedy v tom, za čím spěje každá duše a proč všechno koná — tuší sice, že to jest něco velikého, ale nezná jistoty a nemůže dostatečně postihnouti podstaty toho ani spokojiti se trvalou vírou jako při ostatních věcech, a proto ztrácí prospěch i z toho ostatního, byl-li jaký — v takové tedy a tak veliké věci měli by snad také tak býti zatemnělí i ti nejlepší lidé v obci, kterým dáme všechno do rukou?

Nikoli.

Domnívám se aspoň, že věci spravedlivé a krásné neměly by valného strážce v tom, kdo by neznal, v čem vůbec záleží to, že jsou dobré; tuším pak, že jich nikdo dříve náležitě nepozná.

Jistě dobře tušíš.

Tedy budeme míti ústavu obce dokonale zařízenu, bude-li na ni dozírati takovýto strážce, znalý této věci?

18\. Nutně, odpověděl Adeimantos. Avšak co ty, Sokrate, nazýváš dobrem? vědění či rozkoš či něco jiného než toto?

Tu ho máme! však bylo to již dávno na tobě dobře viděti, že ti nepostačí mínění ostatních o těch věcech.

Vždyť se mi nezdá, Sokrate, ani spravedlivé, uměti pověděti mínění ostatních lidí a svého vlastního ne, když se někdo takový čas zabývá těmito otázkami.

Jakže, to se ti zdá spravedlivé, aby někdo mluvil o tom, co nezná, jako by to znal?

To nikoli, jako by to znal, nýbrž jen jako mínění, aby tedy byl ochoten říci, co míní.

Jakže, to jsi dosud nevypozoroval, že všechna mínění bez vědění jsou špatná? Nejlepší z nich jsou slepá — či zdá se ti, že lidé, nalézající pouhým míněním, bez rozumové činnosti, něco pravdivého, liší se něčím od slepců, po cestě správně kráčejících?

Ničím se neliší.

Chceš tedy se dívati na věci špatné, slepé a křivé, ač můžeš od jiných slyšeti jasné a krásné?

Probůh, Sokrate, pravil Glaukon, jen neustávej, jako bys byl již u konce. Zajisté nám postačí, jen když vyložíš i o dobru tak, jako jsi vyložil o spravedlnosti a uměřenosti a ostatním.

Ano, i mně, příteli, to docela postačí; ale jen abych nebyl k tomu neschopen a za všechnu ochotu si svou neobratností neutržil posměchu. Než, moji milí, otázku o podstatě dobra nechme prozatím býti — zdá se mi to totiž příliš těžkou úlohou, abychom s tímto rozběhem dospěli nyní jen k tomu, co o tom míním — avšak o tom, co se jeví být dítětem dobra, jemu velmi podobným, chci mluviti, je-li i vám milo, pakli však ne, nechám toho.

Nuže mluv; dlužné vypravování o otci nám zajisté splatíš až po druhé.

Chtěl bych, řekl jsem, abych mohl celý ten dluh zaplatiti a vy abyste jej přijali, a ne jako nyní jen úroky. Nuže tedy přijměte za úrok toto dítě dobra samého. Ale dejte si pozor, abych vás snad proti své vůli neošidil a nepodal vám při tom něco nepravého.

Dáme si pozor, seč budeme; nuže jen mluv.

Ano, ale napřed vám připomenu, co jsme nahoře pověděli i co bylo již jinde často pověděno, a dohodneme se o tom.

Co jest to?

Říkáme, odpověděl jsem, že jest mnoho věcí krásných a mnoho dobrých a tak dále, a v řeči je rozeznáváme.

Ano, říkáme.

A ovšem také krásno i dobro samo a tak při všech jevech, při kterých jsme tehdy uznávali množství, mluvíme zase o podstatě jednoho každého, uznávajíce při každém jednu ideu jako znak celé třídy.

Tak jest.

A o prvních říkáme, že to vidíme, ale rozumem nevnímáme, o ideách pak zase že je rozumem vnímáme, ale nevidíme.

Docela tak.

Kterou pak částí své bytosti vidíme viděné předměty?

Zrakem.

Zajisté pak i sluchem vnímáme věci slyšené a ostatními smysly všechny předměty čití?

Ovšem.

Zdali pak jsi přemýšlel o tom, kterou nejcennější přednost dal tvůrce našich smyslů schopnosti viděti i býti viděn?

Mnoho ne.

Nuže uvažuj takto. Potřebuje snad sluch a zvuk ještě třetí věci, onen, aby slyšel, tento, aby byl slyšen, takže když ta třetí věc nepřistoupí, sluch nebude slyšeti a zvuk nebude slyšen?

Nepotřebuje.

Myslím, že ani mnohé jiné schopnosti, abych neřekl že žádná, nepotřebují ničeho takového. Či ty můžeš některou uvésti?

Nikoli.

Nepozoruješ však, že schopnost zraku i viditelnost věci viděné toho potřebuje?

Jak to?

I když jest v očích zrak a jeho majetník se pokouší ho užívati, před očima pak jest barva, nepřistoupí-li k tomu třetí věc, právě k tomuto úkolu přírodou zvlášť určená, víš, že zrak neuvidí nic a barvy že budou neviděny.

Co to myslíš?

To, co ty nazýváš světlem.

Máš pravdu.

Není to tedy nepatrná věc, která dodává svazu, spojujícímu smysl zrakový a schopnost býti viděn, větší vzácnosti nad ostatní svazky, ač není-li světlo něco bezcenného.

To jistě nelze říci, že by to bylo něco bezcenného.

19. Nuže kterému z bohů na nebi můžeš přičísti tuto moc, že nám jeho světlo dává, aby zrak co nejkrásněji viděl a viděné předměty byly viděny?

Tomu, kterému i ty i ostatní lidé; jest zajisté patrno, že se tážeš na slunce.

Zdali pak se tedy má zrak k tomuto bohu tímto způsobem?

Jak?

Zrak není sluncem, ani sám ani to, v čem vzniká a čemu říkáme oko.

To věru ne.

Avšak jest, myslím, ze smyslových ústrojí ústrojím slunci nejbližším.

Mnohem nejbližším.

Jistě tedy i výkonnost, kterou má a kterou přiděluje slunce, dostává od tohoto jako jeho výron?

Ovšem že.

Není-li tedy pravda, že ani slunce není sice zrakem, ale jsouc jeho příčinou jest od něho samého viděno?

Tak.

To tedy věz, že myslím tím dítětem dobra, jež dobro zplodilo jako svou obdobu, aby totiž, čím jest samo ve světě pomyslném vzhledem k rozumu a předmětům rozumového vnímání, tím aby bylo toto ve světě viditelném vzhledem ke zraku a předmětům viděným.

Jak to? otázal se; ještě lépe mi to vylož.

S očima, jak víš, jest tomu tak, že kdykoli je někdo obrací na ony předměty, na jejichž barvách se prostírá nikoli denní světlo, nýbrž noční přísvit, nevidí dobře a jsou skoro jako slepé, jako by v nich nebylo čistého zraku.

Zajisté.

Kdykoli je však obrátí na předměty, na které svítí slunce, tu myslím, vidí jasně a jest zjevno, že v týchž očích je zrak.

Ovšem.

Takovým způsobem tedy pozoruj i jevy duševní a to tak: kdykoli se duše upře na to, nač svítí pravda a jsoucno, pochopí to a pozná a jest patrno, že má rozum; kdykoli však na to, co jest smíšeno s tmou, na jev vznikající a hynoucí, tehdy jen nejasně míní a špatně vidí, sem a tam svá mínění převracejíc, a tu zase se podobá, jako by neměla rozumu.

Ano, podobá se.

To tedy, co poznávaným předmětům poskytuje pravdy a poznávajícímu podmětu výkonné schopnosti, věz, že jest idea dobra; ona jest příčinou rozumového vědění a pravdy, neboť ta jest poznávaným předmětem, a tak, ačkoli obé jest krásné, i poznání i pravda, správně učiníš, budeš-li onu ideu pokládati za něco jiného a ještě krásnějšího nad toto obé; co pak se týče rozumového vědění a pravdy, jako tam jest správné, světlo a zrak pokládati za věci slunci blízké, ale pokládati je za slunce by nebylo správné, tak také i zde pokládati toto obé za věci blízké dobru jest správné, ale není správné, pokládati jeden nebo druhý z nich za dobro samo, nýbrž význam dobra jest ještě více ceniti.

Nevýslovná to krása podle tvé řeči, když poskytuje vědění a pravdy, ale sama nad tyto věci krásou vyniká; vždyť přece jistě tím nemyslíš rozkoš.

Zadrž hříšná slova, odpověděl jsem; ale raději ještě pozoruj jeho obraz tímto způsobem.

Jak?

O slunci, myslím, řekneš, že viditelným věcem dává netoliko možnost, aby byly viděny, nýbrž i vznik a vzrůst a výživu, ač samo není vznikem?

Jak jinak?

Rci tedy, že i předměty poznání mají od dobra nejen to, že jsou poznávány, nýbrž že se jim od něho dostává i bytí a jsoucnosti, ačkoli dobro není jsoucnost, nýbrž vyniká ještě nad jsoucnost důstojností a mocí.

20. Tu zvolal Glaukon s velmi komickým výrazem: Apollone, jaká to nadlidská výše!

Ano, sám jsi tím vinen, protože jsi mě nutil, abych řekl o tom své mínění.

A nesmíš ustati, nýbrž, když už nic jiného, vylož aspoň to podobenství se sluncem, jestliže ti něco zbývá.

Ba jistě zbývá, a mnoho.

Nesmíš tedy ani dost málo z toho vynechati.

Myslím, děl jsem, že naopak mnoho vynechám; přece však, pokud jest v přítomné chvíli možno, úmyslně nevynechám nic.

Nevynechávej.

Pomysli si tedy, že idea dobra a slunce jsou, jak jsme pravili, dvě mocnosti a že kralují jedna nad rozumovým dílem a krajem, druhá pak nad viditelným — neřeknu „světem", aby se ti nezdálo, že dělám umělé hříčky se slovem „světlo". Nuže tedy máš na mysli těchto dvé druhů, viditelný a pomyslný?

Mám.

Představ si tedy, že to jest jako bys vzal přímku, rozdělenou ve dva nerovné úseky; pak rozděl dále jeden i druhý úsek v témž poměru, úsek náležící oboru viditelnému i úsek oboru pomyslného, a dostaneš podle poměrné zřetelnosti a nezřetelnosti v oboru viditelném jeden úsek jakožto obrazy — těmi obrazy pak myslím především stíny, dále zrcadlení na vodě i na všem, co má pevnou, hladkou a lesklou plochu, a všechno takové, rozumíš-li mi.

Však rozumím.

Druhým pak úsekem budiž ti tedy to, co tyto obrazy představují, živočichové kolem nás, všehno rostlinstvo a vše, co náleží mezi umělé výrobky.

Dobře.

Zdali pak by se ti chtělo o tom viditelném oboru říci, že poměrný rozdíl tu záleží v pravdě a nedostatku pravdy, že jako se má předmět mínění k předmětu poznání, tak se má napodobenina k napodobenému předmětu?

Ano, zcela jistě.

Pozoruj tedy dále i dělení oboru pomyslného, jak by se mělo provésti.

Jak?

Tak, že v jednom úseku jeho jest duše nucena hledati z předpokladů tím způsobem, že užívá tam těch předmětů napodobování jako obrazů, při čemž postupuje ne směrem k počátku, nýbrž ke konci, kdežto v druhém, směřujícím k naprostému začátku, jde od předpokladu a koná svou cestu bez obrazů, potřebných prvnímu úseku, jen s pojmy samými o sobě.

Těmto slovům jsem dobře neporozuměl.

Nuže ještě jednou, odpověděl jsem; zajisté snáze porozumíš, bude-li toto předesláno. Jak bezpochyby víš, ti, kdo se zabývají měřictvím a počty a podobnými věcmi, předpokládají při každém postupu liché a sudé, tvary, trojí druh úhlů a jiné věci s tím příbuzné; myslíce si, že tyto pojmy znají, učiní si je předpoklady a nepokládají již dále za potřebno je dokazovati ani sobě ani jiným, jako by šlo o věci každému jasné, nýbrž počínajíce od nich probírají hned věci další a na konec přicházejí rovnou k tomu, co si byli učinili cílem svého zkoumání.

Ovšem, to dobře vím.

Nuže, jak také dále víš, užívají viditelných podob a vykládají o nich, aniž mají na mysli tyto, nýbrž ony, které tyto představují, jako na příklad jest účelem jejich výkladu čtverec sám a úhlopříčka sama a ne ta, kterou kreslí, a tak dále; tyto jejich výtvory a výkresy mohou způsobovati i stíny i obrazy na vodních hladinách, ale oni jich samých užívají zase jako obrazů, hledíce však spatřiti ona jsoucna sama, jichž není možno spatřiti jinak než myšlením.

Pravdu díš.

21. O tomto tedy oboru jsem mluvil jako o pomyslném, ale tak, že duše jest nucena při jeho zkoumání užívati předpokladů, a nejde k počátku, protože nemůže vystoupiti výše nad ty předpoklady, nýbrž užívá za obrazy těch věcí samých, které jsou vzory obrazů nižšího druhu, věcí, které také jsou proti oněm obrazům uznány a ceněny jakožto zřetelné.

Rozumím, pravil, že mluvíš o tom, co náleží do oboru měřictví a věd s ním příbuzných.

Druhým tedy úsekem pomyslného oboru rozuměj že myslím to, co chápe rozum sám mocí dialektiky, maje své předpoklady ne za počátky, nýbrž za předpoklady v pravém slova smyslu, jako za výstupky a východiště, aby došel až po to, co jest bez předpokladů, k počátku všeho, a pak aby chopě se toho zase nazpět sestupoval až ke konci, drže se toho, co s tím souvisí, neužívaje při tom ku pomoci docela žádného jevu smyslného, nýbrž idei samých o sobě a jejich postupných vztahů, a tak končil v idee.

Rozumím, pravil, docela dobře sice ne — zdá se mi totiž, že práce, o které mluvíš, jest velmi rozsáhlá — že však chceš určitě stanoviti, že jasnější jest to, co se spatřuje dialektickým věděním v oboru jsoucna a pomyslna, nežli to, co tak zvanými vědami, které mají za počátky předpoklady; diváci jsou sice nuceni dívati se na jejich předměty myšlením a ne smysly, ale poněvadž pozorují ne s výše samého počátku, nýbrž se stanoviště předpokladů, proto se ti zdá, že při těch předmětech nedocházejí rozumového poznání, ačkoli jsou rozumu přístupné i se svým počátkem. Tu činnost geometrů a podobných odborníků nazýváš, jak se mi zdá, myšlením, ale ne rozuměním, pokládaje myšlení za něco uprostřed mezi míněním a rozumem.

Docela dobře jsi to pochopil. A tak uznej, že těm čtyřem úsekům odpovídají v duši tyto čtyři stavy, rozumové poznání nejhořejšímu, myšlení druhému, ke třetímu přidej věření a k poslednímu dohadování, a seřaď je v náležitém poměru podle zásady, že jim náleží taková míra jasnosti, jak veliká míra pravdy náleží jejich předmětům.

Rozumím, uznávám a seřaďuji, jak pravíš.

Kniha sedmá.

1. A nyní, pokračoval jsem, představ si rozdíl mezi duší vzdělanou a nevzdělanou tímto podobenstvím. Pomysli si lidi jako v podzemním obydlí, podobném jeskyni, jež má ke světlu otevřen dlouhý vchod zšíři celé jeskyně; v tomto obydlí již od dětství žijí spoutáni na nohou i na šíjích, takže zůstávají stále na témž místě a vidí jediné dopředu, ale nemohou otáčeti hlavy, protože jim pouta brání; vysoko a daleko vzadu za nimi hoří oheň a uprostřed mezi ohněm a spoutanými vězni jest nahoře příční cesta, podél níž si mysli vystavěnou zídku na způsob přepážek, jaké mívají před sebou kejklíři a nad kterými ukazují své kousky.

Dobře.

Mysli si pak, že podél této zídky chodí lidé a nosí všelijaké nářadí, přečnívající nad zídku, také podoby lidí a zvířat z kamene i ze dřeva i všelijak vyrobené, při čemž jedni z nosičů, jak se podobá, mluví, druzí pak mlčí.

Divný jest ten tvůj obraz a divní vězňové.

Podobní nám, odpověděl jsem; neboť takoví lidé jistě by neviděli ze sebe samých ani ze svých druhů něco více než stíny, vrhané ohněm na protější stěnu jeskyně.

Jak by také uviděli, když jsou nuceni, držeti po celý život hlavu bez pohnutí?

A co předměty nošené podél zídky? Neviděli by z nich právě tolik?

Ovšem že.

A kdyby mohli vespolek rozmlouvati, jistě by my-

slili, že těmi jmény, která dávají tomu, co před sebou vidí, označují skutečné předměty.

Nutně.

A což kdyby to vězení odráželo od protějška i ozvěnu? Kdykoli by promluvil někdo z přecházejících nosičů, nemyslíš, že by pokládali za původ toho hlasu jediné právě ten přecházející stín?

Při Diovi, dozajista.

U takových lidí tedy, děl jsem, by veskrze za pravdu neplatilo nic jiného než stíny těch umělých věcí.

Docela nutně.

Nuže pozoruj, jak by to asi bylo s jejich vyproštěním a vyléčením z pout a nerozumnosti, kdyby se jim ho přirozeně dostalo a to takto. Jeden z nich jest vyproštěn z pout a přinucen náhle vstáti a otočiti šíji a jíti a hleděti vzhůru ke světlu. Z toho všeho by cítil bolest a pro mžitky v očích nebyl by schopen dívati se na ony předměty, jichž stíny tenkráte viděl: co by asi řekl, kdyby mu někdo tvrdil, že tenkráte viděl jen přeludy, nyní však že zří správněji, jsa mnohem blíže skutečnosti a obrácen k předmětům skutečnějším, a kdyby ho nutil, ukazuje mu na každý z přecházejících předmětů, odpovídati na otázku, co to jest? Nemyslíš, že by byl v nesnázích a domníval se, že věci, které tehdy viděl, byly pravdivější než ty, které mu jsou nyní ukazovány?

Mnohem pravdivější.

2. Nuže a kdyby ho docela nutil hleděti do světla samého, že by ho bolely oči a že by se obracel a utíkal k tomu, nač se dovede dívati, a měl za to, že toto jest vskutku zřetelnější než co se mu ukazuje?

Tak jest.

Kdyby pak jej někdo odtamtud násilím vlekl tím drsným a příkrým východem a dříve ho nepustil, až by ho vyvlekl na světlo sluneční, zdali pak by při tom vlečení netrpěl bolesti a nevzpouzel se, a když by přišel na světlo, zdali pak by jeho oči, zalité září, mohly viděti něco z toho, co by mu nyní bylo jmenováno skutečným světem?

Jistě ne, aspoň ne hned.

Ano, myslím, že by potřeboval si zvyknouti, kdyby chtěl uviděti, co jest nahoře. A nejprve by zíral nejsnáze na stíny a potom na obrazy lidí i ostatních předmětů, zrcadlící se na vodních plochách, později pak na ty předměty samy; dále pak by snesl pohled na tělesa nebeská a na samu oblohu snáze v noci, kdy by se díval na světlo hvězd a měsíce, než ve dne na slunce a sluneční světlo.

Jak by ne?

Konečně pak, myslím, byl by s to, aby popatřil na slunce, ne na jeho obrazy ve vodě nebo na nějaké jiné ploše, nýbrž na ně samo o sobě na jeho vlastním místě, a aby se podíval, jaké jest.

Nutně.

A potom již by si o něm učinil úsudek, že ono jest, co způsobuje roční počasí a oběh roků a všechno spravuje ve viditelném světě a že jest nějak původcem i všeho toho, co viděli tam dole.

Patrno, že by k tomu potom došel.

A což když si vzpomene na své dřívější obydlí a na tamější vědění a tehdejší své spoluvězně, nemyslíš, že by sám sebe pokládal za šťastného pro tu změnu, oněch pak by litoval?

Ba jistě.

A jestliže měli tehdy mezi sebou zavedeny nějaké pocty a pochvaly a dary pro toho, kdo by nejbystřeji viděl přecházející stíny a nejlépe si pamatoval, které z nich obyčejně chodily napřed, které pozadu a které pospolu, a podle toho byl nejschopnější předpovídati, co přijde, sotva by asi cítil po tom touhu a záviděl těm, kterým se u oněch dostává poct a mocných postavení; naopak jistě by mu bylo, jak praví Homeros, že by tuze rád chtěl *„jako nádeník sloužiti jinému, muži nemajetnému“* a raději by cokoli zakusil než aby měl ony nejasné představy a oním způsobem žil; či nemyslíš?

Tak jest, odpověděl, myslím, že by raději všeho zakusil než aby žil oním způsobem.

Uvaž i toto, děl jsem. Kdyby takový člověk sestoupil nazpět a posadil se na totéž místo, zdali by se

mu oči nenaplnily tmou, když by náhle přišel se slunce?

Ba jistě.

Tu pak kdyby zase musil posuzovati ony stíny o závod s oněmi, kteří zůstali stále vězni, dokud má mžitky před očima a dříve než by se mu oči uklidnily — a toto zvykání by netrvalo zrovna krátce — zdali pak by nebyl k smíchu a zdali by se o něm neříkalo, že přišel z té cesty nahoru se zkaženým zrakem a že to nestojí ani za pokus choditi tam nahoru? A kdyby se někdo pokoušel je vyprošťovati z pout a vésti nahoru, zdali pak by ho nezabili, kdyby ho nějak mohli rukama uchopiti a zabíti?

Dozajista.

3. Tento tedy obraz, milý Glaukone, připojme celý k tomu, co bylo řečeno nahoře: prostor, jevící se zraku, jest jako ten žalářní příbytek a světlo ohně v něm hořího je síla slunce; k tomu pokládej výstup nahoru a dívání se na věci nahoře za vzestoupení duše do pomyslné oblasti a nechybíš se mého mínění, když si je přeješ slyšeti. Bůh sám ví, zdali jest pravdivé. Nuže jak já to vidím, jest to tak: v oboru poznání spatřuje se na konci a to jen stěží idea dobra, když však jest spatřena, jest o ní souditi, že ona jest všemu původcem všeho pravého a krásného, neboť i ve světě viditelném zrodila světlo a jeho pána, slunce, i v oboru pomyslném, kde jest sama paní, poskytla lidem pravdu a rozum; ji musí spatřiti ten, kdo chce rozumně jednati, ať v soukromí ať v obci.

Souhlasné mínění mám i já, ovšem pokud tu mohu mluviti.

Nuže tedy, děl jsem, utvoř si souhlasné mínění i v této věci a nediv se, že ti, kdo došli až tam, nechtí se starati o lidské věci, nýbrž jejich duše spějí vždy vzhůru a tam chtí dlíti; to jest zajisté přirozené, jestliže se má ta věc podle vyloženého obrazu.

Ovšem že to jest přirozené.

A dále se stává, že člověk, který přijde od dívání na věci božské do lidské bídy, neumí se zde chovati a jeví se velmi směšným, kdykoli jest nucen, dokud ještě

špatně vidí a dříve nežli si s dostatek zvykl přítomné tmě, na soudech nebo někde jinde zápasiti o stíny práva nebo o obrazy, vrhající ty stíny, a potýkati se o ně s názory lidí, kteří spravedlnosti samé nikdy nespatřili: myslíš, že to jeho chování je něco divného?

Ani dost málo to není divné.

Naopak, děl jsem, rozumný člověk by pamatoval, že jsou dva druhy poruchy zraku, vznikající ze dvojí příčiny, když totiž přecházíme ze světla do tmy a ze tmy do světla. Tu pak uznav, že totéž se děje i s duší, nesmál by se nerozvážně, kdykoli by uviděl, že některá jest zmatena a nedovede se na něco dívati, nýbrž přihlížel by k tomu, zdali přichází ze světlejšího života a proto jest od nezvyklosti omráčena tmou, či jde ze stavu velké nevědomosti do světlejšího prostředí a jest naplněna třpytem většího jasu; tu pak by jistě tuto nazval šťastnou pro její stav a život, druhé pak by politoval; a kdyby se jí chtěl smáti, byl by jeho smích méně směšný a pochopitelnější nežli smích, který by si činil z duše, přicházející shora ze světla.

Ba věru, zcela správně mluvíš.

4. Je-li toto pravda, musíme si tedy učiniti o těch věcech takovéto mínění: že vzdělání není něco takového, za jaké je někteří jeho učitelé vyhlašují. Říkají totiž, že do duše, ve které není vědění, oni je vkládají, jako by vkládali zrak do slepých očí.

Ano, to říkají.

Avšak nynější naše přemýšlení ukazuje, že jako nebylo možno oči obraceti ke světlu od tmy jinak než zároveň s celým tělem, tak také že jest s celou duší otáčeti od proměnného dění tuto mohutnost, obsaženou v duši každého, a ústrojí, kterým člověk nabývá poznání, až nabude takové síly, že vydrží se dívati na jsoucno a na nejjasnější ze jsoucna; to pak jest podle našeho tvrzení dobro. Ano?

Ano.

Tedy výchovné umění by záleželo v otáčení právě tohoto ústrojí takovým způsobem, aby se provedlo co nejsnáze a s největším zdarem, nikoli v tom, aby tomu ústrojí zjednalo schopnost viděti; tu schopnost již má,

ale není správně obráceno a nehledí, kam by mělo: provésti tento obrat, v tom záleží jeho úkol.

Podobá se.

Tu pak ostatní ctnosti, které bývají jmenovány a přičítány duši, zdají se býti jaksi blízké vlastnostem tělesným — neboť vskutku napřed v duši nejsou a teprve později bývají do ní vštěpovány zvykem a cvičením — avšak ctnost rozumného myšlení náleží zcela jistě něčemu, jak se podobá, božštějšímu, co své schopnosti nikdy neztrácí, ale podle směru, kterým jest obráceno, stává se užitečným a prospěšným nebo naopak neužitečným a škodlivým. Či sis ještě nikdy nevšiml u lidí, o kterých se říká, že jsou sice špatní, ale chytří, jak pronikavě se dívá ta jejich duše a bystře vidí skrz naskrz to, k čemu jest obrácena? ta patrně nemá špatného zraku, ale jest nucena sloužiti špatnosti, takže čím bystřeji hledí, tím více zla páše.

Ovšem že.

Avšak kdyby tato schopnost takovéto přirozenosti hned z mládí byla ořezávána a zbavena těch jakýchsi olověných koulí, náležejících do rodu proměnného dění, které k ní přirůstají naplňováním žaludku a rozkošnictvím i požitkářstvím toho způsobu a pak obracejí dolů zrak duše — kdyby se toho zbavila a obracela se k věcem pravdy, také ty by zcela bystře viděla — tatáž schopnost týchž lidí —, právě tak jako vidí ty věci, ke kterým jest nyní obrácena.

Podobá se pravdě.

A což, tohle se nepodobá pravdě, ba nevyplývá nutně z předcházejícího, že by nikdy nemohli dokonale obec spravovati ani lidé nevzdělaní a pravdy neznalí, ani ti, kteří by byli nechávání až do konce v samém vzdělávání? Oni proto ne, že nemají v životě jednoho cíle, ke kterému má směřovati všechno jejich konání soukromé i veřejné, druzí pak proto, že dobrovolně nebudou činni v praktickém životě, domnívajíce se, že ještě za živa mají svůj pravý domov na ostrovech blažených.

Pravda.

Náš pak úkol, děl jsem, zakladatelů obce, jest ná-

silím přivésti lidi nejlepších přirozeností k té nauce, kterou jsme v předešlém nazvali největší, aby totiž uviděli dobro a vystoupili po oné cestě vzhůru, a když by tam vystoupili a s dostatek je uviděli, nedovolovati jim to, co se nyní dovoluje.

Co to?

Aby tam zůstávali a zdráhali se sestupovati nazpět k oněm vězňům a neměli podílu v trudech a poctách u nich obvyklých, ať jsou nicotnější nebo vážnější.

Pak to bude od nás nespravedlivé, když učiníme, aby vedli horší život, ač by jim bylo možno vésti lepší?

5. Zapomněl jsi zase, příteli, že zákon nepečuje o to, aby se jedna třída v obci měla obzvláště dobře, nýbrž usiluje o to, aby tento stav nastal v celé obci; proto sjednocuje občany přemlouváním i nucením působí, aby si vespolek udíleli z toho, co prospěšného by jednotlivci dovedli pro celek dělati, a sám dělá v obci takové muže, nikoli aby dopouštěl každému oddávati se osobním zálibám, nýbrž aby jich sám užíval jakožto pouta mezi občanstvem.

Pravda; ano, na to jsem zapomněl.

Nuže hleď, Glaukone, že ani neublížíme našim filosofům, nýbrž budeme k nim mluviti spravedlivě, když je budeme nutiti, aby pečovali o ostatní a střehli jich. Řekneme jim totiž: filosofové, kteří se vyskytují v ostatních obcích, právem jsou osvobozeni od námah veřejné činnosti; neboť tam vyrůstají sami od sebe bez vůle ústavy platné v každé z nich, a jest správné, že co jest samorostlé a neděkuje nikomu za pěstování, že také nemá chuť někomu spláceti pěstovné; avšak vás jsme vypěstovali my jako v úlech za správce i krále ve prospěch nás samých i ostatní obce a jste lépe i dokonaleji než oni vychováni a spíše schopni zabývati se obojí činností. Musí tedy po řadě každý sestoupiti do příbytku ostatních a zvykati si viděti v temnu; neboť až si zvyknete, budete tisíckrát lépe než oni viděti a poznávati všechny jednotlivé obrazy, co jsou a co představují, protože jste uzřeli pravdivé skutečno krásna, spravedlnosti i dobra. A takto správa obce bude nám i vám skutečností a ne zdáním, jako tomu jest nyní

u většiny obcí, spravovaných od lidí, kteří vespolek bojují o stíny a sváří se o vládu, jako by to bylo nějaké veliké dobro. Avšak pravda má se snad jistě takto: ve které obci mužové k vládě určení mají nejméně chuti vládnouti, ta jest zcela jistě nejlépe a nejsvorněji spravována, ale ta, která dostane vládce opačné, naopak.

Ovšem že.

Nuže myslíš, že naši chovanci, slyšíce toto, nás neuposlechnou a nebudou chtít střídavě po řadě se účastniti prací v obci, všechen pak ostatní čas bydliti pospolu v neposkvrněné oblasti?

Nemožno, pravil; vždyť spravedlivý to dáme úkol jim, mužům spravedlivým. Jistě pak každý z nich bude přistupovati k vládě jako k nezbytnosti, právě naopak než nynější vladaři v jednotlivých obcích.

Ano, neboť jest tomu, příteli, takto: jestliže otevřeš mužům určeným k vládě život lepší než jest vláda, jest možno, aby se ti uskutečnila obec dobře spravovaná; neboť v té jediné budou vlásti lidé opravdu bohatí, ne zlatem, nýbrž tím, čím má být bohat spokojený člověk, životem dobrým a rozumným. Pakli však přistupují k veřejné činnosti žebráci a lidé lačnějící po soukromém obohacení, domnívajíce se, že odtamtud musí uchvacovati to blaho, pak ta dokonalá ústava není možná; neboť stává-li se vláda předmětem bojů, hubí taková domácí a vnitřní válka jak původce samy, tak i ostatní obec.

Jistá pravda.

Nuže znáš nějaký jiný život, pohrdající veřejnými úřady, kromě života opravdové filosofie?

Při Diovi, nikoli.

Jistě pak jest třeba, aby se o vládu ucházeli lidé do ní nezamilovaní; nebude-li tomu tak, strhne se boj mezi žárlivými soky.

Jak by ne?

Nuže, které jiné lidi budeš nutiti, aby se ujímali stráže obce, než ty, kteří nejlépe rozumějí zásadám nejlepší politiky a na druhé straně znají jiné hodnosti a lepší život než život politiků?

Žádné jiné.

6. Chceš-li tedy, budeme teď zkoumati, jakým způsobem se takoví mužové v obci zrodí a jak je lze vyvésti na světlo, tak jako podle pověstí někteří vystoupili z Hádu vzhůru mezi bohy.

Jak pak bych nechtěl?

To by, jak se samo sebou rozumí, nebyl jen tak „noc nebo den" jako při hře střepinami, nýbrž obrat duše z jakéhosi nočního dne do dne opravdového, na cestu ke jsoucnu, jíž nazveme pravou filosofií.

Ovšem že.

Není-li tedy třeba zkoumati, která z nauk má takovou moc?

Jak by ne?

Která by to tedy byla, Glaukone, nauka, jež by táhla duši od proměnného dění ke jsoucnu? Při tom si hned vzpomínám: neřekli jsme, že jest nezbytně třeba, aby se tito mužové v mladém věku cvičili pro válku?

Ano, řekli jsme.

Musí tedy nauka, které hledáme, míti v sobě vedle onoho znaku i tento.

Co to?

Aby nebyla neužitečná mužům bojovníkům.

Ovšem, to jest třeba, ač je-li to možné.

V gymnastice pak a v musice jsme je vzdělávali už výše.

Tak jest.

A gymnastika se bezpochyby zabývá tím, co vzniká a hyne, neboť dozírá na rozvoj a hynutí těla.

Patrně.

To by tedy nebyla nauka, které hledáme.

Ne.

Ale snad umění musické, jak jsme o něm dříve vyložili?

Ano, to bylo protějškem gymnastiky, pamatuješ-li se, a vzdělávalo strážce svými zvláštními vlastnostmi, dávajíc jim svou harmonií jakousi souladnost, nikoli vědění, svým rhythmem pak eurhythmii, a majíc i ve slovesných skladbách jakési jiné zvláštnosti, s těmito příbuzné, a to jak v bájích, tak v skladbách bližších

pravdě; ale nauky, vedoucí k něčemu takovému, jako ty nyní hledáš, nebylo v něm žádné.

Velmi správně, odpověděl jsem, mi to připomínáš; vskutku nemělo nic takového. Než, dobrý Glaukone, která by to byla taková nauka? Neboť technická zaměstnání ukázala se nám tuším všechna všedními.

Jak by ne? Avšak která ještě jiná zbývá nauka kromě musiky, gymnastiky a technických zaměstnání?

Nuže, děl jsem, nemůžeme-li postihnouti již nic jiného kromě těchto oborů, chopme se některého z těch činitelů, které pronikají všemi.

Čeho to?

Jako jest na příklad to společné, čeho užívají všechna umění i všechno myšlení a vědění — čemu se také každý musí především učiti.

Co jest to?

Taková maličkost, děl jsem, rozeznávati jedno, dvě a tři; nazývám pak to obecně znalostí čísel a počtů. Či není tomu s těmito věcmi tak, že každé umění a každá věda jest nucena míti v nich účast?

Ba věru.

Zdali pak ne i umění válečnické?

Zcela nutně.

Věru aspoň v tragediích ukazuje po každé Palamedes Agamemnona jako velmi směšného vojevůdce. Či sis nevšiml, jak Palamedes tvrdí, že když vynalezl počty, že stanovil řady táboru před Iliem i spočetl lodi a všechno ostatní, tak jako by to před tím nebylo spočítáno a jako by pravdě podobně Agamemnon nevěděl ani kolik má noh, když neuměl počítati? A přece, co si myslíš, jaký pak by to byl vojevůdce?

Tuze divný, kdyby to bylo pravda.

7. Jistě tedy uložíme válečníku jako nezbytnou nauku, aby dovedl počítati a vyznal se v číslech?

Zcela jistě, má-li jen dost málo rozuměti taktice nebo spíše má-li vůbec býti člověkem.

A myslíš si o této nauce totéž co já?

Co to?

Podobá se, že náleží mezi obory, které přirozeně vedou k rozumovému poznání a kterých hledáme, že

však nikdo jí správně neužívá, totiž její svrchované schopnosti přiváděti ke jsoucnu.

Jak to myslíš?

Pokusím se ti objasniti své mínění. Podívej se spolu se mnou, jak rozeznávám sám u sebe obory podle toho, zdali vedou řečeným směrem či ne, a pak k tomu přisvědč nebo to odmítni, abychom i zde jasněji uviděli, zdali jest tato věc taková, jak mi ji ukazuje mé tušení.

Ukaž.

Ukazuji tedy — vidíš-li — že některé věci v oboru smyslových vjemů nevyzývají rozumu, aby se na ně podíval, protože jsou vnímáním samým dostatečně rozhodovány, kdežto jiné jej k tomu vším způsobem vybízejí, protože vnímání samo nepodává žádného zdravého výsledku.

Patrně že míníš, co se ukazuje z dálky a co jest nakresleno jen v hrubých obrysech.

Neuhodl jsi dobře, co myslím.

Co tedy myslíš?

Vjemy, nevolajícími rozumu na pomoc, myslím ty, které současně nepřecházejí ve vjemy opačné; které však přecházejí, o těch soudím, že vyzývají rozum, protože vjem ukazuje stejně dobře tak i naopak, ať už přichází z blízka nebo zdáli. Takto však spíše poznáš, co myslím. Tohle by na příklad byly tři prsty, malík, druhý a prostřední.

Ano.

Tedy měj za to, že je vidíme zblízka a že tak o nich mluvím. Nuže uvažuj o nich takhle.

Jak?

Každý z nich se jeví jistě jako prst a po této stránce není rozdílu, ařsi jej vidíme uprostřed či na kraji, ařsi jest bílý nebo černý, ať tlustý nebo tenký a tak dále. Neboť ve všech těchto případech není nucena duše průměrných lidí se otázati rozumu, co vůbec jest prst: neboť zrak jí tu nikde neoznámí, že by byl prst zároveň něco opačného než prst.

Ovšem že ne.

Takový vjem by tedy pravděpodobně nebyl podnětem, vyzývajícím a budícím rozumové myšlení.

Pravdě podobně.

Ale jak tomu jest s jejich velikostí a malostí? Zdali pak tu zrak určitě vidí a nic mu na tom nezáleží, je-li to prst prostřední nebo krajní? A zdali pak právě tak určitě vnímá hmat tlouštku a tenkost nebo měkkost a tvrdost? A zdali pak ostatní smysly neukazují takové vlastnosti nedostatečně? Nebo není-li výkonnost každého z nich taková, že předně smysl, určený pro tvrdost, jest nutně určen i pro měkkost a že podává duši zprávy, vnímaje tvrdé i měkké, jako by to bylo jedno?

Tak jest.

Není-li tedy nutno, tázal jsem se, že v takových případech jest duše zase v nesnázích, co asi jest to tvrdé, co jí tento vjem oznamuje, když totéž nazývá i měkkým, a při vjemu lehkého a těžkého, co jest to lehké a těžké, když oznamuje těžké jako lehké a lehké jako těžké?

To jsou pro duši jistě podivné zprávy a potřebují prozkoumání.

Přirozeně tedy, děl jsem, v takovýchto případech pokouší se duše zkoumati, vyzývajíc nejprve na pomoc uvažování a rozumové myšlení, zdali jest každá z oznamovaných věcí jedna či zda to jsou věci dvě.

Jak by ne?

Jestliže se tedy jeví jako dvě, každá z nich se jeví jako něco jiného než druhá a jakožto jedna.

Ano.

Jestliže pak jest každá z obou jedna a obě dohromady dvě, rozum pojme ty dvě věci jakožto různé; neboť věci neodrůzněné by nepojímal jako dvě, nýbrž jako jednu.

Správně.

Také zrak viděl veliké a malé, ale ne odděleně, nýbrž jako něco splynulého. Pravda?

Ano.

Pro ujasnění pak tohoto jevu bylo dále i rozumové myšlení přinuceno podívati se na veliké a malé, ale ne jako na věci splynulé, nýbrž jako na odloučené, opačně než zrak.

Pravda.

Nuže nedostáváme zde první podnět k otázce, co vlastně jest to velké a malé?

Zcela jistě.

A tak tedy jsme nazvali jedno pomyslným, druhé pak viditelným?

Zcela správně.

8. Nuže to také jsem právě chtěl říci slovy, že jedny vjemy dávají pobídku rozumovému myšlení, druhé však ne, pokládaje za pobádavé ty vjemy, které vstupují do vědomí zároveň se svými opaky, kdežto ty, které tak nevstupují, za vjemy rozumu nebudící.

Teď tomu arci již rozumím a soudím také tak.

Nuže tedy ke kterým z obojích náleží podle tvého mínění číslo a pojem jednoho?

To nedovedu posouditi.

Jen uvažuj podle předcházejících myšlenek. Jestliže pojem jednoho může býti sám o sobě určitě viděn nebo některým jiným smyslem chápán, nebyl by činitelem. vedoucím k pojmu jsoucnosti, právě jako jsme řekli o prstu; pakli však zároveň s ním jest pokaždé viděti nějakou jeho protivu, takže se jeví právě tak jedním jako jeho opakem, tu by již bylo potřebí rozhodčího a v takovém případě by nutně duše stála před záhadou a byla by nucena hledati, uvádějíc v sobě do chodu činnost myšlenkovou, a tázati se, co vlastně jest jedno jakožto pojem: takovým způsobem náležela by nauka o jednom mezi činitele, vedoucí a obracející k zírání na jsoucno.

A vskutku má pohled na ně v nemalé míře tento účinek: neboť totéž vidíme současně jako jedno i jako nesčíslné množství.

Jestliže tomu tak jest při čísle „jeden", není-li tomu právě tak i se všemi čísly?

Jak by ne?

Avšak veškeré počtářství a veškerá nauka o číslech se zabývá oborem čísla.

Zajisté.

Tento pak jeví se činitelem vedoucím ku pravdě.

Vynikajícím způsobem.

Náleží tedy, jak se podobá, mezi nauky, kterých hledáme; neboť válečníku jest nutno naučiti se tomu pro taktiku, filosofovi pak, protože musí vybřednouti z proměnného dění a dosáhnouti jsoucna, sice by se nikdy nestal myslitelem.

Tak jest.

Avšak náš strážce jest válečníkem i filosofem.

Ovšem.

Bylo by tedy vhodné, Glaukone, zavésti tu nauku zákonem jako povinnou a přiměti ty, kteří mají zastávati největší úkoly v obci, aby se oddávali počtářství a pěstovali je ne po způsobu neodborníků, nýbrž tak, až by rozumem samým dospěli k nazírání na přirozenost čísel; necvičili by se v něm jako kupci nebo kramáři pro kupování a prodávání, nýbrž pro válku a pro usnadnění obratu duše samé od proměnného dění ku pravdě a jsoucnu.

Velmi krásně to pravíš.

A věru teď také poznávám, po tomto výkladě o početní nauce, jak pěkná jest to nauka a nám k našemu účelu mnohonásobně užitečná, jestliže se jí někdo zabývá pro poznání a ne pro kupčení.

Jakým to způsobem?

Tak, jak jsme právě vykládali, že silně táhne duši kamsi vzhůru a nutí ji rozprávěti o číslech samých, nikterak se nespokojujíc, kdyby někdo v rozpravě podával duši čísla s těly viditelnými nebo hmatatelnými. Víš asi, jak odborní mathematici se smějí, kdyby se někdo pokoušel pojem jednotky v myšlenkách děliti, a odmítají to; naopak jestliže ty jej rozložíš v kousky, oni to znásobí, dávajíce pozor, aby se o jednotce nikdy neobjevilo, že není jednotka, nýbrž množství částí.

Jistou pravdu mluvíš.

Co tedy myslíš, Glaukone, kdyby se jich někdo otázal: „Podivní mužové, o jakých to číslech rozmlouváte, ve kterých jest taková jednotka, jak vy ji uznáváte, jedna každá každé jiné rovná a ani dost málo se nelišící a neobsahující v sobě žádné části?“ Co myslíš, že by odpověděli?

Podle mého mínění to, že mluví o těch číslech, která jsou přístupná jediné myšlení a s kterými nelze jinak nic dělati.

Vidíš tedy, příteli, že ta nauka jest nám podle všeho vskutku nutná, protože, jak patrno, nutí duši, aby užívala samého rozumového myšlení k dosažení samé pravdy?

Zajisté, to činí velmi důrazně.

A což, všiml sis už toho, že rození počtáři mívají takřka ke všem naukám bystré schopnosti, a že také lidé tupého nadání, jestliže se jim dostane vzdělání a cviku v tomto oboru, i kdyby nezískali žádného jiného prospěchu, přece všichni pokračují v tom, že se stávají bystřejšími, než původně byli?

Tak jest.

A věru, jak se domnívám, těžko bys nalezl více oborů, které způsobují při učení a cviku větší námahu než tento.

Jistě.

Tedy ze všech těchto důvodů nelze pominouti této nauky, nýbrž musí v ní býti vzděláváni nejnadanější lidé.

Souhlasím, odpověděl.

9. To bychom tedy měli jednu věc; podívejme se nyní na druhou, s touto souvisící, zda snad ta se nám hodí.

Na kterou to? Myslíš snad měřictví?

Právě to, odpověděl jsem.

Pokud se vztahuje k válečnictví, patrno, že se nám hodí; neboť jde-li o táboření a obsazování míst a srážení i rozvinování vojska a vůbec o všechny jiné způsoby, kterými sestavují vojenské sbory jak v bitvách samých tak na pochodech, byl by tu veliký rozdíl, je-li vojevůdce znalý měřictví či ne.

Avšak k takovýmto účelům by jistě stačila jen malá část měřictví a počtů; ale jest třeba zkoumati jeho větší a dále jdoucí díl, má-li snad nějaký význam pro onen náš cíl, pro to, aby usnadnil spatřiti ideu dobra. Ten význam má pak podle našich slov všechno, cokoli nutí duši obraceti se k onomu místu, na kterém

jest nejblaženější ze jsoucna, jež má duše vším způsobem spatřiti.

Správně mluvíš.

Nuže tedy jestliže geometrie donucuje zahleděti se na jsoucnost, hodí se nám, pakli na dění, nehodí se.

Tak jest.

Tu pak nám nepoprou, kdo se jen dost málo vyznají v měřictví, že povaha této vědy jest právě opačná než jsou řeči, mluvené při ní od těch, kteří se jí zabývají.

Jak to?

Mluví patrně velmi směšně a uboze; neboť mají za to, že jsou prakticky činni a pro praxi činí všechny své výklady, a v tom smyslu mluví, že sestrojují čtyřúhelníky a vedou rovnoběžky i nanášejí délky, a takovým způsobem užívají i všech jiných výrazů, kdežto pravý účel, proč jest veškerá ta nauka pěstována, jest poznání.

Ovšem že.

A ještě něco, o čem jest třeba se dohodnouti.

O čem to?

Že to poznání má předmětem věčné jsoucno, ale ne to, co časem vzniká a zaniká.

O tom není sporu, odpověděl; měřické poznání zajisté se týká věčného jsoucna.

Jest to tedy, příteli, činitel, vedoucí duši k pravdě a způsobující filosofické myšlení, abychom pozdvihli vzhůru, co nyní máme nepříslušně obráceno dolů.

Ano, co možná největší činitel.

Tedy jest co možná nejvíce ukládati, aby se občané v tvé Kallipoli žádným způsobem nevzdalovali měřictví. Vždyť i vedlejší účinky toho oboru jsou nemalé.

Které?

Jednak ty, které jsi sám uvedl, význam pro válečnictví, jednak také, jak víme, i vzhledem k lepšímu vnímání všech nauk bude nesmírný rozdíl, zdali se kdo zabýval měřictvím nebo ne.

Jistě nesmírný.

To tedy učiníme druhým povinným předmětem pro mladé lidi?

Ano.

10. A což, na třetí místo abychom položili hvězdářství? Či se ti nezdá?

Arciže, neboť míti bystřejší smysl pro doby měsíců i roků hodí se nejen rolníku a plavci, nýbrž neméně i vojevůdci.

To je dobré, děl jsem, jak se podle všeho bojíš obecného mínění, aby se nezdálo, že zavádíš nauky neužitečné. Zatím však tu jde o věc ne nepatrnou, ale těžko uvěřitelnou, že totiž těmito naukami se čistí a znovu zažíhá zvláštní ústrojí duše, hasnoucí a znečišťované působením ostatních zaměstnání, ústrojí, jehož záchrana jest cennější nad záchranu tisíce očí skutečných: neboť jediné jím možno viděti pravdu. Nuže kdo jsou tohoto mínění, těm se bude tvá řeč nesmírně líbiti, kdo však nemají o této věci ponětí, budou to pravděpodobně pokládati za planá slova, neboť tu nevidí ještě jiného prospěchu, který by stál za řeč. Uvaž tu tedy hned, s kterým z těchto dvou druhů lidí mluvíš; možná také, že snad ani s jedním ani s druhým, nýbrž vedeš tu rozpravu hlavně sám k vůli sobě, ale ovšem dopřáváš i jinému vzíti z ní, možno-li, nějaký prospěch.

Ano, to si volím, vykládati i tázati se a odpovídati většinou sám k vůli sobě.

To tedy učiň krok dozadu; neboť právě teď jsme nesprávně vzali, co následuje po měřictví.

Jak to?

Že jsme po ploše vzali hned těleso v pohybu, dříve než jsme je vzali samo o sobě, kdežto správné jest po druhém rozměru bráti po řadě třetí rozměr. To pak jest patrně krychle a co má hloubku.

Tak jest; ale to, Sokrate, není, jak se zdá, ještě uvedeno ve vědeckou soustavu.

Ta věc má dvojí příčinu; jednak že žádná obec nemá toho oboru ve vážnosti a proto jest v něm při jeho obtížnosti slabě pracováno, jednak že lidé v něm pracující potřebují vůdce, bez něhož by nedospěli k výsledku; toho však lze stěží nalézti a pak i kdyby se nalezl, pěstovatelé tohoto oboru, jak tomu nyní jest, by ho ve své domýšlivosti neposlouchali. Kdyby však

celá obec měla ten obor ve vážnosti a účastnila se toho vůdčího úkolu, jednak by tito poslouchali, jednak soustavným i usilovným pěstováním by se jasně ukázala pravá podstata této vědy; neboť i nyní, přes to, že jest v nevážnosti a bývá komolena jak od většiny lidí, tak také od takových svých pěstovatelů, kteří nemají pochopení, v čem záleží její užitečnost, přece vítězíc svou silou nad těmito všemi okolnostmi pro svůj půvab se vzmáhá a nebylo by nic divného, kdyby její otázky byly osvětleny.

Ba jistě jest v tom neobyčejný půvab. Než pověz mi ještě jasněji, co jsi právě říkal. Geometrií ti byl patrně obor, zabývající se plochou.

Ano, odpověděl jsem.

Po něm jsi pak mluvil nejprve o hvězdářství, ale později jsi od toho ustoupil.

Čím více spěchám, abych všechno rychle probral, tím více se zdržuji; následuje totiž po řadě vykládati o přírůstku třetího rozměru, ale protože jest jeho zkoumání ve stavu tak ubohém, přeskočil jsem jej a mluvil jsem hned po geometrii o astronomii, která se týká pohybu těles.

Správně.

Na čtvrté tedy místo mezi naukami položme astronomii, předpokládajíce, že ta věda, která jest nyní opomíjena, již tu jest, bude-li se obec o ni zajímati.

Pravdě podobně, odpověděl. A co se týče tohoto tvého pokárání, Sokrate, jako bych chválil astronomii se špatného stanoviště, nyní ji chválím po tvém způsobu; neboť každému, jak se mi zdá, jest zřejmo, že právě ona nutí duši dívati se vzhůru a vede od věcí pozemských tam výše.

Možná, že každému jest to zřejmé, vyjma mne; mně se tak nezdá.

A jak tedy?

Astronomie, jak se jí nyní zabývají ti, kteří ji pozdvihují k filosofii, podle mého mínění zcela obrací zrak dolů.

Jak to myslíš?

Zdá se mi, odpověděl jsem, že máš sám nevšední

ponětí o podstatě nauky o tom, co jest nahoře; podobá se totiž, že i kdyby někdo si prohlížel výzdobu stropu a s hlavou nazad nachýlenou nabýval nějakých poznatků, že bys jeho pozorování pokládal za pozorování rozumem a nikoli očima. Snad tedy jest tvé mínění správné a mé pošetilé. Já totiž zase nemohu uznati, že by některá jiná nauka obracela duševní zrak vzhůru, nežli ona, jejímž předmětem jest jsoucno a neviditelné; a jestliže někdo se pokouší nabýti poznání o něčem přístupném smyslům — ať již se dívá s otevřenými ústy nahoru nebo se zavřenými dolů — pravím, že takový člověk by nikdy nenabyl poznání — neboť žádná z takových věcí nepřipouští vědění — a že jeho duše se nedívá nahoru, nýbrž dolů, i kdyby při tom zkoumání ležel na zádech, pluje buď po zemi nebo na moři.

11. Zasloužený trest mě stihl, pravil Glaukon; věru právem jsi mě pokáral. Ale jak sis to myslil, že by se mělo astronomii učiti jinak než se jí nyní učí, má-li z toho učení vzejíti prospěch ve věci, o kterou nám jde?

Takto, odpověděl jsem. Poněvadž jsou tyto pestré ozdoby nebes vytvořeny na něčem viditelném, mysleme si o nich, že jsou sice z věcí viditelných nejkrásnější a nejdokonalejší, že však jsou o mnoho nedokonalejší než jsoucna pravdivá, než dráhy, které ve vzájemném poměru vykonává skutečná rychlost a skutečná pomalost v opravdovém čísle a veskrze opravdových podobách a kterými unášejí i to, co v nich jest obsaženo; ta jsoucna lze vskutku postihnouti jen rozumem a myšlenkou, zrakem však nikoli. Či myslíš, že ano?

Nikoli.

Nuže tedy, této pestrosti na obloze jest užívati jen za příklady pro poznávání, obrácené k oněm vyšším věcem, podobně jako kdyby někdo připadl na obrazce a modely, vynikajícím způsobem nakreslené a vypracované od Daidala nebo některého jiného umělce. Při pohledu na takové věci člověk znalý geometrie by si bezpochyby pomyslil, že jsou provedeny velmi krásně, že však by bylo směšné vážně je zkoumati s tím úmy-

slem, aby v nich člověk postihl pravdu rovnosti nebo dvojnásobnosti nebo některého jiného poměru.

Jak by to nebylo směšné?

Nuže nemyslíš, že tentýž dojem bude míti skutečný astronom při pohledu na dráhy hvězd? Jistě si učiní mínění, že i nebe samo i co na něm jest, bylo od tvůrce světa tak zařízeno, jak nejkrásněji jen možno taková díla zaříditi; avšak co se týče poměru noci ke dni a těchto k měsíci a měsíce k roku a ostatních hvězd ke slunci a měsíci i k sobě navzájem, jistě asi bude pokládati za pošetilého toho, kdo by se domníval, že tyto pochody — pochody věci hmotných a viditelných — se dějí stále týmž způsobem, bez jakékoli úchylky, a pošetilostí mu bude vším způsobem, hledati jak by se postihla jejich pravda.

Věru, zdá se mi tak, když tě nyní poslouchám.

Tedy i astronomii budeme se zabývati právě tak jako geometrii, že si z nich budeme bráti podněty k dalšímu myšlení, avšak tělesa nebeská necháme býti, chceme-li účastí v opravdové astronomii učiniti rozumný prvek své duše z neužitečného užitečným.

To ukládáš jistě mnohem složitější práci než jak se nyní astronomie provozuje.

Myslím, že i ostatní úkoly dáme týmž způsobem, má-li naše zákonodárná činnost přinésti nějaký prospěch.

12. Než můžeš snad uvésti ještě některou jinou vhodnou nauku?

Nemohu, odpověděl, aspoň ne tak hned.

Pohyb, děl jsem já, má podle mého mínění více druhů než jeden. Všechny vyjmenovati dovede snad odborník; pokud však jsou patrné i nám, jsou dva.

Které to?

Vedle tohoto astronomického pohybu jeho protějšek.

Který?

Podobá se, děl jsem, že jako jsou stvořeny oči pro pozorování hvězd, tak že jsou uši stvořeny pro vnímání harmonického pohybu v hudbě a tyto vědy že jsou ve-

spolek nějak příbuzné; tak tvrdí Pythagorovci a my, Glaukone, s tím souhlasíme. Či jak?

Tak jest.

Nuže tedy, poněvadž jest to těžká úloha, budeme se jich vyptávati, jak vykládají o těch otázkách a zdali ještě něco jiného mimo toto; sami však budeme při všem tom stříci svého stanoviště.

Jakého?

Aby se nám naši příští chovanci nezačínali učiti z toho oboru něčemu jen nedokonale a tak, že by to stále nespělo tam, kam má všechno dospívati, jak jsme právě mluvili o astronomii. Či nevíš, že i s naukou o harmonii dělají také tak? Zde zase totiž měří mezi sebou slyšené souzvuky a tóny a takto se trudí, zrovna tak jako astronomové, prací nedocházející konce.

Bozi vědí, a jak směšným způsobem; mluví o jakémsi »zhušťování« a přiklánějí uši, jako by chtěli v sousedství uloviti nějaký hlas, a při tom jedni tvrdí, že slyší ještě uprostřed jakýsi zvuk a to že jest nejmenší interval, jímž třeba měřiti, druzí však to popírají a tvrdí, že obě struny znějí již stejně: jedni i druzí stavějí uši před rozum.

Ty myslíš, děl jsem, ty výtečníky, kteří trápí struny a natahují je na kolíčky jakoby na skřipec; aby se však ten obraz dále nerozváděl — jak dopadají rány tepátkem, jak se na struny žaluje, jak zase struny zapírají a se vychloubají — upouštím od toho obrazu a prohlašuji, že nemyslím tyto lidi, nýbrž ony, kterých, jak jsme právě řekli, se budeme ptáti o harmonii. Dělají zajisté totéž jako ti hvězdáři; hledají totiž čísel, obsažených v těchto slyšených souzvucích, ale nevystupují výše k základním otázkám, aby se podívali, která čísla jsou harmonická a která ne a proč.

To jest arci nadlidská práce, co pravíš.

Ale jistě užitečná k vyhledávání krásného a dobrého, kdežto kdyby byla prováděna jiným způsobem, byla by neužitečná.

Podobá se.

13. Podle mého mínění tedy, dospěje-li badání ve všech těchto probraných oborech k jejich vzájemnému

společenství a příbuzenství a utvoří se celkový soud o tom, co mají společného, přispívá jejich pěstování velkou měrou k tomu, co chceme, a námaha na ně vynaložená není neprospěšná; nestane-li se tak, jest neprospěšná.

I já tak tuším. Ale jest velmi těžký úkol, o čem tu mluvíš, Sokrate.

Ta předehra myslíš anebo co? Či nevíme, že tohle všechno jsou jen předehry k vlastní písni, jíž jest třeba se naučiti? Vždyť přece snad nemyslíš, že by znalci těchto věcí byli již dobrými dialektiky.

To ne, při Diovi, leda velmi málo z těch, s kterými jsem se setkal.

Avšak jest snad možno, že ti, kteří nejsou schopni podati a přijmouti logickou myšlenku, budou někdy věděti něco z toho, co jest podle nás potřeba věděti?

Ani to ne.

Nuže, Glaukone, není tohle již ta píseň sama, kterou provádí dialektická činnost? Ta jest přístupna jen rozumu, ale jejím napodobením jest síla zraku, která, jak jsme pravili, začíná hleděti již na samy živočichy a na samy hvězdy a konečně i na samo slunce. Tak také kdykoli se někdo přičiňuje dialektickou činností beze všech smyslových vjemů usuzováním dospěti k samé podstatě každé věci a neustane dříve, než samým rozumovým myšlením postihne samu podstatu dobra, ocitá se na samém vrcholu pomyslna, právě tak jako onen tehdy na vrcholu světa viditelného.

Zcela jistě.

Nuže, nenazýváš tuto cestu dialektikou?

Jak by ne?

To vyproštění z pout, děl jsem, a obrácení od stínů k předmětům a ke světlu i výstup z podzemí na slunce a ta věc, že tam sice ještě nelze hned se dívati na živočichy a rostliny a světlo sluneční, za to však na stíny jsoucen a jejich božské odrazy na vodách a nikoli jen na stíny napodobenin, vrhané světlem, které jest samo také takovou napodobeninou proti samému slunci — právě tento účinek má veškeré to zabývání se obory, které jsme probrali: přivádí nejlepší část v

duši k dívání na nejlepší mezi jsoucny, právě tak jako onde nejbystřejší ústrojí těla k dívání na nejjasnější předmět ve světě hmotém a viditelném.

Co se mne týče, přijímám to. Arci zdá se mi, že jest veskrze těžké to přijmouti, na druhé však straně zase že jest těžké to nepřijmouti. Přece však — vždyť to nejsou řeči, určené jenom pro přítomnou chvíli, nýbrž třeba se k nim i později často vraceti — dejme tomu, že tomu tak jest, jak jest nyní tvrzeno, a přistupme již k písni samé i proberme ji tak, jak jsme probrali předehru. Pověz tedy, jaký jest smysl dialektického umění, z jakých druhů se skládá a které jsou dále jeho cesty; neboť to by byly již, jak se podobá, cesty, vedoucí právě tam, kde by byl pro příchozího jako odpočinek od cesty a konec putování.

To již, milý Glaukone, nebudeš s to, abys dále sledoval — ačkoli co na mně jest, by nebyl nedostatek dobré vůle — ani by to nebyl již jen obraz toho, o čem mluvíme, co bys uviděl, nýbrž pravda sama, ovšem jak se aspoň mně jeví — zdali však ve shodě se skutečností či ne, o tom již nesluší rozhodovati; ale že to má vskutku nějakou takovou podobu, to lze tvrditi. Pravda?

Ovšem.

Zajisté pak i to, že jediná síla dialektiky by to mohla objeviti člověku znalému oborů právě probraných, jiná cesta však že není možná?

I to sluší tvrditi.

Také tohle nám nikdo nepopře, když řekneme, že jest jakási jiná methoda, která se snaží při všem postihovati vědeckou cestou samu podstatu každé jednotlivé věci. Avšak všechny ostatní obory mají předmětem buď mínění lidí a žádosti, nebo různé způsoby vznikání a skládání, nebo jsou všechny obráceny k ošetřování rostoucího a složeného; co pak se týče zbývajících, o kterých jsme pravili, že se poněkud dotýkají jsoucna, geometrie a věd s ní souvisících, vidíme, jak se jim jenom ve snu cosi zdá o jsoucnu, ve skutečnosti však nejsou schopny ho spatřiti, dokud nechávají nedotčeny státi předpoklady, kterých užívají.

nemohouce jich vědecky odůvodniti. Neboť komu jest počátkem to, čeho nezná, a konec i části střední má spletený z toho, čeho nezná, jak by bylo možno, aby soulad takovýchto složek stal se kdy věděním?

Nijak, odpověděl.

14. Nuže, děl jsem, jediné dialektická methoda, odklizujíc předpoklady, bere se touto cestou k samému počátku, aby byl upevněn: ona jemně táhne za sebou duševní zrak, zabořený v pravém slova smyslu do jakéhosi barbarského bahna, a vyvádí jej vzhůru, užívajíc pomoci a spoluvůdcovství těch oborů, o kterých jsme vyložili. Ty jsme opětovně ze zvyku nazvali vědami, ale potřebují jiného jména, silnějšího než mínění, slabšího však než věda — kdesi dříve jsme to určili jakožto myšlení — ostatně, komu nastává uvažovati o tak velikých otázkách jako nám, ten se nebude příti o nějaké jméno.

Jistě ne.

Nýbrž postačí říci takové, které by svou zřetelností nějak jasně ukázalo ten duševní stav?

Ano.

Postačí tedy, řekl jsem, jako dříve, nazývati první stupeň věděním, druhý přemýšlením, třetí pak věřením a čtvrtý dohadováním; a oba druhé dohromady míněním, oba pak první rozumovým poznáním; oborem mínění jest dění, oborem poznání jsoucno; a jako se má jsoucno k dění, tak poznání k mínění, a jako se má poznání k mínění, tak se má vědění k věření a přemýšlení k dohadování. Avšak o obdobných poměrech u předmětů, ke kterým se tyto duševní činnosti vztahují, a o rozdělení obojího světa, světa mínění a světa rozumu, na dvé, o tom, Glaukone, nemluvme, aby nás to nezavalilo ještě složitějšími výklady nežli předešlé otázky.

Pokud mohu sledovati, jsem v tom ostatním téhož mínění.

Tedy také nazýváš dialektikem toho, kdo při každé věci postihuje důvodný smysl její jsoucnosti? A o tom, kdo to nedovede, řekneš, že nemá o té věci rozumo-

vého vědění, právě proto, že není schopen, ujasniti sobě i jinému ten smysl?

Ano, jak jinak?

Nuže tedy i s dobrem jest tomu právě tak: kdokoli by nedovedl ideu dobra ode všeho ostatního úsudkem odloučiti a vymeziti a neuměl jako v bitvě raziti si cestu všemi námitkami, snaže se vésti důkazy nikoli na základě zdání, nýbrž podle skutečnosti, a takto se pohybovati v celém tomto prostředí pevným soudem, o takovém člověku jistě řekneš, že nezná ani dobra samého o sobě ani žádného jiného dobra, nýbrž dosahuje-li vůbec nějakého jeho obrazu, že ho dosahuje míněním a ne věděním, že tráví tento nynější život ve snách a v dřímotě, a dříve než se zde probudí, že přijde do Hádu a usne nadobro.

Ano, při Diovi, zcela jistě všechno toto řeknu.

Ale kdybys někdy ve skutečnosti vychovával své žáky, které teď vychováváš a vzděláváš jen v myšlenkách, jistě bys nedovolil, jak myslím, aby jsouce jako nesměrné veličiny bez rozumové přesnosti vládli v obci a rozhodovali o největších věcech.

Ovšem že ne.

Uložíš jim tedy zákonem, aby si hleděli především tohoto vzdělání, ze kterého nabudou schopnosti co nejvědečtějším způsobem dávati otázky i odpovědi?

Uložím, arci spolu s tebou.

Nuže zdali pak se ti nezdá, že dialektika nám jako římsa dovršuje stavbu naukové soustavy a že by nebylo dobře možno, ještě jinou nauku postaviti výše nad tuto, nýbrž že to jest již vrchol všech nauk?

Zajisté.

15. Tu tedy ti zbývá rozděliti, komu podáme tyto nauky a kterým způsobem.

Patrně.

Pamatuješ-li se pak na dřívější výběr správců, jaké lidi jsme mezi ně vybrali?

Jak by ne?

Nuže co se týče ostatních znaků, zůstává v platnosti, že mají býti vybírány vlastnosti tam uvedené; jest totiž voliti především lidi nejpevnější a nejsta-

tečnější a podle možnosti nejvzhlednější; ale vedle toho jest hledati netoliko lidí ušlechtilých a mužných povah, nýbrž musí míti ve své vrozené povaze také ty vlastnosti, které jsou příhodné této výchově.

Jaké to vlastnosti stanovíš?

Pronikavá bystrost, příteli, jest jim nezbytnou podmínkou k chápání nauk a aby se neučili těžce. Neboť při úsilném učení ochabují duše mnohem spíše než v gymnasiích; duševní práce se jich totiž více dotýká, protože ji vykonávají samy a ne společně s tělem.

Pravda.

Také jest hledati, aby to byl člověk s dobrou pamětí, neúmorný a naskrz pracovitý. Či myslíš, že by jinak někdo chtěl jednak se namáhati tělesně a k tomu ještě vynakládati tolik učení a cvičení?

Myslím, že jinak nikdo, jenom člověk veskrze dokonalých schopností.

To právě jest nyní chyba, děl jsem, a proto jest filosofie zavalena nevážností, jak jsme také dříve řekli, že se jí zabývají nehodným způsobem; měli by se jí zajisté zabývati nikoli nepovolaní, nýbrž povolaní.

Jak to?

Předně kdo se jí chce zabývati, nesmí v pracovitosti kulhati a býti jednou polovicí pracovitý, druhou polovicí líný. Tak tomu jest, kdykoli je někdo milovníkem gymnastiky i lovu a rád podniká všechna namáhání tělesná, ale není milovníkem učení ani poslouchání ani hledání, nýbrž ve všech těchto věcech se námahy štítí. Kulhavý jest i ten, kdo má svou pracovitost obrácenu opačným směrem.

Jistou pravdu mluvíš.

Právě tak budeme jistě i co se týče pravdy pokládati za zmrzačilou tu duši, která sice úmyslné nepravdy nenávidí a těžce ji nese, jak sama u sebe, tak také velice se rozčiluje, když druzí mluví nepravdu, avšak neúmyslnou klidně přijímá, a když bývá přistihována v nějaké neznalosti pravdy, nic se nerozčiluje, nýbrž spokojeně jako vepř se válí v nevědomosti.

Zcela jistě.

I stran uměřenosti, statečnosti, povýšenosti a všech druhů ctnosti jest třeba býti velmi pilně na stráži, kdo jest nepovolaný a kdo povolaný. Neboť kdykoli někdo, ať jednotlivec, ať obec, nedovede takovýchto vlastností důkladně zkoumati, užívají nevědomky lidí kulhavých a neschopných ke všelikým takovým úkolům a činí si je ti přáteli, ti vládci.

Ba věru, jest tomu tak.

Na nás tedy jest, abychom se všech takovýchto věcí bedlivě vystříhali, neboť budeme-li přiváděti k tomuto tak velikému učení a tak velikému cvičení jen lidi zdravých údů a zdravého rozumu a ty budeme vzdělávati, ani sama Spravedlnost nebude nám moci nic vytýkati a zachováme obec i ústavu; pakli však budeme k tomu voditi lidi jinačí, budou naše výsledky ve všem všudy opačné a na filosofii uvalíme ještě větší posměch.

To by bylo věru hanebné.

Ovšem že, odpověděl jsem; avšak cosi směšného stalo se právě teď i mně.

Co to?

Zapomněl jsem, že to jest jen zábava, a promluvil jsem příliš důrazně. Za řeči jsem se totiž zároveň ohlédl po filosofii, a když jsem spatřil, jak nehodně jest vláčena kalem, tu jsem se rozčilil a v jakémsi hněvu na vinníky pronesl jsem svá slova, jak se mi zdá, příliš vážně.

Docela ne, při Diovi, aspoň jak se zdá mně, posluchači, ne.

Ale jak se zdá mně, řečníku, ano. Avšak na tu věc nezapomínejme, že jsme při dřívějším výběru vybírali starší muže, při tomto však to nebude možno; neboť nelze věřiti Solonovi, že člověk k stáru jest schopen mnohému se učiti — ještě méně to dovede než běhati — nýbrž všecky veliké a trudné práce náleží mladým lidem.

Nutně.

16. Musíme jim tedy ještě v chlapeckém věku předkládati počty a měřictví a všechny ty průpravné předměty, ve kterých mají býti vzděláni před dialektikou.

ale tak, abychom nečinili zásadou vyučování učení nucené.

Jak to?

Protože žádné nauce se nemá člověk svobodný učiti otrockým způsobem. Tělesné námahy, podstupované z donucení, nečiní tělo o nic horším, ale v duši nemá trvání žádná nauka jí vnucená.

Pravda.

Tedy, příteli, nezacházej s dětmi při učení násilně, nýbrž ať se učí hravě, abys také lépe mohl pozorovati, k čemu se kdo svou přirozeností hodí.

Tvá řeč má rozumný důvod.

Což se nepamatuješ, tázal jsem se, jak jsme řekli, že i do boje jest voditi děti na koních jako diváky, a jestliže by někde bylo bezpečno, přiváděti je blíže a dávati jim okoušeti krve jako mladým psům?

Pamatuji se.

Tu pak kdo by se ve všem tom jevil po každé nejobratnějším, v tělesných námahách, v učení i v hrůzách, má býti vybrán do jakéhosi zvláštního oddělení.

V kterém věku?

Když bývají propouštěni z nezbytných cvičení tělesných v gymnasiích; neboť tato doba, ať jsou to již dvě nebo tři léta, není schopna vykonati něco jiného, protože únava a spánek jsou nepřátelé učení. A zároveň jest i toto jednou a ne nejmenší zkouškou, totiž jakým se každý ukáže v gymnasiích.

Jak pak by ne?

Po této pak době, když jim jest již dvacet let, budou z nich vybráni jinoši zvláště vynikající; ti budou vyznamenáváni před ostatními a nauky, které byly chlapcům při prvním vzdělávání podávány bez určitého pořádku, buďtež pro tyto uvedeny v srovnávací soustavu, tak aby vynikla příbuznost nauk jak mezi sebou navzájem, tak s přirozeností jsoucna.

Věru jediné takovéto poznání jest pevné, když v někom vznikne.

Jest to také nejdůležitější zkouška, kdo má nadání k dialektice a kdo ne; neboť kdo umí srovnávati, jest schopen k dialektice, kdo však neumí, není.

Souhlasím, odpověděl.

K těmto věcem tedy budeš musiti přihlížeti, a kteří mezi nimi v největší míře budou míti tuto vlastnost a budou vytrvalí v učení i vytrvalí v boji a v ostatních zákonitých povinnostech, ty zase, až překročí třicátý rok, budeš musiti vybrati z těch vybraných, dáti jim ještě větší vyznamenání a pozorovati, zkoušeje působením dialektiky, který z nich jest schopen s pominutím zraku a ostatních smyslů jíti ve spojení s pravdou k samému jsoucnu. A tu ovšem jest potřebí bedlivé stráže, příteli.

Proč vlastně?

Nepozoruješ, tázal jsem se, jak veliké zlo nyní vzniká v pěstování dialektiky?

Jaké to?

Mladí lidé se nepochybně naplňují nezákonností.

Ba věru.

Nuže myslíš si, že se s nimi děje něco nepochopitelného, a neodpouštíš jim?

Jak vlastně?

Jest to tak, jako kdyby podvržené dítě bylo vychováno ve velikém bohatství, v četné a vznešené rodině a mezi četnými pochlebníky, a když by dospělo v muže, poznalo by, že není těch, kteří se vydávali za jeho rodiče, ale pravých rodičů by nenalezlo; dovedeš tušiti, jak by se choval tento člověk k těm pochlebníkům i k těm, kteří ho vydávali za svého, jednak v té době, kdy nevěděl o svém podvržení, a na druhé straně kdy by již věděl? Či chceš poslechnouti, co já o tom tuším?

Chci.

17. Tuším tedy, že v době, kdy by ještě neznal pravdy, více by si vážil otce i matky a ostatních domnělých příbuzných než pochlebníků a nebyl by tak snadno nevšímavý, kdyby se jim něčeho nedostávalo, a nedopustil by se tak snadno ani skutkem ani slovem nějaké křivdy proti nim a v důležitých věcech snáze by byl neposlušen pochlebníků nežli jich.

Pravdě podobně.

Když by však poznal skutečnost, tušim, že by naopak ochladl v úctě a pozornosti k těmto a s větším

zápalem se oddal pochlebníkum: těch by teď poslouchal zcela jinak než dříve a jimi by se od té doby řídil ve svém životě, nezastřeně se s nimi stýkaje, kdežto onoho otce a ostatních domnělých příbuzných — kdyby nebyl povahy zvláště ušlechtilé — by nedbal zhola nic.

Všechno, co pravíš, by se tak asi stalo. Ale jak se vztahuje toto podobenství k těm, kdo se věnují dialektice?

Takto. Máme zajisté od dětství jisté názory o spravedlivém a krásném, v nichž jsme byli vychováni, jsouce jim poddáni jako rodičům, poslouchajíce jich a majíce je v úctě.

Tak jest.

Nuže jsou také jiné zájmy, těmto protivné a spojené s rozkošemi, zájmy, které pochlebenstvím mámí naši duši a strhují k sobě, ale nedovedou změniti přesvědčení těch, kteří mají jakýsi smysl pro mravnost; tito naopak mají v úctě ony otcovské zásady a těch poslouchají.

Jest tomu tak.

A co tedy, když přijde k takovému člověku otázka a zeptá se: „co jest krásné?“ a když on odpoví, co slýchal od zákonodárce, počne mu to dialektika vyvraceti a opět a opět vyvracejíc obrátí ho k mínění, že to, co řekl, není o nic více krásné než ošklivé, a stejně tak o spravedlivém a dobrém a o pojmech, které nejvíce choval v úctě — co myslíš, že on potom udělá s úctou k nim a poslušností?

Nezbytno, že jich nebude již stejně ctíti ani poslouchati.

Když tedy již nebude jako dříve pokládati tyto pojmy za hodny úcty a za své příbuzné a naopak pravdivých nebude moci nalézti, lze čekati, že se snad obrátí k nějakému jinému životu nežli k životu hovějícímu samolibosti?

Nikoli.

Ukáže se tedy, myslím, že se stal z ctitele zákona odpůrcem zákona.

Nutně.

Nuže není-li tedy stav těch, kteří se takto chápou dialektiky, zcela přirozený a, jak jsem právě řekl, hoden plného odpuštění?

A také útrpnosti.

Nuže, abys nemusil míti tuto útrpnost s lidmi třicetiletými, musíš je uváděti do dialektiky vším způsobem opatrně.

Ba věru.

Není-li pak hned to jedno duležité opatření opatrnosti, aby jí neokoušeli hned v mládí? Myslím totiž, že ti neušlo, že mládenečkové, jakmile prvně okusí dialektického umění, zneužívají ho jako hračky, užívajíce ho neustále ke sporum a napodobujíce počínání svých dialektických kritiku sami kritisují jiné a mají radost, když mohou jako štěňata svou řečí chňapati a trhati lidi, kteří jim jsou právě na blízku.

Ano, nesmírnou radost.

Nuže tedy, když už svou dialektikou sami překonají mnoho lidí a od mnohých jsou překonáni, prudce a rychle upadají do stavu, že nevěří v nic z toho, več věřili dříve; odtud pochází, že oni sami i veškeren obor filosofie mají u ostatních lidí tak špatnou pověst.

Jistá pravda.

Avšak starší člověk, děl jsem, není náchylný účastniti se takovéto ztřeštěnosti, nýbrž bude napodobovati spíše toho, kdo jest ochoten dialekticky zkoumati a badati o pravdě, nežli kdo si jen pro zábavu hraje a se pře; tak bude jednak sám mravnější, jednak i ten obor učiní spíše váženým nežli neváženým.

Správně.

Jistě pak i všechna naše dřívější ustanovení byla učiněna vesměs z opatrnosti, aby ti, kterým dáme účast v dialektice, byli řádných a ustálených povah a ne jako nyní, kdy tomu oboru se oddává kde kdo, i lidé naprosto neschopní.

Ovšem že.

18. Stačí snad tedy, aby setrvali v ustavičném a usilovném učení dialektice dvojnásobný počet let než onde, při čemž by nic jiného mimo to nedělali a jenom

se zabývali těmi cviky, které jsou protějškem cvičení tělesných.

Myslíš šest let nebo čtyři léta?

Řekni třeba pět. Neboť potom budeš je musiti poslat nazpět do oné jeskyně a přinutiti, aby vedli správu jak ve válce, tak na všech místech, příslušících mladým mužům, tak aby se ani v praktické zkušenosti neopozdili za ostatními; a ještě i v těchto postaveních musí býti zkoušeni, zdali vytrvají a odolají svodům se všech stran, či snad se odchýlí od svého směru.

A jak dlouhý čas k tomu stanovíš?

Patnáct let, odpověděl jsem. Když pak jim bude padesát let, tehdy ti, kteří všechno přestáli a ve všem všudy vynikli jak v činech, tak ve vědomostech, buďtež vedeni konečně k vlastnímu svému úkolu a přinucováni, aby naklonivce duševní zrak dívali se na to samo, co všemu poskytuje světla, a spatřice dobro samo, aby podle jeho vzoru řídili jeden po druhém po všechen zbývající život jak obec, tak jednotlivce i sebe samy; většinu času ať věnují filosofii, ale kdykoli na každého dojde, ať vedle toho věnují svou práci politice a správě ve prospěch obce, ne že by v tom viděli něco krásného, nýbrž jako nezbytnou povinnost. A když v těchto zásadách vychovávají vždy jiné takové a zanechají je místo sebe strážci obce, odejdou na ostrovy blažených a tam budou bydliti; obec ať jim zřizuje veřejným nákladem pomníky a oběti a to, bude-li s tím souhlasiti i výrok Pythiin, jako daimonům, pakli ne, jako mužům blízkým daimonům a bohům.

Překrásné správce jsi to vytvořil, Sokrate, jako nějaký sochař.

Také správkyně, Glaukone; neboť věz, že co jsem řekl, neplatí o nic více o mužích nežli o ženách, pokud by tam které z nich byly k tomu schopny svým přirozeným nadáním.

Pravda, jestliže budou míti ve všem stejnou účast s muži, jak jsme vyložili.

Teď je otázka, zdali připouštíte, že náš návrh obce a ústavy není jen tak docela zbožné přání, nýbrž že to jsou věci sice těžké, ale přece nějakým způsobem mož-

né, a to žádným jiným než jak bylo řečeno, když totiž se opravdoví filosofové, ať již několik jich nebo jeden, stanou pány v obci; ti pak nebudou státi o nynější odměny, pokládajíce je za nedůstojné a bezcenné, ale nejvíce si budou vážiti pravdy a odměn z ní pocházejících a za nejdůležitější a nejnutnější věc budou pokládati spravedlnost: služba spravedlnosti a její šíření bude jim zásadou, až budou pořádati svou obec.

Jak ji budou pořádati?

Všecky obyvatele starší než deset let, kteří jsou v obci, pošlou pryč na venkov, jejich děti pak vezmou k sobě a budou je pěstovati odchylně od dosavadních zásad, jaké mají i rodiče, podle svých způsobů a zákonů, takových, jak jsme o nich tehdy vyložili; a tak bude nejrychleji a nejsnáze zbudována obec i ústava, o které jsme mluvili, a bude šťastna jednak sama, jednak také nejvíce prospěje národu, ve kterém by se uskutečnila.

Jistě; a jak by se mohla uskutečniti, jestliže by se kdy uskutečnila, to jsi, Sokrate, podle mého zdání dobře pověděl.

Nuže tedy, děl jsem, snad již jsou dovršeny naše výklady o této obci i o muži jí podobném? Vidíme zajisté zřejmě i jeho, jaký má podle našeho mínění býti.

Vidíme, odpověděl; a tvá otázka jest podle mého zdání úplně probrána.

Kniha osmá.

Nuže dobře; uznali jsme tedy, Glaukone, souhlasně zásadu, aby obec, která má býti vrcholem dokonalého zřízení, měla společné ženy, společné děti i veškerou výchovu, rovněž tak společné činnosti ve válce i v míru, a králi aby byli ti z nich, kteří se osvědčili nejlepšími ve filosofii i nejschopnějšími k válce.

Tak jest.

Dále také jsme se shodli i v tom, že až nastoupí správcové, povedou vojáky a ubytují je v příbytcích, jak jsme o nich promluvili, ve kterých nebude pro nikoho nic vlastního, nýbrž které budou všem společny; mimo tyto příbytky došli jsme, pamatuješ-li se, k souhlasnému úsudku i stran příjmů, jaké budou míti.

Věru se pamatuji, že podle našeho mínění nikdo nemá míti nic z takového majetku, jaký mají nyní ostatní lidé, nýbrž že jako zápasníci — zápasníci váleční — a strážci mají k tomu účelu dostávati od ostatních mzdou za tu strážní službu na každý rok výživu a takto pečovati o sebe i o ostatní obec.

Správně to říkáš. Ale, když jsme dokončili tuto věc, rozpomeňme se, odkud jsme sem zabočili, abychom opět touž cestou šli dále.

Není to těžké, pravil. Mluvil jsi totiž tehdy skoro jako nyní, jako bys byl hotov s výkladem o obci, pravě, že takovou obec, o jaké jsi tehdy vyložil, pokládáš za dobrou a stejně tak i muže jí podobného, a to ačkoli jsi mohl, jak se podobá, pověděti o obci i muži ještě krásnějším. Ale pak tedy — tak jsi říkal — jsou ostatní obce pochybené, je-li tato pravá. Co se týče

těch ostatních ústav, řekl jsi, jak se pamatuji, že jsou jich čtyři druhy, o nichž by bylo záhodno promluvit a podívati se na jejich chyby a také na lidi jim podobné, abychom si je všechny nejprve prohlédli, nalezli muže nejlepšího a muže nejhoršího a pak se podívali, zdali jest nejlepší nejblaženější a nejhorší nejnešťastnější, či tomu jest jinak; a když jsem se otázal, kterých to myslíš čtvero ústav, v tom vpadl do řeči Polemarchos a Adeimantos a tak tedy ty ses znova ujal řeči a přišel jsi až sem.

Zcela správně jsi to uvedl na pamět.

Tedy jako zápasník zaujmi zase týž postoj, a když ti dám touž otázku, zkus pověděti, co jsi tenkráte hodlal říci.

Jen budu-li moci.

Nuže i já sám bych rád slyšel, které jsi to myslil čtveré ústavy.

To uslyšíš zcela snadno, děl jsem. Ústavy, které myslím a které mají také zvláštní jména, jsou tyto: předně vychvalovaná od většiny lidí ta ústava kretská a lakonská, druhá a na druhém místě chválená jest tak zvaná oligarchie, ústava plná četných vad, pak této opačná a přímo po ní vznikající demokratie a posléze ctihodná tyrannis, převyšující všechny ostatní, čtvrtá to a nejhorší choroba obce. Či znáš ještě nějaký jiný druh ústavy, který by se vyznačoval nějakou zřetelnou podobou? Neboť dynastické vlády a kupné důstojnosti královské a nějaké jiné takové ústavy jsou zajisté jaksi uprostřed mezi těmito a nalezly by se ne menší měrou u barbarů než u Hellenů.

Ovšem, mluví se o četných a podivných.

2. Nuže zdali pak víš, že nutně musí býti právě tolik druhů lidských povah, kolik jest druhů ústav? Či se domníváš, že ústavy se rodí odněkud z dubu nebo ze skály a ne z těch povah v obcích, které jako při vážení svou váhou stáhnou ostatní na svou stranu?

Jistě ne z něčeho jiného než odtud.

Tedy, je-li pět druhů obecních zřízení, bylo by také patero způsobů duše jednotlivců.

Ovšem že.

O tom člověku, který jest podoben aristokratii a kterého správně nazýváme dobrým a spravedlivým, jsme již vyložili.

Ano, vyložili jsme.

Dále pak jest asi probírati povahy horší, muže řevnivého a ctižádostivého, blízkého ústavě lakonské, a dále muže povahy oligarchické, demokratické a tyranské, abychom nejnespravedlivějšího, kterého uvidíme, postavili proti nejspravedlivějšímu a tak dovršili svůj výklad, jaký význam vůbec má čistá spravedlnost proti čisté nespravedlnosti pro šťastný nebo nešťastný život takových lidí; podle toho bychom pak buď podle Thrasymacha usilovali o nespravedlnost nebo podle závěru, který nyní vychází na jevo, o spravedlnost.

Vším způsobem musíme to udělati.

Snad tedy jako jsme na začátku zkoumali mravní vlastnosti dříve na ústavách než na jednotlivcích, protože to tak bylo jasnější, právě tak bychom měli i nyní pozorovati nejprve ctižádostivou ústavu — neznám totiž pro ni jiného jména, ale měla by se nazývati buď timokratií nebo timarchií — a vedle ní budeme pozorovati také takového muže, potom oligarchii a oligarchického muže, dále pak si prohlédneme demokratii a podíváme se na muže demokratického, za čtvrté pak přistoupíme k obci řízené tyrannem a prohlédnouce si ji budeme pozorovati zase tyranskou duši: tímto způsobem se pokusíme státi se povolanými soudci o zvolených otázkách.

To by byl jistě rozumný způsob pozorování i souzení.

3. Nuže tedy, děl jsem, pokusme se vyložiti, jakým způsobem by vznikla timokratie z aristokratie. To snad jest zcela jasné, že proměna každé ústavy závisí právě na té třídě, která zaujímá vůdčí místa, kdykoli totiž v této třídě nastane roztržka; naopak když jest svorná, i kdyby byla počtem zcela malá, není možno, aby nastala změna.

Tak jest.

Jak pak tedy nastane převrat v naší obci, Glaukone, a jakým způsobem se znesváří pomocníci a práv-

cové vespolek i mezi sebou samými? Či chceš, abychom se jako Homeros modlili k Musám, aby nám pověděly, ***jakým způsobem vypukl první rozbroj,*** a abychom si myslili, že mluví vážně svá básnicky vysoká slova, zatím co si s námi jako s dětmi hrají a žertují?

Jak to mluví?

Takto asi: „Jest sice těžko, aby obec takto zřízená byla porušena převratem; ale poněvadž všechno, co vzniklo, jest podrobeno zkáze, ani takovéto zřízení nepotrvá na věky, nýbrž se rozpadne. K rozkladu dojde takto. Netoliko tomu, co roste ze země, nýbrž i u živoků žijících na zemi nastávají doby plodnosti a neplodnosti, podle toho, kdy u jednotlivých druhu jejich vnitřní otáčení uzavře celý obvod kruhu, u druhů krátkého života obvod krátké dráhy, u opačných opačný. Co pak se týče vašeho lidského rodu, jakkoli moudří jsou ti, které jste si vychovali za náčelníky obce, nicméně nevystihnou výpočtem a pozorováním jeho doby zdárné plodnosti a neplodnosti, nýbrž ta jim unikne a budou někdy způsobovati plození dětí vnevhod. Náleží pak božskému zplozenci perioda, kterou vyjadřuje plné číslo, a lidskému plemeni nejnižší číslo, ve kterém součiny kořenů a čtverců, nabyvše tří rozměrů a čtyř mezí, veličin působících rovnost a nerovnost a rostoucích i ubývajících, učiní všechno vespolek souladným a směrným; jejich prvek 3 a 4 sdružen s 5 a pak třikrát sám sebou násoben, dává dvě harmonie, jednu čtverečnou se základem stokrát zvětšeným, druhou pak v poměru také rovnoběžníkovém, ale obdélníkovém, jejíž jeden činitel jest sto čtverců racionální úhlopříčny pěti, odečteme-li od každého po jedné, anebo iracionální, odečteme-li po dvou, druhý pak stonásobná trojmoc tří. Celé pak toto geometrické číslo rozhoduje o této věci, o dobách plození potomstva lepšího a horšího, a jestliže vaši strázcové nepoznajíce jich, budou snoubiti nevěsty s ženichy vnevhod, nebudou děti zdárné ani šťastné: z těch sice učiní svými nástupci nejlepší, ale ti přece nebudou hodni, a až dosednou na úřady svých otců, počnou nás jako strážci zanedbávati, neuznajíce náležité ceny nejprve vzdělání musického, ale

pak i gymnastického; tím se stane, že se vaše mládež bude od nás, Mus, čím dále tím více odvraceti. Z této mládeže pak povstanou správcové příliš malé strážcovské schopnosti, aby dovedli vyzkoušeti ta Hesiodova pokolení, také u vás se vyskytující, zlaté, stříbrné, měděné a železné; smísí-li se však spolu železo se stříbrem a měď se zlatem, vznikne tam neladná nestejnost a nepravidelnost, jež kdekoli se vyskytnou, vždy rodí válku a nepřátelství. *Z tohoto původu* třeba říci, že vzniká rozbroj, kdekoli se kdy vyskytne."

A jistě správnou nazveme jejich odpověď.

Vždyť to tak musí býti, když to jsou Musy.

A co, tázal se, praví Musy dále?

„Když tedy vznikne rozbroj, snaží se obě dvojice těch rodů vléci obec v různé směry, rod železný a měděný k výdělkářství a nabývání půdy a domů, zlata a stříbra, na druhé straně pak rod zlatý a stříbrný, protože nemají nedostatku, nýbrž jsou od přírody v duších bohaty, vedou ke ctnosti a k starému řádu; vzniknou násilnosti a vzájemné rozpory a tu se dohodnou, že si rozdělí půdu i obydlí a učiní je soukromým majetkem; ty pak, kteří byli dříve od nich střeženi jakožto občané svobodní, přátelé a živitelé, ty že si porobí a majíce je pak za poddané a robotníky sami budou se starati o válku a jejich hlídání."

Zdá se mi, že tento převrat opravdu povstává z této příčiny.

Nuže, nebyla by tato nová ústava něco uprostřed mezi aristokratií a oligarchií?

Ovšem že.

4. Takovým převratem tedy vznikne; a jaký bude po převratu její život? Či není snad patrno, že dílem bude napodobovati dřívější ústavu, dílem oligarchii, právě proto, že jest uprostřed, a konečně něco bude míti i svého vlastního?

Tak jest.

Tak zajisté úctou k vládcům a tím, že její branná třída se bude zdržovati prací rolnických i řemeslných a ostatních výdělečných zaměstnání, že bude míti zařízeno společné stolování a bude si hleděti gymnastiky

a cvičení ve vojenském zápase, všemi takovými věcmi bude napodobovati ústavu dřívější.

Ano.

Ale tím, že se bude báti povolávati k vrchním úřadům muže moudré, protože již nebudou míti takových mužů přímých a přísných, nýbrž jenom smíšené, a že se bude kloniti k mužům vznětlivým a přímějším, k těm, kteří jsou zrozeni spíše pro válku než pro mír, a ve vážnosti bude míti lsti i obmysly, týkající se toho oboru, a po všechen čas bude žíti v samých válkách — takové vlastnosti zase bude míti většinou sama ze sebe.

Ano.

Takoví muži pak budou bažiteli po penězích, zrovna tak jako občané v obcích oligarchických, a vášnivě budou v skrytu uctívati zlato i stříbro, protože budou míti vlastní pokladny a klenotnice, kde to mohou uložiti a skrýti, a také uzavřená obydlí, docela jako vlastní hnízda, ve kterých mohou nákladně žíti, vydržujíce si ženy i kohokoli by chtěli jiného.

Jistá pravda.

Zajisté pak budou i lakomí, poněvadž pro ně budou míti peníze cenu a nebudou jich zjevně nabývati, avšak z touhy po požitku budou rádi vynakládati jmění cizí; rozkoší budou užívati potají, utíkajíce před zákonem jako děti před otcem, protože budou vychováni ne po dobrém, nýbrž násilím: nehleděli si totiž pravé Musy, jež jest sdružena s rozumným myšlením a filosofií, a větší cenu pro ně měla gymnastika než musika.

Zcela jistě jest ústava, kterou máš na mysli, smíšena ze zlého a dobrého.

Ano, jest smíšena, odpověděl jsem: ale přece jest v ní nejpatrnější jedna jediná věc, a to působením vznětlivé stránky duše, totiž řevnění a ctižádost.

Ba silně.

Nuže tedy tak by asi povstala a taková by byla tato ústava; jest to jen myšlený náčrt ústavy bez podrobného provedení, jednak proto, že jest dostatečně možno již z toho nárysu uviděti muže nejspravedlivějšího a nejnespravedlivějšího, jednak že by to byl úkol

pro přílišnou délku nemožný, probrati všechny ústavy a všechny povahy, tak aby se nic nevynechalo.

Správně.

5. Který tedy muž jest obdobou této ústavy? Jak se vyvine a jaký asi jest?

Myslím, pravil Adeimantos, že svou touhou vyniknouti jest dost blízko tuhle Glaukonovi.

Možná, odpověděl jsem, že v tom ano; ale v jedné věci, jak se mi zdá, se s ním neshoduje.

V čem?

Musí si více o sobě mysliti a míti o něco méně smyslu pro musické vzdělání, ale při tom býti jeho milovníkem; rád si něco poslechne, ale sám naprosto není dobrým řečníkem. A k otrokům by byl takový muž zvlášť krutý, jinak než člověk náležitě vzdělaný, jenž má pro třídu otroků jen pohrdání; ke svobodným občanům jest však mírný, úřadů přísně poslušný, milovný vlády i cti; při tom zakládá své nároky na vládu ne na řečnění ani na ničem takovém, nýbrž na činech válečných a co s válečnictvím souvisí; proto je zvláštním milovníkem tělesných cvičení i lovu.

Ano, to jest povaha oné ústavy.

Jistě pak pro peníze takovýto člověk v mládí nemá smyslu, ale čím více stárne, stále tím více k nim lne, jednak proto, že v sobě má složku povahy lakomcovy, jednak že nemá čistého poměru ke ctnosti, poněvadž mu chybí nejlepší strážce.

Který? tázal se Adeimantos.

Rozum, odpověděl jsem, náležitě spojený se stránkou musickou; on jediný jest tomu, v kom se vyvine a sídlí, strážcem ctnosti po celý život.

Dobře pravíš.

Takový jest mladý timokrat, podobající se timokratické ústavě.

Ovšem že.

Stává se pak jím asi tímto způsobem. Druhdy se přihází, že mladý syn otce dobrého, usazeného v obci s nedobrým zřízením, vyhýbajícího se hodnostem, úřadům, soudům i veškeré takové činnosti a ochotného ustupovati do pozadí, jen aby neměl potíží —

A jak tedy se stává timokratem?

Především když slyší matku se horšiti, že její muž není ve vládě, a jak jest proto odstrkována mezi ostatními ženami, a pak že ho vidí, že se hrubě nestará o peníze ani se pro ně nepouští do bojů a hádek, ani v osobních věcech na soudech ani v činnosti veřejné, nýbrž pozoruje, že se chová ke všemu takovému lhostejně a stále jen si hledí sám sebe, kdežto k ní se chová tak, že jí neprojevuje ani zvláštní vážnosti ani nevážnosti; pro to všechno slyší, jak matka se horší a říká mu, že má otce nemužného a příliš nedbalého, i všechny jiné podobné písničky, jaké ženy o takovýchto věcech rády zpívají.

Ba věru, pravil Adeimantos, mají jich mnoho a jsou jim podobny.

Dále pak víš, že i lidé z domácí čeledi takových mužů, kteří se zdají věrní, mluvívají druhdy potají synům takovéto věci, a jestliže uvidí, že někdo jest otci dlužen peníze nebo v něčem jiném mu křivdí a že otec na něj nenastupuje, vybízejí ho, aby to, až dospěje v muže, všem takovým lidem oplatil a byl více mužem než jeho otec. A přicházeje mezi lidi slyší jiné takové věci a vidí, jak občané, hledící si jen svého díla, jsou nazýváni pošetilci a jsou v malé vážnosti, kdežto druzí jsou váženi a vychvalováni. Když pak ten mladý muž všechny takové věci slyší a vidí a zase na druhé straně slyší řeči otcovy a vidí zblízka jeho činnost vedle činnosti ostatních, tu jest vlečen s obou těchto stran v opačné směry: otec pěstuje a šíří rozumovou stránku v jeho duši, ostatní pak stránku žádostivou a vznětlivou; protože pak to není člověk s vrozenou povahou špatnou, ale přijímal špatné vlivy ostatních, dostane se, jak jest tak s obou stran vlečen, do středu a odevzdá vládu ve svém nitru části střední, řevnivé a vznětlivé, i stane se mužem vysokomyslným a ctižádostivým.

Velmi dobře jsi probral, jak se mi zdá, vývoj tohoto muže.

To tedy máme, děl jsem, tu druhou ústavu a toho druhého muže.

Ano, máme.

6. Nuže tedy abychom dále mluvili, jako jest u Aischyla, ***o jiném muži, postaveném u jiné obce,*** raději však podle rozvrhu dříve o obci samé.

Ovšem že.

Po ústavě timokratické by následovala, jak myslím, oligarchie.

Jaké zřízení jmenuješ oligarchií?

Ústavu založenou na rozdílech jmění, ve které boháči vládnou, kdežto chuďas nemá ve vládě podílu.

Rozumím.

Nuže tedy jest snad třeba nejprve pověděti, jak se děje přechod z timarchie do oligarchie?

Ano.

Věru, děl jsem, i slepému jest jasno, jak se děje ten přechod.

A jak?

Ona pokladna, kterou si každý plní zlatem, ničí ústavu timokratickou. Neboť především hledají pro sebe pramenů příjmů a za tím účelem zkrucují zákony, nejsouce jich poslušni ani sami ani jejich ženy.

Není divu.

Potom, protože jeden vidí druhého a chce s ním závoditi, dopracují to tak daleko, že se všichni stanou takovými.

Není divu.

Odtud pak postupují dále v obohacování, a čím větší cenu mají pro ně peníze, tím menší cenu přikládají ctnosti. Či není ctnost taková protiklad bohatství, jako kdyby jedno i druhé leželo každé na jedné misce vah, takže když jedno stoupá, druhé klesá?

Jistě.

Je-li tedy v obci ve vážnosti bohatství a boháči, ztrácí z vážnosti ctnost a lidé dobří.

Patrně.

Pěstováno pak bývá, co jest kdy ve vážnosti, a zanedbává se, co jest v nevážnosti.

Tak jest.

Místo mužů řevnivých a ctižádostivých stanou se tedy na konec výdělkáři a penězomilci; a ti boháče

vychvalují, obdivují se mu a dosazují ho na úřady, ale chuďasem pohrdají.

Ovšem.

Nuže tehdy pak dají zákon, ve kterém stanoví podmínkou oligarchického občanství určité množství peněz, a to, kde jest oligarchie ve větší míře, větší, kde pak v menší míře, menší, a nařídí, že nesmí míti podílu ve vládě, kdokoli by neměl majetek do stanovené výše; tato ustanovení pak provádějí buď násilím se zbraní v ruce anebo i tak, že si postrachem připraví půdu k zavedení takové ústavy. Či není tomu tak?

Ano, tak jest.

To by tak asi bylo zavedení.

Ano, ale jaká jest její povaha? a jaké jsou ty vady, které podle našich slov má?

7. První vada jest již ta věc sama, jaká jest v ní podmínka občanských práv. Podívej se, kdyby někdo tímto způsobem ustanovoval kormidelníky lodí, podle majetku, kdežto chudého, i kdyby byl k řízení kormidla sebe schopnější, by k tomu nepřipouštěl —

Vidím, že by špatně dopadli s tou plavbou.

Nuže není tomu tak i se spravováním čehokoli jiného?

Myslím, že ano.

Vyjímaje správu obce? tázal jsem se: či platí to i pro správu obce?

Daleko nejvíce, čím obtížnější a rozsáhlejší jest ta správa.

To by tedy byla jedna veliká chyba oligarchie.

Patrně.

A což tahle chyba, jest snad o něco menší než první?

Která?

Že takováto obec není jedna, nýbrž nutně dvě, jedna chudých, druhá boháčů, usazených na témž místě a stále si vespolek ukládajících.

Bůh ví, ta chyba není o nic menší.

Však ani to není dobré, že jsou pravdě podobně neschopni vésti nějakou válku; neboť tu by byli nuceni buď užívati ozbrojeného lidu a toho pak se více

báti než nepřátel, anebo, jestliže ho neužijí, nutně se objeví oligarchy v doslovném smyslu, vládci malého počtu; mimo to také nebudou míti chut platiti válečné daně, protože mají peníze příliš rádi.

To není dobré.

A což ona věc, kterou jsme již dávno kárali, ta mnohodělnost, že by v obci s takovou ústavou titíž lidé se zabývali současně rolnictvím, peněžnictvím i vojenstvím? Zdá se ti to v pořádku?

Ani dost málo.

A viz, zdali není tato ústava první, která připouští tuhle největší ze všech těch chyb.

Kterou?

Volnost, prodati všechno své jmění a aby toho jmění nabyl jiný; člověk, který se vyprodal, smí zůstati usazen v obci, nenáležeje k žádné třídě obce, nejsa ani obchodníkem ani řemeslníkem, ani jezdcem ani těžkooděncem, nýbrž jako chuďas a nuzák.

Ano, v tom jest ta ústava první.

Jistě pak nebývá takovéto věci v oligarchických obcích bráněno, neboť jinak by nebyli jedni nesmírní boháči, druzí pak docela chudí.

Pravda.

A podívej se na tohle: když byl takový člověk ještě bohat a utrácel peníze, plynul z toho obci nějaký užitek vzhledem k činnostem, které jsme právě jmenovali? Či náležel jen zdánlivě do třídy správců, ve skutečnosti však nebyl ani jejím správcem ani sluhou, nýbrž mrhačem hotového jmění?

Tak jest, tam náležel jen zdánivě, nebyl však nic jiného než mrhač.

Smíme tedy o něm říci, že jako se líhne v buňce trubec, mor pro úl, tak také i v domě se rodí takový trubec, mor pro obec?

Ovšem že, Sokrate.

Ty okřídlené trubce učinil bůh všechny bez žahadel, kdežto tyto dvounohé jen některé bez žahadel, některé však s hroznými žahadly, že ano, Adeimante? A z bezžahadlých bývají na konec k stáru žebráci,

kdežto z žahadlovitých všichni ti, kterým se říká zločinci?

Jistá pravda.

Patrno tedy, děl jsem, že kdykoli bys uviděl v obci žebráky, že jsou tam někde skryti zloději, kapsáři, lupiči chrámu a pachatelé všech takových zlých činů.

Patrno.

Nuže nevidíš snad, že v obcích s oligarchickým zřízením jsou žebráci?

Ano, bezmála všichni, vyjma vládnoucí třídu.

Nemusíme tedy mysliti, že jest v nich i mnoho zločinců se žahadly, jež úřadové pečlivě násilím udržují v mezích?

Ano, musíme.

Nuže neřekneme snad, že tací lidé se tam vyvíjejí z nedostatku vzdělání, vinou špatného vychování a špatného zřízení obce?

Řekneme.

Tedy taková asi by byla obec se zřízením oligarchickým, tolik by měla chyb, snad i více.

Tak asi.

Tím bychom byli hotovi i s touto ústavou, kterou nazývají oligarchií, jež má své správce vybrané podle velikosti jmění; nyní pozorujme jednotlivce, jí podobného, i jak se vyvíjí, i jaký jest, když se vyvine.

Ovšem že.

8. Z onoho timokratického člověka mění se v oligarcha nejspíše tímto způsobem.

Jakým?

Dejme tomu, že má syna; ten nejprve horlivě napodobuje otce a kráčí v jeho šlépějích, ale potom uvidí, jak otec náhle narazí na obec jako na úskalí a uvrhne ve zkázu všechno, co má, i sám sebe: nejdříve byl buď velitelem vojska nebo zastával nějaký jiný vysoký úřad a potom jsa pohnán od udavačů před soud, jest odsouzen k smrti nebo poslán do vyhnanství nebo potrestán ztrátou občanské cti a veškerého svého majetku.

Podobá se pravdě.

Když pak, příteli, toto uvidí a toho zakusí a ztratí

své jmění, zalekne se, myslím, a hned střemhlav svrhne s trůnu své duše onu ctižádostivost a vznětlivost; ponížen jsa chudobou obrátí se k výdělkářství a lakotně i po malých částkách schráněje a vydělávaje střádá si peníze. Nemyslíš, že takový muž tehdy dosazuje na onen trůn žádostivý a lakotný díl své duše a činí jej v sobě velikým králem, vystrojuje jej tiarou a řetězy i šavlí?

Zajisté.

Avšak rozum a vznětlivost posadí, myslím, na zemi s té i oné strany u jeho nohou a učiní je jeho otroky: onomu nedovoluje o ničem jiném uvažovati ani pátrati než čím by se z méně peněz stalo více, tento pak nesmí chovati obdiv a úctu k ničemu jinému než k bohatství a boháčům a své cti nesmí vyhledávati v ničem jiném než v nabývání peněz a cokoli jiného vede k tomuto cíli.

Nelze si představiti jiné tak rychlé a silné změny z mladíka milovného cti v milovníka peněz.

Nuže, tázal jsem se, jest tento milovník peněz onen oligarchický muž?

Aspoň jeho změna jest změna z muže obdobného ústavě, ze které se vyvinula oligarchie.

Pozorujme tedy, zdali se jí asi podobá.

Pozorujme.

9. Nuže, není jí snad podoben především tím, že největší cenu přikládá penězům?

Jak by ne?

Dále že jest skrblík a dřič, při čemž ukojuje jen nejnutnější ze svých žádostí, kdežto na jiné věci nevydává ničeho, nýbrž ostatní žádosti potlačuje jako zbytečné.

Ovšem že.

Jest to člověk špinavý, děl jsem, jenž hledí ze všeho míti zisk a plní si svou pokladnu — takové arci lid vychvaluje — či není tento muž podoben oligarchické ústavě?

Mně se aspoň tak zdá, aspoň peníze jsou v největší úctě jak v oné obci tak u takového člověka.

To proto, že takový člověk, jak myslím, nehleděl si vzdělání.

Zdá se, že ne; jinak by jistě nebyl učinil slepého vůdcem tanečního sboru a nechoval k němu největší úctu.

Dobře, odpověděl jsem. Pozoruj pak tuhle věc: neměli bychom říci, že v něm z nevzdělanosti vznikají trubčí žádosti, a to jednak žebrácké, jednak zločinné, a že jsou jen násilně zadržovány péčí s jiné strany?

Ba věru.

Víš tedy, kam bys pohlédl, abys uviděl jejich zločinnost?

Kam?

Na jejich chování, když jsou poručníky sirotků, i kde jinde se jim naskýtá taková příležitost, že dostanou úplnou volnost páchati bezpráví.

Pravda.

Nuže tu jest jistě patrno, že pokud má takový člověk v ostatních stycích dobrou pověst pro svou zdánlivou spravedlnost, jaksi ze slušnosti násilně zadržuje své jiné vnitřní zlé žádosti, ne že by je přiváděl k přesvědčení, že to není dobré, ani že by je rozumovými důvody ukrocoval, nýbrž z donucení a strachu, poněvadž se chvěje o ostatní majetek.

Ovšem že.

A ví bůh, příteli, u většiny z nich nalezneš vyvinuty chtíče, příbuzné chtíčům trubců, kdykoli jde o to, užívati cizího jmění.

Ba věru, děl, silně.

Takový člověk tedy asi není bez vnitřních rozporů a tedy to není člověk jeden, nýbrž jaksi dvojitý, a většinou asi v něm vládnou žádosti lepší nad žádostmi horšími.

Tak jest.

Proto, myslím, jest takový člověk na venek slušnější než mnozí jiní; ale opravdová ctnost duše jednomyslné a harmonické jest mu čímsi docela neznámým.

Zdá se mi.

Takový skrblík bývá mezi občany špatným zápasníkem buď o nějaké vítězství nebo při jiném

ušlechtilém závodu, spojeném s vlastními výlohami. Neboť se mu nechce vydávati peníze k oslavě svého jména a na takové zápasy, protože se bojí probouzeti chuť k vynakládání peněz a vyzývati ji ke spojenectví v boji za vítězství a čest; a tak bojuje způsobem doslova oligarchickým s pomocí jen malé části svých prostředků a větším dílem bývá poražen a zůstává boháčem.

Ba věru.

Nuže, ještě snad pochybujeme, že skrblík a výdělkář jest pravým obrazem obce s oligarchickým zřízením?

Nikoli.

10. Jest tedy patrně další úkol pozorovati demokratii, jakým způsobem se vyvíjí i jaký má ráz, když jest vyvinuta, abychom zase na druhé straně poznali ráz demokratického muže a postavili jej vedle k posouzení.

Tak aspoň bychom postupovali důsledně.

Nuže tedy, děl jsem, změna oligarchie v demokratii nastává asi tímto způsobem, nenasytnou touhou po tom dobru, které jest učiněno cílem, totiž státi se co nejbohatším.

Jak to?

Poněvadž v oligarchii správcové zakládají svou vládu na velkém jmění, proto, myslím, nechtí zákonem brániti rozmařilým mladým mužům, že nesmějí utráceti a mrhati svůj majetek, aby sami mohli kupovati statky takových lidí i půjčovati na ně a tím se stávali ještě bohatšími a váženějšími.

Zcela jistě.

Není-li pak v obci zřejmě viděti to, že není možno, aby v občanstvu byla současně úcta k bohatství a náležitá uměřenost, nýbrž že jest nutno buď jednoho nebo druhého nedbati?

S dostatek jest to zřejmé.

Tím tedy, že správcové v oligarchiích nekonají své povinnosti a ponechávají rozmařilosti volnost, donutí lidi druhdy ne všední státi se chuďasy.

Jistě.

Tito pak sedí v obci, opatřeni žahadly a vyzbrojeni, jedni zadluženi, druzí stiženi ztrátou občanské cti, jiní obojím, plni záští a úkladných záměrů proti těm, kteří získali jejich jmění, i proti ostatním, a touží po převratu.

Tak jest.

A ti peněžníci jsou skrčeni a dělají, jakoby těchto ani neviděli, ale kdykoli se jim poddá někdo z ostatních, žahadlem peněz ho zraňují a získávajíce z původní jistiny mnohonásobné úroky dělají obci mnoho trubců a žebráků.

Jistě že mnoho.

A ani oním způsobem, děl jsem, nechtí hasiti vyšlehující plamen takového zla, že by totiž bránili, aby nikdo nesměl nakládati se svým jměním, jak by chtěl, ani tímto, kterým se zase podle druhého zákona potírají takové chyby.

Podle kterého to?

Podle toho, který jest druhý po onom a nutí občany pečovati o mravnost. Kdyby totiž bylo nařízení, aby dobrovolné obchodní smlouvy byly uzavírány zpravidla na vlastní nebezpečí, bylo by v obci méně nestoudného lichvaření a méně by se v ní rodilo takových špatností, o jakých jsme právě mluvili.

Ba věru, odpověděl.

Avšak jak tomu jest nyní, správcové uvádějí spravované v obci všemi těmi způsoby do vylíčeného stavu; ale sebe samy a své rodiny — zdali pak nežijí jejich působením jejich synové v přepychu a zahálce jak tělesné tak duševní, jsouce příliš změkčilí, aby měli sílu proti slastem i strastem, a líní?

Ovšem.

Sami však při tom se nestarají o jiné věci kromě výdělkářství a mravnosti nevěnují o nic větší péči než chuďasové.

Jistě ne.

A tu kdykoli přicházejí takoví správcové i spravovaní do vzájemných styků buď na cestách nebo při některých jiných příležitostech, buď na slavnostních výpravách nebo na vojenských pochodech, buď jako

spoluplavci nebo jako spolubojovníci, nebo také když se dívají na sebe navzájem v nebezpečenství samém, kde již nebývá chudými od boháčů pohrdáno, často se stane, že vychrtlý chuďas, osmahlý sluncem, jsa v bitvě postaven vedle boháče, jenž vyrostl ve stínu a má na sobě mnoho cizího masa, uvidí ho, jak nemůže popadnouti dechu a neví, kudy kam: myslíš, že ho nenapadá, že tací lidé jsou boháči jen jejich vlastní zbabělostí a že nevyzývá jeden druhého, kdykoli se stranou potkávají: „Ty máme v rukou, vždyť nejsou k ničemu!“?

Věru dobře vím, že tak činí.

Jako chorobné tělo potřebuje dostati jen malý popud zvenčí, aby onemocnělo, ba druhdy i bez vnějších vlivů samo proti sobě povstává, tak zajisté i obec, která jest v témž stavu jako ono, z nepatrné příčiny upadá do nemoci a sama se sebou bojuje, když si buď jedna strana přivádí zvenčí pomoc z obce oligarchické nebo druhá z obce demokratické, druhdy však v ní nastává rozbroj bez vnějších vlivů.

Ovšem že.

Demokratie tedy, myslím, vzniká, kdykoli chudí zvítězí a z přívrženců druhé strany jedny pobijí, jiné vyženou z obce, zbylým pak dají rovné právo v občanském životě i v úřadech, a úřady jsou v ní obsazovány většinou losem.

Ano, to jest zřízení demokratie, ať již povstane zbraněmi anebo když druhá strana ze strachu uprchne.

11. Nuže jakým pak způsobem žijí tito lidé? A jaké vlastnosti má zase takováto ústava? Jest zajisté patrno, že na muži, který by byl jako ona, ukáže se jakýsi demokratický ráz.

Patrno.

Jistě tedy především jsou svobodni a obec jest hned plna svobody a volnosti slova a každý si v ní smí dělati, cokoli chce?

Říká se tak arci.

Kdekoli pak jest taková volnost, patrno, že si každý zařídí svůj život tím způsobem, který se každému líbí.

Patrně.

Tu by se arci právě v takto zřízené obci více než kde jinde vyskytovali lidé nejrozmanitějšího rázu.

Jak by ne?

Skoro se zdá, děl jsem, že to jest nejkrásnější ze všech ústav; jako pestré roucho, pestřící se všemi barvami, tak i tato se jeví nejkrásnější, jak se tak pestří všemi povahami a zásadami. A jako když děti a ženy se dívají na pestrost, tak i tuto by mnozí asi prohlásili za nejkrásnější.

Ba jistě.

A pohodlně lze, můj milý, nalézti si v ní nějakou ústavu.

Jak to?

Protože pro tu svou volnost v sobě chová všechny druhy ústav a skoro se zdá, že kdo chce zařizovati obec, jako jsme dělali právě nyní my, musí jíti do obce s demokratickým zřízením a tam si vybrati ten vzorek, který by se mu líbil, — jako by přišel na trh, kde jsou vyloženy ústavy — a podle vybraného vzoru obec zakládati.

Jistě aspoň by nebyl na rozpacích o vzory.

V této obci tě nic nenutí zastávati úřad, ani kdybys byl schopen jej zastávati, ani zase poslouchati úřadů, jestliže by se ti nechtělo, ani válčiti, když se válčí, ani zachovávati mír, když jej ostatní zachovávají, kdybys právě netoužil po míru, a jestliže by ti nějaký zákon překážel, zastávati úřad nebo býti soudcem, nic ti nebrání, abys přes to nezastával úřadu nebo nebyl soudcem, kdykoli by se tobě samému zlíbilo — není-li to pro tu chvíli božský a rozkošný život?

Snad, pro tu chvíli.

A což, není-li pak výborná ona klidnost některých odsouzenců? Či jsi ještě nikdy neviděl, že když jsou v obci s takovouto ústavou lidé odsouzeni k smrti nebo k vyhnanství, jak nic méně zůstávají doma a chodí mezi ostatními? Takový člověk obchází jako duch, nikdo se o něj nestará a nikdo ho nevidí.

Ba viděl jsem jich mnoho.

A ta její shovívavost, povznesenost nad všechno

malicherné a pohrdání tím, nač my jsme kladli největší důraz, když jsme zakládali svou obec, že totiž nemá-li někdo zvláště vynikajících schopností, nikdy by se nemohl státi dobrým mužem, kdyby hned v dětství krása nepronikala jeho hry a všechno krásné nebylo předmětem jeho jednání — jak pyšně to všechno odkopne a nic se nestará, čím se zabýval dříve ten, kdo se teď chápe činnosti politické, nýbrž hned ho ctí, jen když řekne, že jest na straně lidu.

Velmi ušlechtilá to shovívavost.

Tyto tedy znaky a jiné s těmito příbuzné má asi demokratie; jest to, jak se podobá, rozkošná ústava, bez vlády a pestrá, udělující jakousi rovnost stejně rovným i nerovným.

Ano, to jsou věci dobře známé.

12. Pozoruj tedy, děl jsem, kdo jest takový jednotlivě. Či jest nejprve zkoumati, jako jsme zkoumali při ústavě, jakým způsobem se vyvíjí?

Ano.

Nuže zajisté takto. Onen skrblický a oligarchický muž má syna; ten by byl, myslím, pod vlivem otcovým vychován v jeho zásadách.

Jak by ne?

I tento tedy by násilně ovládal své rozkošnické pudy, pokud jsou spojeny s nákladem a ne s výdělkem; ty pak slovou nenutné —

Patrně.

Ale, abychom neužívali ve svém rozhovoru nejasných slov, což abychom nejprve vymezili žádosti nutné a nenutné?

Budiž.

Nuže tedy, kterých bychom nemohli odvrátiti, právem by se snad nazývaly nutné, a dále i ty, jichž ukojování nám prospívá; neboť po obojích těchto věcech toužiti jest naší přirozenosti nutno. Či ne?

Ba věru.

Právem tedy jim dáme tento přívlastek, nutnost.

Právem.

A což ty, které by člověk mohl zapuditi, kdyby se v tom od mládí cvičil, a které mimo to nedělají, kde

jsou usazeny, nic dobrého, ba některé i pravý opak, zdali pak bychom nemluvili pravdu, kdybychom o všech těchto řekli, že jsou nenutné?

Ano, pravdu.

Vybeřme si tedy napřed pro obojí druh nějaký příklad, abychom postihli jejich ráz.

Ano, to jest potřeba.

Tak na příklad žádost najísti se, pokud to jest nutné pro zdraví a dobrý stav těla, tedy žádost samotného chleba a příkrmu, zdali pak ta snad není nutná?

Myslím, že ano.

Žádost chleba jest v obojím smyslu věc nutnosti, jednak tím, že jest prospěšná, jednak že by mohla učiniti konec životu.

Ano.

Avšak žádost jiného pokrmu, jen pokud něčím prospívá k dobrému stavu těla.

Ovšem že.

Ale co žádost, přesahující tuto míru a chtivá jiných jídel než takovýchto, kterou jest možno v mladých letech kázní a výchovou z lidí odstraniti a která jest škodlivá tělu a škodlivá i duši ve výchově k rozumu a uměřenosti? Zdali pak by se právem nazývala nenutnou?

Vším právem.

Nuže tedy neměli bychom také nazvati tyto výdejnými, ony však výdělečnými, protože vydělávají schopnost k práci?

Proč ne?

Tak arci řekneme i o žádostech pohlavních a ostatních?

Ano, tak.

Nuže zdali pak ten trubec, jak jsme jej právě nazývali, není člověk plný takovýchto rozkoší a žádostí a ovládaný od žádostí nenutných, kdežto člověk ovládaný od žádostí nutných jest ten skrblík a oligarchická duše?

Jistě.

13. Vraťme se tedy, děl jsem, k výkladu, jak se stává z člověka oligarchického demokrat. Zdá se mi, že ten vývoj jest většinou takovýto.

Jaký?

Když mladý člověk, vychovaný způsobem právě vylíčeným, bez vzdělání a v skrblictví, okusí medu trubců a setká se s divokými a nebezpečnými zvěry, kteří dovedou strojiti rozmanité rozkoše, pestré a všelijaké, věz, že zde jest počátek jeho změny z oligarchického smýšlení v demokratické.

Zcela nutně.

Nuže jako v obci nastával převrat, když přišla jedné straně na pomoc posila zvenčí, stejně smýšlející k stejně smýšlející, tak i v mladém muži nastává převrat, když zase jednomu směru jeho žádostí pomáhá zvenčí směr příbuzný a podobný.

Dozajista.

A přijde-li, myslím, s druhé strany nějaká posila oligarchickému živlu, který v něm jest, buď odněkud od otce nebo snad od ostatních příbuzných, kteří jej napomínají a kárají, tehdy v něm nastává zápas mezi dvěma stranami a vnitřní boj se sebou samým.

Ovšem.

A tu někdy živel demokratický ustoupí oligarchickému a některé z oněch žádostí jsou dílem vyhubeny, dílem i vypuzeny, když se totiž vyvine v duši toho mladého člověka jakýsi stud; tak bývá opět uveden do pořádku.

Ano, stává se tak někdy.

Ale tu hned zase vyklíčí na místě vypuzených žádostí jiné, jim příbuzné, a neuvědomělostí otcova pěstování se rozmnoží a zesílí.

Věru, rádo se tak stává.

Nuže ty jej přivlekou zase k týmž stykům a z tajného jejich obcování se zrodí veliké plémě.

Ovšem.

Konečně pak dobudou vyšehradu mladíkovy duše, vypozorovavše, že není obsazen naukami, ušlechtilými činnostmi a pravdivými myšlenkami, což jsou nejlepší hlídači a strážcové v myslech mužů bohumilých.

Ano, daleko nejlepší.

Místo oněch se tam nahrnou myšlenky a názory lživé a chlubné a zaujmou v takovém člověku ono nejvyšší místo.

Jistě.

Nuže tu se jistě vrátí zpět k oněm Lotofagům a veřejně se u nich usadí, a přijde-li od jeho domácích nějaká pomoc spořivému živlu jeho duše, zavrou ony chlubné myšlenky brány královské tvrzi v něm a nevpustí ani posily samé ani nepřijímaji poselství vážných řečí starších jednotlivcu; samy nabývají vrchu ve svém boji a stud, nazývajíce jej zpozdilostí, potupně zapuzují pryč jako psance, zahánějí i uměřenost, jmenujíce ji nemužností a šlapouce ji v prach, a skromnost i hospodárnost vyhošťují za hranice s pomocí četných a neprospěšných žádostí, líčíce ji jako nevzdělanost a sprostotu.

Ba jistě.

Když pak od těchto vlastností vyprázdní a očistí duši člověka, kterého se zmocnily a kterého zasvěcují do velikých mysterií nového života, hned potom ve velkém průvodu a v záři světel do ní uvádějí zpupnost a anarchii i nestřídmost a nestoudnost, všechny ověnčené, při tom jim zpívají chvalozpěvy a dávají krásná jména, zpupnost nazývajíce vzděláním, anarchii svobodou, nestřídmost povznešeností a nestoudnost mužností. Zdaž nepřechází mladý člověk nějak takto ze života, vedeného v nejnutnějších žádostech, v uvolnění a rozpoutání nenutných a neprospěšných požitků?

Věru, odpověděl, docela jasně.

Takový člověk pak žije tak, že nevynakládá o nic více peněz, práce i času na požitky nutné nežli nenutné; ale má-li štěstí a nedá se příliš daleko strhnouti bakchickým šílením, nýbrž když už jest starší a nejbouřlivější doba přejde, přijme nazpět aspoň částečně vlastnosti vypuzené a později vniklým se zcela neoddá, dá všem požitkům jaksi rovné právo a žije tak, že odevzdává vládu nad sebou onomu, který se kdy nahodí a jest jakoby vylosován, dokud se nenasytí, a potom

zase jinému, neodmítaje žádného, nýbrž rovným dílem jim hověje.

Ovšem že.

A při tom, děl jsem, rozumné řeči pravdy k sobě nepřijímá a nevpouští do své tvrzi toho, kdo by dokazoval, že jedny požitky náleží ke krásným a dobrým žádostem, druhé však ke špatným, a jedněm že jest třeba se oddávati a náležitě je oceňovati, druhé však krotiti a sobě podrobovati; nýbrž všem těmto řečem odpírá a tvrdí, že všechny požitky jsou stejné a že jim jest přikládati stejnou cenu.

Ano, jistě to dělá, když jest v takovémto stavu.

Nuže a pak žije den za dnem hověje takto choutce, která se právě nahodí; jednou se opíjí a dává se ukolébávati zvuky hudby, po druhé však pije jen vodu a moří se při hubené stravě, tu zase provozuje tělocvik, druhdy však lenoší a o nic se nestará, jindy však jako by se horlivě zabýval filosofií. Často pak vystupuje v životě politickém a tu vyskakuje se svého místa, řeční i dělá, cokoli se mu namane; a jestliže ho někdy napadne záviděti některým válečníkům, vrhne se na tuto dráhu, pakli peněžníkům, zase na tento obor. A tak nevládne jeho životem ani žádný řád ani nucená kázeň, nýbrž žije tímto způsobem až do konce a říká tomu příjemný, svobodný a šťastný život.

Dokonale jsi vylíčil život takového přívržence rovnosti.

Myslím, děl jsem, že jest to život rozmanitý a plný největšího množství všelikých mravů a že to jest ten krásný a pestrý muž, jako byla ona obec; jemu by mnozí mužové a mnohé ženy záviděli ten život, člověku, který v sobě chová vzorky přečetných ústav a povah.

Ano, to jest ten.

Nuže, máme postaviti takovéhoto muže vedle demokratie, uznávajíce, že by byl správně nazýván povahou demokratickou?

Postavme.

14. Tu by nám zbývalo, děl jsem, probrati nejkrás-

nější ústavu a nejkrásnějšího muže, totiž tyrannidu a tyranna.

Arciže.

Nuže tedy, milý příteli, jak vzniká a v čem se jeví ráz tyrannidy? Neboť že vzniká převratem z demokratie, jest asi zřejmo.

Ovšem.

Zdali pak tedy vzniká i z demokratie tyrannis nějakým právě takovým způsobem jako demokratie z oligarchie?

Jak to?

Ono dobro, které si vytkli za cíl a pro které byla oligarchie zřizována, bylo bohatství, pravda?

Ano.

Tu pak nenasytná touha po bohatství a zanedbávání ostatních věcí pro výdělkářství vedlo ji podle našeho výkladu do zkázy.

Pravda.

Nuže zdali pak také i demokratii rozvrací nenasytnost v tom, co tato si stanoví dobrem?

A co myslíš, že si stanoví?

Svobodu, řekl jsem. Neboť jak bys slyšel v demokratické obci, to prý jest její nejkrásnější statek a z toho důvodu že jediné taková obec jest hodným domovem pro člověka vrozenou povahou svobodného.

Ovšem, často se pronáší tento výrok.

Zdali pak tedy — to jsem chtěl právě teď říci — nenasytné užívání této věci a zanedbávání ostatních nepůsobí převrat i v této ústavě a nepřipravuje vznik snahy po tyrannidě?

Jak to?

Kdykoli demokratická obec v záchvatu žízně po svobodě má právě v čele špatné číšníky a přes míru se opije jejím silným vínem, trestá své správce, jestliže nejsou zcela povolní a neposkytují-li jí plné svobody, obviňujíc je jako ohavy a duše oligarchické.

Ano, dělají tak.

Ty pak, kteří jsou správcům poslušni, tupí jako dobrovolné otroky a jako lidi za nic nestojící, ale správce obce, kteří si vedou jako poddaní, a poddané rov-

nající se správcům, vychvaluje a ctí, jak v soukromí, tak ve veřejném životě. Není-li pak nutno, aby v takové obci myšlenka svobody zachvátila všechno?

Jak pak by ne?

A nutně pronikne, příteli, i do soukromých domů a posléze se vštípí anarchie i zvířatům.

Jak to?

Tak na příklad otec si zvyká rovnati se dítěti a báti se svých synů, syn pak rovnati se otci a nemíti před rodiči ani ostychu ani bázně, jen aby byl svoboden; cizí přistěhovalec se staví na roveň usedlému občanu a občan přistěhovalci a cizinec zrovna tak.

Ano, stává se tak.

To se stává a mimo to i jiné takové menší věci: za takového stavu učitel bojí se žáků a lísá se jim, žáci pak nedbají učitelů a právě tak ani dozorců; a vůbec mladí se pokládají za rovné starším a hledí je předstihnouti v řečech i činech, starci pak drží s mladíky, napodobují je a jsou samý vtip a šprým, jen aby se nezdáli nevlídní a pánovití.

Ovšem že.

Vrchol pak svobody, příteli, který se jeví v takovéto obci, jest to, když koupení otroci a koupené otrokyně nejsou o nic méně svobodni než ti, kteří je koupili. A jak veliká jest rovnost a svoboda v poměru žen k mužům a mužů k ženám, to bychom byli málem zapomněli říci.

Nuže tedy snad podle Aischyla *„povíme, co na jazyk nám právě přišlo“*?

Ovšem, a já také podle toho mluvím. Oč svobodnější jest postavení zvířat, chovaných od lidí, zde než v jiné obci, nikdo by nevěřil, kdo nezkusil. Neboť přísloví „jaký pán, takový pes“ doslova se tu vyplňuje, i o koních a oslech, jiří si zvykli zcela svobodně a důstojně kráčeti, vrážejíce na cestách do každého, kdo jim přijde v cestu, jestliže se jim nevyhne; a tak i všechno ostatní jest plno svobody.

To jest má řeč, neboť mně samému se to často stává, když mám cestu na venkov.

Krátce řečeno, shrneme-li všechny tyto jevy, po-

zoruješ, jak choulostivou činí demokratie duši občanů, tak že se jitří a nemůže snésti nejmenšího obmezení svobody, které by někdo přinášel. Neboť nakonec, jak víš, nedbají zákonů ani psaných ani nepsaných, jen aby vůbec nad sebou neměli žádného pána.

Ba dobře to vím.

15. To tedy jest, příteli, takový krásný a bujný začátek, z něhož podle mého zdání vyrůstá tyrannis.

Věru, bujný; ale co dále?

Tatáž nemoc, odpověděl jsem, která se zrodila v oligarchii a zahubila ji, ta se rodí i v této ústavě, větší a silnější, oč větší jest volnost, a v porobu uvádí demokratii. A vskutku, dělati něco přes míru rádo se zvracívá v pravý opak, jak při počasí tak při rostlinách i v tělech, a tak také ne nejmenší měrou v ústavách.

Přirozeně.

Neboť přílišná svoboda, jak se podobá, nepřevrací se v nic jiného než v přílišné otroctví, jak u jednotlivce, tak v obci.

Přirozeně.

Jest tedy přirozeno, že tyrannis nepovstává z jiné ústavy než z demokratie, z nejvyšší svobody největší a nejsurovější otroctví.

Ano, to se rozumí.

Ale na to ses tuším netázal, nýbrž jaká jest to nemoc, která vzniká také i v demokratii jako v oligarchii, a přivádí ji v porobu.

Pravdu díš.

Mínil jsem tedy onu třídu lenochů a marnotratníků, z nichž nejodvážnější jsou vůdci a méně odvážní jich následují; přirovnáváme pak je k trubcům, jedny k těm, kteří mají žahadla, druhé k trubcům bez žahadel.

A to správně.

Tito obojí pak rušivě působí v každé ústavě, kde se vyskytnou, jako v těle sliz a žluč; proto také se musí míti před nimi již zdaleka na pozoru dobrý lékař i zákonodárce obce ne méně než zkušený včelař, nej-

raději aby se vůbec nevylíhli, ale když se vylíhnou, aby byli co nejdříve i s plástvemi vyříznuti.

Při Diovi, odpověděl, dozajista.

Chopme se tedy své látky tímto způsobem, abychom zřetelněji uviděli, co chceme.

Jak?

Rozdělme si ve svém výkladě demokratickou obec na tři díly, jak tomu také jest. Jedna třída, ta, o jaké mluvíme, rodí se v ní působením volnosti ne méně četně než v obci oligarchické.

Tak jest.

Jest však v obci demokratické mnohem ostřejší než v oné.

Jak?

Tam, protože není ve vážnosti a nemá přístupu k úřadům, nenabývá cviku a síly; v demokratii však k této třídě náleží — až na málo výjimek — její vládnoucí strana a nejostřejší její část řeční a jedná, ostatní pak sedíce kolem řečnišť bzučí a nesnesou nikoho, kdo by mluvil něco jiného, takže v obci s takovou ústavou jest bezmála veškerá správa v rukou této třídy.

Ba věru.

Jiná pak třída, která se pokaždé vylučuje z celkového množství, jest tato.

Která?

Když si někde všichni získávají peníze, stávají se ti, kteří jsou přirozenou povahou nejspořádanější, většinou největšími boháči.

Přirozeně.

Odtamtud tedy mohou si trubci vybírati nejvíce medu a nejsnazším způsobem.

Ano, neboť jak by ho kdo vybral od těch, kteří ho mají málo?

Takovíto tedy boháči jsou tušim míněni názvem „pastva trubců“.

Asi.

16. Třetí třída by pak byl lid, všichni, kteří pracují rukama a nejsou činni politicky, lidé bez velkého

jmění; kdykoli se všichni shromáždí, jest to nejčetnější a rozhodující třída v demokratii.

Tak jest; ale nechce to často dělati, jestliže nedostane nějaký podíl medu.

Nuže dostává ho jistě vždy, pokud vládnoucí strana může ze statků, odňatých lidem majetným, rozdávati lidu tak, aby největší díl podržela sama.

Ano, jen takto dostává podíl.

Tito obíraní jsou pak ovšem nuceni se brániti, jak řečmi před lidem, tak činy, jakým způsobem jen mohou.

Jak pak by ne?

Tu pak i kdyby netoužili po převratu, stihne je od ostatních obvinění, že strojí úklady svobodě lidu a že jsou oligarchického smýšlení.

Ovšem.

Nakonec pak vskutku, když vidí, jak lid se na nich dopouští bezpráví, ne snad úmyslně, nýbrž z nevědomosti a sveden od těch osočovatelů, tu již chtěj nechtěj stávají se opravdu přívrženci olichargie, a to ne zúmyslna, nýbrž i toto zlo plodí onen trubec, bodaje je svým žahadlem.

Zajisté.

Tu pak vznikají žaloby, soudy a zápasy jedněch s druhými.

Ovšem.

Nuže nestává se tu, že si lid po každé význačným způsobem staví v čelo jednoho muže a tento se jeho přičiněním vypase a vyroste k veliké moci?

Ano, obyčejně.

To jest tedy jasno, děl jsem, že kdykoli se rodí tyran, klíčí z náčelnického kořene a ne odjinud.

Velmi jasno.

Nuže jak se počíná převrat z náčelníka v tyranna? Či jest patrno, že to bývá tehdy, když náčelník začne dělati totéž, co ten člověk v báji, která se vypravuje v souvislosti s kultem Dia Lykajského v Arkadii?

Co se vypravuje?

Že kdo pojí lidského masa, jehož jeden kus jest vmíšen mezi jiné nakrájené maso jiných žertev, ne-

zbytně se musí státi vlkem. Či jsi neslyšel to vypravování?

Arciže.

Tak tomu jest i s náčelníkem lidu, který má za sebou příliš poslušný dav, když se nezdrží občanské krve, nýbrž na základě křivých obvinění, jak to tak rádi dělávají, pohání občany na soud a poskvrní se vraždou, utráceje život lidský, bezbožným jazykem i ústy okoušeje příbuzné krve, a vyhání ze země, zabíjí a slibně naráží na vymazání dluhů a rozdělení půdy: takovému člověku nastává potom nutnost a osud, aby buď zahynul rukou nepřátel nebo aby byl tyrannem a stal se z člověka vlkem.

Silná nutnost.

To tedy jest ten osnovatel bouří proti těm, kteří mají jmění.

Ano, ten.

Tu pak je-li vypuzen a násilím se vrátí přes odpor svých protivníků, zdali pak se nevrací jako učiněný tyran?

Patrně.

Pakli však nemají moci jej vyhnati nebo popuditi proti němu obec a zabíti ho, tu mu ukládají, aby ho tajně násilným způsobem sprovodili se světa.

Ano, tak se obyčejně stává.

V tomto postavení pak všichni, kdo dospěli až tak daleko, vynalézají známou žádost tyrannů, že totiž žádají od lidu jakési osobní stráže, aby jim zůstal pomocník lidu živ a zdráv.

Ba věru.

Ti pak mu ji dávají, z obavy o něho a v důvěře ve svou vlastní bezpečnost.

Ba věru.

A tu když to vidí muž, který má jmění a spolu s jměním špatné jméno, že jest nepřítelem lidu, tehdy, příteli, tento podle věštby dané Kroisovi

k Hermu, v němž oblázků plno,
prchá a nečeká, ani se nestydí zbabělcem býti.

Vždyť jistě podruhé by už neměl příležitosti se zastyděti.

Kdo pak jest chycen, propadá hrdlo.

Nutně.

Ale onen náčelník sám patrně neleží jako Homerův hrdina ***v celé své šířce a délce,*** nýbrž svrhnuv mnoho jiných zpříma stojí na voze obce, místo náčelníka dokonalý tyran.

Jak by ne?

17. Chceš, abychom teď probrali šťastný život muže i obce, ve které by se vyskytl takový tvor?

Ovšem, proberme.

Nuže není-li pravda, v prvních dnech a v první době se na každého usmívá a každého pozdravuje, s kýmkoli se potká, a říká, že není tyrannem, i slibuje mnoho jak jednotlivcům tak obci, osvobodí od dluhů a rozdělí půdu lidu i své družině a tváří se ke všem milostivě a vlídně?

Nutně.

Kdykoli však ve svém poměru k vnějším nepřátelům s jedněmi se dohodne a druhé snad potře i nastane od nich pokoj, tu hned strojí stále nějaké války, aby lid měl trvalou potřebu vůdce.

Přirozeně.

Zajisté i proto, aby mimořádnými dávkami chudnouce byli nuceni starati se o živobytí a tak mu méně strojili úklady.

Patrně.

A také asi proto, kdyby měl některé v podezření, že chovají myšlenky na svobodu a nebudou chtíti ho ponechati při vládě, aby je vydal na pospas nepřátelům a tak je pod dobrou záminkou zahubil. Není-li ze všech těchto důvodů tyrannu nutno stále udržovati neklidný stav válečný?

Nutno.

A když to dělá, zda není jisto, že se občanům čím dále tím více zprotivuje?

Jak by ne?

Jistě také, že někteří z těch, kteří mu pomohli k vládě a mají moc, bez obalu mluví i před ním i mezi

sebou, odsuzujíce, co se děje, ti, kteří jsou právě nejzmužilejší?

Přirozeně.

Tedy tyto všechny musí tyran odstraniti, má-li se udržeti u vlády, až nenechá ani z přátel ani z nepřátel žádného významnějšího člověka.

Patrně.

Musí tedy bystře viděti, kdo jest statečný, kdo silného ducha, kdo rozumný, kdo bohatý; a jest tak šťasten, že těmto všem musí býti, ať chce nebo ne, nepřítelem a úklady jim činiti, až by vyčistil obec.

Krásná to očista.

Ano, děl jsem, opačná než jakou lékaři očišťují těla; ti totiž odnímají, co jest nejhorší, a nechávají nejlepší, tento však naopak.

Ano, jak se podobá, vede ho k tomu nutnost, ač jestliže chce vládnouti.

18. Toť žije v poutech roztomilé nutnosti, ana mu káže, buď aby žil mezi lidmi většinou špatnými a to nenáviděn od nich, anebo aby nežil.

Ano, tak jest.

Nuže a čím více by byl od občanu nenáviděn pro takové jednání, zdali pak nebude potřebovati tím větší a věrnější tělesné stráže?

Jak by ne?

Kdo pak jsou ti věrní? A odkud si je opatří?

Sami od sebe přilétnou ve velkém množství, jen když jim bude platiti.

U psa, pravil jsem, zdá se mi, že zase míníš nějaké trubce, najaté z ciziny a sehnané se všech stran.

Ano, správně se ti to zdá.

A kdo by to byl odsud? Zdali pak by se neodhodlal —

K čemu?

Vzíti svým spoluobčanům otroky, dáti jim svobodu a zařaditi je do své tělesné stráže?

Jistě, neboť tihle mu pak jsou vskutku nejvěrnější.

Věru roztomilé jest podle tvých slov tyrannovo postavení, jestliže má v takových lidech přátele a muže sobě věrné, když byl ony dřívější zahubil.

Opravdu, takové lidi má kolem sebe.

A tito druhové ho jistě mají v úctě a jsou kolem něho, ti noví občané, kdežto muži řádní ho nenávidí a vyhýbají se mu?

Jak by se nevyhýbali?

Ne nadarmo, děl jsem, jest pokládána tragedie vůbec za velmi moudrou věc a Euripides zvláště za jejího vynikajícího mistra.

Jak to?

Poněvadž pronesl mezi jiným i tento plod hlubokého přemýšlení, že *„jsou tyrannové stykem s moudrými moudří“*. A myslil patrně, že ti moudří jsou ti, kteří tyranna obklopují.

Také velebí tyrannidu jako ráj a mnoho jiných takových věcí mluví, on i jiní básníci.

Proto tedy odpouštějí básníci tragedie při své moudrosti nám i oněm, kteří zařizují obec podobně jako my, že jich jakožto opěvovatelů tyrannidy do své obce nepřijmeme.

Arciže odpouštějí, aspoň kteří z nich jsou vtipní.

Za to chodí vůkol do ostatních obcí, shromažďují zástupy a najmuvše si krásné, silné a přesvědčivé hlasy zavlékají ústavy k tyrannidám a demokratiím.

Ba věru.

K tomu ještě jsou za to placeni a váženi, nejvíce arci, jak lze čekati, od tyrannů, na druhém pak místě od demokratie; ale čím výše jdou k vrcholnému stupni ústav, tím více je opouští jejich sláva, jako by pro dýchavičnost nestačila v chůzi.

Ovšem že.

19. Avšak to byla jen odbočka: mluvme však dále o tom, z čeho se bude živiti onen tyrannův tábor, krásný, četný, pestrý a stále se měnící.

Jest patrno, že budou-li v obci chrámové poklady, bude vydávati z těchto, pokud by výtěžek prodeje stačil, nutě při tom lid přispívati menšími daněmi.

A co když tyto zdroje příjmů nestačí?

Jest patrno, že pak bude žíti on sám i jeho spoluhodovníci a přátelé i přítelkyně z jmění otcovského.

Rozumím, děl jsem; protože bude živiti jej i jeho družinu lid, který tyranna jako otec zplodil.

Nic jiného mu nezbývá.

Ale co když se lid tomu vzepře a řekne, že není spravedlivo, aby dospělý syn byl živen od otce, nýbrž naopak otec od syna, a že ho nezplodil a nedosadil za tím účelem, aby, až vyroste, sám otročil svým vlastním otrokům a živil jej i jeho otroky s tou ostatní sběří, nýbrž proto, aby byl pod jeho vedením osvobozen od boháčů a tak zvaných lepších lidí v obci; a tak nyní že mu poroučí, aby odešel z obce on sám i jeho družina, jako když otec vyhání z domu syna s jeho nevázanými společníky?

Tehdy už, při Diovi, pozná lid, jaký jest sám i jaký onen tvor, kterého přivedl na svět a pak hýčkal a krmil, a že sám jsa slabší chce vyhnati stranu silnější.

Jak to pravíš? Což snad se tyran opováží, činiti svému otci násilí, a kdyby mu nepovoloval, docela jej bíti?

Ano, a napřed mu odejme zbraně.

Otcebijcem, děl jsem, nazýváš tyranna a špatným živitelem otcova stáří; jak se podobá, to by už byla nepochybná tyrannis, a jak se říká, lid, utíkaje z kouře závislosti na svobodných, vpadl do ohně panství otroků, přijímaje místo oné plné a nezřízené svobody nejnesnesitelnější a nejtrpčí otročení otrokům.

Zajisté, tak se to stává.

Nuže tedy, snad bychom již mohli v souhlase s pravdou říci, že jsme dostatečně probrali, jakým převratem vzniká tyrannis z demokratie a jaká jest, když se vyvine?

Ovšem že dostatečně.

Kniha devátá.

1. A tak zbývá, děl jsem, obrátiti pozornost k samotnému muži tyranského druhu, jakým převratem se vyvíjí z muže demokratického a jaký asi jest po dokonaném vývoji a jakým způsobem žije, zda bídným či šťastným.

Ano, zbývá ještě tento.

Víš, co mi ještě chybí?

Co?

Výklad o žádostech, jaké a jak četné jsou; o tom, zdá se mi, jsme nepromluvili dosti určitě. A při tomto nedostatku bude hledání toho, co hledáme, příliš nejisté.

Nuže, tázal se, což není k tomu ještě příležitost?

Ovšem; a uvažuj, co na nich chci pozorovati. Jest to toto. Z rozkoší a žádostí ne nutných jsou některé, jak se mi zdá, nepřirozené a nezákonné; ty jsou sice podle všeho každému vrozeny, ale když jsou drženy na uzdě, jednak od zákonů, jednak od lepších žádostí za pomoci rozumu, u některých lidí buď docela mizejí nebo jich zbývá jen málo a to slabých, kdežto u druhých se rozmnožují a sílí.

Které to myslíš?

Ty, které se probouzejí v době spánku, když všechno ostatní v duši spí, co jest soudné a mírné a co má jinak nad nimi vládu, kdežto část zvířecká a divoká, naplněna buď jídlem nebo pitím, se vzpíná a odstrčíc spánek hledí jíti a ukojovati své pudy; víš, že se za takového stavu tento činitel odvažuje všeho, cítě se sproštěn a vzdálen ode všeho studu i rozumu. Tak na

příklad nic se neštítí pokusu obcovati, jak se domnívá, s vlastní matkou i s kýmkoli jiným z lidí i bohů i zvířat, dopouštěti se jakékoli hříšné vraždy a nezdržovati se žádného pokrmu; jedním slovem žádná nepříčetnost ani nestoudnost mu nechybí.

Jistou pravdu mluvíš.

Jinak tomu jest, kdykoli je člověk ve zdravém a rozumném stavu. Tu upadá v spánek, když byl povzbudil rozumovou část své bytosti a vyčastoval ji krásnými myšlenkami a úvahami a když byl vešel ve vnitřní soulad sám se sebou; co pak se týče žádostivé části, nevydá jí ani nedostatku ani přesycení, jen aby usnula a nerušila části nejlepší svými radostmi nebo nevrlostmi, nýbrž aby ji nechala o sobě samotnou a čistou zkoumati a snažiti se o pozorování něčeho, čeho nezná, ať jest to něco z minulosti nebo z přítomnosti nebo i z budoucnosti; právě tak uklidní i svou vznětlivost a nejde spat s pobouřeným srdcem po hněvivém utkání s jinými lidmi, nýbrž oddává se odpočinku tak, že ty dva činitele utiší a v činnost uvede třetího, kterým vzniká rozumové přemýšlení: víš sám, že v takovémto stavu přichází nejblíže k pravdě a tehdy nejméně se mu zdávají nepřirozené sny.

Ovšem, docela takové jest mé mínění.

Dali jsme se zavésti k poněkud delšímu výkladu o těchto věcech; co však chceme poznati, jest to, že v každém člověku jest zvláštní hrozný, divoký a zákonů neznající druh žádostí, třeba by se někteří z nás zdáli sebe řádnější; to pak tedy zřejmě vychází na jevo ve spánku. Nuže hleď, zdali myslíš, že mám něco pravdy a zdali souhlasíš.

Ano, souhlasím.

2. Vzpomeň si tedy na náš popis demokrata. Jeho vývoj záležel v tom, že byl od malička vychováván pod vlivem spořivého otce, dbajícího jediné žádostí výdělečných, ale nedbajícího těch, které nejsou nutné a vznikají jen pro zábavu a nádheru. Ano?

Ano.

Když pak přišel do styku s muži uhlazenějšími a plnými žádostí právě vylíčených, z odporu k otcovu

skrblictví vrhl se do vší zpupnosti a do jejich způsobu života, ale protože měl lepší přirozený základ než jeho svůdcové, jak byl tak puzen na obě strany, stanul uprostřed mezi obojí povahou a s náležitou měrou, jak se domníval, okoušeje všech požitků, žije život, který není ani sprostě lakomý ani zase zcela nevázaný, a tak se stal z muže oligarchického demokratem.

Ano, to bylo i jest naše mínění o takovém muži.

Mysli si dále, děl jsem, jak zase takovýto muž, když už je starší, má mladého syna, který jest vychován zase v jeho zásadách.

Myslím si.

Mysli si dále, že se s ním děje právě totéž, co se dělo i s jeho otcem, že jest sváděn k svrchované nevázanosti, jež však jest od svůdců nazývána svrchovanou svobodou, a že otec i ostatní příbuzní podporují ty žádosti, které zůstávají uprostřed, kdežto tito zase ho podporují ve svém směru; když pak ti hrozní čarodějové a tyrannotvůrci pojmou obavu, že toho mladého muže jinak neudrží ve své moci, uvedou mu do nitra nějaký chtíč jako náčelníka žádostí nečinných a z hotového utrácejících, zvláštního to okřídleného a velikého trubce — či se domníváš, že chtíč takových lidí jest něco jiného?

Docela ne, odpověděl, nýbrž právě toto.

Nuže tu se stane, že ostatní žádosti, jež kolem toho chtíče bzučí, plny kadidel a mastí i věnců a vín a všech slastí, kterým se za takových příležitostí popouští uzda, opatří toho trubce, jejich přičiněním do nejvyšší míry vzrostlého a vykrmeného, žahadlem nenasytné touhy: a tu hned obklopí se družinou šílenosti a běsní tento náčelník duše, a jestliže dopadne v nitru toho člověka některé představy nebo žádosti pokládané za dobré a ještě se poněkud stydící, pobíjí je a ven od sebe je zapuzuje, až ho očistí od rozumnosti a naplní zvenčí přivedenou šíleností.

Dokonale líčíš vývoj muže tyranského druhu.

Nuže nejsou-li pak takové vlastnosti příčinou, že už ode dávna bývá chtíč — Eros — jmenován tyrannem?

Skoro se zdá.

Což, příteli, nemá snad i mysl opilého člověka jakýsi tyranský ráz?

Ba má.

Tak také člověk šílený a nepříčetný činí pokusy a myslí si, že jest schopen vládnouti nejen nad lidmi, nýbrž i nad bohy.

To jistě.

V přesném smyslu pak tyranským, příteli, stává se muž, kdykoli se buď přirozeným založením nebo způsobem svého života anebo obojím stane opilcem, erotikem a zuřivcem.

Docela tak.

3. Takto se tedy vyvíjí, jak se podobá, zase muž tyranský; než jakým způsobem žije?

Řeknu jako při hádankách: „poddám se.“

Tedy ti to povím. Potom jest u nich samá slavnost, samý veselý průvod a kvas, samá hetera i všechny podobné věci, když tyran Eros, bydlící v jejich nitru, řídí veškeru jejich duši.

Nutně.

Zdali pak tu každý den a každou noc nevyrážejí po straně četné a silné žádosti, jež mají veliké potřeby?

Zajisté, četné.

Brzy se tedy vyčerpají kde jaké příjmy.

Jak by ne?

A potom nastává vypůjčování a ubírání z majetku.

Ano.

A když už všechno dochází, jest nutný následek, že ty žádosti, prudké a zahnízděné v něm ve velkém množství, křičí, a lidé jakoby hnáni biči od těch žádostí a zvláště od samého Erota, kráčejícího přede všemi ostatními jako v čele tělesné stráže, běsní a pátrají, kdo něco má, koho by bylo možno obrati buď lstí nebo násilím.

Jistě.

Tak tedy musí člověk odevšad sháněti, sice jest svírán velikými bolestmi a mukami.

Nutno.

Tu pak jako rozkoše, které v něm vznikaly později,

měly vrch nad staršími a braly si, co náleželo oněm, tak i on sám, mladší, prohlásí za své právo, míti více než otec a matka a bráti pro své potřeby z jmění otcova, až by utratil svůj vlastní podíl.

Jak jinak?

Jestliže však mu to nedovolí, bude se nejprve pokoušeti okrádati a oklamávati vlastní rodiče.

Ovšem.

A když by nemohl, pak bude loupiti a dopouštěti se násilí.

Myslím.

Kdyby však, příteli, se vzpírali a bránili, ten stařec a stařena, zdali pak by se uvaroval a vystříhal, aby se nedopustil něčeho tyranského?

Nečekám, odpověděl, zrovna nic dobrého pro rodiče takového člověka.

Než, Adeimante, probůh, což myslíš, že by takový člověk k vůli cizí heteře, která jest teprve od nedávna jeho milou, dal bíti svou matku, odjakživa milou a pokrevně blízkou, anebo k vůli cizímu krasavci, který se stal teprve nedávno jeho přítelem, sešlého otce, starce, pokrevně blízkého a nejstaršího z přátel, a že by je učinil otroky svých nových přátel, kdyby si je přivedl do téhož domu?

Ano, při Diovi, odpověděl.

Roztomilá to věc, jak se podobá, zploditi tyranského syna.

Velmi.

A co když takovému člověku už nestačí majetek otcův a matčin a když jest v něm už shromážděn velký roj rozkoší, nestává se, že se brzy vloupá do cizího domu, sáhne po rouchu některého pozdního nočního chodce, a potom vyklidí nějaký chrám? A při tom všem jeho dávné představy z mladých let o krásném a ohyzdném, obecně pokládané za spravedlivé, budou s pomocí Erotovou přemoženy od představ nedávno vyproštěných z otroctví, tělesné to družiny Erotovy, jež dříve bývaly vybavovány jen ve snách, když byl sám ještě v poddanství zákonů a otcově, demokraticky řízen ve svém nitru: avšak dostav se pod tyrannidu Erotovu

a stav se ve skutečnoti trvale takovým, jakým se někdy stával ve snu, nezdrží se ani žádné hrozné vraždy, ani krmě, ani žádného činu, nýbrž Eros, jenž v něm žije jako tyran, nepoddán žádné vládě a žádnému zákonu, poněvadž všechnu vládu má sám, požene člověka, ve kterém jest jako v obci usazen, ke vší odvážlivosti, aby z toho živil sám sebe i zástup, kterým jest obklopen a který přišel jednak zvenčí od špatné společnosti, jednak byl uvnitř odvázán a puštěn na svobodu působením týchž vlastností, jež měl člověk také sám v sobě. Či není to život takového člověka?

Věru, jest to ten.

A je-li, děl jsem, takovýchto v obci jen málo a má-li ostatní lid rozum, odejdou a jsou tělesnou stráží některého jiného tyranna nebo se dávají za mzdu najímati do služeb, jestliže jest někde válka; pakli však se vyskytnou v míru a v klidu, zůstávají v obci a páchají tam mnoho menších škod.

Jaké to škody míníš?

Na příklad kradou, vlupují se do domů, uřezávají opasky, berou šaty, vykrádají svatyně, prodávají lidi do otroctví; druhdy také provozují udavačství, jsou-li výřeční, křivě svědčí a berou úplatky.

Ano, to jsou menší škody, ale jen tehdy, jestliže takových lidí jest málo.

Vždyť malé věci jsou malé, srovnáváme-li je s velkými, a toto všechno není, jak se říká, nic proti tyrannu, hledíme-li k špatnému a bídnému stavu obce. Neboť teprve vyskytne-li se v obci mnoho takových lidí i jiných jejich následovníků a uvědomí si své množství, tehdy ti to jsou, kteří spolu s nerozumností lidu plodí tyranna: stává se jím ten z nich, kdo chová sám v sobě největšího a nejsilnějšího tyranna ve své duši.

Přirozeně, pravil; vždyť to by byl tyran nejdokonalejšího rázu.

Ovšem, jestliže oni se dobrovolně poddají; pakli však obec nepovolí, tu jako tenkráte týral matku a otce, tak zase, bude-li s to, bude týrati svou vlast, přiváděje si do ní zvenčí ještě nové druhy, a v poddanství těchto lidí bude míti a chovati svou ode dávna milou mateř-

skou, jak říkají Kréťané, — a otcovskou zemi. A to by byl cíl žádosti takovéhoto muže.

Ovšem že to.

Jistě pak, děl jsem, ukazují se tito lidé, ještě dříve než mají vládu v soukromém životě takovýmito: předně že co se týče společenských styků, stýkají se jen se svými pochlebníky a s lidmi hotovými ke každé službě; jestliže pak od někoho něčeho potřebují, stávají se sami patolízaly a neštítí se žádných projevů, aby se zdáli přáteli, ale jakmile dosáhnou svého, vedou si hned jako cizí.

Ba jistě.

A tak v celém svém životě nejsou nikdy nikomu přáteli, nýbrž stále buď nad někým panují nebo jinému otročí, ale pravé svobody a pravého přátelství tyranská duše nikdy neokouší.

Ovšem že.

Zdali pak bychom tedy správně nenazývali takové lidi nevěrnými?

Jak by ne?

Také nespravedlivými a to v míře co možná největší, ač jestliže jsme si v předcházející části výkladu učinili správný úsudek, co jest spravedlnost.

Ano, jistě správný.

Shrňme tedy stručně znaky toho nejhoršího muže. Jest to asi ten, kdo je ve skutečnosti takový, jaký byl podle našeho líčení člověk ve snu.

Ovšem že.

Nuže a tím se stává ten, kdokoli jsa přirozenou povahou čistě tyranských vlastností zmocní se samovlády, a čím delší dobu žije v tyrannidě, tím více jest takový.

Nutně, pravil Glaukon, přejav řeč.

4. Zdali pak toho, kdo jest, jak vidíme, nejšpatnější, uvidíme také nejnešťastnějším? A kdo jest tyrannem nejdelší dobu a největší měrou, že jest v pravém smyslu nešťasten největší měrou a nejdelší dobu? Obecná mínění o tom bývají arci mnohá.

Co se tohoto týče, jest tomu nutně tak.

Není-li pravda, tázal jsem se, že tyranská duše jest

obdobou obce s tyranskou vládou, demokratická pak obce s vládou demokratickou a tak dále?

Arci.

Tedy zajisté jak se má obec k obci co do zdatnosti a štěstí, tak také se má i muž k muži?

Jak by ne?

A jak se tedy má co do zdatnosti obec s tyranskou vládou k obci s vládou královskou, jakou jsme na počátku vylíčili?

Jest to pravý opak; neboť jedna jest nejlepší, druhá nejhorší.

Nebudu se tázati, kterou myslíš tou a onou, vždyť jest to zřejmé. Než co se týče blaženého a nešťastného života, soudíš o nich také tak či jinak? A nedejme se oslepiti, dívajíce se na jediného tyranna a na těch několik lidí kolem něho, nýbrž poněvadž jest třeba vejíti dovnitř a prohlédnouti si celou obec, projevme své mínění teprve až vnikneme do všech jejích částí a na všechny se podíváme.

Správně vybízíš; a každému jest patrno, že nad obec s tyrannidou není obce nešťastnější, nad obec s vládou královskou blaženější.

Nuže, zdali pak by nebylo správné, abych užil téhož vyzvání i stran jednotlivých mužů a žádal, aby o nich rozsuzoval jen ten, kdo dovede myšlením vniknouti do povahy muže a prohlédnouti ji, kdo nehledí jen zvenčí a nedává se jako malé dítě oslepiti vnějším leskem tyrannův, který stavějí na odiv vnějším pozorovatelům, nýbrž náležitě je prohlédá? Jistě bych správně soudil, že my všichni máme slyšeti onoho muže, který jednak má schopnost úsudku, jednak bydlil s tyrannem pod touž střechou a zblízka ho pozoroval, jak v domácím životě jeho chování k jednotlivým osobám jeho okolí — mezi nimi by ho bylo nejspíše možno spatřiti bez divadelní masky — tak na druhé straně v důležitých jednáních života veřejného. A právem bychom ho vybídli, když toto všechno uviděl, aby podal zprávu, oč šťastnější nebo nešťastnější jest tyran proti ostatním lidem.

Zcela správné by bylo i toto tvé vyzvání.

Mysleme si tedy, chceš-li, sami o sobě, že jsme schopni to posouditi a že jsme se už setkali s takovými lidmi; tak budeme míti, kdo by nám odpovídal na naše otázky.

Ovšem že.

5. Nuže tedy pozoruj takto. Rozpomínaje se na podobnost obce a muže prohlížej na obém střídavě na tom i onom stránku za stránkou a takovým způsobem vykládej o vlastnostech a stavech jednoho i druhého.

O jakých to?

Předně, děl jsem, co se týče obce, nazveš obec ovládanou od tyranna svobodnou či otrockou?

Otrockou v míře největší.

A přece v ní vidíš pány i svobodné.

Vidím, ale těch jest jen něco málo; takřka veškeré občanstvo v ní, i jeho nejlepší část, jest v nedůstojné a bídné porobě.

Jestliže tedy jest muž podoben obci, nevyplývá z toho nutně, že i v něm jsou tytéž poměry a že jeho duše jest plna mnohého otroctví a nevolnictví a že jsou porobeny ty její části, které byly nejlepší, kdežto malá část, nejničemnější a nejšílenější, panuje?

Nutně.

Nuže co? nazveš takovou duši otrockou či svobodnou?

Arciže otrockou.

Není-li dále pravda, že obec otrocká a ovládaná od tyranna nejméně dělá, co chce?

Ovšem že.

Tedy také duše ovládaná tyrannem nejméně bude dělati, co by chtěla, mluvíme-li o celé duši; má v sobě střečka, který ji násilně pudí, a tak bude plna zmatku a pozdní lítosti.

Jak by ne?

A jaká jest nutně obec, ovládaná od tyranna, bohata či chuda?

Chuda.

Tedy také tyranská duše jest nutně nuzná a nenasycena.

Tak jest.

A což, není snad nutně takováto obec i taková duše plna strachu?

Zcela nutně.

Co se týče nářků a vzdechů a hořekování i bolestí, nalezneš jich snad více v některé jiné obci?

Nikoli.

A u jednotlivého muže myslíš že takových věcí jest v někom jiném více než v tomto tyranském člověku, šíleném od žádostí a chtíčů?

Nemožno.

Nuže na základě všech těchto pozorování, tuším, i jiných podobných jsi rozhodl, že taková obec jest ze všech obcí nejnešťastnější.

Snad ne správně?

Ba jistě, děl jsem. Ale co myslíš na druhé straně o muži tyranské povahy, když hledíš na tytéž znaky?

Že jest daleko nejnešťastnější ze všech ostatních lidí.

To již nemáš pravdu.

Jak to?

Tento, myslím, není ještě nejnešťastnější v největší míře.

Nuže kdo?

Tenhle se ti snad bude zdáti ještě nešťastnější než ten.

Kdo?

Kdokoli jsa povahy tyranské neprožije svého života v soukromí, nýbrž jest stižen zlým osudem a nějakou náhodou se mu dostane toho, že se stane skutečným tyrannem.

Podle předcházejícího výkladu soudím, že máš pravdu.

Ano, děl jsem, ale při takových věcech nesmíme se spokojiti míněním, nýbrž musíme velmi dobře takovým rozumovým způsobem uvažovati; vždyť to zkoumání má předmětem věc nejdůležitější, život dobrý a zlý.

Zcela správně.

Tedy uvažuj, zdali má řeč má něco pravdy. Zdá se mi totiž, že při úvaze o této věci jest třeba počíti pozorováním těchto poměrů.

Kterých?

Jednoho každého z bohatých soukromníků v obcích, kteří mají mnoho otroků. Neboť ti se v této věci podobají tyrannům, že vládnou nad četnými lidmi: rozdíl jest jenom v množstvi.

Ano, v tom jest rozdíl.

Nuže víš, že tito žijí beze strachu a nebojí se své čeledi?

Čeho by se také báli?

Ničeho, děl jsem; avšak chápeš příčinu toho?

Ano, že veškerá obec jednomu každému ze soukromníků pomáhá.

Dobře pravíš. A což kdyby některý z bohů vzal ze středu obce jednoho muže, který má padesát nebo i více otroků, i s ženou a s dětmi a postavil jej s celým jeho ostatním majetkem i s čeledí na osamělé místo, kde by se od žádného ze svobodných spoluobčanu nemohl nadíti pomoci, v jakém asi a jak velikém strachu by se octl sám o sebe i o své děti a o ženu, aby nebyli zahubeni od služebnictva?

Myslím, že v největším.

Jistě by byl nucen hned se lísati k některým ze svých vlastních otroků, mnoho jim slibovati a bez potřeby je propouštěti na svobodu: tak by se ukázal sám lichotníkem vůči svým vlastním sluhům.

To jistě musí, sice jest po něm veta.

Ale což, kdyby bůh usadil v sousedství kolem něho ještě mnoho jiných, kteří by nesnášeli, aby někdo chtěl nad jiným panovati, nýbrž nejvyššími tresty trestali, kdyby někde někoho takového dopadli?

Tím horší by bylo jeho zoufalé postavení, když by byl kolem dokola hlídán od samých nepřátel.

Nuže v takovémto žaláři jest zajisté uvězněn tyran, když jest svou povahou takový, jak jsme vyložili, plný četných a rozmanitých strachů i chtíčů; ačkoli má duši mlsnou, jediný z občanů nesmí nikam cestovati ani se účastniti podívané na věci, jichž mi-

lovníky jsou přece všichni ostatní svobodní občané, nýbrž zalezlý ve svém domě žije po většině jako žena, závidě všem ostatním občanům, jestliže některý cestuje do ciziny a vidí tam něco pěkného.

Zcela jistě.

6. Vskutku tedy o taková zla více sklízí muž tyranského druhu, který jest sám ve svém nitru špatně zřízen a kterého jsi právě prohlásil za nejnešťastnějšího, jestliže nestráví život jako soukromník, nýbrž jest nějakým osudem donucen státi se tyrannem, a ačkoli nemá vlády sám nad sebou, pokusí se vládnouti nad jinými; to jest zrovna tak jako kdyby někdo, kdo má nemocné a bezvládné tělo, místo aby žil v soukromí, byl nucen tráviti svůj život v zápasech a bojích s jinými těly.

To jest zcela dobré přirovnání a mluvíš jistou pravdu, Sokrate.

Není-li to, milý Glaukone, stav veskrze bídný a nežije-li kdo jest tyranem ještě hůře nežli ten, o kom jsi ty usoudil, že žije nejhůře?

Zajisté.

Skutečný tyran jest tedy v pravdě, i když se snad někomu tak nezdá, skutečným otrokem, provádějícím největší lichotnictví a otročení, a pochlebníkem lidí nejhorších; svých žádostí neukojuje ani dost málo, nýbrž dovede-li kdo obsáhnouti zrakem celou jeho duši, jeví se doopravdy chuďasem, majícím největší nedostatek; po celý život jest jen samý strach, je pln křečí a utrpení, ač jestliže se podobá stavu obce, nad kterou vládne. A tomu se podobá, že ano?

Ba velmi.

Nuže a k tomu ještě budeme povinni tomu muži přidati i ty vlastnosti, které jsme uvedli dříve, jež nutně má a jež se jeho úřadem proti dřívějšku ještě více zvětšují, že totiž jest závistivý, nevěrný, nespravedlivý, nedružný, bezbožný a že jest hostitelem i pěstovatelem vší špatnosti; všemi těmito vlastnostmi jest nešťasten nejvíce sám, potom však činí nešťastným i své okolí.

Nikdo z lidí rozumných ti nic nenamítne.

Nuže tedy jako nejvyšší soudce při závodech projevuje své mínění, tak i ty mi nyní konečně rozhodni, kdo jest podle tvého zdání první co do blaženosti a kdo druhý a tak po řadě posuď všech pět, totiž muže královského, timokratického, oligarchického, demokratického a tyranského.

Věru snadné jest rozhodnutí. Neboť jako závodící pěvecké sbory řadím je co do výbornosti a špatnosti a co do blaženosti i jejího opaku tak, jak za sebou předstoupili.

Najmeme si tedy hlasatele, tázal jsem se, či já sám mám prohlásiti, že Aristonův syn rozhodl takto: nejšťastnější jest člověk nejlepší a nejspravedlivější a to jest muž v největší míře královský a kralující nad sebou, nejnešťastnější pak jest člověk nejhorší a nejnespravedlivější a to jest zase ten, kdo jsa povahy co nejvíce tyranské jest největším tyrannem nad sebou i nad obcí?

Tak jest, jak jsi prohlásil.

Nuže a zdali pak bych neměl dodati, že tomu tak jest ať si jsou tací lidé se svými vlastnostmi skryti přede všemi lidmi i bohy nebo ne?

Dodej.

7. Budiž tedy; to bychom měli jeden důkaz, ale podívej se na tenhle druhý, bude-li se ti zdáti, že má něco do sebe.

Který to jest?

Poněvadž jako obec jest rozdělena na tři třídy, tak i duše jednoho každého má trojité rozdělení, bude možný, jak se mi zdá, i druhý důkaz.

Který to?

Tenhle. Zdá se mi, že ke třem stránkám duše náleží i trojí rozkoše, ke každému jeden druh; zrovna tak jest to s druhy touhy a vlády.

Jak to myslíš?

Jedna stránka podle našeho výkladu bylo to, čím člověk nabývá vědění, druhá, čím se vzněcuje, třetí pak jsme nemohli pro mnohotvárnost nazvati jedním zvláštním jménem, nýbrž pojmenovali jsme ji podle toho, co měla v sobě největší a nejsilnější: nazvali

jsme ji totiž stránkou žádostivou a to pro prudkost žádostí, vztahujících se k jídlu, pití, k rozkošem pohlavním i ke všemu jinému, co se k tomu druží, a stránkou milovnou peněz, protože takové žádosti bývaji ukojovány obyčejně s užitím peněz.

A to správně.

Zdali pak bychom tedy nejlépe nevystihli její jádro, kdybychom řekli, že i rozkoš její a láska se nese za ziskem, tak aby se nám samým jevilo něco určitého, kdykoli bychom mluvili o této části duše — a zdali pak bychom ji správně nazývali milovnou peněz a zisku?

Mně aspoň se tak zdá.

A co stránka vznětlivá? Nepravíme o ní, že se celá stále žene za přemáháním, vítězením a slávou?

Ba věru.

Kdybychom ji tedy nazývali milovnou vítězství a cti, bylo by to v pořádku?

V úplném pořádku.

Konečně to, čím nabýváme poznání, jak každému patrno, stále jest celou svou snahou napiato k vědění o pravdě, jak to s ní jest; o peníze a slávu stará se tato stránka z těchto všech nejméně.

Ovšem že.

Vhod bychom ji tedy nazývali milovnou vědění a moudrosti?

Jak by ne?

Nuže a v duších jedněch vládne tato, v duších oněch druhá z těch stránek, jak se která k tomu dostane.

Tak jest.

Proto pravíme, že také u lidí jsou tři základní druhy, druh milovný moudrosti, milovný vítězství a milovný zisku.

Zajisté.

I rozkoší že jsou tři druhy, tak že ke každé z těchto stránek náleží jeden.

Ovšem že.

Víš-li pak, tázal jsem se, že kdyby ses chtěl ptáti tří takových lidí jednoho po druhém, který z těchto životů jest nejpříjemnější, že každý bude nejvíce ve-

lebiti svůj vlastní? Výdělkář že řekne, že rozkoš, spojená s nabýváním cti nebo rozkoš z učení nestojí za nic proti nabývání zisku, leda jestliže něco z toho vynáší peníze?

Pravda.

A co ctižádostivý? tázal jsem se; nepokládá snad rozkoš z peněz za cosi sprostého a na druhé straně rozkoš z učení — leda že učenost přináší čest — za dým a hloupost?

Tak tomu jest.

A co si máme mysliti o filosofovi, zač že pokládá ostatní rozkoše proti rozkoši znáti pravdu a v takovém zaměstnání stále žíti a nabývati vědění? Zdali ne, že za něco zcela vzdáleného? A že ty ostatní požitky nazývá v pravém smyslu nutnými, protože by nijak necítil jejich potřeby, kdyby to nebylo nutno?

To třeba dobře věděti.

8. Když tedy jest spor o rozkoše jednotlivých druhů lidí i o sám jejich život, hledíc ne snad k tomu, který jest krásnější a ošklivější anebo horší a lepší, nýbrž výslovně k větší míře příjemnosti a bezbolestnosti — jak bychom se určitě dověděli, kdo z nich mluví nejpravdivěji?

To naprosto nedovedu říci.

Nuže uvažuj takto: čím třeba rozsuzovati, co má býti dobře rozsouzeno? zdali pak ne zkušeností, rozumným myšlením a uvažováním? či měl by někdo lepší zkoušky nad tyto?

Nijak ne.

Uvažuj tedy: který z těch tří mužů jest nejzkušenější ve všech druzích rozkoší, které jsme uvedli? Myslíš snad, že člověk milovný zisku, kdyby se zabýval poznáním čisté pravdy samy o sobě, byl by zkušenějším v rozkoši plynoucí z vědění, nežli filosof v rozkoši plynoucí z nabývání zisku?

To jest veliký rozdíl. Neboť filosof nutně musil okoušeti těch druhých hned od dětství, kdežto člověku milovnému zisku, zabývajícímu se poznáním přirozené podstaty věcí, není nutno okoušeti této rozkoše, jak

jest sladká, ani stávati se v ní zkušeným, nýbrž spíše naopak, i kdyby se o to snažil, jest mu to nesnadné.

Mnoho tedy vyniká milovník moudrosti nad milovníka zisku co do zkušenosti v obojích rozkoších.

Ovšem že mnoho.

A jak se má k milovníku cti? Jest snad jeho nezkušenost v rozkoši, plynoucí z požívání úcty, větší než nezkušenost onoho v rozkoši z rozumového myšlení?

Asi ne, neboť kdykoli lidé vykonají, k čemu každý zamířil, všechny je provází čest — vždyť bývá ctěn od lidu boháč i muž statečný i moudrý — takže všichni znají ze zkušenosti rozkoš, jaká plyne z požívání cti; avšak jakou rozkoš v sobě má dívání na jsoucno, toho požitku nemůže míti nikdo jiný než filosof.

Tedy pokud záleží na zkušenosti, děl jsem, rozsuzuje z těch mužů nejlépe tento.

Ovšem že.

A jistě on jediný nabude své zkušenosti za účasti rozumu.

Tak jest.

Ale i co se týče nástroje, kterým jest třeba rozsuzovati, to věru není nástroj muže milovného zisku ani milovníka cti, nýbrž milovníka moudrosti.

Který to?

Řekli jsme tuším, že rozsuzování se musí díti rozumovou činností. Ano?

Ano.

Rozumová činnost jest tedy nejspíše nástrojem této věci.

Jak by ne?

Zajisté kdyby se souzení o posuzovaných předmětech provádělo nejlépe bohatstvím a ziskem, tu by byly nutně nejpravdivější pochvalné a odsuzující výroky člověka milovného zisku.

Zcela nutně.

Kdyby se však provádělo ctí a vítězstvím a zmužilostí, zdali by nerozhodovaly výroky muže milovného cti a vítězství?

Patrně.

Když však zkušeností a myšlením a činností rozumu?

Nutně jest nejpravdivější to, co schvaluje muž milovný moudrosti a rozumové činnosti.

Z trojí rozkoše byla by tedy nejlibější rozkoš té části duše, kterou nabýváme vědění, a v kom z nás tato část vládne, toho život jest nejpříjemnější?

Jak by tomu tak nebylo? zajisté má rozhodující váhu chvála, kterou pronáší rozumný o svém vlastním životě.

Který pak život a kterou rozkoš klade ten soudce na druhé místo?

Patrno, že rozkoš muže bojovného a milovného cti; neboť ta jest mu blíže nežli rozkoš výdělkářova.

Na poslední místo tedy podle všeho rozkoš člověka milovného zisku.

Jak jinak? odpověděl.

9. To by tedy tak byly dva důkazy po sobě a dvakrát zvítězil spravedlivý nad nespravedlivým; do třetice pak po způsobu olympijském ke cti a chvále Dia Spasitele a Olympského hleď, že rozkoš těch ostatních kromě muže rozumného ani není docela pravdivá ani čistá, nýbrž jen jaksi nastínovaná, jak jsem tuším slyšel od kteréhosi z moudrých lidí. A to by přece bylo největší a nejplatnější podlehnutí.

Ovšem že; ale jak to myslíš?

Naleznu to takhle, budu-li hledati spolu s pomocí tvých odpovědí.

Taž se tedy.

Nuže rci: nemyslíme, že strast jest opak rozkoše?

Ba věru.

A jistě také, že jest stav, ve kterém není ani radosti ani strasti?

Ano, jest.

To že jest střed mezi těmito oběma stavy, jakýsi klid duše od nich? Či nemyslíš tak o tom?

Ano, tak.

Nuže zdali pak si vzpomínáš, tázal jsem se, jaké řeči mluví lidé, když jsou nemocni?

Jaké?

Že není nic libějšího nežli býti zdráv, ale dříve než byli nemocni, že na to nikdy nemyslili, že to jest největší slast.

Vzpomínám.

Zdali pak také neslýcháš, jak říkají lidé, trápení nějakou velikou bolestí, že není nic příjemnějšího nežli když bolest přestane?

Slýchám.

Pozoruješ i mnoho jiných takových stavů, ve kterých lidé trápeni něčím nelibým velebí jako nejpříjemnější stav ne radost, nýbrž necítiti nelibosti a míti klid od takového pocitu.

Ano, klid, ten se tehdy vskutku ukazuje něčím libým a vítaným.

A kdykoli zase někdo ustane v radosti, bude patrně tento klid od libosti strastný.

Asi.

V čem jsme tedy právě teď viděli střed mezi oběma stavy, klid, to bude druhdy obojím, strastí i slastí.

Podobá se.

Jest vůbec možno, aby to, co není ničím z obého, stávalo se obojím?

Zdá se mi, že ne.

A pak obojí duševní stav, i libost i nelibost, jest jakýsi pohyb; či ne?

Ano.

Co však se týče stavu, který není ani nelibý ani příjemný, neukázalo se nám právě, že to jest klid a že jest uprostřed mezi těmito dvěma stavy?

Ukázalo se.

Jak tedy lze správně pokládati stav bez bolesti za příjemný nebo stav bez radosti za trapný?

Nikterak.

Tedy to není skutečnost, nýbrž jen zdání, že klid jest tehdy proti bolesti libý a proti libosti bolestný, a pro pravou podstatu slasti nemají tyto zjevy nic zdravého, nýbrž jest to jen jakési kejklířství.

Tak aspoň ukazuje úsudek.

Nuže pohleď na rozkoše, které nevznikají ze strastí, aby ses snad zase zde nedomníval, že se má tato věc

vskutku tak, že libost jest ustání od nelibosti a nelibost ustání od libosti.

Kde to a jaké rozkoše myslíš?

Mezi mnoha jinými můžeš, chceš-li, obrátiti pozornost zvláště na libosti souvisící s vůněmi. Tyto totiž vznikají náhle a neobyčejně silné, aniž byl člověk před tím pocítil něco nelibého, a když přestanou, nezanechávají žádné nelibosti.

Jistá pravda.

Nevěřme tedy, že čistou rozkoší jest odchod nelibosti ani nelibostí odchod rozkoše.

Zajisté ne.

Avšak, řekl jsem, tak zvané rozkoše, které zasahují duši procházejíce tělem, aspoň skoro všechny nejčetnější a největší, jsou tohoto druhu, totiž jakési odchody nelibostí.

Ano, jsou.

A není-li pak tomu také tak i s libými a nelibými pocity, které vznikají již napřed z očekávání budoucích věcí?

Stejně.

10. Víš-li pak, tázal jsem se, jaké jsou a čemu se nejvíce podobají?

Čemu?

Uznáváš, že pojmy „nahoře", „dole", „uprostřed" znamenají v přírodě něco skutečného?

Zajisté.

Jestliže tedy někdo se pohybuje zdola ke středu, sotva asi myslí něco jiného než že spěje vzhuru: a když stane uprostřed a shlíží na východiště svého pohybu, musí se domnívati, že není nikde jinde než nahoře, když opravdového hořejška nespatřil. Nemyslíš, že tomu tak jest?

Při Diovi, podle mého mínění nic jiného by si takový člověk nemohl pomysliti.

Ale kdyby se pohyboval nazpět, mínil by, že se pohybuje dolu a bylo by to jeho mínění správné?

Jak by ne?

Toto všechno by se mu stávalo jistě asi proto, po-

něvadž nemá zkušenosti o tom, co znamenají doopravdy pojmy nahoře a uprostřed a dole?

Patrně.

Nemohl by ses tedy asi diviti, že lidé neznalí pravdy, jako nemají i v mnohých jiných věcech zdravého mínění, zejména k libosti i nelibosti a střednímu stavu mezi těmito, chovají se tak, že kdykoli spějí k něčemu nelibému, myslí podle pravdy a vskutku cítí nelibost, avšak když se pohybují od nelibosti k střednímu stavu, domnívají se, že se tuze přibližují k ukojování a k rozkoši; je to jako když lidé srovnávají šedé s černým a při tom neznají bílého: takovému klamu podléhají i zde, když srovnávají strast se stavem bezstrastným a při tom neznají slasti.

Ví bůh, tomu bych se nepodivil, nýbrž mnohem více, kdyby tomu tak nebylo.

Nuže uvažuj nyní takto: zdali pak hlad a žízeň a podobné pocity nejsou pocity jakési prázdnoty v tělesném stavu?

Jak jinak?

Avšak nevědomost a nerozumnost, není to zase prázdnota ve stavu duše?

Ovšem že.

Nuže pak zajisté se naplňuje, i kdo dostává potravu i kdo nabývá rozumu?

Jak by ne?

Čím jest způsobováno pravdivější naplnění, tím, co má slabší jsoucnost, či tím, co ji má silnější?

Patrno že tím, co ji má silnější.

Nuže tedy, kterého druhu věci jsou podle tvého mínění více účastny čisté jsoucnosti, takové jako chléb, nápoj, příkrm a veškerá potrava, či pravdivé mínění, vědění, rozum a zkrátka všechna duševní schopnost? Usuzuj takto: zdá se ti, že má silnější bytí to, co souvisí se jsoucnem stále stejným a nesmrtelným a s pravdou a co samo jest takové a v takovém vzniká, či co souvisí se smrtelným a nikdy nezachovávajícím stejnost a co samo jest takové i v takovém vzniká?

Daleko vyniká to, co souvisí se jsoucnem stále stejným.

Náleží snad podstatě stále nestejného o něco více jsoucnosti než vědění?

Nikterak.

A což pravdy?

Ani to.

Jestliže tedy méně pravdy, zdali ne i jsoucnosti?

Nutně.

Jistě tedy vůbec méně pravdy a jsoucnosti náleží věcem, souvisícím s potřebami těla nežli tomu, co souvisí s potřebami duše?

Ovšem.

Nemyslíš pak, že totéž platí o těle samém proti duši?

Arciže.

Jistě pak to, co se naplňuje věcmi silnějšího bytí a samo má silnější bytí, vskutku se více naplňuje než to, co se naplňuje věcmi s menší měrou bytí a co samo má menší míru bytí.

Jak pak by ne?

Jestliže tedy naplňovati se věcmi přirozeně příslušnými jest libé, co by bylo naplňováno podstatněji a podstatnějšími věcmi, působilo by podstatnější a pravdivější radost, plynoucí z pravdivé libosti, kdežto co by přijímalo věci s menší měrou bytí, méně pravdivě a méně stále by se naplňovalo a bylo by účastno méně jisté a méně pravdivé libosti.

Zcela nutně.

Tedy lidé neúčastní rozumu a duševní zdatnosti, nýbrž stále žijící jen v hodování a v takových věcech, pohybují se, jak se podobá, dolů a zase nazpět až ke středu a po této cestě chodí sem a tam celý svůj život; avšak za tuto dráhu k opravdovému „nahoře" nikdy ani nevzhlédnou ani se nepovznesou ani se nenaplní tím, co má skutečné bytí, ani neokusí stálé a čisté rozkoše, nýbrž jako němá tvář se zrakem stále dolů obráceným a sehnuti k zemi a ke stolům jen se krmí a páří, z lakoty po těchto požitcích kopají a trkají druh druha železnými rohy a kopyty, a z nenasytnosti se vespolek usmrcují: neboť naplňují věcmi bez pravého bytí právě takovou a bezednou část své bytosti.

Dokonale zjevuješ, Sokrate, život většiny lidí, pravil Glaukon.

Tu pak nutně žijí v rozkoších smíšených s nelibostmi, podobách to a stínových obrazech rozkoše pravé, nabývajících barvy tím, jak jsou vedle sebe položeny, že jedny i druhé se zdají silné a plodí v nerozumných zběsilé touhy po sobě a stávají se předměty bojů, jako se přízrak Helenin podle Stesichora stal předmětem bojů u Troje z neznalosti pravdy.

Zcela nutně jest to něco takového.

11. A jak tomu jest se vznětlivostí? nestávají se tu snad jiné takové věci, kdykoli ji někdo uplatňuje buď závistí nebo násilím nebo hněvem, podle toho, pudí-li jej při tom ctižádostivost nebo chtivost vítězství nebo nevrlost, snaže se nasytiti svou ctižádost, touhu po vítězství a hněv bez rozvahy a rozumu?

Ano, takové věci nutně bývají i zde.

Nuže co? můžeme snad směle říci, že i všeliké žádosti, souvisící s chtivostí zisku a s chtivostí vítězství, pokud se řídí věděním a rozvahou a jestliže vyhledávajíce požitků s pomocí těchto činitelů přijímají jen ty, které by doporučovala rozumová stránka, dosáhnou požitků jednak nejpravdivějších — jak pravdivých jim lze dosáhnouti při jejich následování pravdy — jednak i sobě vlastních, ač jestliže co jest komu nejlepší, to jest mu též nejvlastnější.

Ovšem že.

Následuje-li tedy celá duše činitele milovného moudrosti a nebrojí proti němu, pak jest každé její části možno, aby jednak vůbec konala své a byla spravedliva, zvláště pak aby každá užívala svých vlastních radostí nejlepších a co možná nepravdivějších.

Dozajista.

Kdykoli však nabude vrchu některá z druhých částí, stává se jí, ze ani sama nenalézá své vlastní radosti a také ostatní nutí, aby šly za radostí cizí a nepravdivou.

Tak jest.

Zdali pak nejsou takové účinky způsobovány nej-

více těmi stránkami, které jsou nejvíce vzdáleny od filosofie a rozumu?

Ovšem že.

Není-li pak nejvíce vzdáleno od rozumu, co jest nejvíce vzdáleno od zákona a řádu?

To jest zřejmé.

A nebyly to erotické a tyranské žádosti, které se ukázaly nejvíce vzdálenými?

Ovšem že.

Nejméně pak žádosti královské a uměřené?

Ano.

Tedy, myslím, od pravé a vlastní rozkoše nejvíce bude vzdálen tyran, král pak nejméně.

Nutně.

A tedy tyran bude žíti nejnepříjemněji, král však nejpříjemněji.

Zcela nutně.

Víš-li pak, o kolik nepříjemněji žije tyran nežli král?

Až mi to povíš.

Jest, jak se podobá, trojí rozkoš, jedna pravá a dvě nepravé, ale tyran uniknuv zákonu a rozumu a překročiv ještě zadní hranice rozkoší nepravých, žije uprostřed družiny jakýchsi otrockých rozkoší; o kolik jest při tom níže, nelze tak snadno říci, leda snad tímhle způsobem.

Jak?

Od muže olichargického jest tyran vzdálen, jak jsme tušim viděli, na třetím místě, neboť uprostřed mezi nimi jest demokrat.

Ano.

Nuže tedy i hledíc k rozkoši, měl by proti němu jen třetí napodobeninu co do její pravdivosti, ač je-li pravda, co bylo dříve řečeno.

Tak jest.

Muž oligarchický jest pak zase třetí od královského, stavíme-li aristokratického a královského na roveň.

Ano, třetí.

Tedy číslo tři násobené třemi vyjadřuje vzdálenost tyranna od pravdivé rozkoše.

Zdá se.

Obraz tyrannovy rozkoše jest tedy patrně již v délkovém rozměru číslo čtverečné.

Jistě.

Tu jest ovšem zjevno, v jakém poměru jest k rozkoši první, jestliže se to číslo umocní na druhou a ztrojmocní.

Toť patrno aspoň tomu, kdo umí počítati.

Nuže tedy jestliže by někdo obráceně chtěl říci, oč jest vzdálen pravdivostí rozkoše král od tyranna, proveda násobení nalezne, že žije sedmsetdevětadvacetkrát příjemněji, tyran pak v témž poměru strastněji.

To je úžasné číslo, které jsi na nás vychrlil o rozdílu těch dvou mužů, spravedlivého a nespravedlivého, co do slasti a strasti.

Jistě však číslo pravdivé a příslušné životům, odpověděl jsem, ač jestliže jim příslušejí dny i noci a měsíce i roky.

To jistě příslušejí.

Nuže jestliže tolik vyniká rozkoší muž dobrý a spravedlivý nad zlým a nespravedlivým, zdali pak naň nebude nesmírně vynikati ladností života a krásou i zdatností?

Věru, že nesmírně, při Diovi.

12. Tak dobře, pravil jsem; když jsme se octli zde ve své řeči, vraťme se ke svému prvnímu výkladu, pro který jsme došli až sem. Bylo pak, tuším, řečeno, že páchati bezpráví jest prospěšné člověku, který jest dokonale nespravedlivý, o kterém však jest mínění, že jest spravedlivý; či nebylo tak řečeno?

Ano, takto.

Nyní tedy rozmlouvejme s obhájcem tohoto tvrzení, když jsme se dohodli, jaký význam má obé, i páchati bezpráví i jednati spravedlivě.

Jak to?

Vytvořme si napřed v myšlenkách obraz duše, aby onen mluvčí věděl, co mluvil.

Jaký to asi obraz? tázal se.

Nějaký takový, jako byly podle bájí za starého věku stvůry na příklad Chimaira, Skylla a Kerberos

i četné jiné, ve kterých prý mnoho rozličných podob bylo srostlých v jeden celek.

Ano, vypravuje se o nich.

Vytvoř tedy jednu podobu takového složeného a mnohohlavého zvířete, majícího kolem dokola hlavy zvířat krotkých i divokých a schopného v tato všechna se přetvořovati a ze sebe je roditi.

K tomu by bylo potřebí velmi dovedného umělce; přes to však, poněvadž myšlenka jest tvárnější než vosk a podobné věci, dejme tomu, že už jest hotovo.

Pak jednu, zase jinou, podobu lva a jednu člověka; a daleko největší budiž ta první a na druhém místě ta druhá.

Tyto jsou snažší a již jsou hotovy.

Spoj nyní ty tři výtvory v jeden, tak aby byly vespolek jako srostlé.

Již jsou spojeny.

Vytvoř pak kolem nich zevně obraz jednoho tvora, obraz člověka, tak, aby se to tomu, kdo nedovede viděti vnitřek, nýbrž vidí jen vnější obal, zdálo jediným živokem, člověkem.

Jest vytvořen.

Řekněme pak tomu, kdo tvrdí, že tomuto člověku prospívá páchati bezpráví, kdežto spravedlivě jednati mu není prospěšno, že nic jiného nepraví než že mu prospívá, hojným krmením činiti to složené zvíře silným a tak i lva a co ke lvu náleží, avšak onoho člověka naopak mořiti hladem a zeslabovati, takže by se dal vláčeti, kamkoli by ho jedno nebo druhé z oněch vedlo; a že mu neprospívá jedno s druhým zvykati a spřátelovati, nýbrž nechávati je, aby se mezi sebou hryzala a ve vzájemném boji se vespolek požírala.

Ano, docela takový smysl má řeč toho, kdo vychvaluje nespravedlivé jednání.

Naopak zase kdo tvrdí, že prospívá spravedlivé, praví, že jest potřebí to dělati a to mluviti, aby byl ten vnitřní člověk nejsilnějším vládcem člověka celého a aby se staral o toho mnohohlavého tvora jako hospodář, pěstuje a šlechtě jeho krotké pudy, divokým však zabraňuje růsti, a to když si byl získal onoho lva za

spojence; tak bude pěstovati všechny části, společně se o ně staraje a učině je přáteli vespolek i sám se sebou.

Vskutku, to zase má na mysli ten, kdo chválí spravedlnost.

Po všech stránkách tedy mluví pravdu, kdo velebí spravedlivé, kdežto kdo velebí nespravedlivé, nepravdu. Neboť hledíc k rozkoši i k dobré pověsti i k užitku vychvalovatel spravedlnosti má pravdu, kdežto odsuzovatel při svém odsuzování nemluví nic podstatného ani nemá vědění o tom, co odsuzuje.

Také se mi zdá, že naprosto ne.

Přesvědčujme jej tedy po dobrém — vždyť nechybuje úmyslně — tážíce se ho: Příteli, zdali pak bychom neřekli, že obecné zásady o krásném a ohavném vznikly z takového nazírání, že krásné jest to, co podřizuje zvířecké složky lidské přirozenosti člověku, spíše však snad božskému činiteli v nás, ohavné pak, co uvádí část ušlechtilou v porobu části zvířecké? Přisvědčí k tomu či jak?

Ano, dá-li se ode mne přesvědčiti.

Prospívá tedy snad někomu podle této úvahy bráti nespravedlivě peníze, jestliže se děje při tom něco takového, že současně, kdy bere peníze, zároveň činí nejlepší svou část otrokem části nejšpatnější? Kdyby za peníze prodával syna nebo dceru do otroctví a to do otroctví lidem surovým a zlým, jistě by mu nebylo ku prospěchu bráti za to sebe větší peníze; jestliže však porobuje nejbožštější část své bytosti části nejbezbožnější a nejohavnější a nemá žádného smilování, je to jistě nešťastník a způsobuje si tím zlatem, kterým se dává upláceti, ještě hroznější zkázu než Erifyle, jež přijala zlatý řetěz za život svého muže.

Věru mnohem hroznější, pravil Glaukon; já ti totiž dám odpověď za něho.

13. Nuže nemyslíš, že nevázané žití jest proto ode dávna odsuzováno, že se při něm přes míru popouští uzda té příšeře, onomu velikému a z mnohých podob složenému tvoru?

Patrno.

A zdali pak nebývá vytýkána zpupnost a nevrlost, kdykoli nemírně vzroste a se vzpíná ten živel lví a hadí?

Ovšem že.

A naopak nebývá-li rozvolnění a ochabnutí téhož živlu příčinou, že jest vytýkána rozmařilost a změkčilost, když se tím do něho vštěpuje zbabělost?

Jak jinak?

A pochlebnictví a sprostota zajisté tehdy, kdykoli někdo právě tento cit, vznětlivost, podrobuje onomu divokému zvířeti a pro peníze a nenasytnost tohoto již od mládí jej zvyká, aby snášel ponižování a stával se místo lva opicí.

Ba jistě.

A proč myslíš, že všední zaměstnání a práce rukama přináší úhonu?

Jistě pro nic jiného než že takový člověk má od přirozenosti slabou onu nejlepší složku, takže nemá síly vládnouti nad těmi zvířaty ve svém nitru, nýbrž musí jim sloužiti, a jest schopen nabývati vědění jediné o tom, jakými způsoby se jim zavděčovati.

Podobá se.

Proto tedy, aby i takový člověk byl řízen od podobného vládce jako jest řízen člověk nejlepší, pravíme, že má býti podroben onomu nejlepšímu, jenž má v sobě božského činitele vládcem; tím nemyslíme, že by rab měl býti v poddanství ke své škodě, jako se Thrasymachos domníval o poddaných, nýbrž jsme přesvědčeni, že jest pro každého lépe, aby byl spravován od vládce božského a rozumného — nejraději ovšem, když jej má vlastního sám v sobě, pakli však ne, od božského a rozumného vládce dosazeného zevně, abychom si všichni byli co možná rovni a vespolek přáteli, jsouce řízeni týmž činitelem.

Správně.

Ukazuje pak, děl jsem, i zákon, že chce něco takového, an poskytuje pomoci všem v obci; podobně také vláda nad dětmi, že totiž jim dáváme svobodu teprve tehdy, když v nich založíme stejně jako v obci náležité zřízení a vypěstujíce jejich nejlepšího činitele dosa-

díme ho v nich na místo svého vlastního nejlepšího činitele za stejného strážce a vládce: teprve tehdy je propouštíme svobodny.

Ano, to ukazuje.

Jak bychom tedy mohli říci, Glaukone, a čím bychom dokázali, že prospívá jednati nespravedlivě, totiž buď nevázaně si vésti nebo páchati něco hanebného, vůbec něco, čím by se člověk sice stal horším, ale získal více peněz nebo nějak jinak se vzmohl?

Nijak to nelze.

A jak bychom mohli tvrditi, že jest prospěšné, když nespravedlivě jednající zůstává skryt a nedochází trestu? Či není pravda, že kdo zůstává skryt, stává se ještě horším, kdežto kdo nezůstává skryt a jest trestán, toho zvířecká část jest utišována a krocena, ušlechtilá pak osvobozována? Celá jeho duše jest tím uváděna v nejlepší přirozený stav a získávajíc s rozumem i uměřenost a spravedlnost nabývá o tolik větší ceny nežli tělo, nabývající se zdravím síly a krásy, o kolik jest duše cennější těla.

Docela jistě.

Rozumný člověk bude tedy jistě žíti tak, že napne všechny své síly k tomuto cíli, především pak že si bude vážiti těch nauk, které dají jeho duši ony vlastnosti, kdežto ostatních dbáti nebude.

Patrně.

Potom co se týče stavu a pěstování svého těla, to naprosto nedá do moci zvířecké a nerozumné rozkoši, aby pak žil obrácen v tomto směru, nýbrž nebude hleděti ani na zdraví ani si nebude vážiti toho, aby byl silný nebo zdráv nebo krásný, kdyby těmi vlastnostmi neměl získati také zdraví duše, nýbrž vždy bude projevovati snahu o soulad v těle pro souzvuk v duši.

Docela tak, ač má-li býti vpravdě člověkem musickým.

Zdaž nebude míti týž účel i při snaze o spořádanost a soulad v nabývání jmění? A bude snad hromadu svého bohatství zvětšovati do nekonečna, zaslepen velebením veřejného mínění, aby v ní měl pramen nekonečných běd?

Domnívám se, že ne.

Naopak bude přihlížeti k zákonitému zřízení ve svém nitru a bude na stráži, aby tam nenastala nějaká porucha v jeho složkách přebytkem jmění nebo nedostatkem: podle toho bude říditi příjmy a vydání, pokud by byl s to.

Dozajista.

Ale i co se týče hodností, podle téhož zřetele účastní se a rád okusí jen těch, o kterých bude mysliti, že ho učiní lepším, kdežto které by hrozily porušiti jeho pravidelný stav, těm se bude vyhýbati v životě soukromém i veřejném.

To tedy nebude chtít pracovati ve správě obce, bude-li míti tuto zásadu.

U psa, děl jsem, ve své obci bude chtít, a rád, ne však asi v obci, ve které se narodil, ač nestane-li se řízením božím něco zvláštního.

Rozumím; myslíš v obci, kterou jsme nyní zakládali a vylíčili, v obci, ležící v oblasti myšlenek: neboť na zemi, myslím, není nikde.

Avšak, děl jsem, snad jest vystavena na nebi jako vzor pro toho, kdo by ji chtěl viděti a podle ní zařizovati sám sebe. Nic však na tom nezáleží, zdali někde na světě jest nebo bude; neboť jistě by byl občanem této jediné a žádné jiné.

Podobá se pravdě.

Kniha desátá.

1. Mám sice ještě mnoho jiných důvodů, děl jsem, pro které soudím, že jsme zcela jistě správně zařizovali svou obec, ale ne nejméně tak tvrdím na základě úvahy o básnictví.

Jaké úvahy? tázal se.

Že je docela odmítáme, pokud jest uměním napodobovacím; neboť že ho naprosto nelze přijmouti, vychází nyní, jak se mi zdá, ještě zřejměji na jevo, když jsme roztřídili jednotlivé stránky duše.

Jak to myslíš?

Abych vám tak řekl — vy to na mne jistě nepovíte skladatelům tragedií a všem ostatním napodobitelům — všechny takové věci jsou, jak se podobá, mrzačením mysli všech těch posluchačů, kteří nemají proti tomu léku ve znalosti jejich skutečné podstaty.

Nač při tom pomýšlíš?

Musím to říci, děl jsem; ačkoli mi brání mluviti jakási láska a úcta, jakou chovám již od dětství k Homerovi. Podobá se totiž, že on byl prvním učitelem a vůdcem všech těchto krásných tragiků. Avšak nesmíme si člověka vážiti více než pravdy a proto musím říci, co si myslím.

Ovšem že.

Poslouchej tedy, spíše však odpovídej.

Taž se.

Mohl bys mi říci, co vůbec jest napodobení? Já sám totiž dobře nerozumím, jaký má smysl.

Pak tomu mám já rozuměti!

Nebylo by to nic divného, děl jsem, poněvadž mno-

hé věci dříve uvidí lidé zraku mdlejšího než bystrozrací.

Pravda, ale v tvé přítomnosti bych nedovedl ani se pokusiti říci, zdali se mým očím něco jeví; raději se dívej sám.

Což tedy abychom počali své pozorování tímhle, svým obvyklým postupem? Obyčejně totiž to děláme tak, že pro každou skupinu jednotlivin, kterým dáváme totéž jméno, předpokládáme jednu zvláštní ideu. Či nerozumíš?

Rozumím.

Nuže tedy vezmeme si i nyní libovolnou skupinu jednotlivin. Tak na příklad, nemáš-li nic proti tomu, jest jistě mnoho lavic a stolů.

Jak pak by ne?

Ale idee, vztahující se k těmto výrobkům, jsou jen dvě, jedna lavice, jedna pak stolu.

Ano.

Nuže a říkáváme, že vyrabitel obojího nářadí hledí na ideu a tak jeden dělá lavice, druhý stoly, kterých my užíváme, a stejně i ostatní věci. Vždyť přece snad idee samé nevyrábí žádný z řemeslníků; jak také by mohl?

Nikterak.

Nuže hleď dále, jak nazveš zase tohoto mistra.

Kterého?

Který dělá všechno, co jeden každý z těchto řemeslníků.

Toť jest nějaký velmi dovedný a podivuhodný muž.

Ještě ne, ale hned to řekneš tím spíše. Neboť právě tento umělec dovede udělati nejenom všechny druhy nářadí, nýbrž dělá i všechno, co roste ze země, a vyrábí všechny živoky, mezi jinými i sebe, a mimo to vyrábí i zemi, nebe, bohy, všechno, co jest na nebi, i všechno, co jest pod zemí v Hádu.

To by byl velmi podivuhodný mudrc.

Nevěříš? tázal jsem se. A pověz mi: zdá se ti, že vůbec není takového umělce či že by mohl býti výrobcem tohoto všeho jen v jistém způsobu a jinak ne?

Nepozoruješ, že bys mohl býti i sám s to, abys všechno to v jistém způsobu udělal?

A který jest to způsob?

Ne obtížný, odpověděl jsem, nýbrž takový, že jej lze prováděti mnohými cestami a rychle, nejrychleji asi, uchopíš-li prostě zrcadlo a budeš s ním všude choditi: hned uděláš slunce a co jest na nebi, hned zase zemi, hned sebe a ostatní živoky a nářadí i rostliny a všechno, co bylo právě řečeno.

Ano, zdánlivé, ale ne doopravdy skutečné.

Dobrý a náležitý jest chod tvých myšlenek. Mezi takovéto tvůrce náleží, myslím, i malíř, ano?

Jak by ne?

Také o něm řekneš, myslím, že co dělá, nedělá doopravdy. A přece jistým způsobem i malíř dělá lavici; či ne?

Ano, ale také on jen zdánlivou.

2. A co truhlář? Neříkal jsi právě, že nedělá ideu, v níž přece podle našich slov záleží podstata lavice, nýbrž jednotlivou lavici?

Ano, říkal jsem.

Tedy nedělá-li podstaty, nedělá něco skutečně jsoucího, nýbrž něco takového, co jest jako jsoucno, co však pravé jsoucnosti nemá; kdyby někdo tvrdil, že dílo truhlářovo nebo některého jiného řemeslníka jest dokonale jsoucí, podle všeho by nemluvil pravdu?

Jistě ne, aspoň jak by se zdálo pěstovatelům tohoto oboru myšlení.

Nic se tedy nedivme, jestliže i toto jest cosi slabého proti pravdě.

Ne.

Mohli bychom tedy v uvedených příkladech hledati pojmu toho napodobitele?

Chceš-li, ano.

Máme tedy jaksi trojí lavice: jedna jest ta v prvotním světě, o níž bychom řekli, jak myslím, že ji vytvořil bůh. Či kdo jiný?

Nikdo, myslím.

Jedna pak, kterou dělá truhlář.

Ano.

Jedna pak, kterou malíř. Ano?

Tak jest.

Tedy malíř, truhlář, bůh — to jsou tři mistři tří druhů lavic.

Ano, tři.

Bůh tedy, buď že nechtěl, buď že nějaká nutnost doléhala, aby nevytvořil v prvotním světě více než jednu lavici, udělal takto jen onu samu jedinou lavici, to, co jest lavice, avšak dvé takových lavic nebo více ani nebylo vytvořeno od boha ani nebude vytvořeno.

Jak to?

Protože, děl jsem, kdyby udělal třeba jenom dvě, hned zase by se objevila jedna, jejíž ideu by měly obě první, a ta by byla to, co jest lavice, ale ne ty dvě.

Správně.

To tedy, myslím, věděl buh a chtěje býti skutečným tvůrcem skutečné lavice, ale ne tvůrcem nějaké jednotlivé lavice ani nějakým jednotlivým stolařem, vytvořil ji v prvotní podstatě jedinou.

Podobá se.

Máme jej tedy nazývati prvotvůrcem této věci nebo tak nějak?

Ovšem, to jest spravedlivé, když učinil v prvotní podstatě i tuto věc i všechny ostatní.

A co truhláře? Zdali pak ne vyrabitelem lavice?

Ano.

Nazveme snad i malíře vyrabitelem a dělníkem takovéto věci?

Nikterak.

Nuže, co o něm řekneš, že jest vzhledem k lavici?

Nejvhodnějším se mi zdá ten název, že jest napodobitelem toho, čeho tam ti jsou výrobci.

Dobře, děl jsem; tedy původce výrobku, který jest na třetím místě od prvotního jsoucna, jmenuješ napodobitelem?

Ovšem že.

Toto tedy bude i skladatel tragedií, jestliže jest napodobitel, jaksi třetí od krále a pravdy, a tak i všichni ostatní napodobitelé.

Zdá se.

O napodobiteli jsme se tedy již shodli. Řekni mi však o malíři ještě tohle: pracuje podle tvého mínění po každé o napodobování toho prvotního jsoucna či o napodobení děl řemeslníků?

Děl řemeslníků.

Zdali jaká jsou či jaká se jeví? to ještě urči.

Jak to myslíš?

Takhle: zdali pak, když se díváš na lavici buď se strany nebo zpříma proti ní nebo jakýmkoli způsobem, jest tu nějaký rozdíl v ní samé, či není žádného rozdílu a lavice se toliko jeví jinačí? A zrovna tak i ostatní věci?

Tak jest, odpověděl; jen se jeví jinak, vskutku však není žádného rozdílu.

Nuže uvaž toto: co z obého jest při jednotlivé věci účelem malířství, zdali vypodobniti to, co jest, jak vskutku jest, či to, co se jeví, jak se jeví, a zdali tedy jest napodobením zjevu či pravdy?

Zjevu.

Věru tedy daleko od pravdy jest napodobovací umění, a jak se podobá, proto dovede všechno vyráběti, poněvadž z každé věci zachycuje jen něco málo, a to vnější obraz. Tak na příklad malíř nám namaluje ševce, tesaře i jiné řemeslníky, i když nerozumí umění žádného z těchto lidí; ale přece, kdyby byl dobrý malíř, a kdyby namaloval tesaře a zdálky ho ukazoval, mohl by klamati děti a nerozumné lidi, že by myslili, že to jest skutečný tesař.

Jak by ne?

O všech takových lidech, příteli, jest třeba souditi takto: kdykoli nám někdo o někom vypravuje, že se setkal s člověkem, umějícím všechna řemesla a znajícím lépe než kdokoli jiný i všechny ostatní věci, které zná jednotlivec, takovému třeba odvětiti, že jest nějaký prostoduchý člověk a že se patrně dal oklamati od nějakého kejklíře a napodobitele, s kterým se setkal a který se mu zdál býti všeumělcem, protože sám nebyl schopen posouditi vědění a nevědomost a napodobení.

Jistá pravda, řekl Glaukon.

3. Nuže a teď přihlédněme k tragedii a k jejímu

vůdci Homerovi, protože od některých slýcháme, že tragikové znají všechna umění, všechny věci lidské s jejich ctnostmi i špatnostmi a také i všechny věci božské; neboť dobrý básník, má-li dobře básniti o svém předmětě, musí prý býti jeho znalcem, sice prý vůbec nemůže básniti. Tudíž jest potřebí přihlédnouti, zdali tito posuzovatelé se dali oklamati od napodobitelů, s kterými se setkali, a nepozorují, když se dívají na jejich díla, že jsou vzdálena na třetím místě od jsoucna a že je lze snadno tvořiti beze vší znalosti pravdy — jsou to totiž zdánlivé obrazy a ne věci skutečné, co vytvářejí, — či zdali jest něco pravdy v jejich řeči a dobří básníci mají vskutku vědění o tom, o čem podle zdání lidí umějí tak dobře mluviti.

Ovšem, jest potřebí to prozkoumati.

Nuže domníváš se, kdyby někdo dovedl dělati obé, i předmět napodobení i obraz, že by si učinil vážným zaměstnáním výrobu obrazů a to že by postavil v průčelí svého života jako nejlepší, co má?

Nikoli, nemyslím.

Naopak, kdyby byl také v pravdě znalý toho, co napodobuje, mnohem dříve by, myslím, věnoval svou práci věcem samým než napodobeninám a pokoušel by se zanechati po sobě památkou mnoho krásných výtvorů: jeho snahou by bylo, býti spíše oslavovaným než oslavujícím.

To si myslím, vždyť tu jde o nerovnou míru cti a prospěchu.

Tu pak co se týče jiných oborů, netažme se a nežádejme od Homera nebo od kteréhokoli jiného z básníků, aby nám vydával počet, zdali některý z nich byl lékařsky vzdělán a ne jenom napodobovatel lékařských rad, koho že vyléčil některý básník ze starých nebo z nových, tak jako Asklepios, nebo které žáky lékařského umění po sobě zanechal, jako onen své syny; netažme se jich ani po ostatních uměních, nýbrž takových otázek nechme. Avšak o nejdůležitějších a nejkrásnějších předmětech Homerova vypravování, o bojích, o vedení vojsk, o správě obcí a o výchově člověka, o těch věcech jest jistě spravedlivo vyptávati se ho

takto: Milý Homere, jestliže ve věcech lidské dokonalosti nejsi až na třetím místě od pravdy, jakožto vyrabitel pouhého obrazu — tak totiž jsme vymezili pojem napodobitele — nýbrž hned druhý, a jestliže jsi byl schopen poznávati, které činnosti dělají lidi v soukromém i veřejném životě lepšími nebo horšími, pověz nám, která z obcí nabyla tvým přičiněním lepšího zřízení, jako Lakedaimon skrze Lykurga a mnoho velikých i malých obcí skrze mnoho jiných mužů? Která obec může jmenovati tebe, že ses osvědčil dobrým zákonodárcem a že jsi jim prospěl? Tak Italie a Sicilie jmenuje Charondu a my Solona; ale která tebe? Bude moci některou uvésti?

Nemyslím, pravil Glaukon; aspoň se nic takového netvrdí ani od samých ctitelů Homerových.

Ale připomíná se snad nějaká válka z doby Homerovy, že byla pod jeho vedením nebo s jeho radou dobře vybojována?

Žádná.

Anebo snad to byl muž praktické moudrosti a uvádějí se jeho četné důmyslné vynálezy technické nebo pro některé jiné praktické obory, jako u Thaleta z Miletu a u skythského Anacharsia?

Nikde nic takového.

Ale když ne v životě veřejném, snad že v soukromí se osvědčil Homeros za svého života vůdcem ve vzdělání některým lidem, kteří si ho pro ty osobní styky vážili a odevzdali pozdějším jakousi homerskou cestu života, tak jako byl i sám Pythagoras z tohoto důvodu zvláštním způsobem ve vážnosti a také ještě i nyní na jeho následovníky s jejich tak nazývaným pythagorským způsobem života pohlíží se jako na něco význačného mezi ostatními lidmi.

Ani takového nic se nevypravuje. Neboť Kreofylos, Sokrate, Homerův žák, ukázal by se snad ještě směšnějším po stránce vzdělání než jest jeho jméno, je-li pravda, co se vypravuje o Homerovi. Vypravuje se totiž, že již za jeho doby, kdy Homeros ještě žil, chovali se k němu s velkou nevšímavostí.

4. Ano, vypravuje se tak, děl jsem. Ale myslíš,

Glaukone, kdyby byl býval Homeros vskutku schopen vychovávati lidi a činiti je lepšími, doveda v tomto oboru ne napodobovati, nýbrž poznávati, že by si nebyl zjednal mnoho přátel a nebyl býval od nich ctěn a milován? Protagoras abderský a Prodikos z Kea a mnoho jiných dovedou ve svých soukromých stycích ukazovati svým posluchačům, že nebudou schopni spravovati ani svého domu ani obce, nepovedou-li oni jejich vychování, a pro tuto svou moudrost jsou tak silně oblíbeni, že je jejich přátelé div nenosí kolem dokola na ramenou: a tak, kdyby byl býval Homeros dovedl prospěti lidem k jejich zdokonalení, byli by jej nebo Hesioda nechali jejich vrstevníci potulovati se jako rhapsody a nebyli by spíše na nich lpěli více než na zlatě a nebyli by je nutili, aby u nich žili v jejich domech, anebo, kdyby jich k tomu nebyli mohli přemluviti, zdali by nebyli sami za nimi chodili na všech jejich cestách, až by byli nabyli dostatečného vzdělání?

Docela máš pravdu, Sokrate, jak se mi zdá.

Nuže tedy abychom měli za to, že počínaje od Homera všichni básníci jsou napodobitelé pouhých obrazů zdatnosti a ostatních věcí, o kterých básní, pravdy však že nedosahují; avšak, jak jsme právě řekli, malíř, sám nerozumějící ševcovství, vytvoří, co se bude zdáti ševcem těm, kteří tomu také nerozumějí a usuzují jen z pohledu na barvy a tvary.

Ovšem že.

A tak, tuším, řekneme i o básníku, že na svá slova a rčení nanáší jakési barvy z jednotlivých oborů, ač sám z nich neumí nic než napodobovati; tím však dosahuje, že druhým lidem, také tak neznalým a usuzujícím jen ze slov, se zdá, jestliže se přednáší na příklad o ševcovství nebo o vojevůdcovství nebo o čemkoli jiném řeči, vázanou metrem, rhythmem a harmonií, že to jest velmi krásné líčení: tak veliké kouzlo mají do sebe tito činitelé. Neboť jsou-li slova básníku svlečena z těch musických barev a přednášena sama o sobě, víš, myslím, jak vyhlížejí. Vždyť jsi to jistě viděl.

Arciže.

Podobají se zajisté tvářím, jichž půvab záležel jen

v mladistvé svěžesti a ne v kráse, jak se pak jeví, když je opustí květ mládí.

Docela tak.

Nuže podívej se ještě na tohle: výrobce obrazu, napodobovatel, podle nás nic nerozumí podstatě, nýbrž jen jevu; není tomu tak?

Ano.

Nenechme to tedy pověděno jen na polo, nýbrž podívejme se na to důkladně.

Mluv.

Řekněme, že malíř namaluje otěže a uzdu.

Ano.

Ale řemenář a kovář to udělá?

Ovšem.

Zdali pak tedy malíř rozumí, jaké mají býti otěže a uzda? Či to neví ani výrobce, kovář a řemenář, nýbrž jediné ten, který umí těchto věcí užívati, totiž jezdec?

Jistá pravda.

Nuže neřekneme, že se to se vším tak má?

Jak to?

Že každá věc může býti předmětem těchto tří zvláštních umění, užívajícího, tvořícího a napodobujícího?

Ano.

Není-li pravda, že dokonalost, krása a správnost každého nářadí, každého živočicha a každého jednání nezávisí na ničem jiném než na účelu, ke kterému co bylo vyrobeno nebo vyrostlo?

Tak jest.

Jest tedy velmi nutno, aby uživatel každé věci měl o ní co největší zkušenosti a oznamoval vyrabiteli, jaké dobré nebo špatné služby koná při užívání to, čeho užívá; tak na příklad pištec podává výrobci píšťal zprávy o píšťalách, jak mu slouží při pískání, a uloží mu, jaké má dělati, tento pak se tím bude říditi.

Jak by ne?

Tedy jeden na základě svého vědění podává zprávu o dobrých a špatných píšťalách, druhý pak mu věří a vyrobí je?

Ano.

Tudíž při jednom a témž nástroji vyrabitel bude míti správnou víru o jeho dobrotě anebo špatnosti, poněvadž se stýká se znalcem a jest nucen to od znalce poslouchati, kdežto uživatel bude míti skutečné vědění.

Ovšem že.

Avšak co se týče napodobitele, zdali pak bude míti o tom, cokoli maluje, skutečné vědění, získané užíváním, zdali to jest krásné a správné či ne, anebo snad jen správné mínění, způsobené nějakým nutným stykem se znalcem a jeho příkazy, jak to má malovati?

Ani jedno ani druhé.

Napodobitel tedy nebude míti ani vědění ani správného mínění o dobrotě nebo špatnosti toho, cokoli napodobuje.

Podobá se, že ne.

Pěkný to jest poměr básnického napodobitele k moudré znalosti toho, co tvoří!

Mnoho ne.

Ale jistě přece bude provozovati své napodobovací umění, i když neví o každé jednotlivé věci, které jsou její špatné nebo dobré stránky; avšak, jak se podobá, bude napodobovati to, co krásného na ní vidí obyčejní a nic neznající lidé.

Ano, co jiného?

O tom tedy, jak viděti, jest mezi námi náležitá shoda, že napodobovatel nemá vážného vědění o tom, co napodobuje, nýbrž že to napodobování jest jen jakási hračka a ne vážná práce a že ti, kdo se oddávají tragickému básnění v iambech i v epice, všichni jsou napodobovateli měrou co největší.

Ovšem že jsou.

5. Probůh, ale toto napodobování má předmětem něco, co jest na třetím místě od pravdy, že ano?

Ano.

A na kterou ze složek člověka působí svou silou?

O jaké to věci mluvíš?

O takovéhle: tatáž věc nejeví se, tuším, našemu zraku stejně veliká zblízka jako zdáli.

Nikoli.

A tytéž věci jeví se křivé i rovné, podle toho, vi-

díme-li je ve vodě nebo mimo vodu, a také vyduté a vypouklé, zase pro nejistotu zraku co do barev, a všechno to zřejmě ukazuje jakýsi zmatek, obsažený v nás, v naší duši; na tuto slabost naší přirozenosti útočí stínová malba a nevynechává žádného kouzelnického prostředku, zrovna tak jako divotvorství a mnoho jiných takových umění.

Pravda.

Avšak v měření, počítání a vážení byly zajisté vynalezeny proti tomu nejpěknější prostředky, jež zabraňují, aby v nás nerozhodovala zdánlivá větší nebo menší velikost nebo počet nebo váha, nýbrž výpočet, změření nebo i zvážení.

Ovšem že.

Avšak to právě jest věc rozumové stránky v duši.

Ano, této.

Když pak tímto rozumem provedeme měření a označíme, že některé věci jsou větší nebo menší než druhé nebo s nimi stejné, často bývají údaje měření při týchž věcech opačné než údaje vidění.

Ano.

Nuže neřekli jsme, že není možno témuž činiteli, aby měl o týchž věcech současně opačná mínění?

A správně jsme to řekli.

Tudíž ta část duše, která má mínění protivné měrám, není asi totožná s tou, která soudí podle měr.

Jistě ne.

Avšak zajisté ta, která důvěřuje míře a počtu, jest asi nejlepší část duše.

Ovšem.

Tudíž ta, která této odporuje, náleží patrně ke špatným stránkám v nás.

Nutně.

Nuže o tomto právě jsem chtěl míti jistotu, když jsem pravil, že malířství a napodobovací umění vůbec koná své dílo daleko vzdáleno od pravdy a v družném přátelství se stýká s tím činitelem v nás, který jest daleko vzdálen od rozumu, beze všeho zdravého nebo pravdivého účelu.

Dozajista, odpověděl.

Špatné tedy jest, se špatným se sbližuje a špatné věci rodí napodobovací umění.

Podobá se.

Zdali pak jediné to, které se vztahuje ke zraku, či také napodobování, vztahující se ke sluchu, jež jmenujeme básnictvím?

Pravdě podobně i toto.

Nuže, děl jsem, nespolehněme toliko na pravděpodobnost plynoucí z malířství, nýbrž přistupme zase k té samé části mysli, se kterou se stýká napodobování básnické, a vizme, zdali jest špatná či dobrá.

Ano, jest potřebí.

Představme si to tedy takto: umění napodobovací napodobuje lidi, jak jednají buď donuceni násilím nebo dobrovolně, jak se domnívají, že z toho jednání vyplývá jejich dobrý nebo zlý stav a jak při tom všem mají buď nelibé nebo libé pocity. Nebylo by snad nic jiného kromě toho?

Nic.

Nuže zdali pak se chová člověk ve všech těchto případech jednomyslně? Či jako při zraku se svářil a měl v sobě současně opačná mínění o týchž věcech, tak i v jednání se sváří a bojuje sám proti sobě? Avšak vzpomínám si, že o tomto se nyní nijak nemusíme dohodovati: neboť o všech těchto věcech jsme se dostatečně dohodli v předcházejícím výkladě, že naše duše jest plna tisícerých takovýchto opaků, současně vznikajících.

Správně.

Ano, správně, děl jsem; ale co jsme tehdy vynechali, zdá se mi nyní nutno probrati.

Co to?

Stihne-li rozumného muže takový osud, že ztratí syna nebo něco jiného z toho, co mu jest nejdražší, pravili jme, tuším, již tehdy, že takový muž to ponese nejsnáze ze všech ostatních.

Ovšem že.

Nyní pak se podívejme na to, zdali ho to docela nic nezarmoutí či že to sice jest nemožno, ale že zachová jakousi míru v bolesti?

Pravda jest spíše toto.

Řekni mi nyní o něm tohle: zdali pak myslíš, že více bude bojovati s bolestí a více se jí vzpírá, když se naň dívají lidé jemu podobní, či když se octne o samotě sám a sám?

Jistě o mnoho více, budou-li se naň dívati.

Ano, kdežto o samotě, myslím, dovolí si mnohé hlasité projevy, za které by se styděl, kdyby ho někdo slyšel, a bude dělati mnoho věcí, při kterých by nechtěl, aby ho někdo spatřil.

Tak tomu jest.

6. Tedy co poroučí se vzpírati, jest rozum a zákon, co však pudí k projevům bolesti, jest trpný stav sám?

Pravda.

Když pak jest člověk při jedné a též věci puzen současně opačnými směry, pravíme, že tu jsou nutně dva různí činitelé.

Jak pak by ne?

Jeden jest zajisté hotov poslouchati zákona a říditi se jeho vedením?

Jak to?

Zákon přece praví, že nejkrásnější jest, zachovávati v neštěstí co nejvíce klid a nerozčilovati se, neboť jednak není patrno, co dobrého a co špatného přinášejí takovéto příhody, jednak z toho nemá žádného prospěchu, kdo to těžce snáší; konečně žádná z lidských příhod není hodna vážného zájmu a co by nám při nich mělo býti co nejrychleji po ruce, tomu že bývá hořekování překážkou.

Čemu to myslíš?

Tomu, abychom uvažovali o události a abychom jako při hře v kostky podle výsledků vrhů zařizovali své věci, jak rozum uznává za nejlepší, a ne abychom se při úrazu jako děti drželi za uhozené místo a jen křičeli a křičeli, nýbrž abychom zvykali duši po každé co nejrychleji přistupovati k léčení a napravování toho, co pádem onemocnělo, lékařským uměním odstraňujíce nářek.

Věru, takto by se nejsprávněji postupovalo proti všelikým příhodám.

Nuže nejlepší naše část, jak soudíme, jest ochotna následovati této úvahy.

Patrně.

Naopak co pudí ke vzpomínkám na to utrpení a k nářkům a co se jich nemůže nasytiti, to nazveme zajisté nerozumným, líným a blízkým zbabělosti.

Arci, nazveme.

Nuže tato stránka, rozčilovací, poskytuje mnoho látky k rozmanitému napodobování, kdežto stránku rozumnou a klidnou, jež jest stále sama sobě podobna, není snadno napodobiti ani není dost snadno jejímu napodobení porozuměti, zvláště velkému shromáždění a nejrůznějším lidem, jací se scházejí do divadel; neboť pro ně to jest napodobení stavu jim cizího.

Zcela jistě.

Napodobující básník tedy patrně není stvořen pro takovouto stránku duše, ani jeho moudrost není zařízena k tomu, aby se líbila jí, má-li nabýti slávy v nejširších vrstvách, nýbrž pro stránku rozčilovací a měnivou, protože tu lze dobře napodobovati.

Patrně.

Nuže tedy právem bychom se ho již mohli chopiti a postaviti jej za protějšek k malíři; neboť tomu se podobá nejen tím, že vytváří věci nedostatkem pravdivosti špatné, nýbrž i po té stránce jest mu roven, že obcuje s jinou částí duše, která jest také tak špatná, a ne s nejlepší. A takto tedy po právu bychom ho nepřijímali do obce, která má míti dobré zřízení, protože budí a živí tuto nižší stránku duše a čině ji silnou ničí stránku rozumovou, jako když někdo v obci čině mocnými lidi špatné odevzdává jim do rukou obec, lepší pak lidi hubí. Právě tak řekneme, že i napodobující básník vkládá jednotlivě do duše každého špatnou ústavu, zavděčuje se její nerozumné části, která nerozeznává věcí větších a menších, nýbrž tytéž věci pokládá hned za veliké, hned za malé, a že vytváří pouhé obrazy, od pravdy však jest daleko vzdálen.

Ovšem že.

7. To jsme však nepronesli ještě hlavní žaloby proti básnictví. Neboť to, že jest schopno kaziti i lidi řádné,

až na několik velmi málo výjimek, to jest přece svrchovaně hrozné.

Jak by nebylo, jestliže to opravdu dělá?

Slyš a uvažuj. Nejlepší z nás, když poslouchají Homera nebo některého z básníků tragických, když napodobuje některého z heroů, jak se oddává hoři a v nářcích pronáší rozvláčnou řeč, nebo také když je předvádí zpívající a bijící se v prsa, víš, že se nám to líbí a že oddaně se soucitem sledujeme a horlivě vychvalujeme jako dobrého básníka toho, který by nás co nejvíce takto dojal.

Vím; jak by ne?

Kdykoli však stihne někoho z nás vlastní trápení, pozoruješ, že si zakládáme zase na opačné věci, totiž dovedeme-li zůstati klidni a silni, majíce za to, že toto sluší muži, ono však, co jsme tehdy vychvalovali, ženě?

Pozoruji.

Jest to tedy s touto chválou v pořádku, když člověk vidí takového muže, jaký by sám býti nechtěl, nýbrž za jaké chování by se styděl, že necítíme ošklivosti, nýbrž že se nám to líbí a že to chválíme?

Bůh ví, že ne, nepodobá se to jednání rozumnému.

Ano, aspoň kdyby ses na to díval s oné strany.

S které?

Kdybys měl na mysli, že co při vlastních neštěstích tehdy bylo drženo na uzdě a lačnělo po tom, aby se dosyta vyplakalo, aby si ponaříkalo a tak naplnilo svou vrozenou touhu po těchto projevech, že právě to bývá od básníků nasycováno a cítí libost; ale naše část přirozeně nejlepší, protože není dostatečně vzdělána slovem ani způsobem života, ochabuje ve stráži nad touto plačtivou částí, ana se dívá jen na cizí strasti, a člověk si při tom myslí, že to není žádná jeho hanba, projevovati chválu a cítiti lítost, jestliže jiný muž, podle svých vlastních slov statečný, bez míry hořekuje; naopak onen výsledek, ten pocit libosti, pokládá při tom za zisk a o ten by nechtěl přijíti zavržením celé básně. Neboť, myslím, jen málo lidem jest dáno si uvědomiti, že se tu nutně přenáší nákaza z cizích stavů na vlastní;

když totiž člověk na oněch vypěstí lítostivost k velké síle, není snadno ji zadržovati při vlastních utrpeních.

Jistá pravda.

Není-li pak tomu právě tak i se směšností? Neboť jestliže se ti líbí šprýmy, které by ses styděl sám dělati, a neošklivíš si je jako něco sprostého, když je slyšíš při představení komedie anebo i v soukromí, činíš totéž co při nářcích. Neboť co zase tu jsi v sobě rozumnými důvody zadržoval, když chtělo provozovati žerty, boje se, abys neměl pověst šaška, tomu tehdy zase pouštíš uzdu, a když byla ona stránka tam v divadle tvou vinou zbujněla, často aniž pozoruješ dáš se unésti ve svém vlastním chování tak, že se staneš fraškářem.

Ba věru.

Takové věci s námi dělá básnické napodobení i s láskou, hněvem a všemi žádostivými, nelibými i libými city v duši, jež nás při každém jednání provázejí: neboť zavlažuje tyto city a živí je, kdežto by měly schnouti, a ustanovuje nám je za vládce, kdežto by měly býti ovládány, abychom se stávali lepšími a šťastnějšími místo horšími a bídnějšími.

Nemohu mluviti jinak, děl.

Nuže tedy, Glaukone, kdykoli se setkáš s vychvalovateli Homera, kteří budou říkati, že tento básník dal Helladě vzdělanost a že jest hodno ve prospěch zřízení a zdokonalení lidské společnosti k němu se vrátiti, od něho se učiti a podle tohoto básníka si uspořádati všechen svuj život, musíš je mít rád, býti k nim zdvořilý, uznávati, že to jsou lidé dobří, jak jen dovedou, a připouštěti, že Homeros jest největší básník a první z básníků tragických: ale pamatuj, že z básnictví jest přijmouti do obce jediné hymny na bohy a chvalozpěvy na dobré muže. Pakli přijmeš tu líbivou Musu v písních nebo verších epických, budou ti v obci kralovati city slasti a strasti a ne zákon a zásada, která by byla po každé obecně uznána za nejlepší.

Jistá pravda.

8. Toto tedy buďtež naše důvody při zmínce o básnictví, že jsme je pro jeho vlastnosti tehdy právem vy-

kazovali z obce: neboť rozum nás k tomu nutil. Řekněme mu však ještě k tomu, aby nám nemohlo vytknouti jakousi tvrdost a drsnost, že jest jakási stará různice mezi filosofií a básnictvím; aspoň výroky jako ta *„vrčící na pána fena krákoravá"*, *„veliký v tlachavých řečech bláznů"*, *„pánovitý přemoudřelých dav"* a *„lidé jemně hloubaví"*, jak to, že *„trou bídu"* a tisíce jiných jsou jistě známkami starého sporu mezi nimi. Avšak přece budiž řečeno, že může-li uvésti líbivé básnění a napodobení nějaký důvod pro svou potřebnost v obci dobře zřízené, rádi bychom je přijali na milost, neboť jsme si sami vědomi, jakým kouzlem na nás působí; ale zajisté by byl hřích opouštěti uznanou pravdu. Či nebýváš, příteli, od něho okouzlován i ty, a to nejvíce, když je posloucháš v podání Homerově?

Ba velmi.

Nuže bylo by jistě spravedlivo, aby se za této podmínky vrátilo ze svého vyhnanství, když se obhájí buď v písni nebo v některém jiném veršovém rozměru.

Ovšem že ano.

A dovolili bychom jistě i jeho obhájcům, kteří nejsou básníky, ale přáteli básnictví, aby promluvili neveršovanou řeč k jeho obraně, že jest netoliko libé, nýbrž i užitečné pro ústavní řády a pro lidský život; a s dobrou myslí je vyslechneme. Vždyť jistě mnoho získáme, objeví-li se, že jest netoliko libé, nýbrž i užitečné.

Jak bychom nezískali?

Pakli ne, milý příteli, tu si budeme počínati jako ti, kteří si kdysi někoho zamilovali, a jestliže uznají, že ta láska jim nepřináší nic dobrého, třeba násilím, ale přece se jí zdržují: takto i my, kteří jsme naplněni láskou k takové poesii působením výchovy za nynějších krásných řádů, budeme sice s dobrou myslí tomu přáti, aby se objevila co nejlepší a nejpravdivější, ale pokud by nebyla schopna se obhájiti, kdykoli ji budeme poslouchati, budeme si na ochranu proti jejímu kouzlu opakovati tyto úvahy, které pronášíme, a toto zaříkávání, pilně se starajíce, abychom znova neupadli do té dětinské a obecně rozšířené lásky. Budeme si tedy ří-

kati, že nelze se vážně zabývati takovýmto básnictvím a mysliti, jako by se dotýkalo pravdy a bylo něco vážného, nýbrž že se musí posluchač míti před ním na pozoru v obavě o ústavní zřízení ve vlastním nitru, a souditi o básnictví tak, jak jsme vyložili.

Docela s tebou souhlasím.

Mnoho na tom záleží, milý Glaukone, mnoho, více než se zdá, stane-li se člověk dobrým či zlým, pročež nesmíme se dáti svést ani poctami ani penězi ani jakýmkoli úřadem a ovšem ani uměním básnickým, abychom zanedbali spravedlnosti a ostatních ctností.

Souhlasím s tebou na základě toho, co jsme vyložili; a myslím, že také kdokoli jiný.

9. Avšak to jsme ještě nevyložili o největších odměnách ctnosti a o cenách jí určených.

To by byla nesmírná velikost, jsou-li jiné odměny ještě větší než ty, které byly uvedeny.

Avšak co velikého by se mohlo státi v krátkém čase? Neboť celá tato doba od dětství až do stáří jest asi jistě krátká proti veškerému času.

Věru, nic velikého.

Nuže co? myslíš, že nesmrtelná věc má vynaložiti své vážné usilování jen pro tak krátkou dobu a ne pro všechnu věčnost?

Myslím arci, že pro veškeren; ale co tím myslíš?

Nevidíš, tázal jsem se, že naše duše jest nesmrtelná a nikdy nezaniká?

Glaukon pohlédnuv na mne s podivením řekl: Bůh ví, já nikoli; a ty to můžeš tvrditi?

Proč by ne, odpověděl jsem. Myslím však, že i ty, vždyť to není nic těžkého.

Pro mne ano, ale rád bych slyšel od tebe tuto netěžkou věc

To můžeš slyšeti, děl jsem já.

Jen mluv.

Znáš pojmy „dobrý" a „zlý"?

Arciže.

Nuže zdali pak o nich smýšlíš tak jako já?

Jak to?

Zlé že jest, co všechno ničí a kazí, co však zachovává a podporuje, dobré.

Arci.

A což, myslíš, že pro každou věc jest zvláštní zlo a dobro? Tak na příklad pro oči zápal a pro veškeré tělo nemoc, pro obilí sněť, pro dřevo hniloba, pro měď a železo rez, a jak pravím, skoro u všech věcí že ke každé jednotlivé náleží nějaké zlo a nějaká nemoc?

Arci.

Není-li pravda, že kdykoli se takové zlo něčeho chytí, činí tuto věc špatnou a na konec ji celou rozloží a zničí?

Jak pak by ne?

Tedy každou jednotlivou věc ničí to zlo a ten kaz, který k ní náleží, sice nezničí-li ji toto, nic jiného by ji už neporušilo. Vždyť co jest dobré, nikdy nic nezničí, a co není ani zlé ani dobré, také ne.

Jak také by mohlo?

Jestliže tedy mezi jsoucny nalezneme věc, která sice má své zlo, jež ji činí špatnou, ale toto zlo není s to, aby ji svou ničivou působností docela rozkládalo, neuznáme hned, že pro věc s takovou přirozeností není zkázy?

Tak jest, podobá se.

Nuže duše nemá, co ji činí špatnou?

Ba jistě, všechno, co jsme právě probírali, nespravedlnost, nevázanost, zbabělost a nevědomost.

Zdali pak ji něco z toho může rozložiti a zničiti? A dej pozor, abychom se nedali oklamati míněním, že nespravedlivý a nerozumný člověk, kdykoli jest přistižen při nespravedlivém jednání, že tehdy příčinou jeho konce jest nespravedlnost, jež jest kaz duše. Než představuj si to takhle: jako nemoc, kaz těla, ztravuje a hubí tělo a přivádí je do toho stavu, že již ani není tělem, a tak také všechny právě uvedené věci přicházejí v nebytí působením své příslušné špatnosti, ničící je tím, že na nich lpí a je proniká — není tomu tak?

Ano.

Nuže tedy týmž způsobem pozoruj i duši. Zdali pak obsažená v ní nespravedlnost a jiná špatnost tím,

že ji proniká a na ní lpí, tak ji hubí a moří, až konečně ji uvede ve smrt a odloučí od těla?

To nikoli.

Ale naopak to by bylo jistě proti rozumu, děl jsem, aby něco hynulo kazem jiné věci a vlastním ne.

Ano, proti rozumu.

Dobře, Glaukone, neboť považ, že podle našeho mínění ani tělo nehyne od špatnosti pokrmů, která totiž náleží jim samým, buď že jsou staré nebo ztuchlé nebo cokoli jiného; ale jestliže špatnost pokrmů samých způsobí v těle špatný stav těla, řekneme, že jest uvedeno ve zkázu vinou pokrmů od svého vlastního kazu, totiž od nemoci; ale nikdy neuznáme, že by tělo bylo kaženo od špatnosti pokrmů — protože pokrmy jsou něco jiného a tělo také něco jiného —, tedy od cizího kazu a bez způsobení kazu příslušného.

To zase máš zcela pravdu.

10. Tudíž obdobně jestliže špatnost těla nezpůsobuje v duši špatnosti duše, nikdy neuznávejme, že by duše byla ničena od cizího kazu bez vlastní špatnosti, tedy něco různého kazem věci různé.

Ano, to jest rozumné.

Buďto tedy toto vyvraťme a dokažme, že to nesprávně tvrdíme, anebo, dokud to nebude vyvráceno, neříkejme, že od horečky anebo od jiné nemoci anebo od smrtící rány, ba ani kdyby někdo rozkrájel celé tělo na kousíčky co nejmenší, že těmito věcmi duše někdy byť sebe méně jest přiváděna v zánik, dříve než někdo dokáže, že skrze tyto stavy těla ona sama se stává nespravedlivější a bezbožnější; kdykoli však vzniká v některé věci cizí kaz a vlastní kaz se v ní nevytvořuje, nepřipouštějme, aby někdo mluvil o hynutí duše nebo čehokoli jiného.

Než věru toho nikdo nikdy nedokáže, že by se duše umírajících smrtí stávaly nespravedlivějšími.

Bude-li však někdo míti odvahu, postaviti se proti tomuto důkazu a říkati — jen aby nebyl nucen uznati, že duše jsou nesmrtelné — že umírající se stává špat-

nějším a nespravedlivějším, budeme jistě právem tvrditi, že má-li, kdo takto mluví, pravdu, že pak jest nespravedlnost pro člověka nespravedlivého smrtící právě tak jako nemoc a že od tohoto zla, usmrcujícího svou vlastní přirozeností, umírají ti, kteří jím jsou nakaženi, a to kteří jím jsou nakaženi nejvíce, rychleji, kteří pak méně, pomaleji; že se to tedy neděje jako nyní, kdy nespravedliví jsou usmrcováni od jiných, kteří je pro tuto vlastnost trestají.

Bůh ví, to tedy se nespravedlnost neukáže nejhroznější věcí, přinese-li smrt tomu, kdo jest jí nakažen, — vždyť by pak byla vyproštěním ze zla — ale spíše se, myslím, ukáže, jak právě naopak usmrcuje jiné lidi, je-li to možno, kdežto svému nositeli dává dokonce i hojně životní síly a vedle životní síly ještě i bdělost: tak daleko jest patrně její stánek od toho, aby byla smrtící.

Dobře díš, odpověděl jsem. Jistě když vlastní špatnost a vlastní kaz nestačí, aby usmrtil a zničil duši, kaz určený ke zkáze jiné věci sotva zničí duši nebo něco jiného kromě toho, k čemu jest určen.

Sotva, jak se podobá pravdě.

Nuže když duše není ničena žádným kazem, ani vlastním ani cizím, patrno, že jest to nutně cosi vždy jsoucí, a jestliže vždy jsoucí, tedy nesmrtelné.

Nutně.

11. To tedy by se mělo takto: a jestliže se to tak má, chápeš, že to jsou stále tytéž duše, které jsou. Vždyť by se jejich počet nemohl ani zmenšiti, poněvadž žádná nezaniká, ani zase zvětšiti; neboť kdyby čehokoli mezi věcmi nesmrtelnými přibývalo, rozumí se, že by to přibývalo změnou ze smrtelného a že by na konec bylo všechno nesmrtelné.

Máš pravdu.

Než nemysleme si ani toto — vždyť rozum toho nepřipustí — ani zase jako by duše ve své pravé přirozenosti byla něco takového, že by byla plna velké vnitřní rozmanitosti, nepodobnosti a různosti.

Jak to myslíš?

Není snadno si mysliti, odpověděl jsem, že by bylo věčné, co jest složeno z mnoha částí a nemá nejkrásnějšího složení, jako se nám nyní objevilo o duši.

Vskutku se nepodobá.

Že tedy duše jest nesmrtelná, k tomu nutně vede i právě podaný důkaz i ostatní; ale chceme-li viděti, jaká v pravdě jest, nesmíme se na ni dívati tak, jak ji vidíme nyní, poskvrněnou od společenství těla i od jiných zlých věcí, nýbrž jaká jest ve své čistotě, takovou si ji musíme myšlením důkladně prohlédnouti: pak ji nalezneme mnohem krásnější a zřetelněji prohlédneme spravedlnost i nespravedlnost a všechno, o čem jsme nyní jednali. Nyní jsme řekli pravdu o ní, jaká se jeví v přítomné chvíli; avšak to ji vidíme před sebou jen v jednom stavu, jako ti, kdo se dívají na mořského Glauka a těžko by poznali jeho původní podobu, protože z bývalých částí těla jedny má ulámány, jiné od vln sedřeny a všelijak znetvořeny a naopak zase má na sobě jiné přírůstky, jako lastury, chaluhy a kameny, takže se podobá spíše každému zvířeti než jaký původně byl: takto i my se díváme na duši podobně znetvořenou tisícerými zly. Než potřebí jest, Glaukone, hleděti na jistou věc.

Na kterou?

Na její lásku k moudrosti a pozorovati, jaké má snahy a po jakých touží společnostech ve vědomí své příbuznosti s božským, nesmrtelným a věčným, a jaká by se stala, kdyby mohla zcela následovati tohoto vyššího prvku, povznésti se jeho popudem z moře, ve kterém nyní žije, a otlouci se sebe kameny a lastury, ty zemité a kamenité výrůstky, četné a divoké, kterými jest nyní pokryta od toho tak zvaného blaženého hodování, poněvadž se živí zemí. A tenkráte bychom uviděli její pravou přirozenost, zdali má mnoho tvarů či jeden či co a jak s ní jest. Nyní však jsme, jak myslím, náležitě probrali její stavy a podoby, pokud se jeví v životě lidském.

Zajisté.

12. Nuže ve svém výkladě jsme odmítli některé domněnky a mimo jiné jsme se zdrželi vychvalovati odměny a slávu za spravedlnost, jako to činí podle vašich slov Hesiodos a Homeros, a naopak nalezli jsme, že spravedlnost sama o sobě jest pro duši samu nejlepší a že duše má spravedlivě jednati, ať si nosí Gygův prsten nebo nenosí, a k tomu prstenu ještě i Hádovu přílbici.

Jistou pravdu mluvíš.

Nyní však, Glaukone, mužeme snad již směle uznati při spravedlnosti a ostatních ctnostech vedle oněch předností také to, jak velikých a jakých odměn poskytuje duši od lidí i od bohů, i dokud člověk žije i po smrti.

Dozajista, odpověděl.

Zdali pak tedy mi vrátíte, co jste si za řeči vypůjčili?

Co to?

Dal jsem vám prozatím svůj souhlas, aby se o spravedlivém člověku zdálo, že jest nespravedlivý, a o nespravedlivém, že jest spravedlivý; vy jste totiž žádali, i kdyby nebylo možné, aby tyto vlastnosti zůstaly skryty před bohy a před lidmi, že přece to musí býti připuštěno ve prospěch rozpravy, aby byla posouzena čistá spravedlnost proti čisté nespravedlnosti. Či se nepamatuješ?

To by přece nebylo ode mne spravedlivé, kdybych se nepamatoval.

Když tedy jsou již posouzeny, požaduji ve prospěch spravedlnosti nazpět jejího práva, abychom totiž i my přijali takové mínění o ní, v jaké pověsti jest u bohů i u lidí, za tím účelem, aby si odnesla také svou vítěznou cenu, získávajíc takto ze svého uznání to, co dává lidem spravedlivým; neboť že dává i dobra plynoucí z jejího bytí a že nezklamává těch, kdo ji vskutku přijímají, to se již ukázalo.

Spravedlivé věci žádáš.

Nuže tedy, tázal jsem se, uznáte nejprve to, že bohů

není tajno o spravedlivém ani o nespravedlivém, jaký jeden i druhý jest?

Uznáme.

Jestliže pak to o nich není tajno, jest patrně jeden bohům milý, druhý bohům protivný, jak také jsme se na začátku shodovali.

Tak jest.

Co pak se týče bohumilého, jistě se shodneme v mínění, že všechno, čeho se mu dostává od bohu, jsou co možná největší dobra, ač nelpělo-li na něm nějaké nutné zlo z dřívějšího provinění.

Ovšem že.

Pak tedy jest předpokládati o spravedlivém muži, kdykoli se octne buď v chudobě nebo v nemocech nebo v něčem jiném, co se pokládá za zlo, že se mu to skončí v něco dobrého buď za živa nebo i po smrti. Neboť jistě nikdy nebývá opouštěn od bohů ten, kdo se s dobrou vůlí vynasnažuje, aby se stával spravedlivým a aby se, pokud člověku možno, konáním ctnosti připodobňoval bohu.

Lze čekati, že takový člověk není opouštěn od bytosti, které se podobá.

Nemusíme si o nespravedlivém mysliti opak toho?

Jistě.

Taková vítězná cena by tedy asi čekala spravedlivého od bohů.

Aspoň podle mého mínění.

Co však, tázal jsem se, od lidí? Máme-li souditi na základě skutečnosti, jest to patrně takhle: lidé silní a nespravedliví dělají totéž co závodní běžci, kteří první část dráhy běží dobře, ale nazpět ne. Ti také s počátku bystře uhánějí, ale na konec trží posměch, majíce uši schlíplé a odbíhajíce neověnčeni; ale opravdoví běžci přišedše k cíli dostávají závodní ceny a bývají věnčeni. Nebývá to tak zpravidla i se spravedlivými? Na konci každého jednání, každého vespolného obcování a na konci života mají dobré jméno a odnášejí si od lidí závodní ceny.

Ba jistě.

Připustíš tedy, když o těchto řeknu totéž, co jsi sám říkal o nespravedlivých? Řeknu totiž, že spravedliví, když dosáhnou staršího věku, zastávají — chtějí-li — ve své obci úřady, berou si za manželky dcery z kterýchkoli rodin si přejí, a provdávají své dcery, za kterékoli muže chtějí; a všechno, co jsi ty mluvil o oněch, tvrdím nyní já o těchto. A na druhé straně pravím zase o nespravedlivých, že většina z nich, i když se v mládí utají, bývají na konci závodního běhu dopadeni, jsou předmětem posměchu, a když sestárnou, bývá s nimi potupně nakládáno od cizinců i lidí domácích: bývají mrskáni a zakoušejí hrubostí, jak ty jsi právě řekl, — potom budou natahováni na skřipci a oči jim budou vypalovány — mysli si, že mě slyšíš opakovati výpočet všech oněch trápení. Než viz, zdali připustíš mé tvrzení.

Ba ovšem, vždyť mluvíš věci spravedlivé.

13. Takové by tedy byly, děl jsem, ceny, odměny a dary, kterých se za živa dostává spravedlivému od bohů i od lidí mimo ona dobra, kterých poskytuje spravedlnost sama o sobě.

A jistě velmi krásné i stálé.

A přece všechny tyto věci nejsou počtem ani velikostí nic proti tomu, co čeká spravedlivého i nespravedlivého po smrti: to třeba vyslechnouti, aby ani jednomu ani druhému naše rozprava nezustala nic dlužna.

Mluv, prosím, a buď přesvědčen, že není mnoho jiných věcí, které bych raději poslouchal.

Ale ovšem nebude to dobrodružné vypravování statečného Alkinoa, nýbrž vypravování muže sice také statečného, Éra Armeniova, rodem Pamfyla. Ten zahynul kdysi v boji; a když po deseti dnech byly sbírány mrtvoly již porušené, byl nalezen neporušen a donesen domů; měl býti pohřben a tu dvanáctého dne, když už ležel na hranici, oživl a oživnuv vypravoval, co na onom světě uviděl. Pravil pak, že jeho duše, když z něho vyšla, putovala ještě s mnoha jinými a přišly na jakési podivuhodné místo, na němž zely dva otvory do země blízko vedle sebe, a nahoře zase proti nim jiné otvory do nebe. Mezi těmi pak seděli soudcové, kteří po každém

rozsudku spravedlivým kázali bráti se cestou na pravo vzhůru nebem, připevnivše jim vpředu označení svého soudního nálezu, nespravedlivým však cestou na levo dolů; měli pak i tito znamení všech svých skutků, ale vzadu. Když pak předstoupil on, řekli prý, že se má státi zvěstovatelem lidem o onom světě a že mu přikazují, aby si všechno na tom místě vyslechl a prohlédl. Tu pak viděl, jak tam jedním otvorem do nebe a jedním do země odcházejí duše, když byl nad nimi vynesen rozsudek, kdežto druhými se vracejí: z jednoho že vystupují ze země, plné špíny a prachu, druhým pak že jiné sestupují z nebe čisté. A ty, které po každé přicházejí, že mají vzezření, jako by přicházely z daleké cesty; s radostí odcházejí na luh, rozbíjejí si tam stánky jako o velké slavnosti a pozdravují se vespolek, které se znají, ty, které přišly ze země, vyptávají se druhých, jak jest v nebi, a duše přišlé z nebe, jak jest zase u oněch. Tu pak si vespolek vypravují, jedny s naříkáním a pláčem, vzpomínajíce si, jak četná a jaká utrpení prožily a viděly na své podzemní pouti — trvá prý pak ta pout tisíc let — kdežto zase duše přišlé z nebe vypravují o slastech a podívaných nevýslovné krásy. Pověděti tak mnoho věcí, Glaukone, vyžadovalo by dlouhého času; avšak hlavní věc jest prý to, že za všecky křivdy, kterých se kdo na kom dopustil, a za všecky osoby, kterým ukřivdil, jsou po řadě trestáni, za každou křivdu desetkrát — to jest vždy za sto let jednou, neboť tak dlouhý jest život lidský — aby desateronásobnou pokutou odpykali za každou křivdu, a na příklad, jestliže někteří byli mnohým lidem příčinou smrti, buď že zradili města nebo vojska, a do otroctví je uvrhli nebo byli spoluvinníky nějakého jiného zlosynství, aby za všechno to sklidili desateronásobné utrpení za každou vinu, a naopak zase jestliže prokázali nějaké dobrodiní a osvědčili se spravedlivými a zbožnými, aby v témž poměru sklízeli zaslouženou odměnu. O těch, kteří zemřeli hned po svém narození, a kteří žili jen krátký čas, vypravoval zase jiné věci, jež však nezasluhují zmínky. Za neúctu nebo úctu k bohům a k rodičům a za zabití člověka uváděl ještě větší odplaty.

Pravil totiž, že se nahodil k tomu, jak se jeden ptal druhého, kde jest veliký Ardiaios. Byl pak tento Ardiaios tyrannem v kterémsi městě v Pamfylii — tenkráte tomu bylo již tisíc let — a zabil svého starého otce i staršího bratra a spáchal ještě mnoho jiných bezbožných skutků, jak se vypravovalo. Tu prý ten, kterého se tázal, řekl: „Není zde a již sem asi nepřijde“.

14. „Spatřili jsme totiž i toto mezi oněmi hroznými divadly: když jsme byli blízko východu, majíce vystoupiti vzhůru a proživše již všechno ostatní, zahlédli jsme náhle onoho a ještě jiné — skoro většina z nich byli tyranni; ale byli tam i někteří prostí občané, kteří se velice provinili — myslili, že již vystoupí vzhůru, ale ten východ jich nechtěl přijmouti, nýbrž řval, kdykoli se pokoušel vyjíti někdo z těchto nevyléčitelných nebo dostatečně nepotrestaných hříšníků. Tu pak, pravil, divocí mužové a ohnivého vzezření, kteří stáli vedle a kteří tomu hlasu rozuměli, jedny popadli s obou stran a odváděli, Ardiaiovi však a jiným spoutali ruce, nohy i hlavu, srazili je k zemi, do krve je zmrskali a pak je vlekli pryč podél cesty, smýkajíce jimi trním a oznamujíce všem mimojdoucím, proč jsou tak vedeni a že jsou vedeni, aby byli svrženi do Tartaru“. Tu prý ze všech četných a rozmanitých strachů, které zažili, byl největší ten, aby jim nezavzněl ten hlas, až budou chtít vystupovati, a že každý s největší radostí vystupoval, když nezavzněl.

A takové že tedy asi jsou pokuty a tresty a naopak zase opačné proti těmto odměny. Když si každý pobyl sedm dní na oné louce, musili osmého dne povstati a bráti se odtamtud a čtvrtého dne přišli na místo, odkud spatřili rovný pruh světla, jako sloup, táhnoucí se shora celým nebem i zemí, podobný nejvíce duze, ale jasnější a čistší; ušedše cestu jednoho dne přišli k němu a tu viděli uprostřed světla táhnoucí se od nebe konce lan, kterými jest nebe svázáno — toto světlo jest prý totiž pás nebes, držící pohromadě celou otáčející se oblohu jako pásová lana trier — a od těch konců jdoucí vřeteno Nutnosti, jímž jsou otáčeny vše-

chny nebeské kruhy; jeho hřídelík a háček jest prý z oceli, přeslen pak jest smíšen z této a z jiných látek. Sestrojení toho přeslenu jest prý takovéto: jeho tvar jest jako u obyčejného na zemi, ale podle toho, co o něm říkal, třeba si pomysliti, že jest takový, jako kdyby do jednoho velkého přeslenu, dutého a veskrze vydlabaného, byl vložen jiný takový menší a přiléhající přeslen, jako nádoby, které se mohou do sebe vespolek vkládati, a tak i jiný třetí a čtvrtý a ještě čtyři jiné. Všech přeslenů jest prý totiž osm: vloženy jsou jeden do druhého, ukazujíce své kraje nahoře jako prstence a kolem hřídele tvoří souvislý povrch jednoho přeslenu; onen pak jest protknut naveskrz středem osmého přeslenu. Tu pak šířka prstence prvního a nejkrajnějšího přeslenu jest prý největší, druhé co do šířky jest mezikruží šestého, třetí pak čtvrtého, čtvrté osmého, páté sedmého, šesté pátého, sedmé třetího, osmé pak druhého. A prstenec největšího přeslenu jest pestře třpytivý, sedmého nejjasnější, prstenec osmého má svou barvu od lesku sedmého, prstence druhého a pátého jsou si vespolek podobny a jsou žlutší než ony, třetí pak má barvu nejbělejší, čtvrtý načervenalou, šestý pak jest druhý co do bělosti. Otáčí se pak vřeteno jako celek jedním a týmž směrem, ale v tom celku, dokola se pohybujícím, sedm vnitřních prstenců otáčí se zvolna směrem celku protivným; z těchto pak samých že nejrychleji jde kruh osmý, na druhém místě a mezi sebou stejně rychle sedmý, šestý a pátý; třetí stupeň rychlosti má, jak prý se jim jevilo, při svém zpětném otáčení kruh čtvrtý, čtvrtý třetí a pátý druhý. Otáčí se pak to vřeteno na klíně Nutnosti. A na jeho prstencích nahoře na každém prý sedí Sirena, spolu se otáčejíc a vydávajíc jediný zvuk, jediný ton; ze všech osmi pak zavznívá jedna souzvučná harmonie. Kolem dokola pak sedí ve stejné vzdálenosti tři jiné bytosti, každá na jednom stolci, dcery Nutnosti, Moiry, bíle oděné, ověnčené stužkami, Lachesis, Klotho a Atropos, a zpívají k harmonii Siren, Lachesis o minulém, Klotho o tom, co jest, a Atropos o budoucím. A Klotho čas od času dotýkajíc se pravicí

vnějšího prstence vřetena pomáhá jím otáčeti, Atropos pak levicí zrovna tak zase prstenců vnitřních; Lachesis pak se dotýká střídavě obojích tu pravou tam levou rukou.

15. Když pak tam duše přišly, musily prý jíti přímo před Lachesi. Tu pak je jakýsi hlasatel nejprve rozestavil do řady, potom vzav s Lachesina klínu losy a znaky životů vystoupil na vysoké řečniště a takto mluvil:

„Slyšte, co praví Nutnosti dcera, panenská Lachesis. Duše krátkověké, toto jest počátek nového kola smrtonosného pro smrtelné pokolení. Váš životní osud nebude určen tím, že by daimon dostal losem vás, nýbrž vy sami si daimona vyvolíte. Kdo bude první vylosován, ať první si volí život, k němuž pak bude nutností připoután. Dobro jest statek bez pána; podle toho, jak kdo bude nebo nebude o ně státi, bude ho míti více nebo méně. Odpovědnost má volitel; bůh není odpovědný".

Pověděv toto hodil prý přede všechny losy a každý si zdvihl ten, který padl vedle něho, vyjma jeho, Era, neboť jemu to hlasatel nedovolil; každému pak, kdo si zdvihl los, bylo z něho patrno, kolikáté místo dostal. Potom pak zase položil před ně na zemi znaky životů, mnohem větší počet než bylo přítomných. Byly pak rozmanitých druhů: byly tam totiž životy všech zvířat a také všechny životy lidské. Tak byly mezi nimi i tyrannidy, jedny doživotní, druhé uprostřed překažené a končící se chudobou a vyhnanstvím a žebrotou; byly i životy slavných mužů, proslulých jednak tělesným vzrůstem a krásou anebo také sílou a zdatností v závodech, jednak rodem a vynikajícími vlastnostmi předků, a naopak zase mužů po těchto stránkách neslavných a zrovna tak i žen. Duševní vlastnosti však tam nebyly zařaděny, poněvadž podle toho, jaký život si každá duše zvolí, takovou se nutně stává; avšak ostatní vlastnosti byly smíšeny jak vespolek, tak s bohatstvím nebo chudobou, jiné s nemocí, jiné se zdravím, jiné pak byly uprostřed toho všeho.

Zde, milý Glaukone, ovšem nastává pro člověka

patrně svrchované nebezpečenství a proto jest se co nejvíce vynasnažovati, aby každý z nás nedbaje ostatních nauk, byl hledatelem i žákem jen té nauky, že které by nabyl schopnosti poznati a nalézti, kdo by ho učinil silným a znalým, aby rozeznával život dobrý a zlý a volil si vždy a všude z možných životů nejlepší; aby si o všem, co bylo právě řečeno, činil úsudek jednak srovnáváním jednak rozborem, hledě k tomu, jak se to má k životní dokonalosti a takto věděl, jaký jest účinek krásy smíšené s chudobou nebo s bohatstvím a při jakém stavu duše působí zlé nebo dobré, a co znamenají různé způsoby urozenosti a neurozenosti, života v soukromí a v úřadech, síly a slabosti, bystrosti a tuposti a všechny takové stavy jednak od přirozenosti s duší spojené, jednak získané — jaký účinek má všechno to jsouc vespolek míšeno, tak aby si člověk mohl ze všeho toho po úvaze vybrati, hledě k přirozené povaze své duše, a rozeznávati život horší i lepší, horším jmenuje ten, který by ji zaváděl do nespravedlivosti, lepším pak, který by ji činil spravedlivější. Všechno ostatní nechá stranou: neboť jsme viděli, že tato volba jest nejlepší pro život zde i po smrti. To musí býti jeho ocelové přesvědčení a s tím musí jíti do Hádu, aby se ani tam nedal oslniti bohatstvím a takovými zly a aby se nestalo, že by upadl do způsobů tyranských a jiných takových skutků a tím způsobil jednak jiným mnoho nezhojitelného zla, jednak i sám ještě větší utrpěl, nýbrž aby se naučil voliti si vždy z takovýchto krajností život střední a vyhýbati se výstřednostem v obou směrech, a to jak zde v tomto životě, podle možnosti, tak i ve veškerém potomním: takto zajisté stává se člověk nejšťastnějším.

16. A tu pak dále, jak oznamoval posel z onoho světa, mluvil ten hlasatel takto: „I na toho, kdo přijde naposled, vybéře-li si s rozumem a bude podle toho žíti, čeká život spokojený, ne špatný. Ani, kdo první volí, nebudiž bez starosti, ani kdo poslední, nepozbývej mysli."

Při této řeči šel prý ten, který dostal losem první místo, a přímo si vybral největší tyrannidu: vybral si,

aniž si byl pro nerozumnost a hltavost všeho dostatečně všiml, avšak zůstalo ho tajno, jaký jest v tom obsažen osud, snědení vlastních dětí a jiné hrozné věci; když pak měl kdy to zpozorovati, bil se v prsa a naříkal na svou volbu, nedrže se výstrahy hlasatelovy, neboť nedával vinu toho neštěstí sobě samému, nýbrž osudu a daimonům a všemu jinému spíše než sám sobě. Byl pak to jeden z těch, kdo přišli z nebe; ve svém předešlém životě žil v spořádané obci a měl účast v ctnosti, ale jen ze zvyku, bez snahy poznati pravdu. Jak možno říci, většina těch, kdo se při této volbě neosvědčují, jsou právě ti, kteří přicházejí z nebe, poněvadž jim chybí zkušenost v utrpení; ale kteří přicházejí ze země, ti konají svou volbu z větší části bez ukvapení, protože sami zakusili útrapy a také u jiných je viděli. Právě pro tu ukvapenost většině duší se stává záměna zla a dobra a také pro náhodnost losu; neboť jestliže někdo po každé, kdykoli přichází do života zde na zemi, zdravě se zabývá poznáváním pravdy a jestliže mu nepadne los volby mezi posledními, ten, jak se zdá ze zpráv s onoho světa, nejenom zde by byl šťasten, nýbrž i jeho cesta odsud tam a zase sem nazpět nebyla by podzemská a drsná, nýbrž hladká a nebeská.

To pak zajisté prý stojí za podívanou viděti, jak jednotlivé duše si vybíraly životy; byla to prý totiž podívaná žalostná i směšná a podivná. Většinou si totiž vybíraly podle zkušenosti ze svého dřívějšího života. Tak prý viděl, jak duše kdysi Orfeova si vybírala život labuti, protože z nenávisti k ženskému pohlaví pro smrt od nich utrpěnou nechtěla přijíti na svět ze ženy; dále viděl, jak duše Thamyrova si vybrala život slavíka; viděl pak také, jak labuť přecházela k volbě života lidského a zrovna tak i jiní zpěvní ptáci. Dvacátá pak podle losu duše si zvolila život lva: byla to duše Aianta Telamonova, jež se nechtěla státi člověkem, protože chovala v paměti ono rozhodnutí o zbraních. Potom přišla duše Agamemnonova; také tato ze zášti k lidskému pokolení pro to, co vytrpěla, zaměnila svůj život za život orla. Mezi prostředními pak dostala los

duše Atalantina; ta spatřivši veliké pocty muže zápasníka, nedovedla se zdržeti a vzala. Po této pak prý uviděl duši Epeia Panopeova, jak přešla v přirozenost ženy, znalé umělých prací; dále pak mezi posledními uviděl duši šaška Thersita, jak vstupuje v opici. Náhodou pak podle určení losu šla volit ze všech poslední duše Odysseova; ve vzpomínkách na dřívější lopoty a zbavena ctižádostivosti dlouho chodila sem a tam a hledala život prostého muže, vzdáleného veřejné činnosti, a konečně po dlouhém hledání jej nalezla kdesi ležící a od ostatních pominutý: jak jej spatřila, pravila, že by byla totéž udělala, i kdyby jí bylo připadlo první místo, a s radostí si jej vzala. A děly se tam podobně jiné přechody zvířat v lidi i v jiná zvířata navzájem, tvorové nespravedliví se měnili v divoké, spravedliví v krotké a vznikaly všeliké směsi.

Když pak tu všechny duše měly vybrány životy, předstupovaly v pořadí určeném losem před Lachesi; ona pak podle toho, který život si kdo zvolil, přidělovala každému toho daimona za strážce života a naplňovatele zvoleného osudu. Ten vedl duši nejprve ke Klotho přímo pod její ruku a pod vřeteno jí otáčené, utvrzuje tak osud, který si byla zvolila; dotknuv se pak této vedl ji zase k předoucí Atropě, čině tak udělený osud nezměnitelným; odtamtud pak šel neobraceje se pod stolec Nutnosti, a když jím prošel a když také ostatní tamtudy prošli, ubírali se všichni na rovinu řeky Zapomenutí, hrozným vedrem a dusnem, neboť rovina ta byla bez stromů a beze všech rostlin. Rozložili se pak, když už nastával večer, u řeky Bezstarostnosti, jejíž voda se nedrží v žádné nádobě. Tu pak každý musil vypíti jistou míru té vody, ale kteří nebyli chráněni rozumem, pili přes míru; každý, kdo se napil, na všechno zapomínal. Když pak ulehli a nastala půlnoc, nastala prý bouře a zemětřesení a náhle byli odtamtud unášeni každý jinam vzhůru ke zrození, tryskajíce jako hvězdy. Jemu samému že bylo zabráněno, napíti se vody; ale kudy a jak přišel do těla, že neví, nýbrž najednou otevřel oči a uviděl, že je ráno a že leží na hranici.

A takovým zpusobem, Glaukone, zachránila se ta báje a nebyl jí konec, jako jiným, a také nás by zachránila, budeme-li se jí říditi; pak dobře přejdeme řeku Zapomenutí a neposkvrníme své duše. Nuže, bude-li míti má řeč účinek, v přesvědčení, že duše jest nesmrtelná a schopna snášeti všecko zlé i všecko dobré, budeme se vždy držeti cesty vzhůru a s pomocí rozumného myšlení vším způsobem konati spravedlnost, abychom byli přáteli sami sobě i bohům jak zde na zemi, dokud tu dlíme, tak až si budeme vybírati za ni odměnu jako vítězové, a aby se nám i zde i na té tisícileté pouti, kterou jsme popsali, dobře vedlo.

POZNÁMKY.

(Číslice na kraji udávají stránku textu.)

33. pomodlit se k bohyni: byla to Bendideia, svátek bohyně Bendis, thrácké Artemidy, jež měla v athenském přístavě Peiraieu svůj chrám Bendideion. Kdy bylo její uctívání v Peiraieu zavedeno, nevíme.

35. staré přísloví: narážka na řecké přísloví, obdobné našemu »vrána k vráně sedá, rovný rovného si hledá«.

37. Simonides: lyrický básník v době kolem r. 500 př. Kr., slavný skladatel epigramů, plných praktické moudrosti.

40. při hře v šachy: tak překládám řecké slovo, znamenající několik způsobů her ne sice stejných s našimi šachy, dámou a pod., ale v principu jim podobných.

44. Bias a Pittakos bývali jmenováni mezi tak zvanými sedmi mudrci řeckými, jimž byly přičítány různé mravoučné sentence.

Korintský samovládce Periandros (okolo r. 500 př. Kr.), makedonský král Perdikkas (zemřel r. 414 př. Kr.) a perský král Xerxes, známý svou výpravou proti Řekům, jsou tu jmenováni jako typy tyrannů a tím zároveň i lidí nemoudrých. Ovšem i Periandros býval uváděn mezi sedmi mudrci. Ismenias byl ne vždy poctivý politik thebský za doby Platonovy.

45. kdybych nebyl dříve naň pohlédl než on na mne: narážka na pověru, že člověk oněmí, potká-li z nenadání vlka a ten se na něj podívá dříve než člověk na vlka.

46. Jaký si navrhuješ trest? Rčení z attického řízení soudního; v některých processech nebyl trest stanoven již v zákoně samém a tu činil návrh na trest žalobce, obžalovaný pak směl učiniti návrh vlastní. Tak tomu bylo na př. i v processu Sokratově.

47. Pulydamas: pověstný zápasník z Thessalie, vítěz v závodech olympijských r. 408 př. Kr.

50. sykofantes: ve vlastním smyslu »udavač« (na soudě) se zabarvením asi jako u nás slovo »špicl«; přeneseně o sofistických záludnostech v debatě.

51. střihati lva: přísloví o tom, kdo podniká něco nemožného.

53. pojem spravedlnosti se přešinul na opačnou stranu: ukázalo se, že spravedlnost jest, co prospívá slabšímu a ne silnějšímu.

62. komu každý z obou jest podoben, takový jeden i druhý jest: důkaz jest založen na obratu soudu, logicky nesprávném: jestliže A jest B, jest A podobno B: tedy jestliže C jest podobno D, C jest D. Příklad sofistického usuzování, pochopitelný v době, kdy byly stavěny základy logiky.

66. určitá dokonalost: nemáme v češtině slova, kterým by bylo možno plně vystihnouti řecké slovo ἀρετή, znamenající na jedné straně relativní zdatnost, činnou schopnost ve vlastním oboru působení, výkonnost, na druhé straně absolutní zdatnost mravní, ctnost.

68. o Bendideích: viz poznámku ke str. 33.

70. dal se jako had okouzliti: představa o účinku zpěvu a hudby na hady, známá i naší době z toho, co se vypravuje o krotitelích hadů v Indii, byla ve starověku docela běžná.

75. Hesiodos a Homeros: z onoho jsou uvedeny verše 233 n. díla »Práce a dnové«, z tohoto pak z Odysseie XIX. zpěvu v. 109 nn.

76. Musaios: legendární pěvec a věštec řecký; jeho synem míní Platon asi Eumolpa, zakladatele eleusinských mysterií. Obě tato jména jsou odvozena od slov, značících pěvecké umění.

77. První citát z Hesioda, Díla a dnové 287 nn., druhý z Homerovy Iliady IX., 497 nn.
haldu knih od Musaia a Orfea: u Řeků vznikla celá apokryfní literatura »orfická« o očistách a životě záhrobním. Musaios byl jmenován synem bohyně měsíce Seleny, matkou Orfeovou byla v legendách Musa Kalliope.

78. Archilochos, geniální básník osobní a zvláště útočné lyriky, užil několikráte — snad první — lišky jakožto typu lstivosti.

81. synové tamhle toho muže: tomuto rčení jest rozuměti, jak vidíme z jiného místa Platonova (Filebos 36 D), ve smyslu přeneseném: Sokrates nazývá Glaukona a Adeimanta, ve skutečnosti syny Aristonovy, syny a jako dědici Thrasymachovými proto, že přejali v rozpravě Thrasymachovu úlohu. Koho myslí Sokrates Glaukonovým milovníkem, nelze s určitostí říci.

86. jacísi jiní posluhovači: Platon nezavádí do své obce otroků; k hrubým pracím tělesným určuje občany, duševně neschopné prací vyšších.

87. rhapsodi: přednášeči epických básní, zvláště Homerových.

89. hráčem v šachy: viz poznámku ke str. 40.

90. vznětlivost: tento překlad nijak nevystihuje řeckého slova thymos, jímž Platon označuje zvláštní duševní stránku, citovou prudkost, projevující se zvláště rozčilením, hněvem, ctižádostí, řevnivostí, ale vedoucí při tom obyčejně ve shodě s rozumem k sebevědomému činu, který má účelem uplatniti nebo obhájiti vlastní osobnost. Thymos jest mu »částí« duše zrovna tak jako rozum a žádostivost, a jako jest ctností rozumu moudrost, žádostivosti uměřenost (rozumnost), tak projevem thymu jest statečnost. Našemu myšlení pojem thymu chybí a my přičítáme funkce, které má u Platona thymos, dílem citu, dílem vůli. Proto nemáme pro něj ani vhodného slova a musíme voliti překlady různé, podle místa, o které právě jde.

91. vlastnost v pravdě filosofickou: kdykoli ponecháváme v překladě řecké slovo filosofie (φιλοσοφία) a jeho odvozeniny, třeba vždy míti na mysli jeho původní význam »záliba v moudrosti«, »láska k vědění«; že při tom nejde jenom o stránku intellektuální, nýbrž také — a to druhdy větším dílem — o stránku morální, rozumí se u Platona samo sebou.

94. Uranos... Kronos: podle rodopisů bohů předkové bohů olympských. O Uranovi vypravuje Hesiodos (Theogonia 154—181), že ukrýval děti, které měl s Gaiou (Zemí), pod zemí. Nejmladší z nich Kronos vyklestil svého otce a sám se ujal vlády. Z obavy, aby nebyl sám svržen od svých dětí, každé novorozeně, které mu Rheia porodila, snědl. Teprve když se narodil Zeus, podstrčila Rheia Kronovi kámen a dítě zachránila.
když byli obětovali ne sele: sele bylo obvyklou obětí před zasvěcováním do mysterií eleusinských.
Hera byla spoutána od syna: v Homerově Iliadě I. 588 a XV. 18 jest vypravováno, jak Zeus spoutal Heru a shodil s Olympu Hefaista, snažícího se jí pomoci; versi, že Hera byla spoutána od syna, a to pomocí kouzelného křesla, nalézáme u Pausania I. 20, 3.

96. dva sudy: verše z Homerovy Iliady XXIV. 527 nn.
Pandaros: trojský lučištník, jenž v Iliadě IV. 69 nn. z vůle Diovy a z návodu Athenina proti smlouvě vystřelí a poraní Menelaa.
svár bohyň: známý soud Paridův.
osudy Niobiny: Niobe, dcera Tantalova, byla potrestána ztrátou všech svých dětí, že se vynášela svým rodinným štěstím nad Leto, matku Apollonovu a Dianinu.

osudy Pelopovců: potomci Pelopovi byli Atreus a Thyestes, dále Agamemnon, Menelaos a Aigisthos, Agamemnonovy děti pak Ifigeneia, Elektra, Orestes. Na každém z nich se nějakým způsobem projevila kletba, ležící na tomto celém rodě.

98. bohové, podobni hostem: verše z Homerovy Odysseie XVII. 485 n.

Proteus: mořský bůh, jenž uměl věštiti, ale nerad to činil a proto se proměňoval ve všeliká zvířata, kdykoli ho někdo žádal o věštbu. Příklady v Odyssei IV. 456 nn., u Vergilia Georg. IV. 405 nn., 440 nn., u Ovidia Metam. VIII. 730 nn.

Thetis: dcera mořského boha Nerea, proměňovala se v různé podoby, aby se vyhnula sňatku se smrtelným Peleem; tuto pověst nalézáme zejména u Pindara Nem. IV. 62 nn.

ať neuvádí Heru: narážka na motiv, který zpracoval Aischylos v nezachované tragoedii Xantriai (Česačky vlny). Snad se tu přestrojila za kněžku proto, aby přistihla svého olympského chotě s Inachovou dcerou Io, kněžkou. Inachos řeka v Argolidě; děti boha řeky mají přívlastek »živné« jako sám otec.

101. Zeus posílá sen Agamemnonovi: vypravováno na začátku druhého zpěvu Homerovy Iliady.

u Aischyla: z které Aischylovy tragoedie jsou uvedené verše, citované i u jiných spisovatelů, není známo. Víme jen, že Thetis vystupovala v tragoedii, která měla podkladem zápas o zbroj, pozůstalou po padlém Achilleovi.

102. n. Uvedené verše jsou všechny z Homera. (Od. XI. 489—491, Il. XX. 64 n., Il. XXIII. 103 n., Od. X. 495, Il. XVI. 856 n., Il. XXIII. 100 n., Od. XXIV. 6—9.) První úryvek jest z řeči Achilleovy k Odysseovi v podsvětí a výrazně charakterisuje řeckou lásku k životu na tomto světě.

104. n. Verše z Homerovy Iliady; první dva úryvky líčí divoký nářek Achilleův nad smrtí Patroklovou (XXIV. 10—12 a XVIII. 23 n.), ve třetím hořekuje Priamos pro padlého Hektora (XXII. 414 n.). Nebohou matkou jmenuje se Achilleova matka Thetis, když slyší v moři nářek Achilleův nad Patroklem (XVIII. 54). Z příkladů nářků Diových vztahuje se první na Hektora, pronásledovaného od Achillea (XXII. 168 n.), druhý jest z Diovy řeči k Heře, když se Diův syn Sarpedon utkal v boji s Patroklem (XVI. 433 n.).

105. Smích bohů: nesmrtelný tento výjev na Olympu líčí Homer v Iliadě I. 599 n.; odtud rčení »homerský smích«.

106. z těch, kdo umění znají: z Homerovy Odysseie XVII. 383 n.

Diomedes: Il. IV. 412 oslovuje tak Diomedes Sthenela.

Achajové šli: Platon tu spojuje dvě různá místa Iliady, III. 8 a IV. 431.

107. opilče: nadávky Achilleovy Agamemnonovi v Il I. 225.

stojí tu stoly: slova Odysseova v Od. IX. 8—10.

nejsmutnější jest: Od. XII. 342.

Zeus: vypravováno v Iliadě XIV. 286 nn.

Ares a Afrodite: vypravováno v Od. VIII. 266 nn.

pak se udeřil v hruď: slova Odysseova v Od. XX. 17 n.

108. dary i bohy získati lze: stará průpověď, připisovaná Hesiodovi.

Foinix: jeho řeč k Achilleovi v Homerově Il. IX. 515 nn. O přijetí darů Il. XIX. 278 nn.

Výkupné dostal Achilleus od Priama za mrtvolu Hektorovu, Il. XXIV. 228 nn.

Zklamal's mne, dalekostřelný: Il. XXII. 15 a 20.

k bohu řeky: k bohu řeky Skamandra, spojenci Trojanů, jak se vypravuje v Iliadě XXI.

o kštici, posvěcené Spercheiovi: Il. XXIII. 140—151. Spercheiovi ji zaslíbil Peleus za šťastný návrat Achilleův.

vláčení Hektora: Il. XXII. 395 nn. a XXIV. 14 nn.

pobití zajatců: Il. XXIII. 175 nn.

Theseus a Peirithoos: Peirithoos podle legendy pomáhal příteli Theseovi při uloupení Heleny a Theseus pomáhal Peirithoovi, když se pokusil unésti z podsvětí bohyni Persefonu.

109. s bohy kdo jsou spřízněni: verše z Aischylovy tragoedie Niobe (viz pozn. ke str. 96); pronáší je Niobe a mluví v nich o svém otci Tantalovi a jeho rodě, jemuž jest Zeus, otec Tantalův, bohem »otcovským« v plném smyslu slova.

110. Chryses prosil Agamemnona: uvedené verše jsou v Iliadě I. 15 n.

114. aby oni, mužové, napodobovali ženu: napodobitelem jest Platonovi nejen herec, nýbrž i divák, poddávající se charakteru představovaného děje. Pro motivy dole uvedené měl Platon příklady z komoedií a tragoedií své doby, zejména z tragoedií Euripidových.

řehot koní, řev býků: Platon zde odsuzuje realistické divadelní effekty, jež byly za jeho doby čím dále tím více oblíbeny a v nichž viděl úpadek umění proti dřívější jednoduchosti.

116. jeden z nich má zajisté jen malé přechody: harmonie (tonina) a rhythmus řídí se podle rázu slovesné

stránky skladby; je-li ten ráz jednotný, bez rušného střídání živlu dramatického s vypravováním, jest jednotná i stránka harmonická a rhythmická, v opačném případě musí býti rozmanitost textu náležitě vystižena rozmanitostí stránky hudební.

117. nalijíce vonné masti na hlavu jeho: vonnými mastmi (oleji) a vlněnými vínky byla projevována úcta sochám bohů; ironie.

118. smíšeně lydská a přísně lydská: řecké toniny nejsou založeny na akkordech, nýbrž jsou to výseky z jednotného plného tónového systému, který vznikl v theorii rozšířením a spojením jednotlivých užívaných tetrachordů, t. j. řad o čtyřech po sobě následujících tónech; toniny pak se rozeznávaly podle tónu, od kterého vycházely: dorská e f g a h c d e, fryžská d e f g a h c d, lydská c d e f g a h c, hypodorská (aiolská) a h c d e f g a, mixolydská (smíšeně lydská) H c d e f g a h, hypofryžská (ionská) g a h c d e f g, hypolydská f g a h c d e f. Termin syntonolydská, jejž překládáme »přísně lydská«, není nám jasný. Srov. Nejedlý, Všeobecné dějiny hudby, I. 620 nn.

když se mu podaří, nevede si zpupně: 399 B vynechávám καί před μὴ ὑπερηφάνως.

119. panharmonie: směs rozmanitých harmonií, rychlé přecházení od jedné harmonie ke druhé.

hotovitelů harf a citer: v originále τρίγωνα a πηκτίδες; o těchto nástrojích i jiných, které jsou dále uvedeny, vykládá Nejedlý v uvedeném díle 445 nn.

dáváme-li přednost Apollonovi před Marsyou: podle legendy vynalezl flétnu fryžský Marsyas a odváživ se hudebního zápasu s Apollonem, hrajícím na kitharu, byl od něho přemožen a potrestán tím, že byl přivázán ke stromu a za živa s něho sedřena kůže. Symbolisace sporu mezi hudbou domácí a cizí. Srv. Nejedlý v uvedeném díle 339 n.

při psu: zvláštní zapřisahání Sokratovo, na jehož původ snad ukazuje jeho plnější forma v Platonově Gorgiovi »při psu, bohu Egypťanů«.

jsou jisté tři formy: řecká rhythmika rozeznávala trojí druh taktů podle poměru těžké části taktu (these) k části lehké (arsi), počítaného podle toho, kolik základních časových jednotek která část obsahuje: u daktylu a anapaestu jest ten poměr 1 : 1 (these má základní doby dvě, arse také dvě), u iambu, trocheje a ioniku (⏑⏑ — — a variace) 2 : 1 (1 : 2), u paionu (— ⏑⏑⏑ a variace) 3 : 2 (2 : 3).

jako při tónech čtyři: míněn patrně tetrachord, o němž srov. poznámku ke str. 118.

Damon byl vynikající hudební praktik a theoretik athenský, učitel Perikleův, Sofokleův a Sokratův. Nejasnost a povrchnost, se kterou jest zde reprodukován výklad Damonův, jest prostředek stilisační, ne následek nedostatku vědění.

123. Nesmí k pravé lásce přistupovati nic šíleného. Platon vylučuje zde, jako i jinde ve svých spisích, z milostného poměru smyslný požitek, na druhé straně však nemůže u něho býti jinak, než že při všech milostných vztazích má na mysli poměr mezi muži a jinochy samými, tedy tak zvanou paiderastei; toto slovo nemělo pro něho toho ošklivého přízvuku jako má u nás: tu třeba čísti jeho Symposion.

125. nechválíš stolu syrakuského: labužnictví Syrakusanů bylo ve starověku příslovečné; stejně tak byly pověstny hetéry korinthské a jemné pečivo attické.

126. synové Asklepiovi před Trojou: lékaři Machaon a Podaleirios; Platon má na mysli Homerovo vypravování v XI. zpěvu Iliady a směšuje při tom, co se tam praví o léčení Machaona samého a o léčení Eurypylově.

127. Herodikos zvaný Selymbrijský podle svého bydliště na severním břehu Propontidy, vrstevník Sokratův, první mezi lékaři zabýval se vědecky therapeutikou a diaetetikou; podle jiného místa Platonova zvláště prý doporučoval dlouhé procházky.

128. Fokylides, řecký básník mravních průpovědí, rodem z Mileta, žil v 6. stol. př. Kr.

129. Pandaros, srov. poznámku ke str. 96. Uvedený verš jest v Iliadě IV. 218.

Midas podle pověsti nesmírně bohatý král fryžský.

133. změkčilým bojovníkem: v Iliadě XVII. 588 řečeno o Menelaovi.

137. spojenci a pomocníky strážců: až dosud mluvil Platon o jednotném stavu »strážců« obce; ten nyní dělí na vlastní strážce, t. j. vládu, a na jejich spojence, pomocníky, t. j. vojsko. Obě tyto třídy jmenuje však i později leckde jedním slovem »strážci« proti třídě třetí, výrobní.

co si počíti s těmi nezbytnými nepravdami: o nich vyloženo v II. kn. kap. 21 a v III. kn. kap. 3.

cosi foinického: legenda o Kadmovi, zakladateli Theb. Foiničan Kadmos, přišed do Boiotie, zasil do země dračí zuby; z nich vyrostli muži, již však se sami pobili až na pět, a s těmi založil Kadmos Theby.

138. aby jej sesadili mezi řemeslníky: Platon nechtěl míti své třídy jako uzavřené rodové kasty.

142. kdybychom malovali sochu: třeba míti na mysli, že sochy u Řeků bývaly kolorovány, aspoň oči, oční víčka, obočí a vlasy.

145. jako ve známé hře: snad narážka na druh šachové hry, zvaný »hra na obce«, při níž každé pole šachovnice představovalo jednu obec.

146. přátelům všechno společno: tímto příslovím napovídá zde Platon myšlenku kommunismu žen a dětí, již pak obšírně rozvádí v knize V.

píseň se nejvíce líbí: citát z Homerovy Odysseie I. 351 n.

Damon: viz poznámku ke str. 119.

150. jako by usekávali sani hlavy: při čemž místo jedné usečené narůstají dvě nové.

sedě uprostřed země na jejím pupku: v Apollonově chrámu v Delfech byl bílý kámen, pokládaný za pupek, t. j. střed Matky Země; po jeho stranách byli dva zlatí orlové, představující orly, které podle legendy Zeus vyslal z nejzazšího východu a z nejzazšího západu, a kteří se na tom místě setkali.

154. nepokládáš za příliš trvalé: 430 B čtu podle Stobaia *μόνιμον*.

161. při těchto svých jednotlivých činnostech: 436 B čtu podle emendace Apeltovy *εἰ τῷ αὐτῷ τούτων* (m. *τούτῳ*) *ἕκαστα πράττομεν*.

168. pak se udeřil v hruď: viz pozn. ke str. 107.

171. tušení, o kterém jsme mluvili: v kap. 9. a 10., srov. II. kn. kap. 11. nn.

175. A tu jsem hodlal o nich pořadem pověděti: přerušený výklad o špatných formách obce a duše jest podán až v kn. VIII. a IX.

tvá jen tak pronesená poznámka: v 3. kap. IV. kn.

177. Adrasteia: zosobněná Nutnost v lidských dějích, zvláště pak zosobnění zlých následků, způsobených lidskou pýchou, tedy něco podobného jako Nemesis.

po provedení mužského kusu prováděti ženský: snad narážka na Sofronovy mimy, jež byly podle představovaných typů děleny na mimy mužské a ženské.

178. ženy cvičí nahé: třeba si uvědomiti, že základ řeckého slova gymnasion (= ústav pro tělocvik) jest adjektivum gymnos, nahý.

181. umění slovního sporu: po řecku *ἀντιλογική*, jinak také *ἐριστική*, charakteristický zjev doby Sokratovy a Platonovy. Přirozené záliby Atheňanů v debatách

využívali lidé, kteří s žonglérskou dovedností uměli posluchače překvapovati smělými a zdánlivě správnými logickými hříčkami, záležícími zejména v poměru pojmů k pojmům protikladným a sporným, v nepřesném obracení soudů a ve spojování různých přísudků s týmž podmětem. Mnoho ukázek podává Platon v dialogu Euthydemu. Ze zájmu o nalezení pravdy v tomto oboru zrodila se — jako z alchymie chemie — logika Sokratova, Platonova a zvláště Aristotelova. Proti eristice staví Platon dialektiku jakožto umění, hledati vědeckým rozhovorem pravdy.

lékař a lékař mají touž přirozenost: 454 D čtu podle Adama *ἰατρικὸν μὲν καὶ ἰατρικὸν τὴν αὐτὴν φύσιν ἔχειν*.

185. nezralý směšného trhá plod: upravený citát z Pindara, jenž kritisoval svým veršem nezralý moudrosti trhá plod počínání lidí, filosofujících o přírodě. Slovo *σοφίας* 457 B podle Adama v textu vynechávám.

189. ty odstraní na místě tajném a nezjevném: utracování dětí nebylo u Řeků neznámo a Platon ho používá jako prostředku ve své eugenické myšlence.

194. společenství dětí a žen u pomocníků: pomocníky zde myslí Platon nejen třídu vojenskou, jako jinde, nýbrž i vlastní správce.

196. vydržování obecním nákladem dokonalejší: k poctám vítězů ve hrách olympijských náleželo mezi jinými věcmi i to, že se jejich rodná obec svým nákladem postarala o jejich živobytí.

197. Hesiodos: citát z básně Práce a dni v. 40.

199. to další se ti nebude zdáti: Sokrates pokouší Glaukona, jehož erotickou povahu zná.

Homeros pravil o Aiantu: Il. VIII. 321 n. Větší porce masa při společném stole byla výsada vynikajících mužů i za dob historických, na př. králů ve Spartě.

200. čestnými místy atd.: Il. VIII. 162.

že náleží mezi hrdiny zlatého pokolení: t. j. stává se heroem, jací žili podle Hesioda za zlatého věku, a náleží mu podle toho příslušný kult.

uvěříme snad Hesiodovi: citát, který následuje, jsou upravené verše z Hesiodova díla Práce a dni 122 n.

209. sámo o sobě jest každý jeden: jedno jest krásno, ale krásných věcí jest mnoho. Zde ukazuje Platon logickou abstrakci jako cestu ke svým ideám.

210. kdo poznává, poznává něco či nic? Začátek výkladu nauky u Platona velmi důležité, ale v základě

chybné, o kvalitativní souvztažnosti mezi noetickým úkonem a jeho předmětem, vedoucí k uznání tří kategorií noetických: vědění má předmětem jsoucno (pojmy), nevědění nejsoucno a mezi obojím jest mínění (představa), vztahující se k předmětům světa viditelného. Soud o této kategorii dlouho nebyl ve vývoji Platonova myšlení ustálen.

214. To se podobá dvojsmyslným slovním hříčkám: hádanka, na kterou se zde naráží, zněla podle starověkého vykladatele tohoto místa takto: »Povídá se, že jistý muž a nemuž, spatřiv a nespatřiv ptáka a neptáka, sedícího na dřevě a nedřevě, hodil po něm a nehodil kamenem a nekamenem.« Smysl: kleštěnec špatně zahlédl netopýra, sedícího na rákosí, hodil po něm kusem pemzy, ale chybil se ho.

216. pohybují se v oblasti množství a proměnlivosti: množství proti jednomu jest Platonovi výrazem protikladu světa smyslových jevů proti světu ideí, chápaných rozumem.

223. to pak přísluší části se jsoucnem příbuzné: příbuzenství rozumu s absolutním jsoucnem a tedy s pravdou náleží mezi základní pojmy Platonova myšlení; čí duše toho příbuzenství nemá, ten není pravým filosofem.

228. Diomedovskou nutností: podle starověkého vykladatele tohoto místa vztahuje se toto rčení na násilí, kterým podle pověsti odplatil Diomedes Odysseovi jeho úklad.

230. opouštějíce ji sirou a osamělou: podle attického práva ujímal se osamělé dcery dědičky nejblíže příbuzný muž a bral si ji obyčejně za manželku.

231. o tom daimonském znamení: podle několika míst u Platona a u Xenofonta říkával Sokrates, že se v něm druhdy ozývá zvláštní vnitřní, »daimonský« hlas, jenž ho upozorňuje, že skutek, který hodlá učiniti, nebo slovo, které hodlá promluviti, nebude mu k užitku. Psychologická stránka Sokratova daimonia není dost jasná. Snad tu jde o tajemný výraz pro poznaný hlas rozumu, stavějícího se na odpor kladným pohnutkám jednání, citům.

233. Herakleitovo slunce: podle mínění Herakleitova slunce vzniká každý den nově vzněcováním výparů, které se vždy nahromadí na nejzazší hranici naší atmosféry; podobně měsíc a hvězdy.

234. že by se vskutku vytvořilo, o čem se nyní hovořilo: tímto překladem jsem se pokusil napodobiti rým originálu *γενόμενον-λεγόμενον*. Sokrates staví jeho náhodnost proti prázdnému krasořečnění po způ-

sobu Gorgiově, na nějž naráží i následujícími slovy vyměřen a připodobněn.

235. tato Musa: filosofie.

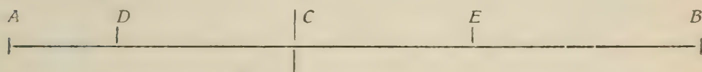
Či nemyslíš, že dostanou jiné názory: 500 A čtu podle Jowetta a Campbella ἦ místo ἤ.

241. největším poznatkem jest idea dobra: všechno myšlení Platonovo bylo nerozlučně spojeno s ethickým hodnocením; proto nalezl v idei dobra nejvyšší ideu, vyšší než samu jsoucnost, a spolu příčinu všeho světového řádu i všeho rozumového poznání (viz i str. 245 nn.).

244. Potřebuje snad sluch a zvuk ještě třetí věci: pro představu světla, hlavní to motiv následujícího místa, zapomíná Platon, že i zvuk potřebuje vodiče, vzduchu.

247. neřeknu »světem«... se slovem »světlo«: ťak napodobuji zvukový poměr řeckých slov οὐρανός (nebe) a ὁρατός (viditelný).

Představ si tedy, že to jest jako bys vzal přímku: výklad, který následuje, jest zásadní důležitosti pro Platonovu filosofii. Jeho podkladem jest Platonovo přesvědčení, že rozdílným druhům poznávaných předmětů odpovídají různé druhy poznání, a tuto myšlenku se zde snaží znázorniti obdobou jevů ve světě viditelném, užívaje k tomu lineárního schematu:

A C svět viditelný, C B svět pomyslný; A D stíny, obrazy na vodě a pod., D C zvířata, vůbec »skutečné« předměty viditelné, také modely a výkresy geometrické; C E předměty studia mathematického, na příklad trojúhelníky, E B předměty nejvyššího poznání rozumového, A D : D C = A C : C B.

248. duše jest nucena hledati z předpokladů: předpoklad, hypothesis, jest u Platona pojem mathematický; jest to soud zatímní platnosti, na němž se zakládá další usuzování, který však se může posléze objeviti klamným a tak býti přiveden ad absurdum.

249. aby došel až po to, co jest bez předpokladů: kdežto mathematika postupuje od svých předpokladů, jichž nezkoumá a neodůvodňuje, vpřed k řešení svých problémů, progressivně, zachází filosofie regressivně až k absolutnímu počátku a teprve pak se vrací ke své otázce, kritisujíc a také druhdy odmítajíc svůj původní předpoklad. Ale právě proto jest filosofické

(dialektické) poznání dokonalé, kdežto mathematické poznání, nedosahující nepodmíněného jsoucna, není poznání pravé a sluší mu jen jméno myšlení (v originále διάνοια).

252. jak praví Homeros: slova Achilleova k Odysseovi v podsvětí v Odyssei XI. 489.

258. jako při hře střepinami: hra podobná jako u nás vyhazování mince »hlava — orel«; házeno při ní střepinou, jejíž jedna strana byla bílá, druhá černá, tedy »den — noc«. Výchova není hra, jež by mohla býti ponechána náhodě, neboť tu jde o věc nesmírně vážnou.

Palamedes: význačný účastník výpravy proti Troji, jehož jméno bylo obetkáno romantickými pověstmi. Všichni tři velcí tragikové si jej zvolili za hrdinu a mimo jiné mu přičítali vynalezení počtů.

261. vyzývajíc nejprve na pomoc uvažování: slovem »uvažování« překládám orig. λογισμός, aniž dovedu vystihnouti jedním slovem dvojí význam tohoto výrazu, »počítání« a »přemýšlení«, jehož právě v této stati Platon plně využívá.

263. odborní mathematici se smějí: mathematikům jest nesloženost a nedělitelnost pojmu »jeden« předpokladem; odůvodniti tento předpoklad nenáleží arci jim, nýbrž dialektikům. Jen filosofovi jest na př. problemem, jak líčí Platon ve Faidonu, že dvojice vzniká jednou, když se k jednomu přidá, přiblíží jedno, podruhé, když se jedno rozštěpí a části se oddálí.

265. v tvé Kallipoli: Kallipolis, doslova »Krásné město«, bylo jméno několika měst v Řecku; Sokrates je zde významně dává ideální obci, kterou spolu s Glaukonem tvoří. Nemyslím, že by bylo správné, stírati zvláštní nádech jeho slov překladem »v tvé krásné obci«, »v tvém vzorném státě«, jako činí jiní překladatelé.

266. aby se nezdálo, že zavádíš nauky neužitečné: ironie Platonova jest tu namířena proti utilitarismu ve vyučování jako nahoře při výkladě o účelu vyučování arithmetice.

žádná obec nemá toho oboru ve vážnosti: potřebu vědecké stereometrie zdůrazňuje Platon opět a opět a jest zajímavo, s jakým očekáváním se dívá na její budoucnost; pověsti vystihly tento jeho zájem vypravováním o jeho řešení t. zv. delského problému.

269. tvůrce světa: o tvůrci světa, demiurgovi, a jeho práci vyložil Platon později v dialogu Timaiovi.

270. mluví o jakémsi »zhušťování«: umělé nalézání nejmenších intervalů v hranicích intervalů normálních.

273. postačí tedy jako dříve: na konci knihy VI.

274. jsouce jako nesměrné veličiny bez rozumové přesnosti: srovnání bylo Platonovi na snadě tím, že řecké ἄλογος (jako lat. irrationalis) má oba významy, jednak »nerozumný«, jednak (v mathematice) »nesměrný«.

275. nikoli nepovolaní, nýbrž povolaní: vlastně podle originálu »nikoli bastardi, nýbrž praví členové rodu« hledíc na 9. kap. VI. kn., kde jest obšírněji rozvedeno toto přirovnání, zakládající se na ustanoveních athenského práva dědického.

276. nelze věřiti Solonovi: narážka na Solonův verš **»ještě i starý můj věk mnohému učí se rád«.**

280. svých dialektických kritiků: podle originálu vlastně »těch, kteří je (jejich tvrzení) vyvracejí«. Jde tu o zneužívání dialektiky k eristice, o čem viz pozn. ke str. 181.

282. Všecky obyvatele... pošlou pryč na venkov: jak patrno, otázka, zdali jest ideální zřízení obce možné, přechází v otázku, zdali jest možno občanstvo »převychovati«; Platon zde podává návrh na její praktické řešení, jako byl již v 13. kap. VI. knihy mluvil o čisté desce, na které má býti nakreslen plán dokonalého státu.

284. přímo po ní vznikající demokratie: již zde sluší připomenouti, že vývoj jedné ústavy z druhé, jak jej Platon líčí v celé knize VIII., není vývoj historický, nýbrž pokus o ethické spojení čtyř význačných typů. Platon i zde projevuje svou uměleckou zásadu, líčiti dějem.

odněkud z dubu nebo ze skály: slova verše Homerovy Odysseie XIX. 163 n. Ze stromu nebo ze skály byl odvozován původ některých mužů ve starých pověstech.

285. měla by se nazývati timokratií nebo timarchií: slovo τιμή, čest, obsažené v těchto názvech, charakterisuje ctižádostivou výbojnost této ústavy, jak ji Platon líčí níže.. Obou těchto názvů se po Platonovi užívá, ale v jiném smyslu; Aristoteles nazývá timokratií ústavu, založenou na rozdílech majetku (τίμημα).

286. jakým způsobem vypukl první rozbroj: napodobení Homerova verše Il. XVI. 112 n. — V odstavci, který následuje, vrací se Platon k úkolu strážců, uměle regulovati plození potomstva, o němž mluvil již v 8. kap. V. knihy.

podle toho, kdy u jednotlivých druhů jejich vnitřní otáčení uzavře celý obvod kruhu: všechen vegetativní i animální život představuje si Platon jako rotaci, jejímž nejdokonalejším vzo-

rem jsou pohyby kosmické. Doba jednoho otočení projevuje se periodičností, znatelnou nejen po stránce fysiologické a zvláště pohlavní, nýbrž i po stránce duševní dobami přílivu životní síly.

božskému zplozenci: božským zplozencem jmenuje Platon i v Timaiu vesmír.

perioda, kterou vyjadřuje plné číslo: plné číslo jest výraz pro Platonův kosmický rok, t. j. pro dobu, ve které se planety navrátí do téže polohy vzhledem ke slunci a k stálicím; o tomto kosmickém roku vykládá Platon v Timaiovi (srov. českého překladu str. 47.).

lidskému plemeni náleží nejnižší číslo .....: toto t. zv. »platonské číslo« bylo a jest dosud problémem pro Platonovy vykladatele. Podle výkladu Adamova jest ono nejnižší číslo 216, vzniklé součtem $3^3 + 4^3 + 5^3$; čísla 3, 4, 5 jsou racionální strany trojúhelníku Pythagorova. Sdružení 3 a 4 s 5 jest $3 . 4 . 5 = 60$, toto číslo třikrát samo sebou násobeno (my bychom arci řekli čtyřikrát) $= 60 . 60 . 60 . 60 = 12960000$. Číslo 12960000 má v sobě dvě harmonie, jednu čtverečnou, neboť $12960000 = 3600 . 3600$, při čemž $3600 = 6 . 6 . 100$, druhou ne čtvercovou, ale také pravidelnou, neboť jest vyjádřena obdélníkem, totiž 4800×2700; zde $4800 = 100 . (49 - 1)$, neboť ve čtverci o straně $= 5$ jest čtverec úhlopříčky $= 50$, nejbližší pak racionální hodnota úhlopříčky $= 7$; necháme-li čtverec $= 50$ jako veličinu irracionální, lze učiniti rovnici $4800 = 100 . (50 - 2)$. Druhý činitel $2700 = 100 . 3^3$. Číslo 216 jest podle výkladu Adamova číslo charakterisující u člověka nejkratší dobu nošení plodu (7×28 dní); tento význam přikládali již pythagorovci svému trojúhelníku a nazývali číslo $216 = 3^3 + 4^3 + 5^3 = 6^3$ »dušerodnou krychlí«, vidouce v jeho kořeni i v něm samém sdružení prvního čísla mužského (3) s prvním číslem ženským (2) : $6 = 3 \times 2$ a $216 = 2^3 . 3^3$. K vysvětlení oné dvojí harmonie užívá Adam místa z dialogu Politiku 268 E — 274 E, kde Platon podává theorii o dvojím cyklu v dění všehomíra, o vývoji vpřed a vývoji nazpět: harmonie čtverečná jest obrazem spořádaného vývoje vpřed, harmonie obdélníková nespořádaného vývoje nazpět; číslo 12960000 dní $=$ 36000 let jest u Platona měrou délky obojí této veliké světové periody, právě tak jako bylo měrou světového roku v šedesátinové soustavě babylonské. Počítá-li Platon v 13. kap. X. kn. za délku lidského života 100 let $=$ 36000 dní, jest pro kosmos jeden den, co pro nás jeden rok.

Přes všechny tyto výklady není jasno, jak Platon myslil, že by mohli strážcové obce využíti tohoto poznání, aby bylo plozeno jen dobré potomstvo. Nepochy-

buji, že vyšel od myšlenky periodičnosti v životě individuálním, pokud má význam pro početí.

celé pak toto geometrické číslo...: číslo 12960000 jest nazváno geometrickým proto, že se k němu došlo úkony ve starověké mathematice geometrickými.

287. Hesiodova pokolení: o postupném zhoršování lidských pokolení vypravuje Hesiodos v básni Práce a dni v. 109 nn.

Z tohoto původu: citát z Homerovy Iliady VI. 211. jsou od přírody v duších bohaty: 547 B spojuji podle Adama τὰς ψυχάς s πλουσίω.

292. jako jest u Aischyla: reminiscence z tragoedie Sedm proti Thebám v. 451 a 570.

293. Volnost, prodati všechno své jmění: po této stránce viděl Platon dokonalejší stav ve Spartě, kde byl podmínkou občanského práva jistý úděl půdy, kleros, jenž byl nepřevodný.

296. jinak by jistě nebyl učinil slepého vůdcem tanečního sboru: slepým jest míněn patrně bůh bohatství Plutos; »tanečního sboru« řečeno obrazně jako my mluvíme o cestě života.

297. bojuje způsobem doslova oligarchickým s pomocí jen malé části svých prostředků: jako v kap. 7. užito i zde etymologického významu slova ὀλιγαρχικῶς (= způsobem slušejícím vládě malého počtu) k zahrocení myšlenky.

298. aby dobrovolné obchodní smlouvy byly uzavírány zpravidla na vlastní nebezpečí: zejména aby zákon nechránil věřitelových nároků. I v Zákonech navrhuje Platon opatření, že dlužník nemusí věřiteli zaplatiti ani úrok ani jistinu, a podobné ustanovení prý bylo mezi zákony Charondovými.

302. žádost chleba jest v obojím smyslu věc nutnosti: 599 B Burnet přidává μή před παῦσαι, podle mého mínění zbytečně; myslím, že slova ἀναγκαία jest zde užito v dvojím významu, 1. žádost chleba jest prospěšná a proto náleží do druhu žádostí nutných, 2. žádost chleba souvisí s nutností, ἀνάγκη, t. j. s přírodními zákony, jimž podléhá každý organismus.

304. tu se jistě vrátí zpět k oněm Lotofagům: reminiscence na vypravování Homerovy Odysseie v X. zpěvu; kdo pojedl v zemi Lotofagů jejího plodu lótu, zapomněl na svou vlast; tak i zde zapomíná člověk na své pravé nadsmyslné určení.

307. podle Aischyla: v jaké souvislosti byla citovaná slova u Aischyla, nevíme.

311. podle věštby dané Kroisovi: jak vypravuje Herodotos I. 55, tázal se lydský král Kroisos věštírny delfské, zdali bude dlouho panovati; odpověď zněla, aby utíkal k Hermu, až se králem Medů stane mezek. Teprve když se věštba porážkou Kroisovou vyplnila, poznal Kroisos, že mezkem byl míněn Kyros, vzešlý z nerovného manželství.

312. neleží jako Homerův hrdina: v Iliadě XVI. 776 o padlém Kebrionovi.

314. velebí tyrannidu jako ráj: v orig. vlastně »jako bohorovnou«; toto epitheton dává tyrannidě Euripides v tragoedii Trojanky 1169.

316. obrátiti pozornost k samotnému muži tyranského druhu: pro výklad, který následuje, třeba pamatovati, že Platon mluví jednak o tyranském charakteru, jaký může míti kterýkoli občan, jednak o tyrannu jakožto samovládci; o tom rozdílu výslovně mluví na str. 322 a 325.

323. jednak bydlil s tyrannem pod touž střechou: celý tento odstavec jest zcela osobní, neboť ten, »kdo dovede vniknouti do povahy muže« a který má také náležité zkušenosti, jest Platon sám, jenž měl na dvoře syrakuského Dionysia I. dosti příležitosti, poznati tyranna zblízka.

324. duše ovládaná tyrannem nejméně bude dělati, co by chtěla: slovu »chtíti« jest zde rozuměti ve smyslu Platonově, podle něhož jest předmětem chtění vždy dobro; v pravém smyslu svobodná jest tedy jen duše uvědomělé směřující k dobru.

332. do třetice pak po způsobu olympijském: při symposiích bylo uléváno v oběť nejprve Olympskému Diovi a Olympským bohům, pak heroům a na třetím místě Diu Spasiteli; rčení »třetí spasiteli« užívá Platon nejednou, když uvádí třetí, vrcholnou část složitého důkazu. Na našem místě jest toto rčení poněkud obměněno kombinací se způsobem, obvyklým při hrách olympijských, jinak nám neznámým.

336. Náleží snad podstatě stále nestejného o něco více jsoucnosti než vědění? 585 C překládám podle textu upraveného od Adama: *Ἡ οὖν ἀεὶ [ἀν]ομοίου οὐσία οὐσίας τι μᾶλλον ἢ [ἡ] ἐπιστήμης μετέχει;*

337. podle Stesichora: o básníku Stesichorovi se vypravovalo, že v jedné své básni urazil heroinu Helenu a za to byl potrestán tím, že oslepl; aby napravil své provinění, obměnil v jiné básni starý mythos v tom smyslu, že pravá Helena nebyla unesena do Troje, nýbrž že v Troji byl jenom její přízrak.

339. Obraz tyrannovy rozkoše jest tedy již v délkovém rozměru číslo čtverečné: při tomto výpočtu jde nejprve o lineární vzdálenost a pak o poměr kubický. Poměr vzdálenosti krále k oligarchovi jest, co se týče degenerace, 1 : 3, od oligarcha k tyrannu také 1 : 3, tedy od krále k tyrannu 1 : 9. Číslo 9 jest samo o sobě číslo čtverečné (3^2), ale třeba je povýšiti ještě na třetí, abychom dostali pravý poměr mezi stavem tyrannovým a stavem královým; proč třeba povýšiti na třetí, Platon neříká, snad má za to, že se to samo sebou rozumí, že stavu náleží rozměry kubické.

ač jestliže jim příslušejí dny i noci a měsíce i roky: číslo 729 má zvláštní vztah k časovým jednotkám podle počtu pythagorovce Filolaa: rok má 364½ dní a 729 = 2 × 364½: 729 měsíců tvoří »velký« rok a snad bylo počítáno i 729 obyčejných roků v jeden »největší« rok.

341. Erifyle: Erifyle za zlatý náhrdelník zradila svého manžela, věštce Amfiaraa, a způsobila, že se musil účastniti výpravy proti Thebám, o níž věděl, že mu přinese smrt.

344. Nic však na tom nezáleží, zdali někde na světě jest nebo bude: proti dřívějším výrokům, jako kn. V. kap. 16., kn. VI. kap. 12. a 14., projevuje Platon na tomto místě lhostejnost k tomu, v jakém poměru jest jeho obec ke skutečnosti. Jemu šlo o to, ukázati ve velkém měřítku pojem spravedlnosti; při tom objevil, že pravým politikem jest člověk, který podle tohoto pojmu uspořádá království ve svém nitru.

345. na základě úvahy o básnictví: o napodobovacím rázu básnictví vyložil Platon v kn. III. kap. 7—9. (Homeros) byl prvním učitelem a vůdcem všech tragiků: Platon ve své theorii o napodobování hledí k tomu, že právě Homeros jest největším zobrazovatelem čili »napodobovatelem« lidského života se všemi jeho citovými projevy a proto může býti pokládán za předchůdce dramatu, s nímž souvisí na druhé straně i tím, že dramatikové v něm měli nevyčerpatelný pramen svých látek. Aischylos sám nazval své tragoedie »kusy z velikých hodů Homerových«. Tragičnost Homerovu uznává i Aristoteles.

346. jest jistě mnoho lavic a stolů: slovem »lavice« překládám řecké κλίνη, znamenající kus nábytku, který spojoval úkoly našich lavic, postelí, pohovek i židlí; slovo »lehátko«, jímž se obyčejně překládá κλίνη, jest mi pro toto místo příliš umělé.

348. třetí od krále a pravdy: »od krále« jest rčení metaforické, jehož se užívalo ve vlastním smyslu v genea-

logiích o vzdálenosti od zakladatele rodu, obyčejně od Dia; zde míněn králem onen prvotvůrce všeho.

351. jako u Thaleta z Miletu a u skythského Anacharsia: Thales byl totiž spíše technik, vědec a státník než filosof v našem smyslu toho slova. Anacharsis, skythský mudrc VI. stol. př. Kr., známý svými cestami po Řecku a kritisováním řeckého myšlení a života.

Kreofylos: směšnost jména Kreofylova jest v jeho složení z kreas »maso« a fýlon »rod«. Platon chce říci, že Homeros asi nebyl valným učitelem, když měl takové žáky jako byl Kreofylos.

352. Protagoras a Prodikos: známí sofisté, učitelé všeobecného vzdělání.

jako rhapsody: viz pozn. ke str. 87.

353. jak mu slouží při pískání: 601 E čtu podle rukop. F D οἷ' ἄν místo οἷ ἄν.

361. vrčící na pána fena krákoravá: Platon tu cituje z neznámých básní lyrických a snad i z komedií místa namířená proti filosofii a filosofům; odpor proti filosofii byl asi populární zvláště v době, kdy vystoupil Anaxagoras se svým učením, protivícím se lidové víře v bohy.

366. mořského Glauka: podle báje byl Glaukos původně rybář, jenž poživ jakési kouzelné byliny skočil do moře a stal se věštím daimonem, ochráncem plavců a rybářů.

367. Gygův prsten: o něm vypravováno v kn. II. kap. 3. Hádovu přilbici; v Iliadě V. 844 n. čteme, že bohyně Athene si nasadila Hádovu přilbu, »aby jí neviděl Ares«. Představa o Hádově přilbě, činící toho, kdo ji má na hlavě, neviditelným, vznikla patrně z odvozování jména Hádes (ionsky Aïdes) z Avides, Neviditelný.

368. zlo z dřívějšího provinění: t. j. kterého se dopustil v jiné ze svých předešlých existencí.

369. bývají mrskáni a zakoušejí hrubostí: všechno, co Glaukon v II. kn. kap. 5. vypravoval o osudu spravedlivých, přenáší zde Sokrates na nespravedlivé.

vypravování statečného Alkinoa: Odysseovo vypravování v domě Alkinoa, krále Faiaků, vyplňující IX.—XII. zpěv Odysseie, jmenováno stručně »Alkinoovo vypravování«. V orig. je slovní hříčka s jménem Alkinoos a adjektivem alkimos = statečný. Er je jméno neřecké a v tradici řecké jinak neznámé; Klemens Alexandrijský stotožňuje Platonova Era se Zoroastrem.

370. stolet, neboť tak dlouhý jest život lidský: není arci myšleno empiricky, nýbrž theoreticky a to

za vlivu filosofie pythagorské, v níž mělo číslo 10 a jeho násobky zvláštní význam. Zásada o desetinásobné pokutě za spáchanou vinu byla na př. v athenském soudnictví vskutku prováděna při zločinech zpronevěry a úplatku.

371. čtvrtého dne přicházejí na místo, odkud spatřili rovný pruh světla, procházející jako sloup shora celým nebem i zemí: tento světelný pruh si Platon patrně myslí v ose všehomíra, procházející i zemí, jež jest uprostřed. Střed světelného pruhu, o němž jest řeč v následující větě, jest podle toho totožný se středem země; k představě světelného pruhu dalo podle některých vykladatelů podnět pozorování mléčné dráhy.

jako pásová lana trier: pro větší pevnost byly antické triery opatřeny pásem z lan, obepínajícím ve vodorovném směru trup lodi; podle toho by byl onen světelný pruh, který duše vidí, jen část toho pásu, jeho konce, vedené od jednoho i druhého pólu do středu lodi, t. j. všehomíra.

vřeteno Nutnosti: při tomto obraze Platonově, zrovna tak jako při jiných, jest pamatovati, že to jest vskutku jen obraz básnické představivosti a že tedy nelze tu hledati vztahu mezi všemi podrobnostmi mechaniky vřetena a mechaniky všehomíra. Přeslen má tvar polokoule, obrácené vypouklou stranou dolů, rovnou kruhovitou plochou nahoru; tato plocha kruhu jest u přeslenu Nutnosti souvislá, ačkoli přeslen sám jest složen, tedy ty jednotlivé jeho složky přiléhají k sobě těsně a není mezi nimi prázdných mezer. Jak vysvítá z následujícího výkladu, mají ony prstence, přesněji řečeno ona mezikruží průřezu, význam astronomický, a to první z nich, vnější, znamená nebe stálic, druhý dráhu planety Saturna, třetí Jupitera, čtvrtý Marta, pátý Merkura, šestý Venuše, sedmý Slunce a osmý Měsíce; z tohoto významu se vysvětlují rozdíly jednotlivých prstenců co do šířky, jasnosti, barvy, směru a rychlosti pohybu; šířka prstence jest asi symbolem vzdálenosti oběžných drah vespolek. První kruh jest pojat v Platonově Timaiovi jako »dráha totožnosti«, ostatní jsou »dráha různosti« (srov. v českém překladě Timaia str. 45 a k tomu výklad na str. 173).

372. otáčí se pak vřeteno jako celek jedním a týmž směrem: celý kosmos — až na zemi — se otáčí kolem světové osy; rozdíly mezi planetami a světem stálic vysvětluje Platon skládáním pohybů (srov. pozn. k 46 str. překladu Timaia).

Sireny: v řeckých představách jsou Sireny duchové zemřelých, strašidelné bytosti, tu chtivé krve, tu zase

plačící na hrobech; výtvarné umění je představuje v podobě ptáků s tělem panny. Platon užívá Homerova typu Siren zpívajících, aby vysvětlil »hudbu sfér«.

Lachesis, Klotho a Atropos: představa o těchto třech Sudicích, Moirách, jest již v Hesiodově Theogonii.

373. daimon: každá duše má ve svém pozemském životě svého zvláštního daimona, což jest její zosobněný životní úděl; je-li ten daimon dobrý, jest člověk eudaimon, t. j. šťastný, jinak kakodaimon, nešťastný. Duše si volí druh života a tím i daimona zcela svobodně, ale život jednou zvolený musí prožít a nemůže provedené volby změniti. Jest tu tedy ve formě mythu vyjádřeno řešení poměru mezi osudem a svobodnou vůlí.

375. duše Orfeova: Orfeus byl podle pověsti rozsápán od thráckých žen.

Thamyris (nebo jak říká Platon Thamyras), mythický pěvec, byl podle pověsti přemožen v hudebním zápase s Musami a oslepen.

duše Aianta Telamonova: také v Odyssei chová Aias ještě i v podsvětí nesmířený hněv pro urážku, která se mu stala tím, že zbroj po Achilleovi byla přisouzena Odysseovi a ne jemu.

duše Agamemnonova: při návratu od Troje byl Agamemnon zavražděn od své choti Klytaimestry.

376. duše Atalantina: pověsti líčí Atalantu jako lovkyni a rychlonohou zápasnici v běhu.

Epeios se jmenoval stavitel trojského koně.

Thersites se stal na základě líčení II. zpěvu Homerovy Iliady v řecké literatuře typem šaška.

377. zachránila se ta báje a nebyl jí konec: vypravované báje bývaly zakončovány slovy, která upomínají na naše rčení »a už je pohádky konec«. Ale Platon chce říci, že vypravování Erovo není pouhá pohádka.

ABECEDNÍ PŘEHLED OBSAHU.

(Číslice znamenají stránky; pokračování výkladu na stránkách následujících není označováno.)

OBSAH:

[illegible]	45	55
	10	10
x	20	15
Eke	20	10
13	10	10
med	4	4
[illegible]	20	20
[illegible]	10	10
	139	154

50
20
25
10
10
50
10
20
15
5

215
290

